

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU – HRVATSKI STUDIJI
FILOZOFSKI FAKULTET DRUŽBE ISUSOVE U ZAGREBU

BIBLIJA – STARI ZAVJET

Temeljni religijski dokument

Skripta – 2. ispravljeno izdanje
Uredila Tanja Lakić

Šifra kolegija: Rp5100
Profesor: doc. dr. sc. Niko Bilić
<http://www.ffdi.hr/amdg>

Zagreb, ak. godina 2009./2010. (05.02.10.)

Ogledni raspored skripte

Datum:	Tema:
07.10.09.	Uvod (.ppt) * Dobrota u strukturi stvaranja
14.10.09.	Grieh (Post 3) * Podrijetlo svijeta i čovjeka, Abrahamov poziv (.ppt) * Čovjekovo poslanje * Prvi savez (Post 9)
15.10.09.	Abraham - prorok (Post 20) * Jakovljevi san * Borba za blagoslov * Praoci - Abraham i Jakov (.ppt) * Dijalog u Jakovljevu životu
21.10.09.	Knjiga Izlaska (.ppt) * Mojsijevo zvanje
22.10.09.	Središnji događaj * Riječi koje je Bog izgovorio * Dekalog (.ppt)
28.10.09.	Vjera i nevjera na putu u slobodu * Mistična objava Mojsiju
29.10.09.	Levitski zakonik (.ppt)
04.11.09.	Knjiga brojeva (.ppt) * Mojsije zagovornik
05.11.09.	Ponovljeni zakon (prikaz prema G. Brauliku) * Ponovljeni zakon (.ppt)
11.11.09.	Dovršetak velikog puta. Slike iz Knjige o Jošui (.ppt)
12.11.09.	Zajednica u obećanoj zemlji. Knjiga o Sucima (.ppt)
18.11.09.	Debora - Svjedok Božjeg vodstva (Suci 4s) * (.ppt) * Knjiga o Ruti * (.ppt)
19.11.09.	Plodonosan zavjet * Samuelovo zvanje * Sam (.ppt)
25./26.11.09.	David – Olimp * Knjige o kraljevima (.ppt)
02.12.09.	Knjige ljetopisa * Ljet (.ppt) * Salomon - graditelj hrama (.ppt)
03.12.09.	Ezra * Ezra (.ppt)
09.12.09.	Nehemija * Nehemija (.ppt)
10.12.09.	Tobija i Sara. Suvremena problematika u deuterokanonskoj knjizi * Judita * Tobija, Judita (.ppt)
16.12.09.	Estera (.ppt) * Prva i druga knjiga o Makabejcima * J. Radiković: 1 Mak * Škaro, Novosel: Druga knjiga o Makabejcima
17.12.09.	Pripovjedni okvir u knjizi o Jobu * Knjiga o Jobu (.ppt) * Prvi odgovor (Job 38,1-42,6) * pregled cijele knjige (.ppt)
	BOŽIĆ
07.01.10.	Biblijski psalmi * Knjiga psalama (.ppt)
13.01.10.	Mudrosne knjige * Životna mudrost u Izr 3 * Propovjednik * Knjiga mudrosti * Knjiga Sirahova
14.01.10.	izaija.ppt
20.01.10.	Jeremija, Tužaljke, Baruh (.ppt) * Savez srca * Nedokučive tajne proroka Jeremije * jr33.ppt
21.01.10.	Ezekiel i Daniel (.ppt) * Živo srce (Ez 36,22-28)
27.01.10.	"Mali proroci" (.ppt) * Siromaštvo kod malih proroka

Popis literature nalazi se na kraju skripte.

Biblija – Stari Zavjet

- temeljni religijski dokument (www.ffdi.hr/amdg)
- βιβλια = knjige
- zavjet = savez = διαθηκη = ברית
- Vetus Testamentum > europski jezici
  - “novi savez” (1 Kor 11,25=Lk 22,20)
- Stari: 2 Kor 3,14
- hebrejska biblija (HB) – TaNaK
- Septuaginta (LXX)
  - Vulgata (+ Novi zavjet)

07.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

1

Nastava

- Sveto pismo: na hrv. KS, Šarić (3. izd.)
  - Jeruzalemska Biblija
  - Dopunska literatura: Uvodi u SZ, Komentari odabranih biblijskih knjiga
- Duhovni put
  - Sveto pismo čitamo u Duhu u kojem je napisano
    - Traži se Duh za razumijevanje
    - Tekst ima plodove za život

07.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

2

Razvoj kanona

SUVREMENI KANON

- Petoknjžje
- Povijesne knjige
- Mudrosne (poučne)
- Proročke knjige
  - kronološki redosljed, logička podjela iz LXX
    - npr. Ruta iz Spisa u povijesne nakon Sudaca
    - Ljetopisi, s kraja HB u Povijesne
    - Daniel iz Spisa u Proroke

HEBREJSKA BIBLIJA:

- Tora (תורה) = Zakon (Pouka)
- Nebiim (נביאים) = Proroci
- Ketubim (כתובים) = Spisi
- SVETO PISMO NA INTERNETU:
  - <http://www.katolici.org/biblija.php> *
  - <http://www.ks.hr/biblija.php> *
  - <http://www.intratext.com/IXT/SCR0002>

07.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

3

Knjige – pregled

Post	Jš	Tob	Job	Iz
Izl	Suci	Jdt	Ps	Jr
Lev	Rut	Est	Izr	Tuž
Br	1/2 Sam	1/2 Mak	Prop	Bar
Pnz	1/2 Kr		Pj	Ez
	1/2 Ljet		Mudr	Dn
	Ezr/Neh		Sir	12

07.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

4

Kanon

- kanon – mjera
- Hebrejski: „*proto-kanon*“ – prvi
  - Od stvaranja (Post 1) do novog stvaranja (npr. Iz 66) tj. posljednjih vremena (npr. Dn 12)
- doprinos LXX – prijevod na grčki jezik:
  - novi raspored (“Logički” i kronološki)
  - + 7 knjiga: Tob, Jdt, 1 i 2 Mak, Mudr, Sir, Bar (tzv. *deuterokanonske*)
    - Dodaci u Dn, Est
  - Teološki naglasci (svetost, David i hram...)
- citiranje: npr. 1 Sam 3,1–5

07.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

5

Stvaranje u Post 1,1-2,4

- “u početku bijaše Riječ” Iv 1,1
- Reći = biti
  - “neka bude” > “i bi”: svjetlo v3, vode se skupljaju v9, zelenilo v11
  - 6x “i reče Bog” > “i bi tako”
- Bog daje ime:
  - danu i noći v5, nebesima v8, kopnu i moru v10
- Bog blagoslivlje v22.28; 2,3

- sedmi dan:
  - Božji odmor 2,2
  - sve dovršeno 2,2
  - posvećen קדש 2,3

07.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

6

Sedam

- Dani: v2-5.6-8.9-13.14-19. 20-23.24-31; 2,1-4
- Refleksija i procjena:
- “i vidje” – “dobro” (v4.10.12.18.21.25.31)
  - Svjetlost, kopno i more, zelenilo i drveće, sunce, mjesec i zvijezde, ribe i ptice, kopnene životinje
- Zaključak: “veoma dobro” v31 – “sve”

- četiri predaje, odn. četiri izvora:
  - jahvistička (J) – npr. Post 2: slikovitost, antropomorfne slike o Bogu, čovjekov obični život, grešnost
  - elohistička (E)
  - deutoronomistička (D) – stil i poruka Pnz
  - svećenička (P) – npr. Post 1: red, brojevi, uzvišenost Božja, kult

07.10.2009. www.ffdi.hr/amdg 7

Duhovni program na FFDI

- Sv. Misa četvrtkom u župnoj crkvi
- ZBOR (Barbara Ilenič, p. Ante Jonjić)
- Molitveni predah utorkom u 12:02 u kapelici sv. Katarine na FFDI
- Nedjeljna *misa mladih*: 18.30 u župnoj crkvi
- Prilika za ispovijed i duhovni razgovor
  - P. Macan
  - P. Bilić (srijedom 16.00; četvrtkom 10.30)
- U Došašću: Mise zornice

07.10.2009. www.ffdi.hr/amdg 8

Dobrota u strukturi stvaranja (Post 1,1-2,4)

"U početku bijaše Riječ" – poznati redak kojim započinje Ivanovo evanđelje vodi na *početak* Biblije koji je jednako zainteresiran za izvor i početak svijeta (grč. arhé, hebr. rešit). Na početku Svetog pisma Božja riječ opisana je u svoj njezinoj moći. To je riječ koja stvara. Doslovce. Glagolu "reći" (hebr. amar) odgovara glagol *biti*, *zbiti se* (hebr. haja).

U tekstu se nalazi opis govora i navodi se upravni govori: "neka bude" koji će se ostvariti. Tako je to kod svjetlosti (reći + neka bude v3), kod svoda posred voda (reći + neka bude v6), kod sunca, mjeseca i zvijezda (reći + neka bude odn. neka budu 3x v14s). Nekoliko puta sama Božja riječ stvara. Glagol "reći" ima izravan učinak u glagolu biti koji slijedi: tako je kod svjetla v3; kod skupljanja svih voda na jedno mjesto (v9), a isto čitamo i za zelenilo (v11).

Na drugim mjestima riječ se ostvaruje posredno, preko Božjeg djelovanja. Bog tvori, radi i tako dolazi do željenog učinka: tako je to kod svoda koji Bog proizvodi i tako odjeljuje vode (v7); kod sunca mjeseca i zvijezda gdje je Bog napravio dva velika svjetlila i zvijezde (v16); a tako je i kod kopnenih životinja (v25).

Bog osim toga stvara u užem smislu. To je stvaranje Bogu pridržano, ono isto koje se odnosi na zemlju i nebesa u cjelini(v1), a posrednik je između riječi i stvorenja kod životinja u vodi i u zraku, gdje Bog "stvara" ribe i morske nemani, i ptice (v21).

Opisu "i reče Bog" odgovara opis "i bi tako". U biblijskom tekstu tu ćemo paralelu naći šest puta u Post 1, riječ odgovara zbivanju ("i reče Bog" – "i bi tako" 1. v6 > v7; 2. v9; 3. v11; 4. v14 > v15; 5. v24; 6. v29 > v30). Pribrojimo li tome prvi opis: "i reče Bog" – "i bi svjetlo" (v3), prepoznat ćemo strukturu obilježenu brojem 7 koja u hebrejskom označava zaokruženu cjelinu, ono u što se može imati povjerenja. Broj sedam ima isti korijen kao i glagol "prisegnuti, obećati" i podsjeća na misao vodilju Staroga zavjeta: Bog se je zakleo ocima.

Božji govor obuhvaća još neka njegova djelovanja u opisu Post 1. Npr. riječ Božja proziva, tj. definira, daje ime. Bog daje ime danu i noći (v5), nebesima (v8), suhom tlu, tj. kopnu i skupljenim vodama, tj. moru (v10). Istu će zadaću izvršavati čovjek u idućem poglavlju. Isti glagol "prozvati" označit će našu ljudsku moć da definiramo (usp. 2,19.20; 3,20).

U suvremenom prijevodu navodnici označuju Božje riječi i kad nema prethodnog opisa: "i reče Bog". I *blagoslov* koji Bog izriče (v22.28; 2,3), kao i dodatna *zapovijed* o vladanju (v28) također su njegove riječi. Bitno Božje djelovanje blagoslivljanje koje primaju ribe i ptice, čovjek i sedmi dan.

Cijeli izvještaj o stvaranju strukturiran je u poznatih sedam dana.

Još se nešto ponavlja 7 puta i bitno obilježava strukturu toga izvještaja. To je ocjena kakvoće: *dobro je* (Post 1,4.10.12.18.21.25.31). Tko donosi ocjenu? To je procjena samog autora, tvorca, Stvoritelja. Donesena je nakon pregleda, nakon osvrta i refleksije. Aktivni tvorac postaje kontemplativan: gleda i nakon toga slijedi prosudba. Svih sedam puta čitamo: "I vidje Bog" (v4.10.12.18.21.25.31) pa tek potom "da je dobro". Božje djelovanje pri stvaranju jest dakle i promatranje (gledati, vidjeti - hebr. *ra'a*).

Procjena ima svoj vrhunac i zaključak zato što pri zadnjem pojavljivanju pridjev koji izriče dobrotu dobiva još i prilog: "veoma dobro" (v31). Osim toga, ta zadnja procjena dolazi u

tekstu kad je stvaranje dovršeno. Odnosi se, dakle, ne samo na neku pojedinost ili stvoreno biće, nego na sve zajedno. Ovaj put Bog gleda "sve što je učinio" (v31). I to još pripada šestom danu te prethodi Božjem odmoru sedmoga dana.

Što je do sada bilo ocijenjeno kao dobro? Procjena se odnosi na: 1) svjetlost, 2) kopno i more, 3) zelenilo i drveće, 4) sunce, mjesec i zvijezde, 5) ribe i ptice te 6) kopnene životinje.

Na posljednjem, sedmom mjestu "dobro" je izrečeno kad je već stvoren i čovjek, onaj koji uistinu može čuti i razumjeti tu procjenu.

Činjenica da se sedam puta spominje *dobro* i nijedanput *zlo* važna je ne samo za literarnu i teološku strukturu teksta, nego i za opis koji slijedi u idućim poglavljima Biblije. Poznato je da će se zmija, u razgovoru sa ženom, poslužiti metodom laži pa će u Novom zavjetu sotona i biti nazvan "stara zmija" (Otk 12,9; 20,2) i "otac laži" (Iv 8,44). Sedmerostruki "dobro" upozorava na laž koja se krije u tvrdnji da je Bog spoznao zlo. Zmija veli: "Otvorit će vam se oči i spoznat ćete dobro i zlo" (3,5). Činjenica je, međutim, da u cijelom prethodnom tekstu Bog spoznaje "dobro". "I vidje Bog da je dobro" – ponavlja se u tekstu sedam puta.

Istina, u antropološkom pogledu na stvaranje (Post 2) Božja procjena ustanovljuje manjak: "Nije dobro da čovjek bude sam" (2,18). Pripazimo, riječ je o čovjeku. Ovdje se ne specificira je li muško ili žensko. Taj je manjak stvaranjem obaju spolova, tj. muškarca i žene, nadvladan. Osim toga, čak i u poniranju u zlo još uvijek se spominje dobrota koja stoji u središtu. Plod s drveta *dobar* je za jelo - tako kaže opis (2,9), a tako i Eva vidi (3,6).

Zlo se prvi put spominje u problemu spoznaje dobra i zla koja treba biti pridržana Bogu (2,17; 3,22). On jedini može do kraja razlučiti što je uistinu za nekoga dobro, a što ne. To je plod koji čovjek zapravo ne bi trebao jesti jer svoju parnicu treba Bogu prepustiti. Najjači primjer je prorok Jeremija koji je u Božje ime tražio da se Judeja ne suprotstavlja daleko, daleko nadmoćnijem Nabukodonozoru, nego da prihvati stranu vlast. Vjerojatno bi i životi, i grad, i hram bili pošteđeni. Zacijelo bi, protivno našem prvom sudu, to bilo dobro ili barem bolje, a ne zlo. Kad god su Izraelci dopustili da Gospodin vodi njihov rat, pobjeđivali su. Kad su njemu prepustili parnicu svoju, dobivali su.

Prije izгона iz rajskog vrta Bog potvrđuje da si je čovjek uzeo to pravo na prosuđivanje u svoje ruke (3,22). Kako se to razvilo, vidimo, nažalost, već kod Kajina i Abela.

O prvom grijehu i Božjem smilovanju na prvim stranicama Biblije

“Biblijska prapovijest” govori o podrijetlu svijeta i čovjeka. Na prvom mjestu istaknuto je da je svijet stvoren, da je Božje djelo. Glagol *bara'* označava ono što samo Stvoritelj može učiniti, a biblija ističe da je "sve" (2,3) Božje djelo.

Dvapat početak Svetog pisma ističe da je Bog stvorio i blagoslovio čovjeka, muško i žensko (1,27s; 5,2). I prvo i peto poglavlje ponavlja da je čovjek, muško i žensko, slika Božja. Živi čovjek slika je Božja, a ne neki mrtvi kip ili poganski idol. Već na početku čovjek čuje sveti poziv: budi plodan i postani velik, donosi plod i rasti. Pavao će pisati da čovjek mora narasti do punine mjere Kristove (Ef 4,13). Sam Gospodin i Učitelj u presudnom času govori izabranima da idu i rod donose, rod koji će ostati pa da im Otac dadne što ga god zaištu u Isusovo ime (Iv 15,16).

Čovjek je pronašao odgovor na dubinsko iskustvo samoće kad je susreo Božje stvorenje koje potvrđuje prvi nacrt: čovjek jest zajedništvo, slika Boga koji promišlja i motivira sama sebe: "načinimo" u množini. Čovjek, bez obzira bio on muško i žensko, može doživjeti gorku egzistencijalnu, životnu usamljenost. Bog potvrđuje da tako nije dobro. "Nije dobro da čovjek bude sam." (2,18). U susretu s Evom Adam pronalazi ono što odgovara, ono što se podudara. Čovjek traži i nalazi nekoga tko će doći pred njega, tko će mu izići ususret. Međusobna pripadnost i ljudsko zajedništvo, zacrtano u slici Božjoj, ostvaruje se. Adama oduševljeno prepoznaje Evu kao svoju i najavljuje da će potpuno i trajno biti uz nju. Zatim, u idućem prizoru žrtva su prijevare, krše zabranu i osudu zbog toga. Njihova se povijest nastavlja strašnim sukobom prvih dvaju sinova, ali oni ne odustaju od života. Imaju trećeg sina, imenom Šeta (4,25) i još druge sinove i kćeri (5,4).

Neposredno prije kobnog razgovora sa zmijom-zavodnicom Adam je Evu proglasio ljubljenom odabranicom. Pogled bližnjega u njoj je otkrio kost i meso, samu srž ljudskog bića. Međutim, neposredno nakon što je izrečeno da će muž prionuti uz nju i biti s njom, njega u idućem prizoru nema. Eva ostaje sama s napasnikom-zmijom. U presudnom razgovoru koji se odvija, Eva ne nalazi pomoći koja bi joj odgovarala. Ovdje ponovno odzvanja ostavljenost ljudskog bića koja je već prije bila naznačena.

U razgovoru sa zmijom Eva pokazuje isprva svoju hrabrost. Ne izbjegava odgovor, ne pokušava se prikriti, nego hrabro odvrća na lukav upit i ne da se zbuniti: "Plodove sa stabla u vrtu smijemo jesti". Precizna nadopuna o Božjem upozorenju koje vrijedi "samo za plod stabla što je nasred vrta" pokazuje da Eva dobro sluša i pamti. Zabranu, naime, koja čovjeka treba čuvati od smrti primio je od Boga Adam još prije nego što je Eva došla pred njega. Žalosni rezultat neposlušnosti poznajemo. Otvorile su im se, doduše, oči, ali toliko da upoznaju svoju golotinju, nezaštićenost, slabost. Počinje skrivanje i bijeg koji traje do danas. Potreban je izravan susret s Bogom koji će raščistiti račune.

Zmijiske laži su višestruke. Zmija podvaljuje da Božja zabrana vrijedi za sve drveće 3,1 (usp. 2,16). Izravno izokreće Božje upozorenje: sigurno ćeš umrijeti (2,17); ona to drsko nijeće ubacujući negaciju: ne, nećete umrijeti (3,4). Lažna je i tvrdnja da će ljudi biti kao bogovi. Osim toga sugerira neku izmišljenu Božju zavist. Najosjetljivija laž jest o spoznaji zla jer Bog je 7 puta utvrdio da je njegovo djelo "dobro", i da je "sve" 2,3 dobro.

Prvi je promašaj neposluh (što je u Bibliji jednako nevjeri). On vodi dalje do ubojstva (Post 4). Bog ne odustaje od svoga interesa: traži čovjeka: "Gdje si" 3,9. Postavlja pitanje o ljudskom djelovanju: "Što si učinila" 3,13? Čovjek mu je važan.

Božje milosrđe se odmah očituje. Već u propasti on zacrtava spasenje. Bog progovara i nakon grijeha (3,9), kao što je prije čovjeku govorio. Zanimljivo čovjek se obraća Bogu tek poslije grijeha 3,10. To je naša stvarnost. Bogu progovaramo iz naše konkretne, grešne situacije. Bog svoju naklonost iskazuje u "Protoevanđelju" 3,15 i time što razgolićenim ljudima koji su spoznali svoju slabost daje zaštitu: odijelo 3,21.

“Biblijska prapovijest”

- podrijetlo svijeta i čovjeka
- od stvaranja (Post 1) do kule babilonske (c11)
- stvaranje: ברא – Božje djelo (sve: 2,3)
  - nebo i zemlja (Post 1,1; 2,4);
  - morske životinje i ptice (v21);
  - čovjek (3x v27; 3x 5,1s; 6,7);

Lucas Cranach,
Stvaranje 1534

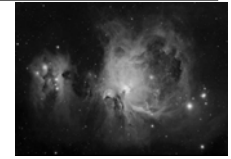
14.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

1

Biblijska povijest – obiteljska povijest

- תולדות *tol'dôt* – rađanja 10x u Post (“rodoslovlja”)
  - 2,4 nebo i zemlja
  - 5,1 čovjek
  - 6,9 Noa
  - 10,1 Noina djeca
  - 11,10 Šem
  - 11,27 Terah
  - 25,12 Jišmael
  - 25,19 Izak
  - 36,1 Ezav
  - 37,2 Jakov

Benjamin West
Ezav i Jakov pred Izakom

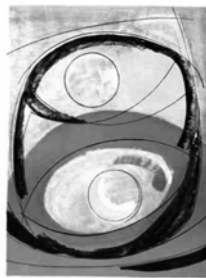
14.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

2

Stvaranje u Post 1,1–2,4a

- sve kompleksnije
  - raznovrsnost: gdje se sve govori o dijeljenju/rastavljanju? (ברד 1,4.6s.14.18)
- “demitologizacija”
  - jesu li sunce i mjesec božanstva? (v16)
  - nebesa također stvorenje (1,1; 2,1.4)
- Božje djelo stvara budućnost
  - tko prima blagoslov 1,22.28 (5,2); 2,3; 9,1?
    - što je novo u 12,2s?
  - samostalnost stvorenja: 1,11s

Barbara Hepworth, Postanak, litografija, 1969.

14.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

3

Jedan tekst, dvije perspektive

- Post 1 i 2: jedan film, dvije kamere
  - kozmos < > čovjek
- na temelju razlika i radi traženja izvornika:
  - četiri predaje, odn. četiri izvora:
    - jahvistička (J) – npr. Post 2: slikovitost, antropomorfne slike o Bogu, čovjekov obični život, grešnost
    - elohistička (E) – Bog = Elohim
    - deuteronomistička (D) – stil i poruka Pnz
    - svećenička (P) – npr. Post 1: red, brojevi, uzvišenost Božja, kult
  - dva kompozicijska sloja: D i P

14.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

4

Na izvorima zla (Post 3s)

- zmijske laži
  - zabrana za sve drveće 3,1 (usp. 2,16)
- izravno izokretanje Božjeg upozorenja negiranjem:
  - מות 2x “sigurno ćeš umrijeti” 2,17 < > מות 2x + אל “ne” 3,4
- spoznaja zla
  - Bog do sada spoznaje samo dobro
  - Zbrka: ljudsko odlučivanje što je dobro, a što zlo

14.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

5

Dva promašaja

- neposluh
- Božja pitanja:
  - Što čovjek čini?: 3,13
  - Gdje je? 3,9
- smjer izгона: 3,24
- Božja naklonost:
  - protoevanđelje 3,15
  - zaštita: odijelo 3,21
- ubojstvo
- Božja pitanja:
  - Što čovjek čini: 4,10
  - Gdje je? 4,9
- smjer izгона: 4,16
- Božja naklonost:
  - sluša pritužbu o preteškoj krivnji 4,13
  - zaštitni znak 4,15

14.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

6

conditio humana:

- Eva: majka svih živih 3,20
- Kajin: nestalan i bjegunac 4,12.14
- Bog progovara i nakon grijeha 3,9; 4,9
  - čovjek se obraća Bogu tek poslije: 3,10; 4,9
- nakon potopa Savez ברית (7x u 9,9-17)
  - Bog vjerno izvršava obećanje iz 6,18
  - riječju *ustanovljuje* Savez (hebr. קום *qum* 6,18; 9,9.11.17)
  - Sveobuhvatan i trajan, nakon sveopće katastrofe
- “moja obveza” בריתי 6,18; 9,8.11.15
  - vječna v12.16

14.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

7

Abraham

- Post 12,1-3
  - Bog traži izlazak
    - prvi Božji govor nakon suda 11,6s
  - „sve obitelji tla zemaljskog” v3
  - Bog će dati veliko ime v2 (usp. 11,4)
  - sam Abraham je blagoslov 2x v2s (prvi put u SZ!).
    - Usp. 18,18
- Bog obećava:
  - narod v2
  - blagoslov v3
  - zemlju v7

S. Dali, Abraham, pater multarum gentium 1964-67

14.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

8

Obred Saveza

- “poslije tih događaja...” 15,1
- prve riječi Bogu – tužba v2s
- Obećanje potomstva v4s
  - (Prvi put נבט)
  - Abraham prvi vjernik
    - – pravednik v6 (usp. Rim 4,3)
- Kroz cijelo poglavlje teče razgovor
- Do c15 podizao žrtvenike, sad prinosi žrtvu
- Tvrđ san (kao 2,21) i objava:
  - prva najava egipatskog ropstva i Izlaska v13-16
  - Vatra znak Božje prisutnosti (prije Izl 3) v17
- Savez sklopljen riječju (obred vanjski znak) v18
  - zemlja od Nila do Eufrata?

14.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

9

Potvrda Saveza i znak

- 17,2.3 “Savez” u Božjem govoru
- אל שדי v1 *el šadaj* – Bog svesilni, svemogući
- v5 novo ime אברהם << אברם Abram – Abraham
- v7.13.19 „vječni savez” ברית עולם (*brít 'olam* usp. Post 9)
- V16.19 najava Izakova rođenja
  - Dočekana klanjanjem i smijehom / smješkom v17
- obrezanje
  - v10-14 nalog
  - V23-27 izvršenje
  - svi obrezani, sve obvezuje Božji autoritet (i stranci!)

14.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

10

Čovjekovo poslanje

na početku Biblije

Ivanovo Evanđelje zainteresirano je za ono što je bilo na početku. Poznato je kako Ivan piše: "U početku bijaše riječ" (Iv 1,1). Točno piše: *u početku* (εν αρχη ברשיה) očitovala se stvarateljska Riječ. Knjiga Postanka, na početku Biblije, opisuje silu te riječi. Opisana je Božja riječ u svoj njezinoj moći. To je riječ koja stvara. Sedam puta čitamo kako Bog progovara i stvorenje nastaje. Sedam puta čujemo opis „i reče Bog“ na koji potom slijedi izvještaj „i bi svjetlo“ odnosno, „i bi tako“. Također, sedam puta se ponavlja ocjena da je bilo „dobro“ to što je stvoreno u početku (Post 1,4.10.12.18.21.25.31). Sam tvorac procjenjuje i vrednuje. Na kraju kad je sve stvoreno, Bog je sve pregledao i bijaše „veoma dobro“ (Post 1,31). Pravo Ivan piše: u početku bijaše Riječ – riječ koja stvara dobro stvorenje.

Ivanovo evanđelje zapisuje da je Isus „dobro znao što je u čovjeku“ (Iv 2,25). Zna Isus kako je Stvoritelj prije stvaranja čovjeka zastao u promišljanju. Samo u tom slučaju nalazimo svojevrsan imperativ u prvom licu: „*Načinimo* čovjeka.“ (Post 1,26). U nutrima Božjeg svijeta saznajemo njegove nakane i otkrivamo kako Bog samoga sebe potiče i motivira.

Zna Isus da je čovjek *slika Božja* jer se upravo u tom trenutku stvaranja otkriva da je Bog zajedništvo koje se preslikava u čovjeka, muško i žensko (Post 1,27), pa će još jednom božansko promišljanje potvrditi: „Nije dobro da čovjek bude sam“ (2,18). Čovjek je slika Božja jer će on *dati ime* stvorovima (2,20), kao što sam Bog prvi daje ime danu i noći, nebu, kopnu i moru (1,5.8.10). Čovjek dobiva božansku ulogu. Daje ime. Otkriva definiciju i pruža smisao bićima koje susreće u životu. Od početka je pozvan da bude dobar gospodar i upravitelj (*rada'* 1,28), što će u slici vrta koji treba *opsluživati* i *čuvati* (*'abad, šamar* 2,15) imati svoje objašnjenje i tumačenje.

Čovjek jedini kod stvaranja u pravom smislu čuje i razumije Božju riječ i dobiva presudnu zapovijed: „Budite plodni i rastite!“ (Post 1,28). Učitelj će upravo to primijeniti i razjasniti kad izabere učenike zato da rod donose i da rod njihov ostane (Iv 15,16). A sv. Pavao će i drugi dio iskonske zapovijedi protumačiti, govoreći da nam valja prispjeti „do mjere uzrasta punine Kristove“ (Ef 4,13). Donosite *plod* i postanite *dovoljno veliki* – to je prvo poslanje!

Zna Isus dobro da je čovjek isto tako već u počecima žrtva *samoće*. Adam, čovjek, sâm je, i to nije dobro, kako sam Bog uviđa (Post 2,18). I Eva, žena, u presudnom razgovoru sa zmijom bit će ostavljena sama (3,1–5), usprkos netom izrečenom svečanom proglasu da će muž „prionuti uza ženu svoju“ (2,24). Nije dobro da čovjek bude sam – ni muško, ni žensko! Krenulo je međutim po zlu. Kajin će sam, bratoubojstvom, aktivno prouzročiti svoju samoću. Zna Isus što je u čovjeku.

Čovjek je već u počecima žrtva zmijskih laži. Važno, u biblijskom jeziku udvostručeno i vrlo realno Božje upozorenje: „Sigurno ćeš umrijeti!“ (Post 2,17) u riječima napasnika izokrenuto je *negacijom* koja je bezobrazno dometnuta preda nj. Pritom se stara zmija i otac laži izgleda služi zavodničkim uljepšavanjem pa izjavu u hebrejskom jeziku stavlja u donekle pjesnički oblik (s nastavkom *-un*). U prijevodu to bi moglo glasiti: „O, ne, vi umrijeti nećete“ (3,4). Znao je Isus dobro što je u čovjeku i da od početaka Božji interes i potraga ne prestaju. „Gdje si?“ (3,9) – sluša čovjek božansko pitanje. I još više, osim odgovornosti za se, pred Bogom je odgovoran za bližnjega: „Gdje je brat tvoj“ (4,9)?

Prvi savez

Post 9,8–17 u biblijskoj teologiji Saveza

Smirilo se nebo. Sunčeva svjetlost razlila se u spektar gracioznih duginih boja. Sveopća katastrofa koja u biblijskoj povijesti najviše odgovara razorenju grada i hrama pod babilonskim zavojevačem prošla je. Pravednik Noa zajedno sa svojim sinovima sluša riječi kojima im se Bog izravno obraća (Post 9,8–17).

S pravom se pravednik od početka, još od prije provale potopnih voda mogao pouzdati. Što je Bog naime najavio (Post 6,18), sada evo pouzdano izvršuje: „a ja, gle, uspostavljam obvezu“ (9,8). Prvi put se u Svetom pismu rabi ključni izraz *berît* koji obično poznajemo kao „savez“. Riječi uspostave u Post 9,8–17 potvrđuju njegovu cjelovitost i pouzdanost jer se *berît* pritom upravo simboličnih sedam puta ponavlja (v9.11–13.15–17). I sam način izražavanja koji govori o upostavljanju, podizanju ili ustanovljivanju (hebr. *qum* Post 6,18; 9,9.11.17) svjedoči da je u pitanju institucija na koju se čovjek može osloniti.

Povjesničari nas upozoravaju da se u tumačenju pojma saveza prisjetimo vazalskih ugovora između velesile i nekog manjeg vladara. Obje bi strane preuzele obvezu, a slabiji bi prema ugovoru uživao zaštitu. Istodobno nas upozoravaju da nam kod biblijskog Saveza uvijek valja biti opreznim jer nije riječ o dvije približno jednake stranke, nego je uvijek s one strane punina Božjeg autoriteta.

Ipak, kod Saveza s Noom saznajemo nešto bitno drukčije jer je riječ o obvezi koju sam Bog sa svoje strane preuzima. Dok Savez na Sinaju, središnji događaj koji strukturira biblijski Božji narod, veže obje strane i sažima vrlo jasne i duboke zahtjeve u općepoznatih Deset zapovijedi, ovdje Bog sama sebe obvezuje. Preuzima obvezu na sebe. Na to upućuje i izraz „moj Savez“ odnosno „moja obveza“ koja se pojavljuje već kod najave (Post 6,18) i potom još tri puta u izvršenju (9,8.11.15). Kad god nam se u našim lutanjima vjera i Bog učiniše odbojnima jer vidimo samo neke zahtjeve i zabrane koje moramo uvažavati i koje su naoko suvišan teret za nas, prvi savez nam je veliko rasterećenje i važan korektiv.

Prvi je Savez u Bibliji veoma aktualan zahvaljujući našoj suvremenoj ekološkoj osjetljivosti. S kime Bog sklapa savez? Bog sklapa savez s Noom i njegovom djecom (9,9.11.12.15). Sklapa ga i s budućim potomcima koji će doći poslije njih (v12). Ali Bog sklapa taj savez i sa svim živim bićima (v10.12.15s). Napokon, kako naknadno Božji govor ističe, savez sklapa sa samom zemljom (v13). Uporno ponavljanje naglašava da je riječ baš o svim živim bićima, četiri puta se to ističe (4x v10.12.15.16), a precizira se da je riječ o pticama, o životinjama, i o svemu što živi na zemlji (v10). Ipak će osobita uloga ljudske zajednice i čovjekovo poslanje biti istaknuti jer Božja riječ upravljena Noi i njegovoj obitelji tri put ponavlja da je riječ o živim bićima „koja su s njima“ (v10 [2x].12). Kad se pak tri put ističe da je riječ o svakom tijelu (v15–17) s kojim Bog sklapa Savez možda smijemo prepoznati kako taj sažetak pripravlja već temeljnu novozavjetnu misao i središnju kršćansku istinu o Utjelovljenju. Bog sklapa savez s tijelom. Kada dođe punina vremena – poslužimo se načas rječnikom sv. Pavla – Riječ će tijelom postati, Sin će se Božji utjeloviti.

Mi samo danas svjesni ne samo činjenice da su fizikalni i kemijski uvjeti života na našem sitnom plavom planetu pravo astronomsko čudo, nego i toga da je cijela Zemlja jedna međusobno povezana obitelj. Biblija, evo, od prvog saveza ima oka za te kozmičke dimenzije.

Ekološka sveobuhvatnost prvoga saveza u neku ruku ispravlja i izvještaj o stvaranju iz prvog biblijskog poglavlja. Ako se naime ondje još i moglo krivo shvatiti čovjek kao vladara nad prirodom, ovdje je jasno da je cio kozmos pod Božjom zaštitom.

Širokogrudnost saveza s Bogom očituje se i u roku koji je najavljen. Ponajprije Božja riječ, govoreći o Noinu potomstvu za koje vrijedi savez navodi buduće naraštaje zauvijek (v12). Potom izriječom precizira da je to „savez vječan“, „savez koji traje“ (v16).

Znak saveza – duga – dragocjen nam je prvo stoga što nadilazi okvir književne simbolike i dio je realnog svijeta. Privlači oko, lijep, očit, diže pogled u visine, a opet ne možeš po miloj volji njime raspolagati; ostaje tajanstven, izmiče posjedovanju. Duga, ona ista koja kao prirodni fenomen veže tisućljeća zemljine povijesti potvrđuje najavljenju stalnost saveza koji Bog sa svoje strane ni na jednoj stranici Svetog pisma nije dokinuo.

Znak je to koji nije vezan na uže sakralno područje, nego je fizikalna pojava koja nas podsjeća da je prvi Božji dar stvorenje. Prije, šire i dublje od izabranja jednog naroda s kojim će se povijesno vezati, Bog sklapa sveopći, sveobuhvatni savez. Milost pretpostavlja narav, naglasit će sveti Toma, a Noin savez upozorava da je, eto, već narav Božje djelo, ispravlja našu naviku da stvarnost u nama i oko nas držimo nečim što je samo od sebe i uzimamo kao da se samo po sebi razumije da je tu. Narav je prvi dar, narav je prvotna milost.

Biblijska riječ za dugu koja odgovara njezinu izgledu jest „luk“ – sada je bez strijela. Znak saveza jest luk koji Bog odlaže. „Luk svoj polažem u oblak“ (v13) – stoji u Pismu. Položeno je oružje, zakopana ratna sjekiram rekli bismo kolokvijalno. Prvi savez oslobađa nas od krivih slika o Bogu progonitelju, okrutnom nasilniku i napadaču. Prvi savez konačno uklanja lažnu predodžbu o zamišljenom Bogu koji bi bio konkurent čovjeku koja nas tako lake zavede.

Posebnost ovog saveza jest da se sklapa snagom riječi koje Bog upućuje. Može se Noa s pouzdanjem na njih osloniti. Nakon što je Božja riječ o opsegu i sadržaju, o znaku i trajanju saveza pred svima zajedno zazvonila, Bog upućuje poseban sažetak i završnu riječ samo Noi (v17). A kad Bog obećaje da se sjetiti svoga saveza (v15) Noa može imati puno povjerenje: iz iskustva zna da se Bog njega sjetio (8,1).

Abraham prorok (Post 20)

Abraham je prvi čovjek kojemu Sveto pismo pripisuje naslov proroka (Post 20,7). Rečenica je zapisana u obliku upravnog govora. Dio je onih riječi koje Bog upućuje kralju gerarskom (Post 20,6s).

>>> Bog je dakle taj koji Abrahama naziva prorokom što povećava važnost te titule.

Kontekst. U Post 20 riječ je o dijalogu koji Bog vodi s Abimelekom vladarom zemlje u kojoj Abraham kao pridošlica boravi. Razgovor se zbiva u obliku noćnog pohoda Božjeg (v3–7). Riječi Božje sadržane su u v3 i v6s, a riječi kraljeve u 4s. Tako je dijaloška strukutra očita:

v1s uvod: v3–7 noćni pohod
v3 Božji govor v4s kraljev govor v6s Božji govor
v8ss: iduće jutro

Tema dijaloga je Abrahamova žena Sara koja su predstavili kao njegovu sestru (תוהא *ahot* v2.5.12) pa ju je Abimelek htio uzeti za sebe.

Prorok za sve. Abraham dobiva naslov proroka u objavi koja je upućena stranom narodu, tj. neizraelcima, što proširuje valjanost poslanja i doseg proročkog djelovanja preko granica Božjeg naroda. Dva poznata primjera za učinkovitost proroka na tuđincima jesu udovica koja po riječi Ilijinoj doživljava čudo (1 Kr 17,16) i Naaman Sirac koji kod Elizeja zadobiva ozdravljenje (2 Kr 5,14).

Da je u noćnom pohodu Božjem riječ o cijelom narodu, a ne o privatnoj objavi kralju potvrđuje sam Abimelek spominjući "naciju" (v4) i svoje "kraljevstvo" (v9).

Ljudska slabost. U isto vrijeme Abraham u ovoj epizodi (Post 20) očituje tipične ljudske slabosti. Trpi od predrasude, vodi se predrasudom da u tom kraju nema straha Božjeg (v11). Smatra se svetijim, a svoje gostoprince bezbožnima.

Osim toga pritišće ga i sputava u pravednom postupanju strah za vlastiti život (v11). Iz straha od smrti zatajio je vlastitu ženu.

>>> Takva slaba i nesavršena muža Bog potvrđuje za proroka.

Prorok – zagovornik. Biblijski izvještaj pokazat će da je proročko ime i djelom dokazano. Upravo u ovom prvom biblijskom odlomku o proročkom poslanju i zadaći saznajemo da je bitno obilježje proroka molitva, i to osobita, zagovorna molitva. Prorok moli za nekoga. "On će moliti za tebe" govori Bog Abimeleku (v7). Ta molitva smjera na ono bitno: život. "On je prorok i molit će za te, i ti ćeš živjeti" (v7) stoji u Božjoj riječi. Upravo taj važan glagol živjeti חיה (*haja* v7) upozorava da je čitav prizor opečaćen ključnim pitanjem života i smrti:

v3.7[2x] מות (<i>mot</i> umrijeti)	<=>	v7 חיה (<i>živjeti</i>)
v4.11 הרג (<i>harag</i> usmrtniti)	<=>	v17 ילד (<i>jalad</i> rađati)

Proročko poslanje ne ostaje na površini i ne zadržava se samo na sporednim stvarima.

Pripovjedni dio teksta koji ne donosi samo izgovorene riječi, nego opisuje događaje i djela potvrđuje da Abraham izvršava ono što Bog o njemu kaže. Abimeleku, ne Abrahamu, Bog progovara o tome, a u v17 čitamo da Abraham upravo ono čini što je Bog najavio: moli (v17 usp. v7).

Na bitno obilježje proroka pripada i to da je njegova molitva učinkovita. Abimelek zadobiva zdravlje. Molitva ne djeluje na neki magijski, čarobnjački način, nego kako tekst svjedoči:

אלהים liječi (רפא' *rafa'* v17), onaj kojemu Abraham upućuje molitvu.

>>> Bog liječi Abimeleka, njegovu ženu i sluškinje na zagovor Abrahamov.

Početak iz snova

Sudbonosni san praoca Jakova (Post 28,10–22)

Ovaj tekst je bitna prekretnica jer pokazuje kako Jakov postaje vjernik. Bog Abrahamov i Izakov (v13) postat će i Bog Jakovljev („moj Bog“ v21). Jakov je u ovom tekstu prvi put u susretu s Bogom. Prije njega Božju riječ primila je njegova majka (Post 25,23), a vrlo sličan doživljaj imao je otac (26,24).

Biblijski izvještaj podijeljen je u tri dijela: Put od Beer Šebe do Harana (v10) i priprava za noćenje (v11) opisani su s po jednim retkom. Noć se proteže na idućih šest redaka (v12–17). Prva četiri su san Jakovljev (v12–15), a preostala dva izvješćuju o Jakovu kako se probudio i govori (v16s), što se očito još zbiva u noći. Iduće jutro opisano je u v18–22. U tekstu se, dakle, razlikuju: A) večer: put i priprava (v10s); B) noć: san (v12–15) i prva Jakovljeva reakcija (v16s); C) jutro: druga Jakovljeva reakcija (podizanje žrtvenika, v18, i zavjet v20–22).

Jakov se prvi put se susreće s tajnom Božjom. To je njegovo duhovno zvanje. Kad je takoreći razorio veze s najbližima: prevario je oca, prevario je brata, u bijegu je, u tuđini... – tada sam Bog ulazi u njegov san sa silnim obećanjem da će njemu i njegovu potomstvu darovati zemlju. Bog ostaje vjeran i u trećem naraštaju ponavaljajući što je obećao Abrahamu: „tobom će se blagoslivljati sva plemena zemlje“ (Post 12,3; 28,14). Bog je to koji će Jakovu dati novo ime, „definirat će“ njegov život (Post 32,29; 35,10). Bog mu obećava da će biti s njime: „Neću te ostaviti dok ne ispunim sve što sam ti kazao“ – govori mu (Post 28,15). Otvara mu perspektivu koja treba probuditi Jakovljevu odgovornost.

Do odlaska iz obiteljskog doma i raskida veza osobito s bratom kojemu je uzeo i pravo prvorođstva (Post 25,29–34) i blagoslov (c27), te s ocem kojega je ljuto prevario (c27) Jakov je pod jakim utjecajem majke koja od njega zahtijeva poslušnost. Polaskom na put on kreće iznova. S ovim snom počinje njegova slušanje Božjeg glasa.

Bog započinje pedagoški djelovati u njegovu životu ponajprije kao osloboditelj iz začaranog kruga lošeg odgoja. Roditeljska ljubav bijaše bitno podijeljena. S jedne je strane otac koji neskriveno preferira sina lovca (Post 25,28). S druge je strane majka koja voli Jakova (25,28). Možda je na svoju ruku htjela požuriti proroštvo o gospodstvu mlađega nad starijim sinom (25,23) pa ga zavodi na put nepoštenog lukavstva (27,8) i pritom triput sebi pripisuje božanski autoritet pozivajući Jakova: „Poslušaj moj glas“ (27,8.13.43). Nebeski pedagog ulazi u Jakovljev život kad je Jakov raskinuo obiteljske veze: pogazio je očinski autoritet, brat mu smrću prijeti, majka diktira svoje – Jakov odlazi.

Bog ga najprije pohađa u snu (28,12) – u stanju gdje duša iskreno progovara, bez svjesnih smicalica i uvježbanih obrazaca ponašanja, prikrivanja i laži. Ako brižno njegujemo smirenu i duboku meditaciju, slijedimo dobar primjer. Bog može progovoriti. Nad ovim tekstom možemo se pitati kako nam ide u meditaciji i posvjestiti si da je za naš duhovni život kvalitetno i dostatno spavanje važno.

Kod Jakova prvi susret izaziva strahopoštovanje (28,17) i potresenost. Zanimljiva je prva reakcija Jakovljeva. On se budi odmah i shvaća da mu je Gospodin progovorio. Je li poslije toga ponovno zaspao?

Idućeg jutra ustaje i polaže svoj zavjet. U zavjetu on donosi slobodnu odluku koja se očituje u pogodbenoj formi: ako – onda (v20–22). Ako Bog izvrši Jakovljeva očekivanja, bit će njegov Bog. To podrazumijeva i drugu stranu, ostavlja Božju slobodu: ako ne izvrši, neće biti. Jakov traži osobno iskustvo: Božju prisutnost, sigurnost na putu, hranu i odijelo, povratak kući.

Božji postupak je pedagoški: Jakovljevi uvjeti bit će prihvaćeni. On traži vlastito iskustvo: ako se pobrineš za mene, bit ćeš moj Bog (28,20s). Bog ne odbija pogodbu i put očišćenja za Jakova može početi. Odvajanje od majčinskog autoriteta i samostalnost započinju. Još je Jakov skučen: Bog govori o potomstvu, o zemlji; vjerno opetuje veliko obećanje koje je zadao već Jakovljevu djeđu Abrahamu (v13–15). Univerzalno je i tiče se svih obitelji na tlu zemaljskom (v14). Ali Jakov to ne čuje. On traži kruha i ruha, i siguran put za sebe.

Možemo mi u tom zavjetu gledati ponaprije na njegovu uskogrudnost. Ne govori on ni o potomstvu, ni o zemlji, njega zanima jelo, odijelo i siguran put. Ali ne sastoji li se upravo i naše današnje zavjetovanje u tom velikom povjerenju da Bogu prepustimo brigu za ono najpotrebnije, svagdanje. Od njega tražimo, u njegove se ruke stavljamo. Upravo u egzistencijalnim, dnevnim potrebama Jakov se oslanja na Boga. Velika je to odvažnost.

Za Jakova san je presudan. Oslobađa ga ovisnosti i diktatu drugih, svoje pouzdanje stavlja u Boga. Prvi put progovara Bogu. To je njegova prva molitva (Post 28,22), na kraju njegovih riječi, ali ipak. Već u tom prvom susretu Jakov će kazati Bogu „ti“, i nazačniti svoju otvorenost i spremnost za „sve“ što mu Bog želi dati. Prihvaćanje i preuzimanje obveze da daje desetinu znak je odgovornosti.

Davno prije nego će apostoli gledati glasnike Božje kako ulaze i silaze (Iv 1,51), Jakov ih je već vidio kako povezuju nebo sa zemljom.

Borba za blagoslov (Post 32,25–31)

Biblijski praotac Jakov na vlastitoj je koži iskusio da se put s Bogom ne tiče samo duhovnih stavova, nego seže do žilâ i mišićâ. Njegova borba zorno oslikava kako duhovni život, poput brojnih športskih disciplina, traži vladanje nad samim sobom, ali i sposobnost za suočavanje s protivnikom. Borba je bliska, bez udaljenosti – prsa o prsa. U samom svetom tekstu označena je kao „hrvanje” (Post 32,25) i pokazuje da je Jakov do kraja izložen svom suparniku bez prikrivanja i uzmicanja. Predan mu je u ruke. Naprezanje, zahvati napetim mišićima, napad i obrana, silovito guranje i pokušaj blokiranja, traju vrlo dugo – cijelu noć. Tijelo željno noćnog počinka i opuštanja angažirano je do granice i ispunjeno adrenalinom. Nema predaha sve do pred zoru.

Sukob s Nepoznatim

Jakov je cijelo to vrijeme u sukobu s nepoznatim protivnikom. Sveto pismo veli samo da je to bio „netko” (Post 32,35), a umjetnici će si kasnije, po uzoru na druge biblijske izvještaje, pomoći likom anđela. Među njima dvojicom sve do pred kraj vlada samo neverbalna komunikacija hrvača. Riječi nema. Tek naknadno Jakov će s posvemašnjom sigurnošću shvatiti da to bijaše sam Bog. S olakšanjem što je spasio život idućeg jutra ispovijeda: „Vidio sam Boga licem u lice” (Post 32,31). Njega je doživio kao protivnika i s njime je bio „u klinču”. Jakovljeva borba svjedoči o tome da vjera u Boga nije nešto usputno, nego da je u pitanju ostvarenje ili propast vlastite osobe. Jakov, koji je već primio Božju objavu i dobrohotno obećanje, još uvijek ga doživljava kao neznanca i suparnika. Zato je ovaj bliski susret bitan korak u njegovu sazrijevanju. Na početku Jakovljeve osobne vjere stoji jedan san, vizija poznatih ljestava koje sežu do neba (Post 28,12). Potom će Jakov, hodočasnik, prolaziti kilometre i kilometre na putu u daleku zemlju i natrag. U presudnom trenutku on zna da se mora osloniti na svoje sile. Ostavlja cijelu svoju pratnju i ostaje posve sam (32,25).

Pročišćenje

U kršćanskoj vjeri ljubav prema bližnjemu kotira vrlo visoko. Ipak, Jakovljeva borba upozorava kako je nužno najprije raščistiti račune s Bogom. Dovoljno je primjera da humanizam brzo sklizne u neljudsko rasulo ako nema onih moralnih zasada koje uživaju postojano utemeljenje u Božjem zakonu. Da bi se susreo s bratom s kojim se žarko želi pomiriti, ali se u isti mah boji stupiti pred njega, Jakov mora prvo u „razračunavanje” s Bogom. Mnogi će sveci i duhovni ljudi priznati kako su na svome putu vjere imali žestoke okršaje s Bogom. Bog cijeni čovjekovu slobodu i snagu, i nema ništa protiv da mi u svojim bitkama idemo sve do kraja, do izvora i početka. Samo onaj tko prihvati izazov, doći će blizu i znat će s kime zapravo „ima posla”. Ostali ostaju u publici. Jakov je išao *na sve ili ništa* gonjen žudnjom da pobijedi svoj strah, da razriješi spone prošlosti i preteško breme na savjesti. I bježanje, i novi život u dalekoj zemlji, i mnoge godine – sve to nije moglo donijeti oslobođenje od muke koju u sebi nosi. Poslije susreta s Bogom, piše Biblija doslovce, „sunce će mu ogranutiti” (Post 32,32) nakon što mu je, na početku bijega, bilo „zašlo” (28,11).

Potvrda vlastite osobe

Jakov pred kraj borbe traži blagoslov (Post 32,27). Time sam pokazuje da nije vrijedilo ono što je prije spletkarskim trgovanjem i lukavom prijevarom htio postići, tragično raskidajući obiteljske veze. Jakov mora prvo reći svoje ime. Ovaj put izgovara svoje pravo ime, ispravljajući tako bolnu i grubu laž kojom je pred vlastitim roditeljem opetovano nijekao svoj identitet. Upravo „ime” (Post 32,27) pokazuje da je u ovoj borbi riječ o vlastitom identitetu koji je sam uzdrmao, pretvarajući se i pokušavajući biti netko drugi. Susret s pravim i živim Bogom otkriva mi i potvrđuje tko sam ja. Borba s Bogom za Jakova je spasonosna rehabilitacija.

Obred Saveza (Post 15)

- “poslije tih događaja...”15,1
  - Jahve-Gospodin je El El-jon
- prve riječi Bogu – tužba v2s
- Obćanje potomstva v4s
- **Abraham prvi vjernik v6 (prvi put šm)**
  - – pravednik (usp. Rim 4,3.9.22s; Gal 3,6)
  - Prije saveza v18; prije obreznja 17,10, prije Zakona Izl 20
- Do c15 podizao žrtvenike, sad prinosi žrtvu
- Tvrđ san (kao 2,21) i objava:
  - prva najava egipatskog ropstva i Izlaska v13-16
  - Vatra znak Božje prisutnosti (Izl 3) v17
- Savez riječju (obred – znak) v18
  - zemlja od Nila do Eufrata?

25.08.09.

www.ftdi.hr/amdg

Potvrda Saveza i znak (c17)

- 17,2.4... “Savez” u Božjem govoru
- v7.13.19 „vječni savez” ברית עולם (*b^rit ‘olam* usp. Post 9)
- V16.19 najava Izakova rođenja
  - Dočekana klanjanjem i smijehom / smješkom v17
- obreznje
  - v10-14 nalog
  - v23-27 izvršenje
  - svi obrezani, sve obvezuje Božji autoritet (i stranci!)

15.10.09.

www.ftdi.hr/amdg

Izraelski biblijski muzej: Abraham

Kušnja

- Abraham prorok 20,7, zagovornik v17
- izvršava nalog: ime i obreznje 21,4,7
- Post 22,1-19: prvi put “ispitati”
  - Posljedice grijeha (Post 3s)
- 8x “paljenica” עלה
  - U središtu dijalog Izaka i Abrahama (v6-10)
  - Teološki naglasak: blagoslov, potomstvo v17s
- Spremnost pred Bogom (v1.11) i pred sinom (v7)
- Bog će providjeti (v8) – Bog je providio (v13)
- Kontrasti i problem
- Shvaćanje žrtve (Abraham prvi put čuje u v2)
- 100 godina živi nakon poziva 25,8

Donatello, Abraham
žrtvuje Izaka, oko 1480

15.10.09.

www.ftdi.hr/amdg

3

Duhovni put praoca Jakova

Jakov u dijalogu s Bogom
(Post 25-50)

15.10.09.

www.ftdi.hr/amdg

4

Jakov

James Tissot, Jakov
1896-1900, akvarel

15.10.09.

www.ftdi.hr/amdg

5

Jakov svjedoči o drugom snu i moli

- Post 31,1-13 izvješćuje o snu u Haranu
  - “Vidjeh u snu” v10
  - Pozvan imenom v11
  - Bog se točno predstavlja v13
  - Nalog za povratak v13
- Post 32,10-13 molitva u strahu
  - Bog Abrahamov i Izakov v10 (usp. c28)
  - Citira naredbu za povratak v10 (31,13)
  - Realno procjenjuje novo stanje v11
  - Izriče strah v12 (usp. v8)
  - Prokušana molitvena metoda v13

15.10.09.

www.ftdi.hr/amdg

6

Borba za blagoslov 32,25–31

- וְאִשׁ יִשְׁׁ "netko" neznanac v25
  - Tko? – odgovor na molitvu v10-13, tajno ime v30, osobno svjedočanstvo v31, pomirenje kao pogled na lice Božje 33,10
- Jakov traži blagoslov v27
- Mora reći pravo ime v28
- Novo ime "borit će se Bog" v29
  - "Hvatač pete" postaje "Izrael"
- Dobiva blagoslov v30
  - Prije pomirenja
- Sunce mu je ogranulo v32 usp. 28,11

15.10.09.

www.ffdi.hr/amdg

7

Nova objava – potvrda (35,9-15)

- ponavljanje?
- nove prilike v1-8
  - Isti Bog v1
  - Ispunjeno obećanje:
    - "Sa mnom na putu" v3
- Bog daje potvrdu
  - Blagoslova v9
  - Novog imena v10
- Bog kao El Šadaj v11
  - (usp. objavu Abrahamu 17,1; Izakov blagoslov 28,3)
  - Prva zapovijed: plodnost, rast v11
  - Obećanje zemlje v12 (28,13)

Frederick Sandys Jakov čuje glas Gospodinov

15.10.09.

www.ffdi.hr/amdg

8

Jakov otac i djed

- Sin Josip
  - Ogovara braću 37,2
  - Prima posebne naloge 37,13
  - Mrtav? 37,35
  - Susret pun ganuća 46,29
  - Knjiga završava smrću Josipovom (c50)
- Manaše i Efrajim - unuci
  - Namjerno daje prednost mlađemu 48,14
- Svih 12 blagoslovljeno 49,3-27
- Usred blagoslova ispovijest vjere 49,18

Matthias Scheelz, Jakov blagoslovlja sinove, 1672.

Rembrandt, Jakov blagoslovlja Josipove sinove, 1656

www.ffdi.hr/amdg

Dobro došli!

- Studentska sveta misa u crkvi u 12.15
- Molitveni predah (utorak, 12.02) u kapelici na 1. katu
- Nedjeljom u 19.30 misa za mlade

15.10.09.

www.ffdi.hr/amdg

10

Obiteljski dijalog u životu praoca Jakova

Uvod

Vidjet ćemo kako Sveto pismo s pravom ističe da čovjek redovito živi u dvije obitelji: onoj iz koje potječe (Post 25–35) i u onoj koju osniva (Post 37–50). Dijalog u obje obitelji bitno obilježava naš život. Vidjet ćemo također da upravo na ovom primjeru Sveto pismo pokazuje kako sazrijevanje nije tek zadatak za djetinjstvo i mladost nego se proteže kroz cio život. Kao što zagrljaj s bratom Ezavom označava kraj dugogodišnjega procesa u mladom Jakovu koji staje na svoje noge (Post 33,4), tako zagrljaj sa sinom Josipom stavlja točku na dug put Jakova muža i oca obitelji (46,29). Tek tamo nastaje životno smirenje koje će Jakova dovesti do svjesno oblikovane podjele blagoslova unucima (48,14). Opisom mučnih zgoda, neugodnih pojedinosti i duševnih lomova svjedoči nam Riječ Božja da ne zatvara oči pred tamnom stranom našeg života, pred neprilikama i promašajima dijaloga među bliskima i najbližima.

Govorit ćemo o čovjeku koji je zbog teška života blizak suvremenu iskustvu. Umire u tuđini kamo je, ne u mladosti, nego kao starac morao poći trbuhom za kruhom. Govorit ćemo o ocu kojemu je kći silovana, a za ljubimca sina vjeruje da je mrtav. Govorit ćemo o čovjeku udovcu koji je dvije žene pokopao, i koji je doživio srčani udar kad se iznova čuje svome sinu (45,26). Budući da nam je ovaj lik i njegov životni put velikim dijelom poznat, lakše nam je uživjeti se u pojedine slike iz njegova života koje su nam putokaz. Pokušat ćemo ukratko skicirati kako izgleda dijalog – odnosno nedostatak dijaloga – kod Jakova kao sina, kao brata, kao nećaka i zeta, kao muža i oca, i napokon kao djeda.

Jakov sin – u dijalogu s roditeljima

Jakov i njegov otac Izak

Biblijski izvještaj o Jakovljevu životu dobrim se dijelom nalazi pod naslovom „povijest Izakova“ (25,19). Tek nakon što je Jakov prošao svoj mladenački put, osnovao svoju obitelj i pomirio se s bratom, susrećemo u Bibliji nov naslov: „povijest Jakovljeva“ (37,1). Odrasli Jakov koji je prošao duge godine služenja u domu Labanovu ima jasan cilj pred očima kad kreće na put sa svojom velikom obitelji i svime što je privrijedio. On kreće „k svome ocu Izaku“, veli Pismo (31,18). To mu je orijentir i u odrasloj dobi.

Kao što nam psihologija u novije vrijeme potvrdi, otac je veoma važan i za njegov odnos prema Bogu. Još u staroj dobi, prije nego će poći u Egipat, Jakov prinosi žrtvu „Bogu svoga oca Izaka“ (46,1). Također Bog sâm, kad mu se javlja i progovara o budućnosti, predstavlja se kao „Bog tvoga oca“ (46,3).

Najbolniji – i najpoznatiji – moment u dijalogu s ocem za Jakova je pokušaj da ga prevari i nijekanje vlastita identiteta (27,1–29). Čuven susret, na koji Jakov donosi jelo spremljeno poput divljači, pristupa odijeven u bratovo odijelo i prerušen, odiše sumnjičavošću i nepovjerenjem. Opetovano Jakov pred svojim rođenim ocem niječe tko je. Dva puta govori da je Ezav (27,19,24). Laže, i pri tom spominje i Božje ime. Psihološke i duhovne posljedice duboke su. Očevo nepovjerenje očito je također u potrebi da, i nakon dvostrukog upita, kod poljupca još jednom po mirisu provjeri tko je pred njim (27,27).

Smijemo donekle u postupku Jakovljevu gledati inicijativu majke Rebeke uz koju je pretjerano vezan, ali već prvi Jakovljev odgovor na njezin nalog pokazuje da je spreman na prijevaru i da mu je stalo da uspije (27,11). Događa se upravo ono čega se pribojavao i što je s prokletstvom povezo. Otac je ubrzo saznao za prijevaru, Jakov u očima svoga oca ispada varalica (27,12.35). Ipak dugi niz godina koliko je Izak nakon toga poživio svjedoči o tome da je i otac dobro pretjerao kad je zbog oslabjela vida govorio o smrti i izricao posljednju volju (27,4). Još punih sedam biblijskih poglavlja, sve do Benjaminova rođenja, Izak će poživjeti. Tek nakon Jakovljeva dugotrajna služenja Labanu, nakon osnivanja vlastite obitelji i pomirenja s bratom Izak će umrijeti (35,28) pa je podjela zadnjeg blagoslova očito bila preuranjena i neodmjerena.

Jakov i njegova majka Rebeka

Jakov je, kao i njegov brat Ezav, Rebeki od Boga darovano dijete na temelju molitve oca Izaka (25,21). Majci će kao mladić biti draži, više će ga voljeti negoli Ezava (25,28). S jedne strane to je razumljivo budući da je Jakov „boravio u šatorima“ (25,27), to jest bio je prisutan uz nju i vrlo vjerojatno bijaše od pomoći za razliku od Ezava koj je bio po poljanama i lovištima. S druge strane dublji se razlog krije u proročkoj Božjoj riječi da će „stariji služiti mlađemu“ (25,23) koju je majka čula. Rebeka je u Jakovu mogla gledati mlađega i vjerojatno je, kako će se pokazati u njezinim postupcima, svojim silama kušala „progurati“ što brže ostvarenje proroštva.

Majka se postavlja kao komunikacijska veza koja priopćuje sinu očevu nakanu da Ezavu podijeli blagoslov (27,6–10). Prije toga nismo nijednom čuli da je Izak uputio koju riječ svome sinu Jakovu. Rebeka pretječe njihov prvi dijalog koji će biti namještena prijevara. Također ona zaposjeda odlučujuće mjesto u razorenoj komunikaciji između Jakova i njegova brata. Majka upozorava sina miljenka, od nje Jakov doznaje za sudbonosnu prijetnju koju je Ezav, otkrivši prijevaru, izrekao (27,42).

Dva put Rebeka „diktira“ sinu što mu je činiti u skladu s njezinim pripravljenim planom, tripot izravno traži od Jakova „poslušaj glas moj“ (27,8.13.43). Time u svetopisamskom načinu govora nedopušteno posiže takoreći za božanskom vlašću. S takvim mu riječima nalaže prerašavanje pred ocem (27,8–10) i potom odlazak k njezinu bratu Labanu (27,43–45), lukavo namještajući da izgleda kao poslanje od oca Izaka (27,46). Dobivamo dojam da majka uporno nameće svoju volju sinu, a on nepromišljeno, podložno izvršava, okovan u nezdravu nesamostalnost i neslobodu. Ona sprema omiljeno Izakovo jelo, ona odijeva Jakova u Ezavljevo odijelo, ona ga umata u kožu kozleta (27,14–17), ona obećaje da će Jakova dovesti natrag iz tuđine (27,45). Odgovara li to Jakovljevoj volji, tekst ne daje uvida.

Jakov brat – u dijalogu s Ezavom

Sukob i razilaženje Jakova i Ezava počinje već u majčinoj utrobi. Braća se ondje toliko sudaraše da je majka već pomišljala na smrt (25,22). Sveto pismo daje do znanja na slikovit način da su iskustva i postupci u najranijoj dobi od presudne važnosti. Konkurencija i bitka za prvo mjesto očita je i kod samog rođenja kad Jakov svoga brata, koji je prije rođen, hvata za petu (25,26). Ime Jakov izvedeno je od hebrejskog naziva za petu (izg. ‘akev) pa ga kao „hvatača pete“ zasigurno obilježava lukavost, pristupanje odotruga, djelovanje iza leđa.

Raskid i nedostatak dijaloga među braćom počiva na objektivno ponajprije nezatnoj činjenici da je Ezav prije rođen. Od sitnice je napravljena krupna, sudbonosna stvar. Jakov i Ezav

zapravo su blizanci, ali će stalno i uporno u njihovu opisu biti govor o starijemu i mlađemu, ili točnije kako hebrejski tekst veli o „silnome“ i „neznatnome“ (25,23; usp. „velik i malen“ 27,15.42). Istina je oni su različiti, i to je u opisu nedvojbeno. Dok je Ezav lovac i čovjek prirode, Jakov je u domaćinstvu (25,27). Ostaje međutim činjenica da su zajednički proveli vrijeme pod srcem majke.

Riječi koje braća izmjenjuju susrećemo prvi put u onoj zgodi kad Jakov kupuje prava provorodena hranom koju daje gladnom Ezavu. Odrješitost i čvrsta volja očituju se u Jakovljevu izravnom zahtjevu: „Ustupi mi prvorođstvo!“ (25,31). Ne možemo ga promatrati tek kao izvršitelja majčinih planova koji ne bi imao vlastiti stav. Pravna osjetljivost i lukava mudrost kriju se u traženju prisege. „Prije mi se zakuni“ nalaže on Ezavu (25,33). Nasuprot Ezavu koji, vjerojatno zbog izglednosti i neuspješna lova, misli da će umrijeti i ima depresivno skučen pogled (25,32), Jakov očito snuje velike stvari i gleda na budućnost.

Tegobno i dugotrajno iskustvo kod ujaka Labana (Post 29–31) nije izbrisalo trag muke koju Jakov zbog svog nepravednog postupka sa sobom nosi. Dugo je vremena prošlo, „dvadeset godina“, kako Jakov opetovano ističe u razgovoru s Labanom (31,38.41). Posve je izmjenjena njegova životna situacija ali to ne priječi bujici iz dubina srca da svom silinom izbije na površinu u obliku straha, tjeskobe i blokiranosti (32,8). Sada je muž i otac, bogat gospodar. Prije je bio sin i brat u bijegu od obitelji, siromah sa izbjegličkim štapom u ruci. Ipak i sada još uvijek nosi pretešku mrlju na savjesti, nemir u duši, zna da je bratu učinio nepravdu, već svojom lukavom kupovinom, a potom prijevarom prema planu koji je majka skovala. Sve nepravde koje je podnio i napor koji je uložio služeći Labanu nisu ugasile žestinu žudnje za izmirenjem koja Jakova muči. „Možda će mi oprostiti“ razmišlja on o svomu bratu (32,21). Zavaravanje i privid tu ništa ne vrijede. U pitanju je život i smrt (usp. 32,9). Jakova muči silan strah za vlastiti život jer još ništa nije poduzeo da bi zadobio oprostjenje. Ne usudi se na oči bratu koji je zaprijetio da će ga ubiti.

Pred Jakovom je dijalog koji vruće želi i u isti ga se mah boji i izbjegava ga. Taktika koju poduzima da bi ga ostvario mnogostruka je. Dijeli svoje ljude i dobra na dva tabora, da se bar jedan spasi (32,9). Šalje glasnike pred sobom (32,4.18), opetovano samoga sebe naziva slugom, a Ezavu priznaje naslov gospodara. Triput nalaže slugama da ga pred Ezavom označe s „tvoj sluga“ (32,5.19.21), dvaput se sam u izravnom razgovoru pred svojim bratom tako naziva (33,5.14). Osim toga, u silnom strahu Jakov se moli. Prvi ga put susrećemo kako upućuje Bogu prosbenu molitvu (32,10–13).

Jakov šalje obilne poklone pred sobom kako bi odobrovoljio Ezava (32,14–22). Stvara zaštitni prostor, produženu tampon-zonu koja treba pružiti sigurnost. Pokloni služe kao štit. Barem pet stada šalje pred sobom (32,15). Svako vodi jedan sluga koji prima jasan strateški nalog. Treba objasniti da je stado pomirbeni dar i treba najaviti Jakova koji sam pristiže na kraju procesije (18–20). Istu onu dovitljivost koju je Jakov primjenio kad je ostvarivao kupovinu i prijevaru možemo osjetiti i u naporu oko pomirenja. Sposobnosti nisu uminule, cilj djelovanja bitno je izmijenjen.

Nevjerojatno snažan dojam trebala je povorka ostaviti na Ezava. Četiri-pet puta čuje on istu poruku od izaslanika koji pristižu jedan za drugim na čelu poklon-stada. Međutim cjelokupna taktika nije dovoljna, samo povećava napetost i neizvjesnost. Presudni pomak dogodit će se tek nakon tajanstvenog susreta s Bogom (32,23–32). Riječ je o čitavoj jednoj probdjevnoj noći koju Jakov provodi u borbi. Ne pušta svoga suparnika dok ne zadobije blagoslov (32,27). Znamo da je to bio susret s Bogom ne samo iz Jakovljeva svjedočanstva: „vidjeh Boga licem

u lice“ (32,31), nego i zbog toga što sveti tekst još jednom spominje kako je Bog sam taj koji Jakovu daje novo ime (35,10).

Promjena je očita. Idućeg jutra Jakov je kadar osobno izići ususret bratu premda ovaj pristize s četiri stotine svojih momaka (33,1). Jakov ne šalje više izvidnicu, nego svojim očima gleda. Nova povorka koju sada slaže bitno se razlikuje od one prijašnje jer onda sada sam staje na čelo (33,3). Sada se Jakov više ne služi lukavim okolišanjem i podmićivanjem. Sam izlazi pred svoga brata, otvoreno se izlaže. Svoje poniženje i poštovanje prema bratu izrazit će tako da se sedam puta nakloni pred njim do zemlje (33,3).

Pomirenje s Ezavom upozorava na dvije činjenice. Prvo, treba se izmiriti s Bogom koliko god je ljubav prema bližnjemu od presudne važnosti. Potrebno je najprije raščistiti račune s Bogom, tek onda slijedi plodan dijalog. Drugo, pomirenje ne znači zajednički život pod svaku cijenu. Ezav i Jakov će se pomiriti, ali živjet će svaki na svojoj strani (36,6). S bratom Ezavom Jakov će se još sastati da zajedno pokopaju oca (35,29). Pomirenje je međutim ona glavna i neizostavna zadaća. I susret s Bogom daje mu zlatnu perspektivu. Kad se susreo s Bogom, Jakovu je sunce ogranulo (33,32). Kad je susreo brata koji ga ljubezno prima, bilo mu je, kako sam pred njim izjavljuje, kao da gleda lice Božje (33,10). Susret s Bogom postaje istovjetan pomirenju s bližnjim u obitelji. Pa makar i nakon mnogo, mnogo godina i preobilnih iskustava.

Jakov nećak – u dijalogu s Labanom

Prva reakcija Labanova u susretu s nećakom Jakovom obojana je simpatijom i ljubaznošću. Laban mu mu potrča u susret, izvješćuje Sveto pismo, zagrlji ga, poljubi i dovede u svoju kuću (29,13). Međutim njegovi daljnji postupci pokazat će kako se u toj pokazanoj naklonosti skriva jako puno od one radosti koju budi pogled na plijen. Nalik je veselju pred žrtvom koju će zagrabit u svoje kandže. Njegova prva izjava dvosmislena je. Laban primjenjuje na Jakova uzvik Adamov pred Evom, njegovom žuđenom životnom družicom: moja kost i moje meso (Post 2,23; 29,14)! Time međutim Laban već najavljuje kobnu sličnost između sebe i Jakova: kao što je Jakov nasamario brata i oca te lukavstvom stekao pravo prvorodstva i očinski blagoslov, tako će Laban Jakova prevariti sa svojim kćerima (29, 23), a pokušat će i sa stadima (30,35). Njihov je dijalog pseudo-dijalog koji počinje na klimavim nogama, odiše dvoznačnošću i ostavlja dojam lukave i zle smicalice.

Kad Jakov želi otići, Laban ga iz koristoljublja pokušava zadržati. Priziva Jakovljevu prijateljsku naklonost, što ne zvuči baš iskreno (30,27). Razgovor među njima ostavlja na oko dojam velike otvorenosti. Jakov prvi put svjesno i jasno pokazuje osjećaj vlastite vrijednosti. Govori: „kuda god sam prolazio Jahve te blagoslivljao na mojim koracima“ (30,30). U dijalogu između ta dva muškarca ne prešućuju se činjenice. Ipak će se još jednom pokazati, da je Laban iskusan lukavac koji i kad nudi plaću, zapravo želi novom prijevarom izrabiti. Jedino će čudo koje se zbiva sa stadima (30,37–43) i izravno Božje ukazanje Labanu (31,24) zaustaviti njegov nepravedan progon.

Kolik je pritisak Jakov doživljavao!?! O tome svjedoči i činjenica da je napokon morao pobjeći (31,17.18). Kao odrastao muž i otac obitelji mora bježati od svoga punca. Lukavi Laban koji je krenuo u potjeru još ne odustaje nego dijalog započinje predbacivanjem i osudom zbog bijega (31,27). Jakov pak ne popušta nego u žestokoj prepirci iznosi sve činjenice izravno pred Labanom o tome kako je nepravedno izrabljiv (31,36–42). Dijalog

između Jakova i Labana dolazi konačno do nekog pozitivnog kompromisa tako da obojica sklapaju sporazum u kojem se podvrgavaju Božjem autoritetu (31,48–53).

Jakov u obitelji koju osniva

Susret s Bogom i Božje djelovanje ostavljaju bitan trag u Jakovljevu obiteljskom životu. Jakov je voditelj vjerskog života u svojoj obitelji. Tražit će od svojih da ostave lažne bogove, krivovjerja i praznovjerja (35,2). Duboko je obilježen duhovnim iskustvom kod kojeg mu se Bog prvi put objavio. O tome govori svojoj obitelji i svima koji bijahu s njime (35,2). Čudesan san, u kojemu je Bog progovorio Jakovu, na njega primijenio obećanje već zadano Abrahamu i obvezao se da će ga pratiti (28,13–15), temelj je za Jakovljevu voditeljsku ulogu u religioznom životu.

Jakov muž

Jakov i Rahela. Jakov prvi put vidi Rahelu kao pasitiricu sa stadom njezina oca Labana kod zednca. Drugi ga upozoravaju tko je ona (29,6.9). Prvi susret s Rahelom s kojom još nije ni progovorio, nego ju je samo vidio, budi u njemu nevjerojatne snage. Jakov oslobađa pristup studentu, odvaljuje kamen za koji su se inače svi pastiri trebali skupiti da ga podignu (29,10).

Neverbalna je komunikacija i svojevrsno pretjerivanje kad Raheli već pri tom prvom susretu daje poljubac (29,11). Sva emocionalna angažiranost, dirnutost i ganuće prelijeva se u plač. Rahela već kod prvog susreta dobiva pred oči duboku osjećajnost i osjetljivost svoga budućeg muža koji je djetinjstvo proveo uz majku u domaćinskom prostoru. U plaču Jakovljevu možda treba prepoznati i znak emocionalne opterećenosti te svega jada i boli koje Jakov nosi u sebi otkako je upropastio sve veze s ocem, bratom, pa i majkom kojoj bijaše ljubimac.

S Rahelom progovara i predstavlja se tek nakon poljupca i plača. Govori joj tko je i razjašnjuje rodbinske veze, ali riječi tog razgovora Sv. Pismo ne bilježi (29,12). Jakov voli Rahelu i spreman je služiti i raditi, i čekati punih sedam godina, samo da je dobije za ženu, da bude uz nju (29,10). Zbog ljubavi prema njoj silne godine činile su mu se kao nekoliko dana (29,20). Strpljiva ljubav i silovita snaga koju Jakov u sebi nosi, uzor je današnjemu čovjeku, ali je ujedno prijeko potrebna zaliha za sve ono što će Jakov pretrpjeti od Labana.

Presudan trenutak u dijalogu s Rahelom dolazi kad ona Jakovu prigovara što za razliku od njezine sestre Lee, ona nema djece. Reakcija Jakovljeva je ljutnja, ali odgovor mudro upućuje na Božji autoritet (30,2). Za Jakova je rođenje prvog sina kojeg je Rahela napokon rodila vrlo važno. Nakon njegova rođenja odlučuje se naime osamostaliti i otići iz kuće svoga punca. Započinje pregovore koji će to omogućiti (30,25).

Svojevrsan nesporazum i razilaženje s Rahelom vidljivo je i u tome što svatko na svoj način daje ime namlađemu sinu Benjaminu. Za majku koja umire nakon poroda on je „sin moje muke“ (Ben Oni), za oca on je „sin sretne strane“, „uspješni sin“ (Ben Jamin 35,18). Kod smrti Raheline ne spominju se dani žalosti (30,19). Je li ljubav posve ohladnjela? S pravom bismo mogli pomisliti da Jakovu nije stalo, kad on ne bi nakon dugo vremena, prije svoje smrti, još jednom pripovijedao o njezinu sprovodu i grobu (48,7).

Važan razgovor. S Rahelom i Leom u doba krize u domu njihova oca Jakov će voditi povjerljiv razgovor u polju kod svoga stada (31,4). Svjedočanstvo je to o tome kakvo je stanje

u kući. Treba se čuvati! Ujedno je to znak da Jakov znade naći prostor za taktičke razgovore i zajedničko planiranje.

U tom razgovoru Jakov spremno i opširno iznosi svoja vjerna iskustva o tome kako mu se Bog objavio (31,5–13). Pri tom čujemo prvi put iz njegovih usta da Bog ostvaruje svoje obećanje zadano u čudesnome snu da će biti s njime. Jakov svjedoči i potvrđuje na temelju iskustva: „Bog je bio sa mnom“ (31,5). I to pripada jasnom i mudrom priznavanju činjenica i pokazuje kako treba naći pravu mjeru gdje i kako govoriti o najvažnijim iskustvima iz duhovnog života.

Jakov kao muž i otac i Lei i Raheli ostavlja slobodu prije nego što će napustiti Labanov dom. On sluša njihov odgovor koji je odrješit i vrlo jasan (31,14–16) i tek onda svi zajedno kreću na put.

Jakov otac

U svojoj obitelji Jakov ima mnogo djece. Govori se o dvanaest sinova po kojima su nazvana plemena u Izraelu (npr. 23,26), ali tu je barem još jedna kći Dina (30,21).

Kad mu je kći Dina na silu odvedena, Jakov u prvi mah pokazuje neku tromost (34,5). Inicijativu prepušta sinovima, ne želi bez njih stupiti u akciju. To se može shvatiti kao oprez i strah, kao postupanje iz obzira. Čak će dvojici sinova, Šimunu i Leviju, koji su bili predvodnici u ljutitoj, lukavoj, nasilnoj i radikalnoj reakciji predbaciti i prigovoriti što su ih doveli u opasnost svojom osvetom (34,30). U Jakovljevu načinu govora tada se jasno pokazuje njegov strah za vlastiti život. Svakako u ovom je slučaju riječ o obiteljskoj situaciji u kojoj sinovi preuzeše kormilo. Djeca jednom brane moral i obiteljsku čast.

Jakov i njegov sin Josip. Premda Jakov u sebi nosi bolno i kobno iskustvo nepriličnog davanja prednosti i nepravedne ljubavi prema djeci i sam podliježe istoj mani. Ljubimca Josipa pretjerano ističe, daje mu posebno odijelo i dopušta mu da pred njim svojim ocem ogovara svoju braću (37,2). Jakov pravi razlike i daje Josipu posebne naloge (37,13). S time će biti povezana velika žalost kad čuje da je mrtav i još više njegova vlastita depresivna pomisao da će i sam umrijeti (37,35). Duboko ganutljiv susret i dugotrajan zagrljaj sa sinom Josipom, kad je nakon mnogo vremena i usuprot svim očekivanjima došao k njemu, živomu i moćnomu u Egiptu, svjedoči o tome da su obojica prošli intenzivan unutarnji put pročišćenja (46,29).

Blagoslov svih sinova. Dugačak blagoslovni govor Jakov upravlja kao svoj oproštaj pred kraj života svakome sinu napose (49,3–27). Sadržaj blagoslova svjedoči o tome da je Jakov kao otac budno pratio životni hod svojih sinova. Bilo se u prvi mah činilo da nije mario doli za Josipa. U osobnom dijalogu smo ga, osim s Josipom, vidjeli gotovo isključivo s Rubenom (42,36–38) i Judom (43,2–14). Svih dvanaest međutim prisutno je u njegovu oproštajnom, proročkom govoru (49,1). S druge strane taj blagoslov pokazuje velik pomak s obzirom na prethodne naraštaje. Abraham zadržava jedino Izaka uza se, a svu ostalu djecu isključuje iz genealogije (25,6). Jakov postupa inkluzivno i prihvaća sve koji pripadaju u njegovu obitelj (46,8–27).

Jakov djed

Nepravdu koju je sam doživio kod podijeljene roditeljske ljubavi, koju je sam činio izdvajajući pretjerano Josipa na račun ostalih sinova, Jakov će ispraviti u sljedećem naraštaju.

Djed Jakov namjerno daje prvi blagoslov, blagoslov desnicom, unuku Efrajimu koji je mlađi, a drugi blagoslov, blagoslov ljevicom, Manašeu iako je prvorođenac (48,14). Prijevara i nasilno zauzimanje prvog mjesta dobiva svoju zadovoljštinu u svjesnom davanju prednosti mlađemu. Veću naklonost prima onaj koji je slabiji i kojemu je više potrebno.

Dijaloški uspjesi i neuspjesi

Pokušali smo prikazati složene obiteljske odnose koje proživljava Jakov praotac Božjeg naroda. Pogledali smo svu širinu dijaloga koja obuhvaća Jakovljeva oca Izaka, majku Rebeku, ujaka Labana, ženu Rahelu, te djecu i unuke Jakovljeve. Ujedno smo nastojali uočiti dinamiku koja se razvija s vremenom, npr. između prijevare i pomirenja, ili između Josipova nestanka i ponovnog susreta u Egiptu.

Sveto pismo ističe ulogu oca tako što je velik dio života Jakovljeva smješten unutar „povijesti Izakove“, a Bog je u njegovu životu prisutan kao Bog njegova oca Izaka. Vidjeli smo kako je gotovo neizvedivim lukavstvom Jakov izmamio od Izaka blagoslov koji je ovaj kanio jednostrano podijeliti samo jednom sinu. Bolan rascijep zbog prijevare neće pronaći rješenja u dijalogu. Otac umire i sinovi ga, izmireni, pokapaju, a da Jakov i Izak nisu raspravili svoje postupke. Što smo propustili, i što nadilazi naše snage, prepuštamo Božjoj dobroti.

Privrženost majci Rebeki uz koju Jakov provodi dane prelazi granice. Vjerojatno u vezi s proroštvom o mlađem sinu majka traži kako osigurati prednost. Sveto pismo pokazuje kako ona preuzima ulogu u Jakovljevu dijalogu s ocem i bratom te kako zahtijeva potpunu poslušnost, donoseći odluke i za sina. Tek nakon izravnog susreta s Bogom koji mu progovara (Post 28) Jakov će se izvući iz prevelike navezanosti.

Dijalog s bratom Ezavom obilježen je konkurencijom od početka. Jakov posiže za petom prvorođenca i kupuje njegova prava. Potraga odraslog Jakova za pomirenjem izražaj je duboke čežnje i jednake dovrtljivosti koja je međutim prošla mučan put dozrijevanja. Jakov koji je imao ambiciju i htio biti ispred, pristupa kao sluga, hramljući, spreman odreći se svega imanja samo da zadobije bratovu naklonost. Sveto pismo jasno pokazuje da je bitnu promjenu donio tajanstven susret s Bogom u noći borbe (Post 32).

Sva simpatija koju bjegunac Jakov doživljava kod ujaka Labana uskoro će se bolno raskrinkati. Kao što je sam prevario, tako biva prevaren. Sam je tražio korist, kupujući prvorođstvo, sada sam biva iskorišten. Obojica međutim moraju otvoreno priznati da je Bog s Jakovom i nesebično dijeli blagoslov. Božji će autoritet jamčiti dobar ishod njihova dijaloga, pri čemu je Jakov naučio postavljati realne zahtjeve.

Dijalog s ljubljenu ženom Rahelom Jakov započinje silinom osjećaja, upoznavanje tek slijedi. Strpljiva ljubav nailazi na prvu granicu u ljutnji zbog Rahelina prigovora, a pri gotovo prešućenom posljednjem oprostaju kao da je više nema.

U vlastitoj brojnoj obitelji Jakovljeve put sazrijevanja mora se nastaviti. Prvi velik udarac, nasilje prema kćeri, pokazat će da Jakov ne gospodari situacijom. S miljenikom Josipom proći će bolnu školu, čineći istu pogrešku koju je na vlastitoj koži pretrpio. Kao što je majka njega na se vezala, tako će on Josipu u svemu davati prednost. Kobne posljedice, Josipov pogrešan osjećaj važnosti i razoreni odnosi s braćom, pronaći će dugačak put pročišćenja u egipatskom carstvu.

Starac Jakov dolazi do smirenja u ponovnom susretu sa sinom i pred unucima svjesno ispravlja prijašnju jednostranost. Oproštajni blagoslov, okupljanje i prihvaćanje svih članova obitelji svjedoče o dovršetku njegova puta i o dijalogu na cilju, dijalogu koji vodi u budućnost.

Umjesto zaključka istaknimo kratko osnovne zamke koje prijete dijalogu i neke elemente neverbalne komunikacije koje u Jakovljevoj povijesti dolaze do izražaja.

Zamke u dijalogu. 1. Dijalog može biti lažni dijalog kao u razgovoru Jakova i Izaka gdje je Izak pun očite sumnje, a Jakov uporno prikriva svoj identitet (Post 27). I kod Labana u dijalogu s Jakovom naići ćemo na isti slučaj da riječi kazuju jedno, a sebični interesi i prikrivene nakane smjeraju drugamo. I gesta, i biblijski uzvik, i velikodušna ponuda plaće krinka su za lukavi plan iskorištavanja (29,13.15).

2. Druga je opasna zamka u dijalogu napuhivanje ili pretjerivanje. I u našim nesporazumima lako se dogodi da krećemo od pogrešne procjene, od emocionalnog dojma ili od uvriježenih običaja. Jakov i Ezav su u sukobu oko prava prvorođenstva i uporno se označavaju kao mlađi i stariji premda su zapravo blizanci. Pouka za nas: dobro je u miru stati i za se uvidjeti kako stvari doista stoje, prije nego što počnemo tražiti svoja prava i dokazivati da smo u pravu.

Neverbalni dijalog. Opširni biblijski izvještaj o životnom putu praoca Jakova u nekoliko ključnih prizora naglašava ulogu tijela u komunikaciji. Najrječitiji primjer zacijelo je opetovani poklon Jakovljeve pred Ezavom s kojim će se pomiriti. „Nakloni se do zemlje sedam puta dok se ne primače svome bratu“ piše u našem prijevodu (33,3). Cijelim tijelom izriče Jakov svoju nakanu. Što li sve izražava? Pokornost, molbu za oprostjenje, poštovanje, izloženost...

Još su nam tri elementa osobito važna u neverbalnom dijalogu. Ponajprije, često u Jakovljevoj povijesti čitamo o *zagrljaju i poljupcu*. Istaknimo dva oprečna primjera. Laban grli Jakova, svoga rođaka (29,13), ali će se pokazati da u tom zagrljaju bijahu skrivene i prevarantske težnje i interes za izrabljivanjem. Jakovljeve zagrljaj s bratom iskren je i označava pomirenje (33,4). Zagrljaj sa sinom Josipom u Egiptu znak je onog završnog smirenja i olakšanja kod kojega Jakov najavljuje da može u miru umrijeti (46,30).

U svetopisamskom tekstu o Jakovu više od deset puta spominje se *plač*. Često je obiteljski dijalog obilježen plačem. Samog Jakova nalazimo triput u suzama: Jakov plače pred Rahelom kad ju je prvi put susreo (29,11). Kako hebrejski tekst svjedoči, oba brata plaču kod ponovnog susreta (33,4). Jakov napokon oplakuje nestanak svog omiljenog sina Josipa za kojega misli da je mrtav (37,35). Osjećaji koji izbijaju na površinu znak su iskrenosti.

Lice se napose ističe kao pojedinost u biblijskom izvještaju o Jakovu. Važnu ulogu ima u odnosu između Jakova i njegova ujaka. Na licu Labanovu Jakov opaža da se on ne drži prema njemu kao prije (31,2). O tome Jakov izvješćuje Leu i Rahelu (31,5). Lice je važan dio neverbalne komunikacije. Što namještenim i lažnim riječima mogu u razgovoru prikriti, lice pokazuje. O tajanstvenom susretu u noći prije pomirenja s bratom, Jakov svjedoči: „vidjeh Boga licem u lice“ (32,31), a samo pomirenje s Ezavom njemu je, kako već rekosmo, „kao da gleda lice Božje“ (33,10). Lice je važno.

Sažetak

Mnogostruki dijalog u obitelji koji proživljava Jakov, praotac Božjeg naroda, u ovom je biblijskom razmatranju prikazan u njegovoj širini (roditelji, brat, ujak, žena, djeca...) i u

kontinuitetu, tj. vremenskom razvoju koji u biti vodi do pomirenja. Nedostatak dijaloga s ocem u Jakova se očituje u čuvenoj, nepovjerenjem obojanoj prijeviri (Post 27) koja dovodi do bolnog rascijepa, ali otac Izak ostaje važan orijentir Jakovljeva života („povijest Izakova“ 25,19, „Bog tvoga oca“ 46,3). Privrženost majci Rebeki opterećena je njezinim posredništvom u Jakovljevu dijalogu s ocem i bratom te pretjeranim nametanjem vlastitih odluka („poslušaj moj glas“ 27,8.13.43). Konkurentski odnos prema bratu blizancu, koji se razvija u sukob obilježen prijetnjom i smrtnim strahom (Post 27), pronalazi rješenje nakon što je Jakov izmirio račune s Bogom (Post 32). Pomirenje, nalik na susret „s Božjim licem“ (33,10) omogućuje smiren nastavak života. Prije toga, međutim, Jakov će od rođaka Labana na vlastitoj koži doživjeti slične nepravde koje je sam drugima nanio (29–31). Na tom putu trpljenja osjetit će da ne može sve vlastitom dovitljivošću postići i da je presudno osloniti se na Božji autoritet („Bog će biti svjedok“ 31,50).

Jakov osniva brojnu obitelj u kojoj bitno mjesta ima žena-miljenica Rahela, s kojom prolazi put od silne simpatije do mučnog, nejasnog razilaženja. U odnosu prema djeci čini ponajprije pogrešku kojom je sam u djetinjstvu obilježen, vezujući uza se pretjerano i nepravedno ljubimca Josipa. Josipov čudesan uspon u Egiptu još jednom pokazuje kako Božja snaga dovodi do pozitivnog rješenja („Jahve bijaše s njim“ 39,23). Zaključno smirenje nastaje u ponovnom susretu sa sinom (46,30) i u blagoslovu dvojice unuka pri kojem Jakov svjesno ispravlja prijašnju jednostranost (48,14). Prihvatanje svih članova obitelji kod Jakova je uspješan cilj obiteljskog dijaloga (46,7; 49,1). Razmatranje na kraju ističe dvije osobite zamke u dijalogu i važnost neverbalne komunikacije.

Knjiga Izlaska

Nastavak
וואלא שמות Izl 1,1
“I ovo su imena... ili
A ovo su...

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

1

Mojsijevo zvanje (Izl 3,1-4,17)

- Božja inicijativa
- 2x “Mojsije” 3,4
- Izvještaj o zvanju:
  - מלה *salah* poslati – הלך *halak* ići
  - 5 elemenata: naznaka nevolje, nalog, prigovor, obećanje, znak potpore
  - 3 objekta prigovora
- Bog – Jahve – poslanik Jahvin
  - Bit ću, ma tko da ću biti 3,14
  - Spomen iz naraštaja u naraštaj 3,15
- עמי *'ami* moj narod 3,7
- ירד *jarad* sići 3,8

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

2

Božja pedagogija

- pet Mojsijevih poteškoća
  - od krize identiteta
  - do izvlačenja (Izl 4,13)
- pedagoški postupak
  - dugačak i otvoren razgovor (3,1-4,17)
  - Bog sama sebe očituje (3,14)
  - ne skriva osjećaje (4,14)

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

3

Prijelaz preko Crvenog mora

- Slika Izlaska – središnji događaj

28.10.2009.

4

Sažetak, cilj, početak

- Posred mora po suhu Izl 14,29
  - Nalog v16, opis v22
- vjera v31
- Poslušnost naroda
  - Nalog: tabor v2
  - Izvršenje v9
- Božja vjernost
  - Najava otvrdnuti srce v4
  - Izvršenje v8

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

5

Zaplet

- Strah v10
  - Ispred njih more, iza njih progonitelji
- Prigovor Mojsiju v11s
  - “smrt u pustinji”
- Mojsijeva reakcija
  - A) Ohrabruje v13 (usp. v10)
  - Najavljuje spasenje v13 (usp. v30)
  - B) “Zašto vičeš k meni!” v15

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

6

Bog se bori

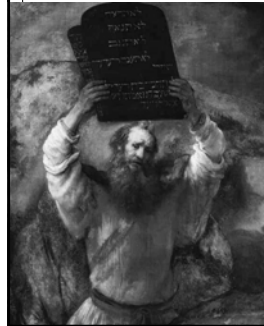
- Poslanik Božji v19
- Stup od oblaka i ognja v19s
- Bog govori v2-4a.15-18
- Šalje vjetar v21
- Gleda v24
- Čini napadače bezopasnima v24
- Važne pojedinosti:
  - "Egipat", ne "Egipćani"
  - Spoznaja Boga v4.18.25
  - Božji autoritet v31

28.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

7

Deset zapovijedi

- Riječi koje je Bog izgovorio (Izl 20,1-17)
- Govor upravljn na TI
- Prisutan je Jahve.
- 5x "Jahve, tvoj Bog"

www.ftdi.hr/amdg

8

יהוה אלהיך

5x Jahve, tvoj Bog

- koji sam te izveo v2 v6
- Bog revan, koji se brine za krivnju predaka i u potomcima v5 v9
- Ime - ne isprazno izgovarati v7 v11
- pripada mu sedmi dan v10 v14
- onaj koji ti daje tlo pod nogama na kojem možeš dugo živjeti v12 v16

28.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

9

Sudbonosna pustinja

Vjera i nevjera na putu u slobodu
Izl 32,1-14

28.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

10

1. slika: Izl 32,1s

- Izl 2,23: Izraelci su stenjali u ropstvu.
- Izl 3,10: "izvedi moj narod" >>> Izl 12,51: "izvede Jahve sinove Izraelove iz Egipta"
- Izl 16,3: lonci s mesom, kruha do mile volje
- 32,1: Mojsije nas izvede > v4 ovaj bog te izvede
- "Napravi nam boga!" v1

28.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

11

2. slika: Izl 32,3-6

- Mojsije težak na jeziku (Izl 4,10) > Aron "glasnogovornik" (v14-16)
  - Ne pravite kumira od zlata! (Izl 20,23)
- הג ליהוה "blagdan u čast Jahvi" (32,5)
  - Božja procjena 32,8 (put, žrtve, proglas)
- Jelo, piće, zabava – u pustinji (v6)

Lorrain Claude, Klanjanje zlatnom teletu, 1660.

28.10.2009.

www.ftdi.hr/amdg

12

3. slika: Izl 32,7-10

- Na gori: Božje riječi Mojsiju
- “vidio sam muke i čuo vapaje” (Izl 3,7)
- ראייתי (1. Sg.) Izl 3,7,9 > 32,9
- 2x 32,4,8: ovo je tvoj bog...
- 32,10: Neka se moj gnjev raspali!
<> Razvit ću velik narod!

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

13

4. slika: 32,11-14

- Pred Jahvom, Bogom svojim (v11)
- Jahve je izveo iz ropstva (v11 < v1.7; v4.8)
- Gnjev (v10)
  - Čemu? v11,
  - smiri! v12
- שוב - obrati se! v12
- Odustani! v12 > I odustane v14
- נחם - ražaliti se, smilovati se.

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

14

Božanska prisega (Izl 32,13)

- Obećanje potomstva i zemlje
- Abrahamu: Tvome ću potomstvu... (Post 12,7 usp. 13,15; 15,18; 17,8; 24,7)
- Izaku: Tebi i tvome potomstvu... (Post 26,3)
- Jakovu: Zemlju što je dadoh... (Post 35,12; usp. 28,13; 48,4)

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

15

Mistična objava Mojsiju (Izl 34)

- Novi početak: pred Bogom na vrhu 34,5
- Opet 40 dana i noći 34,28 (usp. 24,18)
- Bog predstavlja samoga sebe
  - Izgovara ime kao što je najavio (33,19)
- Ime Božje:
  - Milosrdan, milostiv, spor na srdžbu, bogat privrženošću i pouzdanošću Izl 34,6;
  - revan 34,14
- Čuva privrženost tisućama *naraštaja* v7
  - Brine se za krivnju v7 (usp. 20,5; Pnz 5,9)
  - na trećem i četvrtom *naraštaju*

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

Hrabar zagovornik

- Odgovor na zaziv u v5
  - Oblak je pouka
- Reakcija na Objavu:
  - Klanjanje Izl 34,8
  - Molitva – zagovor (ja-mi) 34,9:
    - Ako sam ja stekao milost, onda podi sa svima nama
- Molba Bogu da promjeni nakanu
  - “neću poći” 33,3 – “podi” 34,9
- Koža na licu sjaji v29s.35
  - *qaran* – sjati (LXX: biri proslavljen); *qeren* – rog (Vulgata)

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

17

Mojsijevo zvanje

Božja inicijativa na početku velikog puta u slobodu (Izl 3,1—4,17)

1. *Poziv*. Kad biblijski tekst dopušta da Bog dvaput izgovara ime osobe kojoj se obraća, to označava intenzivan Božji zahvat u nečiji život. Tako i Mojsije iz gorućeg grma čuje dvaput svoje ime (3,4). Ovdje će Mojsije dobiti zadaću da oslobodi cijeli jedan narod iz ropstva u tuđini. To je daleko iznad sila jednog čovjeka. Susret s Bogom ne donosi samo slatkost i dragost, nego i treperenje, duboki doživljaj vlastite ograničenosti i ljudske izvrgnutosti onome što nas nadilazi.

Prizor s grmom koji je "sav u vatri, a ipak ne sagorijeva" (Izl 3,2) dio je veće tekstualne cjeline koja se proteže od početka Izl 3, pa sve do prizora kad Bog određuje Arona za tumača njegovu bratu Mojsiju. Tu nalazimo prototip za biblijski *izvještaj o zvanju* koji se prepoznaje po glagolskom paru: "poslati" – "ići" i posebnim elementima:

1. naznaka nevolje (usp. "jad", "muka" 3,7.9),
2. nalog (usp. "šaljem te da izvedeš..." v10),
3. prigovor (vidi dolje),
4. obećanje ("ja ću biti s tobom" v12) i
5. znakovi potpore (štap/zmija 4,2–4; ruka 4,6s; voda/krv 4,9).

Mojsijev poziv predstavlja prvi korak u velikom pothvatu oslobođenja izraelskog naroda iz "kuće ropstva" simbolizirane pod imenom "Egipat". Upravo po izlasku iz Egipta Knjiga izlaska dobiva ime i izlazak stoji u središtu duhovne povijesti naroda Božjega. To je događaj na koji se uvijek iznova starozavjetni vjernici vraćaju. Pralik je Kristova pashalnog misterija koji je izvorište kršćanske vjere. Uz izlazak iz Egipta vezana je i "Knjiga Saveza" (Izl 19–24) u kojoj je zapisan ustav Božjeg naroda.

2. *Prigovori*. Tekst ne idealizira nego otvoreno iznosi reakcije Mojsijeve. Odmah nakon Božjeg naloga Mojsije ozbiljno pita: "Tko sam ja?" (3,11). Nedostaje mu samopouzdanje i osjećaj sigurnosti, nema povjerenja u vlastitu osobu. Svoj identitet stavlja u pitanje. Zatim želi upoznati onoga koji ga šalje, želi znati: "Kako mu je ime?" (3,13). Strah ga je, potom, za autoritet i vjerodostojnost pred izraelskom zajednicom u Egiptu. Što "ako mi ne povjeruju?" pita on (4,1). I nakon uvjeravanja i obećanja potpore Mojsije se opet vraća na samog sebe jer zna: "Ja sam u govoru spor, a na jeziku težak" (4,10). Čak po cijenu Božje ljutnje sve do kraja pokušava – rekli bismo – izvući se. Pita: "Ne bi li ipak poslao koga drugoga?" (4,13). Budući da znamo kakvu zadaću mu valja preuzeti, imamo razumijevanja za svih pet prigovora koje tekst donosi, a usmjereni su na tri objekta: na osobu Mojsijevu, na otajstveni Božji identitet i na Mojsijev narod. Bog nema ništa protiv da mu njegov izabranik iskreno iznese svoj otpor i poteškoće koje ima u zvanju, svoju nedoumicu i strah, pa i gađenje. Iskustvo u radu s duhovnim zvanjima potvrđuje da jedino ondje gdje se uspostavi iskrenost i otvorenost, zvanje može zoriti i cvjetati.

3. *Transcendencija*. Onaj koji Mojsija šalje već nam je poznat. Ovaj dio Knjige izlaska donosi njegovu osobu iskaznicu izrečenu u formuli: "Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi". Pa ipak za tajnog sugovornika Mojsijeva u tekstu se rabi čas opća imenica "Bog" (אלהים 3,4.11.13.14s), čas vlastito ime "Jahve" (4,2.4.6.10 ;3,4.7 יהוה), pa onda i izraz "poslanik Jahvin" (3,2 מלאך יהוה), premda i subjekt i njegova poruka ostaju isti. Kao u nekom kompjuterskom hologramu iz svijete suvremene tehnike biblijski tekst dopušta da se izmjenjuje vanjsko obličje, pa je nevidljivost i nedodirljivost tajnog Božjeg bića zaštićena.

Kad Mojsije želi prići, odrješito se zahtijeva od njega da izuje obuću (3,5). Prema običajnom pravu Starog Istoka položiti obuvenu nogu znači zaposjesti, preuzeti neko imanje, uzeti neko dobro u posjed. Premda je poseban Božji izabranik, Mojsije ne može raspolagati prostorom Božjim kao gospodar. Božje svetost i uzvišenost ostaje nepovrijeđena.

U ovom tekstu nalazi se objava Božjeg vlastitog imena "Jahve" koje biblijski vjernik iz poštovanja redovito ne izgovara, nego ga slično kao i mi danas u liturgiji i posebice u duhovnosti, zamjenjuje riječju "Gospodin" – hebr. אֲדֹנָי ('adonāj). Sveto ime Jahve, dano kao vječni spomen (זְכוּרֵי לְדֹר דֹר 3,15), ovdje se u hebrejskom izvorniku tumači kao אֲהִיָּה אֲשֶׁר 'ehje 'ehje 3,14). U tekstu stoji dvaput prvo lice nesvršenog odnosno futurskog oblika glagola "biti" povezano univerzalnom odnosnom zamjenicom. Doslovno bismo izraz mogli u hrvatskom izreći kao "jesam, tko god jesam" ili "bit ću, ma tko da ću biti". Sveto pismo, eto, dosljedno čuva Božju tajanstvenost i nedostupnost – transcendentnost. Čovjek ne može raspolagati Bogom, ne može polagati pravo na njega. Ne možemo upravljati Bogom, nego samo onim što je nama povjereno već na prvim stranicama Biblije.

4. *Teološki pogled unaprijed.* Objava Mojsiju da je Bog sâm "sišao da izbavi Izraelce iz ruke egipatske" (3,8), napose sam glagol "sići", pozadina je osnovne teološke nauke o Utjelovljenju Sina Božjega. Izbavljenje iz Egipta evanđeosko je otkupljenje od grijeha. Blažena "zemlja kojom teče med i mlijeko" (Izl 3,17) slika je Kraljevstva Božjega koje nam je Isus povjerio na skrb.

Hebrejska riječ עַמִּי – moj narod (3,7) kojom Bog skupinu izbjeglica, stranaca u naprednom Egiptu i "gastarbajtera" na rubu egipatskog društva proglašava svojim narodom, ponovno nas vraća na izvorne misli o stvaranju i svjedoči nam o tome kako su stvaranje i otkupljenje u Bibliji vrlo povezani. Bog svojom riječju stvara jedan narod i izvodi ga iz ropstva u slobodu. U svjetlu Božjeg pogleda koji uočava svoj narod u Egiptu i u svjetlu te izrečene riječi Božji narod postoji.

5. *Božanska pedagogija.* U cijelom tekstu o Mojsijevu pozivu vidi se Božji pedagoški pristup. Silno je povjerenje Božje u Mojsija kad mu dodjeljuje golemu zadaću da oslobodi cijeli narod. Istodobno dopušta Mojsiju da izrekne svih svojih pet poteškoća koje počinju od pitanja o samome sebi (Izl 3,11), preko uviđanja vlastite slabosti u govoru i nastupu (4,10), te idu sve do toliko nam dragog i poznatog „izvlačenja“: „Ne bi li ipak poslao nekog drugog“ (v13).

Bog si doista uzima vremena – to je zacijelo najdulji dijalog s Bogom u Bibliji jer traje sve do duboko u iduće poglavlje (3,4–4,17). Odgajateljski postupak s Božje strane u tom je razgovoru višestruk. Riječ je o dugačkom i otvorenom razgovoru. Bog otvoreno definira vlastiti idenitet, „stavlja karte na stol“ (3,14). Napokon, nema skrivanja osjećaja, Bog dopušta da se njegova ljutnja osjeti (Izl 4,14).

Središnji događaj

Književni ustroj i teološka poruka u Izl 14

Sažetak i cilj (14,29–31). Izl 14 ima kraj koji donosi sažetak i cilj cijelog poglavlja.

U v29 čitamo da su Izraelci pošli posred mora po suhu i da su im vode kao zid stajale s desna i s lijeva. Taj sažetak, kao i u svakom pisanom radu, smije i treba ponoviti glavnu misao. Isti opis stoji već u v22, a u kompoziciji teksta jest izvršenje Božjeg naloga iz v16 (ići po suhom posred mora).

Cilj opisa u Izl 14 jest נאס (v31) vjera, pouzdanje koje je cijela zajednica stekla. U koga? U Boga i u Mojsija! Taj je ostvareni cilj u kompoziciji teksta prijelaz i veza s pjesmom koju u Izl 15 zajednica potomaka Izraelovih pjeva. Velik se preokret u njima dogodio. Usporedimo li ljute prigovore i najdublja egzistencijalna pitanja koja postavljaju prije prijelaza s hvalospjevom nakon prijelaza vidjet ćemo silnu razliku. Doživljaj da su spašeni iz krajnje nevolje, da su bez svoje zasluge pobjednici, uviđanje da je to Božje djelo, dovodi ih do pjesme.

Zaplet. Prvi dio teksta pokazuje Božju vjernost i poslušnost naroda. Jahve nalaže da se utabore kraj mora (v2), oni to i čine (v9). I zemljopisna imena potvrđuju da su dobro slušali i točno izvršili: Pi-Hahiroth i Baal-Sefon (v2.9). Jahve najavljuje da će otvrdnuti srce faraonu (v4), što i čini (v8).

Prvo dramatsko težište, negativno obojeno, jest smrtni strah, tjeskoba i stiska cijele zajednice (אִי v10). Strah traje punih 10 biblijskih redaka. Nastaje na vrlo razumljiv način. Ljudi koji su pohrlili u slobodu odjednom se nalaze u krajnjoj pogibelji. Pred njima more, a za njima progonitelj: kralj i sva bojna kola (v9). U v10 opažaju progonitelje, a tek u v22 čitamo da su mogli poći dalje. Tek tamo nastaje utjeha, prekid panike. Do tada su doslovce u stisci.

Riječi koje izriču izravan su *prigovor* (v11s), napad na Mojsija koji se može prepoznati po formulacijama u 2. Sg (koje su to?). Čovjeka koji je pokrenuo velik pothvat izbavljenja stavljaju na optuženičku klupu i nemilo ga kore.

Govor zajednice uokviren je opetovanim riječima koje izlazak i put u slobodu ne samo stavljaju u pitanje, nego ga okreću naglavce. Oslobođenje iz sužanjstva za njih je "smrt u pustinji" (2x v11s). Njihovo obrazloženje je ironički realno: navodni nedostatak grobova u Egiptu. Računica je čista logika: bolje biti sluga Egipta nego mrtvac u pustinji.

Sav napor Mojsijev obescijenjen je, zgažen. Sve što je poduzeo sada je u očima tužitelja bezvrijedno, prekriveno mrakom. Je li se takvo što nama može dogoditi? Ljudi za koje si sve dao, odjednom ti objektivno i s pravom sve razrušiše i popljuvaše.

Mojsijeva je reakcija dvostruka. a) Pred zajednicom kao nositelj odgovornosti tješi i ohrabruje. Izgovarajući biblijsko ohrabranje: "Ne bojte se!" (אִי v13) koje su čuli Abraham (15,1), Izak (26,24) i Jakov (46,3) od Boga, Mojsije pokazuje da on prepoznaje bit problema. Što je u opisnom dijelu izrečeno (אִי v10), to on u svoj govor preuzima. Ne staje na gorkim optužbama iz v11s, ne daje se njima zaustaviti i zbuniti. Njegov odgovor v13 nije protuudar. Osim toga cilj do kojeg će zajednica tek nakon sponosnog Božjeg djela doći, Mojsije je već dosegao kad s pouzdanjem najavljuje: Gledajte spasenje Božje (שׁוֹ) kao imenica v13). Riječju שׁוֹ ispravno najavljuje ono što će se dogoditi jer tako to i sažetak prikazuje (שׁוֹ) glagol v30). U to će zajednica tek povjerovati pa će svi složno s Mojsijem u hvalospjevu ispovijediti: "Jahve mi postade spasenje" (שׁוֹ) imenica 15,2)

b) Dubinu vlastite tjeskobe i objektivnog osjećaja nevolje Mojsije će iskazati pred Bogom. U HB čitamo: "Zašto vičeš k meni?" (צעק v15). Isti onaj gorak biblijski vapaj koji stoji u opisu za sve sinove Izraelove (צעק v10), ovdje je u Božjem govoru primijenjen na Mojsija. Mojsije izriče svoje vapaje Bogu, on moli. Za svoje pouzdanje koje je unaprijed posvjedočio i u drugima budio traži snagu kod Bog. To je ujedno znak da su se i oni bili na dobru adresu obratili kad su Bogu zavapili (v10) prije nego počеше svojim optužbama kao drvljem i kamenjem zasipati Mojsija (11s). (Hrv. prijevod u pluralu "zapomažete" u v15 ne odgovara ni HB, ni LXX ni Vulgati).

Bog se bori. Mojsije je pred svima navijestio da će sam Jahve preuzeti glavnu ulogu. "Jahve će se boriti za vas" – najavljuje Mojsije (גלהם v14). To će na temelju iskustva Egipat uvidjeti kad složno ustanove: "Jahve se za njih bori" (גלהם v25). Pogledajmo kako se ta najava ostvaruje? Na koji se način Bog bori? Taj se glagol ne nalazi naime u opisu nego samo u upravnom govoru koji donosi shvaćanje i mišljenje govornika.

1. Poslanik Božji od voditelja postaje obrana na začelju v19. Da je Bog na djelu, svjedoči imenica אלהים u nazivu מלאך אלהים.
2. Slično i stup od oblaka od predvodnice postaje zaštitom na začelju koja razdvaja (v19). Ima dvostruku ulogu jer progoniteljima donosi mrak, a progonjenima svjetlo (v20). Već čitatelj zna da je sam Jahve prisutan u tom čudesnom stupu, zna već i da ima dovstruku ulogu jer može biti oblak i oganj: "Jahve je išao pred njima, danju u stupu od oblaka da im put pokazuje, a noću u stupu od ognja da im svijetli (13,21). Što se ondje (c13) djelilo na dan i noć ovdje (c14) je objedinjeno.
3. Bog govori. I prije i usred nevolje Bog ne šuti, nego reagira objašnjenjem, najavom i konkretnim uputama. Cio tekst komponiran je tako da sadrži dva dugačka Božja govora upućena Mojsiju (v2–4a.15–18).

Pri tom susrećemo ponavljanja:

a) Jahve će otvrdnuti srce faraonu v4.17 (לב)

Jahve će se proslaviti v4.17.18 (כבוד)

b) Egipat će spoznati da je on Jahve (4.18 ידע) Ova se važna riječ "spoznati" u Izl 14 pojavljuje samo ova dva puta i oba puta joj je subjekt Egipat, a objekt Jahve.

Višestruka je uloga toga ponavljanja. Iste riječi znače da Bog ostaje vjieran svojoj nakani i ne može ga zaustaviti teška situacija, dapače ona je bila planirana.

Što je prije u v2–4a bila općenita najava, sada u v15–18 odgovor je Mojsiju na njegov vapaj. Služi kao podsjetnik i ohrabrenje ohrabrivatelju. Još jednom objašnjava smisao onoga što se zbiva.

Osim toga najava da će Bog otvrdnuti srce faraonu nije pravo ponavljanje. Bitna je razlika u tome što faraon i Egipat zbog tvrdoće srca prvi put kreću iz Egipta u potjeru u pustinju (הרר v8s), a drugi put u more (הרר v23), što će za njih biti kobno.

4. Konkretna uputa koju Mojsije dobiva jest da pruži ruku nad more (נה v16, isto v26) koju on pokorno i izvršava (נה v21, isto v27). Da nije riječ o čarobnjaštvu i magijskom činu svjedoči opis: Jahve je subjekt u v21, on šalje vjetar (slično u v27).

5. Jahve prati situaciju, on gleda (v24). Za jutarnje straže još jednom saznajemo da je on sam prisutan u stupu od oblaka i vatre.

6. Konkretna borba očituje se u tome da napadače čini bezopasnima i oduzma im silu. To opisuje glagol המם (v24) koji je biblijska rijetkost (13x u HB), a ovdje se prvi put pojavljuje

Važan ispravak. U tekstu nije riječ o "Egipćanima" kako često prijevodi pišu, nego o "Egiptu". Ne opisuje se narod, nego Egipat kao kuća ropstva, simbol zla i potlačivanja. O tome svjedoči i Mojsijev hiperbolični, tj. teološki izričaj: neće vidjeti Egipat do vijeka (v13). 26x u poglavlju stoji imenica Egipat (מצרים).

Postignuta svrha. Ono što je postavljeno kao nakana cijelog pothvata: da Egipat spozna Boga (v4.18), i ostvaruje se u v25 gdje Egipat riječju potvrđuje svoju spoznaju da je Bog na djelu.

Popratna nakana: Božja slava odgovara razlogu pjesme koja slijedi. Što je ovdje izrečeno kao "slava" (14,4.17.18 כבוד) ondje odgovara "uzvišenju" (15,1.21 גאה) o kojem pjevaju Mojsije i sinovi Izraelovi, a Mirjam i sve žene odgovaraju.

Strah koji su osjetili (ירא v10) i od kojeg ih je Mojsije nastojao riječju osloboditi (ירא v13) dolazi na svoje pravo mjesto. Samo je Bog završni autoritet (ירא v31).

Riječi koje je Bog izgovorio

Izl 20,1–17 i Pnz 5,6–21 u bližem kontekstu

Bliske teme

U Dekalogu se govori o *obitelji*. U prvoj od zapovijedi, koja neposredno donosi i svrhu i obećanje, propisuje se poštovanje prema ocu i majci. "Poštuj svoga oca i svoju majku!" (Izl 20,12; Pnz 5,16).

Pozitivno je usmjeren i propis subotnjeg počinka koji uključuje i djecu. "Ne čini nijednog svoga djela ni ti ni tvoj sin ni tvoja kći" (Izl 20,10; Pnz 5,14).

Definicija Božje revnosti upozorava napokon na to da krivnja roditelja pogađa i djecu: "Ja sam Bog revan koji pohađam krivnju otaca (=roditelja) i kod sinova (=djece)... (Izl 20,5; Pnz 5,9).

U Dekalogu se govori o *imanju*, o onome što čovjek ima. "Sve što pripada tvome bližnjemu" spominje se kao objekt u posljednjoj zapovijedi (כל אשר לרעך Izl 20,17; Pnz 5,21). Misli se pritom na sve stvari. Posebice se u tekstu navodi kuća (i polja Pnz). Osim toga spominju se i životinje, poimence vol i magarac (Pnz). A istaknute se osobe: žena najprije, potom također sluga i sluškinja.

Govori se i o onom što ne treba i ne smije se imati, a to su tuđi bogovi (Izl 20,3; Pnz 5,7). Na isti način izrečena je u hebrejskom jeziku pripadnost tj. imanje kao i u 10. zapovijedi. Izraz za posjedovanje, prijedlog לֹ- jednak je u toj zabrani i u govoru o sveukupnom imanju bližnjega. Hebrejski tekst osim toga veli da su drugi bogovi protiv lica Božjeg (על פני – "protiv moga lica" Izl 20,3), da su na njemu, da ga gaze. Oni su, rekli bismo u hrvatskom, "kao šaka u oko".

U Dekalogu govori se o *djelovanju*, radu i aktivnosti. Pet puta nailazimo na glagol עשה 5) činiti, tvoriti; Izl 20,4.6.9–11; Pnz 5,8.1.13–15). Govori se o onome što treba činiti (šest dana rada Izl 20,9.11) i o onome što se ne smije činiti, što treba izbjegavati (kumiri, rad u dan počinka Izl 20,4.10).

Riječ je o Božjem djelovanju. Ista je riječ koja označava da Bog iskazuje milosrđe tisućama (Izl 20,6; Pnz 5,10) i kojom se podsjeća na postanak (Izl 20,11). Bog ostvaruje privrženost tisućama naraštaja onih koji ga ljube i izvršavaju zapovijedi, stvara solidarnost, povezanost s njima (עשה v6), isto onako kao što je stvorio (načinio) nebo, zemlju more, i sve što je na njima (עשה יהוה v11).

Tako i Izrael treba šest dana stvarati svoje djelo, obavljati svoj posao (עשה Izl 20,9; Pnz 5,13), a na dan prestanka ili na dan počinka ne smije raditi (עשה Izl 20,10; Pnz 5,14). Jednako tako ne smije sebi stvarati kumire, lažne bogove da im se klanja (עשה Izl 20,4; Pnz 5,8). To ne treba biti u njegovu posjedu.

U Dekalogu se govori o *služenju* i radu za druge. Deseta zapovijed čuva tuđeg slugu i sluškinju (עבד Izl 20,17; Pnz 5,21) da ne budu oteti. Propis o počinku sedmog dana osigurava odmor i vlastitom sluzi i sluškinji (עבד Izl 20,10; Pnz 5,15).

Šest dana obavljaj svoju službu, radi! – nalaže hebrejski tekst rabeći isti korijen (עבד Izl 20,9; Pnz 5,13). Treba služiti zajedničkom dobru.

I govoreći o podređenom, služinačkom položaju u Egiptu ista se riječ pojavljuje u tekstu. Egipat bijaše "kuća slugu" (עבד Izl 20,2; Pnz 5,6).

Ista riječ treba spriječiti robovanje idolima: Nemoj im se klanjati i nemoj im služiti! (עבד Izl 20,5; Pnz 5,9)

Cjelovit tekst

U cjelokupnom tekstu zajednica je personificirana, pred Bogom je kao jedan čovjek, sugovornik. Narod, na putu kroz pustinju u obećanu zemlju postaje veliko Ti kojemu su izravno upravljene Božje riječi.

Tekst povezuje u cjelinu ponavljanje vlastita Božjeg imena Jahve, koji je nazočan kao aktivan subjekt, kao onaj koji stvara i blagoslivlje (Izl 20,11), ali i ne ostavlja bogohulnika nekažnjanim (Izl 20,7).

Pripadnost Bogu i povezanost sa zajednicom, izrečena u onoj rečenici koja je izvor i utemeljenje pogleda u budućnost, preslikava se na četiri opetovana izričaja. U Dekalogu Jahve sama sebe predstavlja kao Boga koji se poklonio svom sugovorniku, pripada onom "ti" kojemu se obraća. "Ja sam Jahve – tvoj Bog" (יהוה אלהיך Izl 20,2; Pnz 5,6) stoji na početku, a onda još četiri puta odzvanja taj isti izraz predanja i obveze: "tvoj Bog". Pet put ukupno možemo naći u tekstu taj izričaj pripadanja. Pet put slušatelj čuje da je Jahve njegov Bog.

	יהוה אלהיך	Izl 20	Pnz 5
1.	Ja sam Jahve, tvoj Bog koji sam te izveo	v2	v6
2.	Ja sam Jahve, tvoj Bog, Bog revan, koji se brine za krivnju predaka i u potomcima	v5	v9
3.	Ime Jahve, tvoga Boga, ne smije se isprazno izgovarati	v7	v11
4.	Sedmi dan jest počinak koji pripada Jahvi, Bogu tvom	v10	v14
5.	Jahve, tvoj Bog, jest onaj koji ti daje tlo pod nogama na kojem možeš dugo živjeti	v12	v16

Ponavljanje? (Deset zapovijedi u Izl i u Pnz)

U Knjizi ponovljenog zakona (Pnz 5) ima istovjetnih izričaja koji mogu djelovati kao ponavljanje. Kad nakon popisa u Knjizi izlaska još jednom nađemo niz zabrana: ne ubij, ne razaraj brak, ne kradi (Izl 20,13–15; Pnz 5,17–19), možemo se zapitati nije li došlo do neke zabune i suvišnog opetovanja.

Osim toga zabrana drugih bogova (Izl 20,3; Pnz 5,7), zabrana klanjanja napravljenim kumirima u nastavku, zajedno s obrazloženjem u Božjoj revnosti (Izl 20,5s; Pnz 5,9s) nalaze se u oba teksta. Isto vrijedi i za zabranu obezvrijeđivanja Božjeg imena (Izl 20,7; Pnz 5,11)

Izvor i osnovica na kojoj počiva cijeli ovaj ustav naroda Božjega također je istovjetan u oba tekst. Na početku stoji rečenica u kojoj Bog sama sebe predstavlja. "Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske (יהוה אלהיך אשר הוציתך מארץ מצרים אנוכי יהוה) Izl 20,2 = Pnz 5,6). U Božjoj riječi pri tom se navode: vlastito ime Božje, pripadnost narodu i oslobođenje iz ropstva. Ono što je zajednica mogla kroz iskustvo doživjeti kad su teškim pregovorima i silnim čudesima uspjeli izići iz Egipta, sada Bog sam potvrđuje kao svoje djelo. Upravo to što se već dogodilo čvrsta je točka na koju slijede rečenice o budućnosti. U hebrejskom jeziku izrečene su oblikom koji je jednak futuru: "nećeš imati drugih bogova", "nećeš ubijati", "nećeš krasti" ili "da nisi imao", "da nisi krao"... Između temeljne rečenice i teksta koji slijedi postoji uzročno-posljedična veza: jer sam te ja izveo iz Egipta, pa zato nećeš imati drugih bogova, zato nećeš ubijati...

Osim toga u oba teksta postoje one zapovijedi koje su sročene pravim imperativom: Sjeti se dana počinka! (Izl 20,8)! Poštuj svoga oca i majku (Izl 20,12)!

Je li sve to puko opetovanje? Bitnu razliku prepoznat ćemo kad uočimo tko je osoba koja govori u Izl 20 i u Pnz 5 (וידבר אליהם Izl 20,1; ויקרא משה Pnz 5,1) i ustanovimo da je tekst u Pnz oblikovan kao navod.

Osim toga, premda oba teksta navode kao ključnu riječ Savez s Bogom (ברית Izl 19,5; Pnz 5,2s), u Pnz se Deset zapovijedi pojavljuje se kao "zakon što ga je Mojsije postavio pred Izraelce" (Pnz 4,44). U prvi plan dolazi Mojsije, zakonodavac, koji navodi i proglašava riječi Božje. Dok u knjizi Izlaska sav tekst nosi naslov "ove riječi" (הדברים האלה Izl 20,1) u Pnz se pojavljuje stručan naziv Tora, pouka (תורה Pnz 4,44). Ondje su sve riječi koje je Bog izgovorio, ovdje je pouka Mojsijeva. Ondje je Mojsije glasonoša – izlaže što je Jahve naredio (Izl 19,7.14.25), i prenosi odgovor zajednice (Izl 19,8s). Objava Božja služi mu kao potvrda njegove pouzadnosti (19,9). Ovdje, u svom oprostajnom govoru (=Pnz), tik pred ulazom u obećanu zemlju on je priznati voditelj zajednice.

Unutar samih riječi kako su one sročene u Pnz postoji upzoreenje na to da su zapovijedi izravno od Boga i da se zasnivaju na Božjem autoritetu. "Kao što ti je zapovijedio Jahve, Bog tvoj" (Pnz 5,12.16) čitamo kao svojevrsan retorički umetak i u zapovijedi o danu počinka i o poštovanju prema roditeljima. To ne spada u navod, nego je izravno Mojsijeva riječ upućena zajednici slušatelja. Izgovarajući zapovijedi Mojsije napominje da ih je Bog izrekao. Pri tom se obraća istom personificiranom sugovorničkom Ti, komu je i Božji govor upućen. (Upravo ovaj glagol "zapovijediti" opravdava i obrazlaže uvriježen naslov "zapovijedi".)

Ostale formalne i sadržaje razlike

Vrijeme. U Izl Deset zapovijedi izrečeno je "tri mjeseca nakon izlaska iz zemlje egipatske" (19,1). To se događa nakon dvodnevne pripreme, "trećeg dana" (19,16). U Pnz Deset zapovijedi nalaze se unutar velikog Mojsijeva oprostajnog govora održanog 1.11.40. (Pnz 1,3 Pritom je prešućen ishodišni motiv jer se podrazumijeva: od izlaska iz zemlje Egipatske.)

Mjesto (zemljopisni podaci). U Izl mjesto je "sinajska pustinja" (2x 19,1 סיני); pred brdom Sinajem (4x 19,11.18.20.23 הר סיני). Jahve silazi na brdo Sinaj 19,11.18.20. U Pnz mjesto radnje je "s one strane Jordana" (istočno), "u dolini", ne na brdu. Mjesto kokj se spominje jest Bet Peor (Pnz 4,46–49).

Popratne *prirodne pojave* koje se u Izl opisuju u Pnz samo su dio uspomene. Spominje se "oblak" (Izl 19,9.16; Pnz 5,22) i "tmina" (Izl 20,21 Pnz 4,11; 5,22). Govori se 3x o "grmljavini" i 3x o "zvuku roga" (Izl 19,16.19; 20,18), te o "vatri" (Izl 19,18 Pnz 5,22–26).

Formalna razlika je u tome da se izraz "Jahve, Bog tvoj" u Pnz češće opetuje: 9x za razliku od 5x u Izl. Gotovo dvostruko više puta.

U Pnz se dan počinka utemeljuje drugačije. Koje je obrazloženje u Izl 20,8–11, a koje u Pnz 5,12–15? Izl povezuje dan počinka s postankom i izvještajem o stvaranju, a Pnz s izlaskom, oslobođenjem iz Egipta, ističući socijalnu notu: sam si bio sluga, zato neka bude tvoj sluga i tvoj sluškinja kao ti (5,14s). Zato se i temeljno iskustvo izlaska u Pnz spominje dva puta, i uvodu (5,6) i kod sedmog dana (5,15). Dvapat se spominje da je Jahve izveo narod iz ropstva.

Riječi koje je Bog izgovorio

Izl 20,1-17 i Pnz 5,6-21 u bližem kontekstu

28.02.2007.

1

U dekalogu se govori o:

- Obitelji.
- “tvoj otac, tvoja majka” (Izl 20,12; Pnz 5,16) אב אם
- “tvoj sin, tvoja kći” (Izl 20,10; Pnz 5,14) בן בת
- “sinovi=djeca” (Izl 20,5; Pnz 5,9)

28.02.2007.

2

O imanju.

- “sve što pripada tvome bližnjemu” (Izl 20,17; Pnz 5,21)
- Kuća, životinje. Žena, sluga sluškinja.
- Nemaj drugih bogova (Izl 20,3; Pnz 5,7)

28.02.2007.

3

O djelovanju, radu.

- 5x עשה (činiti, tvoriti).
- Bog iskazuje milosrđe (v6; v10).
- Bog stvara svijet (Izl 20,11)
- Obavljaj svoj posao! (v9; v13)
- Na dan počinka ne radi (v10; v14)
- Ne pravi kumire (v4;v8)

28.02.2007.

4

Tekst je cjelovit.

- Upravljen na TI
- Prisutan je Jahve.
- 5x “Jahve, tvoj Bog”

28.02.2007.

5

יהוה אלהיך

- koji sam te izveo v2 v6
- Bog revan, koji se brine za krivnju predaka i u potomcima v5 v9
- Ime - ne isprazno izgovarati v7 v11
- pripada mu sedmi dan v10 v14
- onaj koji ti daje tlo pod nogama na kojem možeš dugo živjeti v12 v16

28.02.2007.

6

Istovjetni izričaji u Izl i Pnz

- Ne ubij, ne razaraj brak, ne kradi (v13-15; v17-19)
- Zabrana drugih bogova (v3; v7)
- zabrana klanjanja i obrazloženje (v5s; v9s)
- čuvanje Božjeg imena (v7; v11)
- Temelj: "koji sam te izveo" v2 = v6

28.02.2007.

7

Razlike:

- Tko govori? Izl 20,1 Pnz 5,1
- "ove riječi" Izl 20,1 > תורה Pnz 4,44
- Kao što ti je zapovijedio Jahve, Bog tvoj Pnz 5,12.16

28.02.2007.

8

Smještanje:

- Vrijeme: treći mjesec (Izl 19,1), treći dan (v16). > 1. 11. 40. (Pnz 1,3)
- Mjesto: Sinaj. Pustinja (Izl 19,1) brdo (v11.18.20.23) > istočno od Jordana, u dolini. Bet Peor (Pnz 4,46-49).

28.02.2007.

9

Ostale razlike

- Prirodne pojave opisane u Izl u Pnz su uspomena: oblak, tmina, grmljavina, zvuk roga, vatra.
- "Jahve, Bog tvoj" Izl 5x, Pnz 9x
- Dan počinka: u Izl zbog stvaranja, u Pnz zbog izlaska
  - ◆ izbavljenje 2x v6.15

28.02.2007.

10

Sudbonosna pustinja

Vjera i nevjera na putu u slobodu (Izl 32,1-14)

Svima nam je događaj sa zlatnim teletom dobro poznat. Izraelska zajednica bijaše na putovanju iz Egipta u obećanu zemlju. Kad se Mojsije duže zadržao na brdu Sinaju, ljudi su od Arona tražili da im napravi lik nekog božanstva koji će ići pred njima. Aron daje nalog da mu donesu zlatni nakit.

1. slika: Izl 32,1s

Izlazak u slobodu naporan je i zahtjevan. Izraelski narod bio je pritisnut i potlačen okrutnim izrabljivanjem tuđinskih silnika (Izl 2,23). Na Božju inicijativu dočekali su žučeni čas oslobođenja (Izl 3,10: "izvedi moj narod" – Izl 12,51: "izvede Jahve sinove Izraelove iz zemlje Egipta"). Puni nade i očekivanja, krenuli su, nošeni slutnjom o Obećanoj zemlji. U njihovim dušama razlilo se veliko olakšanje, pred njima je pukao pogled na golem prostor slobode.

Ali sloboda je pustinja, u njoj se treba snaći, naći orjentir, otkriti pravi put. Svi su ljudski senzori u pustinji izvrnuti najvećem naporu zbog nesnosnog sunca koje žeže, zbog prehladne noći, gladi i žeđi, napornog putovanja.

Sloboda je kušnja pri kojoj je Božji narod podlegao, čeznući za danima ropstva (Izl 16,3: Sinovi Izraelovi govore o loncima s mesom i obilju kruha u Egiptu). Sloboda je pustinja u kojoj se moramo osloniti na vlastite snage i uprijeti sve sile, želimo li doći do cilja. Njihova je odgovornost hoće li doći do Obećane zemlje i, uopće, za kojim će idealom ići. Oni odlučuju kojem će obećanju pokloniti povjerenje. Više nema tlačitelja (Izl 3,7) na kojeg bi mogli svaliti svu odgovornost, optužujući ga i okrivljujući za sve.

Na slobodi se svom silinom javlja pitanje koga čovjek štuje i kome se klanja. Izraelci su istom primili Zakon i sklopili sveti Savez na Božjoj gori Horebu. I već upadaju u zabludu: veliko Božje djelo, izbavljenje iz kuće ropstva, pripisuju samo čovjeku Mojsiju (Izl 32,1: Mojsije nas izvede iz zemlje Egipatske). A kad Mojsija nema, odustaju i od njega. Kad Božja svojstva pripišu čovjeku, brzo se okreću kumirima (Izl 32,4: ovo je tvoj bog koji te je izveo...).

Pustinja je dio života u kojem će provrijeti ona dubinska potreba i liturgijska moć čovjekova da iskazuje štovanje. U pustinji se odmah dolazi do bitnoga. Čovjek traži nekoga za kim će ići, nekoga prema kome će usmjeriti svoje najdublje i najsvetije težnje.

"Napravi nam boga!" (32,1), viču Izraelci. Ali, proizvedeni bog nije Bog. Napravljeni kumir je jedna, drska i zavodnička patvorina.

2. slika: Izl 32,3–6

Od rastopljena zlata izlio je Aron lik teleta i proglasili su da je to bog, osloboditelj. Pred zlatnim teletom Aron gradi oltar na kojem će idućeg jutra prinijeti žrtvu. Uslijedit će pučko veselje.

Strahovita je uloga koju preuzima Aron. Iz izvještaja o Mojsijevu zvanju znamo kako Mojsije sama sebe drži teškim na jeziku (Izl 4,10) i Bog mu dodjeljuje rječitog brata Arona kao potporu (v14–16). Aron će biti glasnogovornik koji prenosi Božje riječi, on će zastupati Božji autoritet pred narodom i pred zlim vlastodršcem Faraonom. On je osobnost koja svojom jakošću podupire suradnju s Bogom. Upravo se Aron sada slama u slabosti. Isti čas i bez pogovora prihvaća idolatrijski prijedlog. Kao da je već imao spreman plan o zlatnom teletu, premda je on prvi morao znati izričit zahtjev: "ne pravite sebi kumira od zlata" (Izl 20,23). Aron izravno krši zakon.

Nakon što su Izraelci proglasili Mojsija osloboditeljem, pa odustali od njega, idu korak dalje i svoj dolazak u slobodu pripisuju pozlaćenom kipu (Izl 32,4). Nesretni Aron i to odmah povodljivo prima i gradi žrtvenik pred kumirom. Sutra je Jahvin blagdan, kaže on. Pripremit svečanost u čast Jahvi! Je li to u čast Jahvi? Procjenu će dati sam Bog (32,8): Zašli su s puta. Teletu od rastopljene kovine prinose žrtve. Njega proglasiše bogom.

Kad čovjek ne pazi na svoju vezu s Bogom, luduje. Izraelci usred pustinje, umjesto da se brinu za otežanu egzistenciju u pustinji, spremne se za dugačak put i prikupljaju snage, oni se odaju zabavi, jedu i piju (32,6). Kad ne njeđujemo odnos prema Onome koji nam daruje našu vlastitu zbiljnost, kad zanemarimo Onoga koji nas želi dovesti u puninu života, izgubimo pamet i činimo gluposti.

3. slika: Izl 32,7–10

U svetim visinama na vrh Božje gore, Gospodin upozorava svoga slugu Mojsija. Ovaj je narod tvrde šije. Ako Mojsije dopusti, gnjev će Božji na njih planuti i uništiti ih.

Bog prati sudbinu svoga izabranog naroda koji je za sebe stvorio od skupine potlačenih robova na rubu egipatskog društva. Kao što je onda sam "vidio njihove muke i čuo vapaje" (Izl 3,7), sada također prati što se to zbiva među njima. Božja je procjena izravna i jasna: "Brzo su zašli s puta koji sam im odredio" (Izl 32,8).

Jahve gleda i sluša. Prvi put nakon poziva Mojsijeva u kojem 2x stoji רָאִיתִי (*ra'itî* "vidio sam" 3,7.9) u Božjem govoru taj se isti oblik, 1. Sg., pojavljuje u riječima koje Bog upravlja Mojsiju u 32,9 (*ra'itî*). Da je točno čuo potvrđuje navod: "Ovo je tvoj bog, Izraele, koji te izveo iz zemlje egipatske" (32,8) koji doslovno opetuje proglas cijele zajednice (v4).

Sada je i Mojsijeva vjera na kušnji. Da je Bog, gospodar koji je svijet i ljude dozvao u život, doista htio istrijebiti i uništiti, zar bi trebao tražiti dopuštenja od svoga sluge? Ali Gospodin pita Mojsija: "Pusti sada neka se moj gnjev na njih raspali da ih istrijebim!" (32,10). Pritom Bog ipak ne odustaje od svoje dobrohotne namjere da daruje život velikom narodu: "Onda ću od tebe razviti velik narod" (32,10).

4. slika: Izl 32,11–14

U svojoj molitvi Mojsije postaje zagovornik naroda. Zašto da Gospodnji gnjev plane protiv naroda koji je izveo iz kuće ropstva. Neke se Gospodin sjeti kako je svojim imenom prisegnuo i obećao budućnost slugama svojim Abrahamu, Izaku i Izraelu.

Mojsije nije podlegao u kušnji. On zna da je Gospodin, a ne neko zlatno tele, njegov Bog. "Mojsije zapomaže pred Jahvom, Bogom svojim" (32,11) izvještava pripovijedni, objektivni

dio teksta. S povjerenjem mu se obraća. Ne doziva kumire, nego se moli Bogu. Iz onoga što u molitvi ište, vidi se da očekuje mnogo i da ima povjerenja u moć molitve.

Mojsije se nije dao zaluditi i priznaje da je Gospodin izbavio Izraelce iz ropstva (Izl 32,11). Nije to Mojsijevo djelo kako to ponajprije proglašava zajednica (32,1) i kako Jahve pred Mojsijem formulira (v7). Pogotovu nije djelo kipa kako to potom zajednički izriču vičući (v4), što i Bog dobro čuje (v8).

Mojsije je smion i neposredan. Smjera izravno na Božju nakanu i želi je promijeniti. Ne okoliša, nego pogađa u srce. U Božjim riječima stoji: "pusti neka se moj gnjev raspali" (32,10), a Mojsije se dvaput vraća na Božji gnjev, pitajući za svrhu: Čemu tvoj gnjev? (v11), i tražeći smirenje: Smiri svoj gnjev (v12). Na tom mjestu u izvorniku Mojsije traži Božje "obraćenje" jer u svojoj molbi rabi glagol שׁוּב (*šub* - obrati se, okreni se od plamena svoga gnjeva! v12)

Kako tekst svjedoči, Mojsijeva je molitva uspješna. Njegova molba "Odustani!" (r. 12) nalazi svoje ostvarenje u zaključnom opisu: "I Jahve odustane" (r. 14). U izvorniku stoji riječ נִחַם (*niham*) koju jednako smijemo prevesti kao molbu "smiluj se nad zlom koje je namijenjeno tvom narodu!" i potom kao izvještaj "i smilovao se!"

Mojsijeva je molitvena metoda podsjetiti Gospodina na njegove sluge, Abrahama, Izaka i Izraela. Mojsije se sjeća obećanja koje je Bog samim sobom zajamčio (r.13). Ono je potvrda da Bog neće "svaliti nesreću" (r. 14) na svoj narod, nego mu dariva život.

Bog je ostao vjeran svom obećanju da će dati potomstvo i zemlju. Već u početku Abrahamu govori: Tvome ću potomstvu dati ovu zemlju (Post 12,7). O tome se obećanju izvještava više put (13,15; 15,18; 17,8; 24,7). Izaku Bog potvrđuje: "Tebi i tvome potomstvu dat ću sve ove krajeve, da izvršim zakletvu kojom sam se zakleo tvome ocu Abrahamu." (Post 26,3). Jakovu kojemu je promijenio ime u Izrael obećao je prvom viđenju u snu (28,13), a potom će još jednom na javi opetovati: "Zemlju što je dadoh Abrahamu i Izaku tebi predajem; i potomstvu tvojem poslije tebe zemlju ću ovu dati." (Post 35,12). To on dobro pamti pa kao starac o tome pripovijeda Josipu u Egiptu (48,4).

Spominjući tu božansku prisegu Mojsije ne samo da upozorava na Božju vjernost, nego njegove riječi ujedno svjedoče o povezanosti Knjige Izlaska s opisima u prvoj biblijskoj knjizi.

Mistična objava Mojsiju (Izl 34)

Nakon kušnje u pustinji Mojsije će još jednom biti pozvan da se izjutra rano opet uspne i stane pred Bogom – ovaj put s izričitom naznakom da mora doći sam (Pnz 34,3). Poslušno izvršava nalog i izrađuje dvije nove kamene ploče namjesto onih koje je razbio (34,4). Po drugi put ostat će na vrhu 40 dana i 40 noći (34,28). Ovaj put za razliku od prvog (24,18) bit će to isposnički boravak.

Ime Božje

Kao svojevrsan odgovor na Mojsijevu molbu da upozna Božje putove (33,13) i njegovu slavu (33,18) Bog u svetim visinama predstavlja samoga sebe. U skladu s danim obećanjem (33,19) dopušta da njegova dobrota na vidljiv način zasjaji pred Mojsijem i sam izgovara svoje posvećeno, vječno ime pred njim: „Jahve“ (34,6). Njegovo ime je Bog revni (34,14). Mojsije saznaje o Božjem opraštanju grijeha i još jednom dobiva potvrdu o Božjoj brizi za „krivnju roditelja i na djeci“ (34,7) za što već zna iz objave deset zapovijedi (20,5).

Za ovog drugog dugotrajnog boravka na gori događa se prava mistična objava. Bog pred Mojsijem otkriva svoju pravu narav. Četverostruk opis o milosrđu i milosti, o sporosti na srdžbu i bogatstvu dobrotom postat će tzv. formula Božjeg milosrđa i označit će ključna mjesta u Bibliji, čak i ona koja inače odišu prijetnjom i nasiljem (usp. Joel 2,13).

Već kod duhovnog zvanja Mojsiju je objavljeno Božje ime koje čuva njegovu uzvišenost i svetost. Ne može se njime raspolagati: „Bit ću tko god da ću biti“ (Izl 3,14) – tumači jer se može objaviti u šaptu blagog lahora, kao kod Ilije (1 Kr 19) i u oluji kao patniku Jobu (Job 38). Može svojom slavom prosvijetliti vrhunac brda (Izl 19), ispuniti hramsko svetište (Iz 6), ali mogu ga ljudi gledati i kao onoga koga su proboli (Zah 12,10). Nakon žalosnog loma tek sklopljenog Saveza Mojsije upoznaje prostranstva Božje nadnaravi koja nadilazi tisuće naraštaja (34,7). Brine se on za krivnju roditelja na djeci do trećeg i četvrtog koljena, ali isto tako iskazuje milost tisućama generacija. To je dragocjena pouka Mojsiju koji je malo prije molio da Gospodin odustane od gnjeva, a potom je sam planuo i razbio dragocjene ploče Saveza.

Bliski susret

Velike se stvari događaju na vrh Sinaja. Mojsije staje pred svoga Boga (34,5). Bliski je to susret koji nadilazi najavljene restrikcije prema kojoj se trebao sakriti u pećinu i samo s leđa susresti Božju slavu (33,20–23). Reakcija Mojsijeva s jedne je strane klanjanje puno poštovanja pred Božjim autoritetom (34,8). Kao što je kod poziva skinuo obuću s nogu dok stoji na posvećenom tlu kojemu nije gospodar (Izl 3,5), tako sada zadivljen i poučen „smjesta pade na zemlju i pokloni se“ (34,8). S druge strane od ovoga će susreta koža na Mojsijevu licu trajno sjati – izbijat će svjetlost (34,29.35) što će jasno vidjeti ljudi. Zasluga je tradicije prevođenja da se ta svjetlost – pa i na čuvenom Michelangelovu kipu – prikazuje kao rogovi na čelu Mojsijevu.

Levitski zakonik

Najpoznatiji po 19,18
...Ljubi bližnjega kao samoga sebe...
i po 12,8
...dvije grlice ili dva golubića...

28.10.2009. www.ffdi.hr/amdg >>> nastava 1

Smještanje

- Lev 19,18 citira
  - Isus uz glavnu zapovijed (Mt 22,39; Mk 12,13)
  - i zakonoznanac (Lk 10,27)
- Kamo knjiga pripada? 27,34
- hebrejski naziv: vidi JB XIII – ויקרא *vajiqra*
- אהל מועד *'ohel mo'ed* šator sastanka: upute za izradu Izl 26
  - prvi put s tim imenom u Izl 27,21
  - „I prekrio je oblak šator sastanka i slava יהוה¹ ispunila je prebivalište.“ Izl 40,35

Jean-Léon Gérôme, Mojsije na gori Sinaju (1895-1900)

28.10.2009. www.ffdi.hr/amdg >>> nastava 2

Literarna struktura

- opis I.: “I govorio je יהוה Mojsiju” – dvije vrste:
  - s nalogom Mojsiju (novi slušatelji):
    - “Govori sinovima Izraelovim!” 1,2; 4,2; 12,2
    - “Zapovijedi Aronu i njegovim sinovima!” 6,2.18
  - uvod u nastavak propisa 5,14.20; 6,12; 14,1
- opis II. “I govorio je יהוה Mojsiju i Aronu” 11,1; 15,1 – dvije vrste
  - s nalogom u množini: “govorite sinovima Izraelovim” 11,2a; 15,2a)
  - uvod u nastavak propisa: 13,1; 14,33

Giotto di Bondone, Mojsije na gori Sinaju, freska, Kapelica Sovorogni, Padova (1168-69)

28.10.2009. www.ffdi.hr/amdg >>> nastava 3

Prvi dio knjige:

- Zakon (Upute) o žrtvama c1-7
- do 7,38s: “ovo je Tora... (vrste žrtava) kako je zapovijedio Jahve Mojsiju na Sinaju.”
  - pravni slučajevi koji započinju s “ako” (אם *'im*) 22x
    - npr. ako je žrtva od krupne stoke 1,3; ili od sitne v10;
    - ako pogriješi svećenik (4,3), cijela zajednica (v13) ili neka duša iz naroda (v27).

Miniatura, Petrus Comestor, 1268, Historia, Francuska, 1372

28.10.2009. www.ffdi.hr/amdg >>> nastava 4

Obred pomirenja (Lev 4s)

- posebnost pomirne žrtve
  - vanjski čin:
    - svećenik uzima na prst krvi od žrtvene životinje
    - poškropi zastor u svetištu
    - stavlja je na rogove žrtvenika (kasionog ili za paljenice), a svu ostalu krv izljevava podno žrtvenika za paljenice (4,7.18.25.30.34)
  - oproštenje – סלח *salah* (4,20.26.31.35)
  - svećenik “izvršava obred pomirenja” כפר *kipper* (4,20.26.31.35; 5,6.10.13.16.18.26)

28.10.2009. www.ffdi.hr/amdg >>> nastava 5

Propisi za Arona i njegove sinove

- ovo je tora...
  - paljenice 6,2;
  - prinostice v7;
  - okajnice v18;
  - naknadnice 7,1;
  - (jednak zakon za okajnicu i naknadnicu 7,7);
  - pričesnice 7,11;

28.10.2009. www.ffdi.hr/amdg >>> nastava 6

Mojsijeva svećenička služba

- Mojsije prvi izvršava propise o žrtvama koje je dužan proglasiti: 8,14-29
  - što je propisano ovdje ima svoj prvi primjer i primjenu:
    - žrtva okajnica 8,14 (4,8.20.25...)
    - krv na rogovima žrtvenika 8,15 (4,7.18.25.30...)
    - paljenica 8,18 (1,3s.6.9s.13s...)
    - itd.
  - osobitost je *posveticica* kojom se posvećuje uho, ruka i noga Arona i njegovih sinova (8,23)
  - Mojsije prinosi i životinje (v14-25) i ostale žrtve od tjestja (v26)

G. Hoet, A. de Blois, "Figures de la Bible", Haag 1728

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg >>> nastava

7

Blagoslov i Slava za sve

- Obred posvete započinje kad je cijela zajednica na okupu (8,3-5)
- Prvu službu Aron obavlja osmoga dana opet pred cijelom zajednicom (9,5).
- Sav narod reagira dvostruko (9,24)
  - kako?
- Aron prvi put blagoslivlja zajednicu (9,22)
  - Kako glasi taj blagoslov u Br 6,23-27?
- Što je najavljeno u 9,4s ostvaruje se u v23

Darlene Stavujac, Mojsije posvećuje Arona, uje na platnu, 1994.

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg >>> nastava

8

Budite sveti!

- Lev 19 riječi Mojsiju (v1) za "cijelu zajednicu sinova Izraelovih" (v2a)
- teme iz deset zapovijedi
  - poštovanje roditelja, subota (v3); zabrana kumira (v4), krađe (v11)
  - posebnosti: briga za siromaha
    - kod žetve i berbe ostavi za siromaha i stranca (v9s)
    - na sudu ne zanemari malenoga (v15)
  - ljubi stranca kao sebe samoga, jer si bio stranac (v34)

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg >>> nastava

9

Budite sveti (2. dio)

- u 19,36 puna formula izlaska, u množini:
  - Ja sam יהוה Bog vaš koji sam vas izveo...
    - još 5x 22,33; 25,38.42.55; 26,13
- Lev 20,2b-27 sankcije – koje izvodi
  - Bog: "svoje ću lice upraviti protiv toga čovjeka" (v3.5.6)
  - ili ljudi: "neka se kazni..."
- okvirom "Budite sveti!" (19,2; 20,26) c20 pripada uz c19

Joram Raanan, Brdi Sinaj, 2002-03

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg >>> nastava

10

Lev 23: Blagdani Gospodnji v2.44

Joram Raanan, Blagdan sjenica, 2002-03.

- Riječi Mojsiju (v1.9.23.26.33)
- redoviti nalog čak 4x: "govori sinovima Izraelovim" (v2a.10a.24a.34a)
- dva glavna dijela propisa imaju zaključak: "Ja sam Jahve, Bog vaš" (v22.43)
- 3 glavna blagdana: Pasha (~ proljeće), Pedesetnica (~ ljeto), Sjenice (~ jesen)
  - Blagdan sjenica ima teol. utemeljenje u izlasku v43
  - postaje glavni blagdan: 1 Kr 8, Neh 8, Zah 14

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg >>> nastava

11

Lev 25: sedma i jubilejska godina

- riječi Mojsiju + geografski podatak (v1)
- redoviti nalog: "govori sinovima Izraelovim" v2a (vrijedi do 26,45)
- v2b-7 počinak za zemlju sedme godine
- v8-24 oprosna godina (propisi u 2. mn.)
- v25-55 socijalni značaj oprosne godine, otkupiteljsko pravo i ostali propisi o odnosu prema bližnjemu.

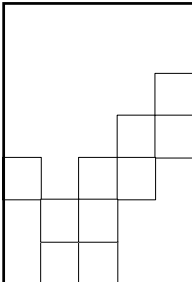
Paul Hardy, proglašenje jubilejske godine

28.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg >>> nastava

12

Knjiga Brojeva – Br

*Početak 1,1:
novo mjesto radnje (usp. Lev 27,34),
točan datum: 01. 02. 02. (osvrt na Izl)
Kraj 36,13: zapovijedi i prava*

29.10.2009. www.ffdi.hr/amdg 1

Putovanje

- Sinajska pustinja 1,1 (1,19; 3,4.14; 9,1.5; 10,12; 26,64; 33,15s) >>> Moapske poljane 36,13 (22,1; 26,3.63; 31,12; 35,1)
- Izl: Iz Egipta kroz pustinju do Sinaja
- Lev: Na Sinaju
- Br: Od Sinaja kroz pustinju do Moaba (granica obećane zemlje)

29.10.2009. www.ffdi.hr/amdg 2

1,2-10,10 Nalog o institucijama u narodu Božjem:

- c1-4 “vanjski” poredak taborske zajednice prema plemenima oko šatora-svetišta
- 5,1-10,10 “unutarnji” red zajednice: moralni propisi, bogoslužje

29.10.2009. www.ffdi.hr/amdg 3

10,11-21,35 Put kroz pustinju

- na putu do moapskih poljana pod vodstvom oblaka
  - 10,11s nov početak: 20.02.02.; oblak daje signal: “sinovi Izraelovi krenu...”
  - 10,13-12,16 Sinajska pustinja > pustinja Paran (12,16)
    - c11s sukobi: mana i prepelice; Mirjam i Aron se bune
  - 13,1-20,13 Kadeš i okolica.
    - Sukobi: c13s izviđači u Obećanoj zemlji; c16s Korahova buna; 20,1-13 Meripske vode
  - 20,14-21,35 Kadeš > moapske poljane
    - sukob s neprijateljskim kraljevstvima: Edom, Kanaan, Amorejci; zmije

29.10.2009. www.ffdi.hr/amdg 4

22,1-36,12 Na Moapskim poljanama

- s onu stranu Jordana, nasuprot Jerihonu (22,1; 26,3.63; 31,12; 35,1; 36,13)
- 22,1-24,25 sukob s moapskih kraljem (Bileamov proročki blagoslov Izraela)
- c25-31 idolopoklonstvo i nova uspostava zajednice, rat s Midjanom.
  - blud: nevjera, klanjanje Baalu (25,1-3); dvostruka uloga i smrt Bileamova (31,8.16)
- c32-36 dodjela zemlje istočno od Jordana

29.10.2009. www.ffdi.hr/amdg 5

Pustinja (48x c1-34)

- hebr. naslov: במדבר *bamidbar* (14x c1-33)
- sinajska pustinja 10x
  - + 2x brdo Sinaj (flashback, 3,1; 28,6)
- pustinja Paran (10,12; 12,6; 13,3.26)
- pustinja Cin (13,21; 20,1; 27,14; = Kadeš 33,36; 34,3)
- flashback: Egipat > Sinaj
  - pustinja Etam (33,6s)
  - pustinja Sin (33,11s)

29.10.2009. www.ffdi.hr/amdg 6

Brojevi

- vrste popisa (brojeva):
  - vojska u Izraelu, prema 12 plemena: 1,20-46; 26,1-51
  - Levijevci od 1. mj. naviješe 3,15-39 (22000)
  - prvorodenci u Izraelu od 1. mj. naviješe 3,40-42 (22273)
  - leviti od 30.-50. g. za službu c4 (v48: 8580)
  - prinosi 12 kompleta suda, srebra 2400 šekela, zlata 120 šekela; žrtvene životinje: 12, 24, 60 (7,1-88)
  - ...

29.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

7

Izrael i narodi

- ljubi stranca kao sebe samoga, jer si bio stranac (Lev 19,34)
- Br 9,14 Koji blagdan vrijedi i za stranca?
- Br 15,14: stranac prinosi žrtvu kao i vi
  - 15,26.29 okajnica i obred pomirenja i za stranca, a tako i krivnja za hulu na Jahvu (v30)
- 35,15 gradovi-utočišta i za strance
- 15,15 “kako s vama, tako i sa strancem”
  - v16 sažetak: *tora* i *mišpat* – pročitati!

29.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

8

Izlazak – Brojevi

■ Egipat > pustinja > Sinaj □ 12 Pasha □ 16 mana i prepelice □ 17 voda iz pećine □ 18 službenici □ 32 lažni bogovi ■ prijetnje □ <i>izvana:</i> mrmljanje □ Egipat mrmljanje □ Amalek idoli ■ 6x: “krenuli... utaborili se...” (12,37; 13,20; 14,1s; 15,22; 16,1; 17,1)	■ Sinaj > pustinja > Moab □ 9 Pasha □ 11 mana i prepelice □ 20 voda iz pećine □ 11 službenici □ 25 lažni bogovi ■ prijetnje □ <i>iznutra:</i> mrmljanje □ Moab mrmljanje □ Midjan idoli ■ 6x: “krenuli... utaborili se...” (10,12; 20,1; 20,22; 21,10s; 22,1; 25,1)

29.10.2009.

www.ffdi.hr/amdg

9

Mojsije zagovornik

Mojsije moli za narod koji se klanja zlatnom teletu (Izl 32,10–14)

Mojsije je smion i neposredan. U Božjim riječima stoji: "pusti neka se moj gnjev raspali" (32,10), a Mojsije se dvaput vraća na Božji gnjev, pitajući za svrhu: Čemu tvoj gnjev? (למה *lamâ* v11), i tražeći smirenje: Smiri svoj gnjev (v12). Mojsije traži Božje "obraćenje" jer u svojoj molbi rabi glagol שׁוּב (*šub* "obrati se", "okreni se" od plamena svoga gnjeva! v12)

Kako tekst svjedoči, Mojsijeva je molitva uspješna. Njegova molba "Odustani!" (v12) nalazi svoje ostvarenje u zaključnom opisu: "I Jahve odustane" (v14). U izvorniku stoji riječ נָחַם koju jednako smijemo prevesti kao molbu "smiluj se nad zlom koje je namijenjeno tvom narodu!" i potom kao izvještaj "i smilovao se!"

Mojsijeva je molitvena metoda podsjetiti Gospodina na njegove sluge, Abrahama, Izaka i Izraela. Mojsije se sjeća obećanja koje je Bog samim sobom zajamčio ("Tvome ću potomstvu dati ovu zemlju Post 12,7).

Mojsije moli za narod koji se tuži i plače (Br 11)

Br 11,2 reakcija na vapaj naroda. Uspješna molitva.

v10–23 posrednički razgovor s Bogom koji vodi do ispunjena Božjih obećanja (v24–30 podjela tereta; v31–34 prepelice)

Mojsijev govor v11–15 v11 Predbacuje Bogu zlostavljanje i nenaklonost. Stavlja u pitanje Božji postupak (2x למה). v12 Osjeća se kao roditelj (הרה "začeti", ילד "roditi", נשא "nositi"). U svojoj molitvi uzima u obzir Božje riječi: "Nosi ga...!" (v12) i riječi naroda: "Daj nam mesa...!" (v13). v15 Smrt doživljava kao rješenje.

Božji odgovor v16–20 je konstruktivan i sastoji se od dvostrukog naloga: Mojsije treba okupiti starješine (16s) i treba govoriti narodu (18-20). Bog citira riječi zajednice (v18 o hrani, v20 o izlasku iz Egipta). Odbaciti izlazak znači odbaciti Božju inicijativu: "odbacili ste Jahvu" (v20)

Na nov objektivan prigovor (hrana za cijeli mjesec v21s) Mojsije dobiva odgovor koji ističe snagu Božje riječi (doslovno "moja će te riječ susresti" v22) te iznova Mojsijevu osobu.

Mojsije moli za bolesnu sestru (Br 12,13)

Na prigovor koji su Mirjam i Aron izrekli (12,1s) reagira Bog koji ga je čuo (v2) i potvrđuje pred njima osobitu blizinu Mojsiju (v4–8).

Mojsije na dvostruki prigovor ne reagira (v3), ali na poticaj Aronov zbog sestrine bolesti (v11s) upućuje Bogu molitvu (v13). Naziva ga općom imenicom אֵל "Bog" (= autoritet). Ne opravdava se, ne ističe svoj autoritet, ne prekoraiva njihov postupak. Molba רפא "izliječi" (v13) dobiva svoj odgovor u činu ponovnog primanja u zajednicu (אָסַף "okupiti" v15).

Mojsije moli za narod koji se buni

14,3s Zajednica otvoreno traži povratak u Egipat 2x.

v5 Mojsijev prvi odgovor jest čin štovanja Boga (השתחוה "pokloniti se").

Argumentiranom molitvom (v13–19) odgovara na Božju "ponudu" da od Mojsija učini veći i moćniji narod (v12). Prvi argument je Božja slava (15s), drugi Božje milosrđe (רב חסד v18 usp. Izl 34,6). Izravna molba "oprosti" (סלה v19) dobiva ispunjenje "opraštam" (סלה v20).

Knjiga Ponovljenog zakona

Važnost Pnz-a prepoznaje se i u NZ-u gdje postoji 280 navoda i aluzija na te tekstove. Dva su mjesta istaknuta:

1. Pitanje o prvoj i najvećoj zapovijedi: Mk 12,28–31 (+par)
Od svih starozavjetnih zapovijedi i zakona Pnz 6,4s o cjelovitoj i potpunoj ljubavi prema Bogu zauzima glavno mjesto. Isus dopunjuje SZ stavljajući uz nju ljubav prema bližnjemu, opet iz Petoknjižja (Lev 19,18).
Dopuna jest također: "iz svega uma svojega". Isus ističe ratio, intellectus.
Dakle: NZ citira SZ, dopunjuje ga i proširuje.
2. Isusova kušnja u pustinji Mt 4,1–11
Tri kušnje dobivaju tri svetopisamska odgovora koji su obrambeni štit.
I. ...pisano je: ... čovjek ne živi samo o kruhu nego čovjek živi o svemu što izlazi iz usta Jahvinih (Pnz 8,3)
II. Ne iskušavajte Jahvu, Boga svoga,... (Pnz 6,16)
III. Boj se Jahve, Boga svoga; njemu iskazuj štovanje... Pnz 6,13 (NZ + μovoc)
Dakle: Isus odgovara sa središnjim dokumentom: Tora, i od tamo rado i često uzima baš Pnz. Pred brojnim zakonima u SZ-u Pnz je stoga ključ.

Posljednja knjiga Petoknjižja. Dovršava pripovijedanje koje je započelo u Knjizi Postanka, i ističući Mojsija kao lik koji povezuje više knjiga u cjelinu.

Literarne paralele kojima se Pnz veže uz prethodne tekstove mogu se naći npr. u:

Post 13,14–17:

¹⁴Jahve reče Abram, pošto se Lot od njega rastao: "Oči svoje podigni i s mjesta na kojem si pogledaj prema sjeveru, jugu, istoku i zapadu; ¹⁵jer svu zemlju što je možeš vidjeti dat ću tebi i tvome potomstvu zauvijek. ¹⁶Potomstvo ću tvoje učiniti kao prah na zemlji. Ako tko mogne prebrojiti prah zemlje, i tvoje će potomstvo moći prebrojiti. ¹⁷Na noge! Prođi zemljom uzduž i poprijeko jer ću je tebi predati."

Pnz 34,1–4

Poslije toga ode Mojsije s Moapskih poljana na brdo Nebo, na vrhunac Pisge nasuprot Jerihonu, gdje mu Jahve pokaza svu zemlju: Gilead do Dana, ²sav Naftali, kraj Efrajimov i Manašeov, svu Judinu krajinu do Zapadnog mora; ³zatim Negeb, područje doline Jerihona - grada palmi - do Soara. ⁴Potom mu reče Jahve: "Ovo je zemlja za koju sam se zakleo Abrahamu, Izaku i Jakovu da ću je dati tvome potomstvu. Dopustio sam da je pogledaš svojim očima, ali ti onamo nećeš prijeći."

Zadatak: Što povezuje ova dva teksta?

Ili ako čitamo

Pnz 34,11s: po svim onim *znakovima i čudesima* u zemlji egipatskoj za koja ga je Jahve slao da ih učini na faraonu, na svim službenicima njegovim i na svoj zemlji njegovoj, ¹²po onoj

moćnoj ruci njegovoj i po svim onim velikim zastrašnim djelima koja učini na oči svega Izraela.

kao svojevrsni sažetak Izlaska i izvještaja o egipatskih zlima.

Naslov. U HB ova se knjiga prema običaju naziva prema prvim riječima. U ovom slučaju to je דברִים *d'barim* što znači "riječi", ali i "događaji", "stvari". Ovaj naslov odgovara sadržaju u oba smisla. Knjiga donosi gotovo isključivo riječi Mojsijeve, a sadržaj im je opis događaja prije ulaska u obećanu zemlju.

Latinski i međunarodni naziv "Deuteronomium" potječe od prijevoda važnog retka Pnz 17,18 u LXX (δευτερονόμιον), odnosno u Vg. U biblijskom tekstu riječ je o "prijepisu" (משנה התורה) (הזאת *mišne hatora hazot* repeticija ove tore) Zakona za kralja koji treba izraditi na jednom svitku. Nije riječ o nekom drugom, drugačijem zakonu, nego baš o ponavljanju istoga koji stoji "pred svećenicima, levijevcima". Naslov "Ponovljeni zakon" tumači knjigu kao opetovano stupanje na snagu, nakon Sinaja, još jednom u Moabu.

Književna vrsta: (1) Pnz je izvještaj o događajima neposredno *prije Mojsijeve smrti* koja se izričito spominje u tri biblijska retka, naprije kao nalog, a potom kao izvršenje.

Pnz 32 ⁵⁰Onda umri na gori na koju se uspeš i pridruži se svojim precima kao što je i tvoj brat Aron, koji je umro na brdu Horu, bio pridružen svojim.

Pnz 34 ⁵¹I Mojsije, sluga Jahvin, umrije ondje u zemlji moapskoj po Jahvinoj zapovijedi.

⁵²Mojsiju bijaše sto dvadeset godina kad umrije. Oko mu nije oslabilo niti mu je snaga popustila.

Sluga Gospodnji poslušan je do smrti.

Literarna struktura knjige daje misliti da se sve zbiva upravo na smrtni dan Mojsijev: Jedan redak ističe kako baš "toga istoga dana", kad Mojsije izgovara sve ove riječi, dolazi završna zapovijed Božja (היום הזה) (בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה) (32,48). Cijela knjiga jest Mojsijev velik oproštajni govor, njegova oporuka.

Datum je jasno naznačen: "1.11.40. od izlaska iz Egipta" (1,3). Isto tako gotovo uvijek saznajemo u opisu da Mojsije govori. Mojsije iznosi najveći dio radnje koja se spominje. Time je ujedno istaknuta razlika od npr. Lev koji je najvećim dijelom Božji govor.

[Unutar toga literarnog okvira nalazi se Knjiga Zakona tj. Pouke (Tora) koju Mojsije piše i to je *knjiga u knjizi*. U 31,9 čitamo izvještaj kako je Mojsije napisao ovu Toru i dao je "svećenicima, sinovima Levijevim, koji su nosili Kovčeg Saveza Gospodnjeg i svim starješnama Izraelovim".

U 31,24 kratka je napomena o tome kako je završio pisanje zakona u knjigu (ספר KS: knjiga)]

Mojsijev govor ne slijedi kronologiju događaja jer se npr. u c1–3 opisuju događaji iz Knjige Brojeva, a tek u c5 događaji na Horebu koji su se zbili prije toga. Na taj je način sklapanje Saveza u središtu.

Cio tekst upućen je svečanom skupu. Redak 29,1 opisuje identičan saziv kao i 5,1. Poglavlja 5–30 oblikovana su kao čvrsta cjelina kako bi dokument o savezu ostao autentičan bez obzira na povijesni razvoj teksta prije zaključne redakcije.

(2) Osnovni **narativni uzorak** cijele knjige jest govor tj. u skladu s hebr. naslovom to je *zbirka "govora"*. Riječ je o posljednjim Mojsijevim riječima – samo se u c31.34 može naći Božji govor. Tekstovi Mojsijeva testamenta obilježeni su prema G. Brauliku sa 4 svojevrsna naslova. Naslovi navode o kojoj je vrsti teksta riječ:

"Riječi": דברום (Dogadžaji 1,1), "Pouka", Tora: תורה (Zakon 4,44); "Riječi Saveza": דברי הברית (28,69); "Blagoslov": הברכה (33,1).

U tekstu slijede napomene od načinu izlaganja, o slušačima i okolnostima, te uvod u sam govor. Ovaj sustav naslova dijeli cijelu knjigu u četiri cjeline. Iz njih su izuzeti samo odlomci od Mojsijevoj smrti (32,48–52 i c34) kao posebni tekstovi.

I. Dogadžaji: c1–4

Osvrt na putovanje kroz pustinju (1,6–3,29) i pogled na obećanu zemlju (4,1–40)

II. Pouka: c5–28

Zakon na Horebu utemeljen na prvoj zapovijedi (c5–11).

Pojedinačni zakoni: centralizirano bogoštovlje, dioba vlasti i slika idealnog društva (c12–26,16)

Sklapanje saveza (26,17–19).

Nalozi o onome što treba učiniti nakon prelaska Jordana (c27)

Sankcija: blagoslov i prokletstvo (c28).

III. Savez: c29–32 Napomene u sklapanju saveza (c29s); Jošua preuzima vodstvo (c31) Mojsijeva pjesma (c32)

IV. Blagoslov: c33 Mojsijev blagoslov

(c34 Mojsijeva smrt)

(3) **Težište** sva četiri dijela jest Pouka, Tora (c5–28). Po svojoj biti Ponovljeni zakon jest "zakon" s proslavom (c5–11), zakonima (c12–26) te epilogom (c28)

Odredbe i prava (חוקים ומשפטים *hûqîm ûmišpatîm*, KS: "zakoni i uredbe") jesu sintagma koja je u knjizi opetovana te ima i formalnu i tematsku funkciju. *Najavljeni* su u 4,45: "Ovo su svjedočanstva, odredbe i pravni propisi koje je Mojsije govorio sinovima Izraelovima pri izlasku iz Egipta..." (usp. 6,1; 12,1). U 26,16 su *zaključeni*: "Jahve, Bog tvoj, naređuje ti danas da vršiš ove zakone i uredbe. Drži ih, dakle, i vrši svim srcem svojim i svom dušom svojom."

Odredbe i prava utemeljuju se u c5–11 ("proslav"), a u c12–26 se razrađuju. Okvir pri kojem se ovaj dvostruki naziv opetuje u 5,1 na početku i u 11,32 na kraju *uvodnog dijela* te u 12,1 na početku i u 26,16 na kraju *razrade* potvrđuje ovakvu podjelu.

Kao izvještaj i kompozicija od četiri vrste govora, s naglaskom na Mojsijevoj pouci Pnz je za sebe definiran. Kao Ponovljeni, tj. opetovani zakon međutim upućuje na veze sa zakonima i izvještajima iz prethodnih knjiga Petoknjžja. Uloga Jošuina i propisi o kralju ujedno pokazuju da je Pnz kao početak Izraelove povijesti u obećanoj zemlji usmjeren na knjige koje slijede u hebr. kanonu (tzv. rane proroke) i čine jednu pripovijednu cjelinu sve do 2 Kr.

Prijenos vlasti s Mojsija na Jošuu obilježava radnju knjige od početka do kraja i povod je za središnji dio knjige: proslava Saveza u Moabu. Smjena vodstva i Savez na temelju zakona koji Mojsije opetuje princip su koji objedinjuje Pnz. Pnz-u treba dakle pristupiti unutar cijelog konteksta od Knjige postanka do Kraljeva. To vrijedi i za čitanje unutar kanona, ali i za nastajanje i razvoj teksta. Pnz preuzima tekstove Petoknjižja i povijesnih knjiga koji su već sastavljeni i daje im vlastite naglaske i tumačenja najvišim autoritetom: iz usta najvećeg od Proroka (34,10) u času kad se sprema na smrt.

Ugovor

Pnz 26 ¹⁷Danas si ugovorio s Jahvom da će ti on biti Bog, a ti da ćeš ići njegovim putovima, držati njegove zakone, njegove zapovijedi i njegove uredbe i slušati njegov glas. ¹⁸Danas je Jahve ugovorio s tobom da ćeš ti biti njegov narod, njegova predraga svojina, kako ti je obećao, i da ćeš držati sve njegove zapovijedi. ¹⁹On će te uzvisiti čašću, imenom i slavom nad sve narode koje je stvorio; i ti ćeš biti narod posvećen Jahvi, Bogu svome, kako ti je rekao."

Ovaj tekst, nakon zaključka svih zakona, a prije sankcije u prokletstvima i blagoslovima tumači cio blok c5–28 kao dokument o ugovoru. U tekstu se sažimlju izjave obiju strana u kojima Jahve i Izrael ističu i vlastit doprinos i onaj "partnerov". Tako tekst daje dojam pravno izjednačenih, jednakih stranaka pri ugovoru. Međutim, sam Jahve određuje sadržaj tzv. formule saveza "on će ti biti Bog" (v17), "ti ćeš biti njegov narod" (v18). Stoga je prema Brauliku naziv formula saveza pogrešan, želi li se u njemu prepoznati riječ obiju strana. Bog sam odabire i stvara vezu s narodom. Ono što Izrael sa svoje strane donosi jest posluš i obdržavanje Božjeg zakona.

Preuzimanje obveze i s Božje strane i sa strane zajednice Mojsije ovim tekstom takoreći stavlja u zapisnik. Braulik upozorava da se ta obveza i svečano izriče. Narod se obvezuje riječima svojih starješina:

27,1: Potom Mojsije i starješine izraelske nalože narodu: "Vršite sve zapovijedi što vam ih danas naređujem!"

A Božja obveza izrečena je riječima svećenika:

27,9: Zatim Mojsije i levitski svećenici rekoše svemu Izraelu: "Pozor, Izraele, i slušaj! Danas si postao narodom Jahve, Boga svoga."

Ovom sklapanju saveza pripada i simbolička akcija "stupanja u savez" u 29,11.

Upotrijebljeni glagol עבר podsjeća na prolazak između životinjskih polovica – obred kakav poznajemo iz Post 15.

Savez u Moabu nužan je zbog toga što Jošua preuzima vlast i nipošto nije obnova saveza. Isto vrijedi i za javno čitanje Tore kao teksta saveza na blagdan sjenica svake sedme godine. Svećenici i svi starješine (31,9–13) na taj način drže živim znanje o savezu.

Teologija. Ponovljeni zakon označuje se kao "središte Staroga zavjeta" zato što određuje razumijevanje prava, povijesti i proroštva u Izraelu. U Pnz-u susrećemo veliku teološku sintezu kojoj je misao vodilja obveza Izraela na isključivo služenje svomu Bogu i odnos između Boga i njegova naroda zasnovan na svojevrsnom ugovoru. Sva područja života u društvu, koje Pnz zacrtava pripadaju u taj odnos prema Bogu.

Neke središnje teološke teme u Pnz-u jesu:

c1s: "istočni grijeh" nevjere i 40 godina lutanja kroz pustinju

c4: jedini Bog, koji nema lika

c5: dekalog, priopćen u velikoj objavi, kojeg treba u katehezi dalje prenositi

c6: glavna zapovijed ljubavi prema Bogu, strahopoštovanje pred Bogom itd.

Svetost se ne usredotočuje na žrtveni prinos, nego na Izrael kao svečano okupljen narod Jahvin:

"Ti si Gospodinu, Bogu svome, narod svet" (7,6; 14,2.21; 26,19). Četiri puta u knjizi se narodu pripisuje svetost i pripadnost Bogu. Tri put to su izjave, nešto što je ostvareno ne više uvjeti kao u Izl 19. Tek posljednji, četvrti put, pri opisu izricanja obveze riječ je o budućnosti. Otvoren je pogled unaprijed: On će te uzvisiti i ti ćeš biti narod svet (26,19).

Svetost svega Izraela osobina je i zemlje u koju će ući:

"Ne kaljaj zemlje koju ti Gospodin Bog tvoj daje u baštinu!" 21,23

"Ne navodi na grijeh zemlju koju ti Gospodin Bog tvoj daje u baštinu" 24,4

Božji narod. U Pnz-u nalazi se starozavjetna teologija naroda Božjega. To je nacrt "civilizacije ljubavi" odnosno ekleziološka sistematika.

Božji narod ostvaruje se u zajedničkom (a) učenju vjere, (b) u radosti "pred Jahvom" i (c) u etici bratskog zajedništva.

Pnz je udžbenik božanskog prava. Mojsije je arhetip učitelja, postavljen od Boga kako to najbolje opisuje nalog Božji u 5,31 (usp. 6,1): "A ti ostani ovdje kod mene; kazat ću ti sve zapovijedi, zakone i uredbе kojima ćeš ih poučiti i koje će oni vršiti u zemlji što im je dajem u posjed."

U zajednici koju Pnz zacrtava vjersko znanje, a time i vlastiti identitet naroda Jahvina prenosi se u obitelji i u okupljenoj zajednici svega Izraela u jedinom zajedničkom svetištu.

Odmah nakon glavne zapovijedi izrečene u "Čuj Izraele" Pnz donosi konkretne upute i savjete kako treba naučiti zakon i usvojiti ga. Pnz 6 "Riječi ove što ti ih danas naređujem neka ti se urežu u srce. ⁷Napominji ih svojim sinovima. Govori im o njima kad sjediš u svojoj kući i kad ideš putem; kad liježeš i kad ustaješ. ⁸Priveži ih na svoju ruku za znak i neka ti budu kao zapis među očima! ⁹Ispiši ih na dovratnicima kuće svoje i na vratima svojim!

Gotovo identične upute navode se u 11,18–21.

Za osobite prilike Pnz donosi kratke vjeroispovijesti. Katehetsko vjerovanje 6,21–25 služi za obrazloženje poslušnosti Božjoj zapovijedi unutar obitelji. Roditelji poučavaju djecu.

Malo povijesno vjerovanje 26,5–10 namijenjeno je obiteljskom hodočašću u Jeruzalem.

Na blagdan sjenica svake sedme godine kada se svi dugovi otpuštaju i kad je obnovljena jednakost koja je vladala u naraštaju Izlaska svećenici i starješine trebaju u Jeruzalemu okupljenoj zajednici izložiti cio zakon (31,10–13). Sva okupljena zajednica sluša kao što se to zbilo na Sinaju i s onu stranu Jordana.

Mojsijeva pjesma (32,1–43) također služi kao tekst za recitiranje, a opominje na posljedice mogućeg otpada s jedne strane i na milosrđe Božje s druge strane.

I službe koje se u 16,18–18,22 propisuju za život u obećanoj zemlji smjeraju na očuvanje i djelotvornost Božjeg zakona.

U Pnz-u o radosti se govori samo uz blagdan. Radost se budi u bratskom blagovanju "pred Gospodinom". Kad Izraelske obitelji dolaze sa svojim prinosima u svetište i ondje slave Pedeseticu (16,9–12) ili Blagdan sjenica (v13–15) u zajedničkoj molitvi i blagovanju dolaze do potpune radosti pred Bogom. Svi članovi zajednice su na okupu, socijalnih razlika nema.

Etika bratskog zajedništva zacrtana u blagdanskome slavlju razrađena je kao ideal. Odgovara zajedničkom životu u plemenima koja su povezana rodbinskim vezama, a opisuju se sve od Postanka do uspostave kraljevstva.

I kad se govori o kralju, riječ je o braći. Pnz propisuje da kralj ne smije "svoje srce uzdići iznad svoje braće" (17,20) stavljajući ih tako u bratski odnos.

Sveti rat – borba protiv zla. Beskompromisno i nasilno zauzimanje zemlje kakvo Pnz opisuje i nalaže idejni je konstrukt. Slika je dosljednosti koja se u vjeri traži pred Bogom. Primjena uzorka o uništenju naroda isključena je ne samo za ratove nakon zaposjedanja obećane zemlje nego za povratak Izraela iz progonstva koje će doći.

Ratni zakon (20,10–20) pravi jasnu razliku između kasnijih ratova i jedinstvenog osvajanja zemlje i herema nad narodima koji su jednom ostvareni u ratu pod Jošuinim vodstvom (20,15–18). Bivši kanaanski stanovnici imenom su nabrojani (20,17), a herem nad ostalim narodima se odbacuje.

Pogled na povratak iz progonstva (30,1–10) ne spominje, za razliku od izlaska iz Egipta nikakvu primjenu sile s Božje strane. Osobito na onom mjestu gdje se ponovno govori o zaposjedanju obećane zemlje nema nikakva spomena na herem nad narodima. Okupljanje sinova Izraelova raspršenih u dijaspori i povratak u domovinu ne smiju se vezati ni uz kakvo nasilje s njihove strane.

Isus obećani prorok. "Mojsije tako reče: *Proroka poput mene od vaše braće podignut će vam Gospodin, Bog vaš. Njega slušajte u svemu što vam god reče. ²³I svaka duša koja ne posluša toga proroka, neka se iskorijeni iz naroda.*" Dj 3,22s (Čije su to riječi?)

Petar u trijemu Salomonovu nakon ozdravljenja hromoga u Dj 3,22s dokazuje uz pomoć Pnz 18,15.18s da je Mesija Isus onaj obećani prorok kojega je Mojsije najavio i da samo onaj koji njega sluša ostaje u narodu Božjem.

Ponovljeni zakon

Mojšijev oproštajni govor 1.11.40.

- * prisutni u tekstu: Mojsije i sav Izrael
- * dijelovi govora u 1. mn. ("mi")

05.11.09. www.ffdi.hr/amdg 1

Pnz važan za NZ

- ukupno 280 navoda i aluzija
- Prva i najveća zapovijed Mk 12,28-31 (par)
  - Pnz 6,4s: Čuj Izraele! ... Zato ljubi...
  - dopuna: Lev 19,18; "iz svega uma svojega"
- Kušnja u pustinji (Mt 4,1-11):
  - Pnz 8,3: pisano je: čovjek ne živi samo o kruhu
  - 6,16 Ne iskušavajte Boga svoga (LXX jd.)
  - 6,13 Njemu iskazuj štovanje (NZ: + μωβοϋ)

05.11.09. www.ffdi.hr/amdg 2

Integralni i završni dio Petoknjižja

- Što povezuje Post 13,14-17 s Pnz 34,1-4
  - što čini Božji izabranik?
  - sadržaj Božjeg obećanja?
- Pnz 34,11s ...po svim onim **znakovima i čudesima** u zemlji egipatskoj za koja ga je Jahve slao da ih učini na faraonu... po onoj moćnoj ruci njegovoj i po svim onim velikim zastrašnim djelima koja učini na oči svega Izraela.
  - >>> sažetak *Izlaska* i egipatskih zala

05.11.09. www.ffdi.hr/amdg 3

Ime i smještanje

- דברים *d'barîm*
- δευτερονόμιον Pnz 17,18 u LXX
  - מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת *mišně hatôrâ hazo't*
- izvještaj o događajima prije Mojsijeve smrti
  - nalog 32,50; izvršenje 34,5.7
  - Sluga Gospodnji u svemu poslušan (34,5)
- Riječi 1.11.40. (1,3) – "istoga toga dana" (32,48)
- Knjiga u knjizi:
  - Mojsije je napisao Toru 31,9
  - završio pisanje zakona u knjigu (סֵפֶר *sefer*) 31,24

05.11.09. www.ffdi.hr/amdg 4

4 naslova

- "Riječi": 1,1 דברים *debarîm*
- "Zakon, tj. Pouka": 4,44 תורה *tôrâ*
- "Riječi Saveza": 28,69 דברי הברית *dibrê haberît*
- "Blagoslov": 33,1 הברכה *hab'rakâ*
  - svaki put uvod naznačuje slušatelje i okolnosti
  - nakon prisjećanja na prošle događaje slijedi zakon i potpis ugovora
  - izuzetak: 32,48-52 i c34 o Mojsijevoj smrti

05.11.09. www.ffdi.hr/amdg 5

Odredbe i prava

- 4,45; 6,1; 12,1 – najava
- u 26,16 – zaključeni: "Bog tvoj naređuje ti da obdržavaš ove odredbe i prava"
- חוקים ומשפטים (*hûqîm ûmišpatîm*) zasnovane u "proslovu" (c5-11), razrađuju se u c12-26. Izraz služi kao okvir jer se ponavlja u
  - 5,1 i 11,32
  - 12,1 i 26,16

05.11.09. www.ffdi.hr/amdg 6

Prijenos vlasti na Jošuu

- motivira cijelu knjigu:
  - 1,38 on će ući u zemlju i podijeliti baštinu Izraelu (nalog)
  - 31,7 Mojsije pozove Jošuu (izvršenje)
  - 34,9 Mojsije je položio ruke na nj (osvrt)
- povod je za Savez u Moabu
- Pnz u kontekstu od Post do 2 Kr

05.11.09.

www.ffdi.hr/amdg

7

Sklopljen ugovor

- 26,17-19 daje tumačenje središnjem tekstu c5-28
- dvije stranke u ugovoru: na što se obvezuju?
- Bog određuje “formulu Saveza”
  - on će ti biti Bog v17
    - 27,1 obveza naroda preko starješina
    - 27,9 obveza Božja preko svećenika
- Savez u Moabu zbog Jošue, a ne novi savez

05.11.09.

www.ffdi.hr/amdg

8

Jošua u Petoknjižju

- ratnik i molitelj

- vojskovođa u boju s Amalekom, (jd.!) Izl 17,8-16
  - Jošua odabire borce v9
  - Do kad traje boj v12?
- Na brdu s Mojsijem Izl 24,13
  - Koliko ostanu v18?
- Stalno u šatoru sastanka Izl 33,11
  - Usp. 1 Sam 3 (נֶרַח *na'ar* – momak)

Jošua u boju s Amalekom
Nicolas Poussin 1593/94 – 1665

11.11.2009.

www.ffdi.hr/amdg

1

Izviđač i nasljednik

- Poslan s ostalima u obećanu zemlju Br 13,16
- Zajedno s Kalebom potresen zbog prevrata 14,6-9
  - Ispravljaju glasine
  - Ohrabruju narod
- Sa svećenikom zadužen za podjelu obećane zemlje Br 32,28; 34,17
- Pred cijelom zajednicom prima poslanje od Mojsija Pnz 31,7

www.ffdi.hr/amdg

2

Dovršetak velikog puta

Slike iz Knjige Jošua

11.11.2009.

www.ffdi.hr/amdg

3

Jošuin zadatak

- Bog mu se izravno obraća 1,2-9
  - Zadaća: prijeći Jordan v2
  - Bog obećava da će biti s njime v5.9 – ispunjeno? 6,27
    - Potvrđuju slušatelji v17
  - Od Jošue se traži odvažnost v6s.9
    - Potvrđuju slušatelji v18
- Jošua najavljuje čudesna djela 3,5
- Kovčeg Saveza orijentir 3,3
- Kao kod Crvenog mora
  - Vode Jordana se dijele 3,16; 4,7
  - Narod prelazi po suhom 3,17; 4,23
  - Novi teološki cilj? 4,24

Julius Schnorr von Carolsfeld, Izrael prelazi Jordan po suhom (1851-60), „Bibel in Bildern“.

„Israel geht über den Jordan nach dem Tode Josua.“
Schnorr von Carolsfeld, 1851-60, „Bibel in Bildern“.

- Dioba baštine c13-21
  - Usp. Br 32,28; 34,17

11.11.2009.

www.ffdi.hr/amdg

4

Rahaba

- Bludnica רֶחָבָה *zōna*
  - Ozbiljno je tako naziva i opis (2,1; 6,25) i Jošua (6,17.22)
- U izravnom kontaktu s kraljem 2,3
- Spašava izviđače 2,6; 6,17.25
  - Iskazuje milost – solidarnost 2,12 (samo ovdje u Jš!)
- Ima čudesno znanje:
  - 4x Jahve 2,9-12
    - “Vaš Bog” v11
    - Obećanje zemlje v9
    - Središnji događaj v10
- Zauzima se za obitelj v13
  - Uspješno
- Prisega vrijedi 2,12.17.20; 6,22

Nurit Tzarfat, Zakumite mi se, dakle Jš 2,12 (D'var)

- Izviđači javljaju prema njezinu svjedočenju 2,24 (usp. v9.11)
- Ostaje u Izraelu 6,25

11.11.2009.

www.ffdi.hr/amdg

5

Susret s neznancem Jš 5,13-15

- Je li to susret s Bogom?
- “netko” שֶׁנֶחַם v13 kao Post 32,25
- ni s njima, ni s neprijateljima v14
  - Božja nepristranost
- Jošua se klanja v14
- Priznaje mu gospodstvo
- Skida obuću kao Izl 3,5
  - Sve što se traži
- Tko je vođa vojske Jahvine?
- Nakon Pashe, prije pada Jerihona
- Koliko je Jošua ostao?

Nurit Tzarfat, Čovjek sa iskanim mačem pred Jošoom (Jš 5,13), D'var

11.11.2009.

www.ffdi.hr/amdg

6

Osvajanje Jerihona

□ Biblijski – liturgijski uzorak (usp. Post 1)

- Broj sedam:
  - - svećenici (6,4.6.13)
  - - rogovi (6,4.6.13)
  - - dani (6,4.15)
    - Sedam puta obilaze
- Prema Božjem nalogu 6,2-5
- Sedmi dan je posvećen (Post 2,3)
- Rezultat: 6,20
- Jošua dio povijesti 6,26 > 1 Kr 16,34

„Sieder wird erobert mit Pfeilen.“
 Julius Schnorr von Carolsfeld, Osvajanje Jerihona (1851-60)
 „Bibel in Bildern“.

11.11.2009.

www.ffdi.hr/amdg

7

Jošua čita zakon Jš 8,30–35

□ משה תורה מספר *sefer torat moše* Knjiga Mojsijeva zakona (8,31, usp. 1,8)

- u Obećanoj zemlji: na gori Ebalu
- primjena u praksi: žrtvenik (v31 – Izl 20), blagoslov (v33 – Br 6)
- liturgijski pristup tekstu:
  - žrtve (v31), red slušatelja (v33)
- napravljen prijepis v32
- stvara zajednicu (“svi” v35)
  - okuplja nositelje društvene strukture, narod, strance (!), žene i djecu (v33.35)
- sve je važno (v34s) – kanonski pristup

Marc Chagall, Jošua čita riječi Zakona (1931-39), Biblija, ploča 47

11.11.2009.

www.ffdi.hr/amdg

8

Savez u Šekemu Jš 24

- Jošua okuplja cijelu zajednicu v1.28
- Glasnička formula:
  - Ovako govori Jahve...v2
- Božja riječ o povijesti od Abrahama do ulaska u obećanu zemlju v2-13
- Teološka poruka: 12b.13
- Poziv na slobodnu odluku v15
  - Jošua uzor 15b
- Dijalog sve do v24
- Sklopljen Savez zabilježen – kamo? v26
  - Kamen – svjedok v27

Nurii Tzarfatii, Jošua okupa sva plemena u Šekemu (Jš 24.1), Dar'at

11.11.2009.

www.ffdi.hr/amdg

9

Zajednica u obećanoj zemlji

Knjiga o Sucima

12.11.2009.

www.flidi.hr/amdg > nastava

1

Nov početak

- Jošua smrt 1,1; 2,8
  - veza s Jš, okvir za uvod
  - podatak o dobi točan (usp. Jš 24,29)
  - Suci 2,6 pogled unatrag
- sinovi Jakovljevi opet na sceni
  - Juda postavljen na prvo mjesto 1,2
  - neprijatelj prepoznaje Božju snagu 1,7
- novost: Bog se obraća cijeloj zajednici
  - "sinovi Izraelovi" pitaju (1,1) i dobivaju odgovor (1,2). Usp. 10,10.11-14; 21,3
  - glasnik Božji govori svim "sinovima Izraelovim" 2,1-5

12.11.2009.

www.flidi.hr/amdg > nastava

2

Spirala zla

- smjena generacija
  - preci su vidjeli djela Božja za Izrael 2,7
- nov naraštaj ne poznaje יהוה 2,10
  - čine ono što je zlo u Božjim očima 2,11
  - upadaju u nevolju 2,15
    - vape za pomoć
  - Bog im šalje pomoć 2,16
  - nova generacija još pokvarenija 2,19

12.11.2009.

www.flidi.hr/amdg > nastava

3

Preokret zajednice

- na početku knjige pitaju 1,1, sada čine zlo 2,11
- u Bokimu se kaju 2,4 i prinose žrtve (v5), sada ostavljaju onoga koji ih je izveo iz Egipta 2,12
- יהוה je s Judom 1,19, on je sa svakim sucem 2,18
- Bog unatoč ljutnji, suosjeća (חם נחם, 2,18 – sućut, sažaljenje, smilovanje)
  - Tko je sudac? 11,27
    - Sudac nastupa u Božje ime
      - Bog sam na djelu
    - Bog mora "reagirati" jer su zastupnici nekompetentni

12.11.2009.

www.flidi.hr/amdg > nastava

4

Sudac

- Bog ga postavlja ("podizhe" 2,16; 3,9)
- zadatak mu je spašavanje ("izbaviti")
  - riječ ישע (*jaša'* "spasiti") ista kao u imenu Jošua
  - prvi sudac označen kao "izbavitelj" 3,9,
    - Kalebov nećak Otniel
    - Duh Božji ga uvodi u službu 3,10
    - poslije sami "ustaju" 10,1.3 (!)
- drugi narodi žive u Izraelu (usp. "svi narodi" Jš 4,24)
  - oni su test (נסו) kušnja) za vjernost 2,22
  - Izraelci se iznevjerili
    - bračno i kulturno zajedništvo (3,6)

12.11.2009.

www.flidi.hr/amdg > nastava

5

Nevolje i spas

- 3,7-11 Edom: 8 godina potlačenosti v8
  - 40 god. mira v11
- 3,12-30 Moab: 18 godina potlačenosti v14
  - 80 god. mira v30
- 4s Kanaan: 20 god. potlačenosti 4,3
  - 40 god. mira 5,31
- c7-9 Midjan: 7 godina potlačenosti
  - dvoznačna uloga Gideonova (40 godina mira 8,28)
- 10,7 Filistejci i Amonci: 18 god. potlačenosti v8
  - Godine mira?

12.11.2009.

www.flidi.hr/amdg > nastava

6

Različiti opisi

- opširniji i precizni:
  - Ehud ubija debelog Eglona (3,22)
  - Jaela ubija Siseru klinom (4,21)
- posve kratak izvještaj:
  - Šamgar 3,31; Tola (10,1s); Jair (10,3-5); Ibsan (12,8-10); Elon (12,11s); Abdon (12,13-15)
- cijele životne priče:
  - Gideon (c6-8); Abimelek (c9); Samson (c13-16)

Gerard Hoet, Eglon, moapski kralj ubijen, 1978 7

12.11.2009.

www.flidi.hr/amdg > nastava

Loš završetak

- Unutarnji sukobi
  - Gilead protiv Efrajima 12,4-6
  - Izrael protiv Benjamina 20,30
- Važna okolnost: 18,1; 21,25
  - Gospodin jest kralj (usp. Izl 15,18) – ali to ne priznaju

12.11.2009.

www.flidi.hr/amdg > nastava

8

Debora, svjedok Božjeg vodstva (Suci 4-5)

U egzegezi, znanosti o proučavanju i tumačenju Svetog pisma postoji nešto što je veoma povezano s realnim životom, a to je zahtjev i navika da budemo skromni i oprezni te što precizniji kad je riječ o prosuđivanju. U druženju s biblijskim tekstom čovjek se uči postupnosti, pomnom promatranju i temeljitosti. Oslobađa se od potrebe da nekoj osobi ili nekoj pojavi što prije stavi etiketu i registarski broj premda još nije proniknuo i nije se dovinuo što je ili tko je to pred njim.

Ime i titula

Ime osobe s kojom se upoznajemo je Debora, što vjerojatno upućuje na njezinu marljivost i radinost jer u hebrejskom דבורה *deborah* znači „pčela“. A pčelu koja neumorno leti od cvijeta do cvijeta i pravi med, lako ćemo po običaju uzeti kao metaforu za maran i ustrajan rad.

Debora je prva nakon Mojsijeve sestre Mirjam označena kao proročica. Time je pridružena onom malom broju izabranica koje u Bibliji obnašaju tu svetu službu. I napose je istaknuta među sucima. Debora ima dakle taj osobiti naslov אִשָּׁה נְבִיאָה *'iššâ nebiâ* – „žena proročica“ (Suci 4,4) i po tome se svrstava među svetopisamske proroke.

Povijest

Što znamo o Debori? Povijesno okružje u kojem živi treba smjestiti u razdoblje od 1200.-1000. godine pr. Kr., dakle oko 3.000 godina prije nas. Treba misliti radije na raniji, tj. na prvi dio u tih dvjesto godina nego li kasniji. Kao datum pobjede nad Kanaancima vremenska tablica navodi godinu 1125. pr. Kr. Nakon oslobođenja iz Egipatskog ropstva, simbola zla i grijeha, izabrani narod dolazi u obećanu zemlju Palestinu. Knjiga sudaca opisuje nam prvo doba boravka u novoj postojbini, prije Šaula i Davida, tj. prije uspostave kraljevstva.

Za Deboru znamo da je udata, u braku je s mužem koji se zove Lapidot (Suci 4,4). Znamo također da je majka (Suci 5,7). Ali ni o njezinu mužu ni o njezinoj djeci sveti tekst nas pobliže ne izvješćuje. U središtu pozornosti je sama Debora.

Istaknuta je ne samo naslovom proročice nego i dnevnom, vrlo uglednom službom koju izvršava. Od 13 biblijskih sudaca od kojih je zacijelo najpoznatiji Samson, ona je jedina žena.

Velika je odgovornost Deborine sudačke službe, ne bi nas začudila ni bojazan i strah koji je pri tom mogla osjećati. Suci, po kojima biblijska Knjiga sudaca nosi naziv, nisu samo kompetentna instanca koja presuđuje u pravnim stvarima nego su izbavitelji, spasitelji iz nevolje. To su poslanici Božji koji oslobađaju njegov narod od okupatora i agresora.

U vrijeme Debore tlačitelj je prikazan u liku neprijateljskog kralja koji se zove Jabin i kneza njegovih postrojbi po imenu Sisera. Ako čovjek baci pogled u enciklopedije koje ima pri ruci neće pod te dvije natuknice mnogo povijesnoga naći. Čini se da je ovdje riječ o simbolima koji služe za to da se opiše borba protiv zla i grijeha, borba protiv neposlušnosti Bogu i protiv nevjere i beznađa.

Pet prizora

Biblijski prikaz Deborina djela možemo podijeliti u pet prizora.

1. prizor (Suci 4,4-5). U prvom prizoru sveti tekst nam prikazuje Deboru kako u svojoj rezidenciji prima stranke. K Debori su sinovi Izraelovi uzlazili do njezinog sjedišta koje je bilo - kako tekst veli – „pod palmom“ (4,5).

2. prizor (v6-10). U drugom prizoru sutkinja Debora razgovara s Barakom, Izraelcem kojemu ime u izvorniku označava munju. Očito je Debora imala uvid u prilike u zemlji i poznavala je muku i strah koji je vladao pod pritiskom Jabinove vladavine i njegova zloglasnog kneza s oklopnom vojskom od devet stotina željeznih kola. Stoga ona daje pozvati Baraka, tj. „Munju“. U ovom, drugom prizoru nalazimo njih dvoje u razgovoru i raspravi. Sutkinja-žena i muškarac, budući vojskovođa koji se odazvao, razgovaraju. Debora mu priopćava nalog Božji da sazove pleme Naftalijevo i Zebulonovo, uzme deset tisuća ljudi i uspne se na goru Tabor. Barak na to izriče svoju čežnju za njezinom blizinom i potporom. Kao da pokušava osvojiti njezino srce: „Ako ti podeš sa mnom, ići ću; ako li ne podeš sa mnom, ne idem“ (4,8). Otvorio joj je svoju dušu, povjerio svoju bojazan. Kao da se jednom izokreće uvriježena slika: ovdje je muškarac onaj koji žudno ište sigurnost i zaštitu. Debora odgovara pozitivno (i to pojačanim, podvostručenim izrazom u izvorniku: „Sigurno idem s tobom!“). Riječima najavljuje i izvršuje svoje obećanje potpore. Barak doista okuplja silnu vojsku i odlazi na brdo Tabor. Debora je uzašla s njim.

3. prizor (v14-16.23-24). Treći prizor je dan pobjede. Nalazimo se na gori. Vojska je okupljena i spremna. Debora prilazi Baraku i upozorava da je ovo dan kad će Bog neprijatelja predati u njihove ruke. Barak može sići na čelu Izraelaca. I pobjedonosni boj počinje. Završit će vrlo brzo.

4. prizor (v17-22). U četvrtom prizoru Debora se povlači u pozadinu, a na scenu stupa jedna druga biblijska žena imenom Jaela. Posluživši se lukavstvom svladava i ubija tajanstvenog neprijateljskog vođu koji je već bio u bijegu i to pješice. Njezina je kuća bila u miru s kraljem Jabinom, pa Jaela vojskovođi prividno nudi sklonište, ali očito je već slutila da će poslije doći Barak u potjeri za bjeguncem. Čim se pojavio spremno mu izručuje svladanog neprijatelja. U oči upada kontrast: u susretu Debore i Baraka kao da svu inicijativu preuzima Debora, ali de facto djela izvršava Barak, a ne Debora. U susretu Jaela i stranog vojskovođe, on će izricati molbe i prividno davati naredbe, a Jaela izvršava, i to po svome.

5. prizor (c5). Peti prizor je cijelo peto poglavlje u Knjizi sudaca. To je pjesma koju Debora i Barak pjevaju. Tu se Debora priključuje onim biblijskim pjesnikinjama i pjevačicama koje se nižu sve do Blažene Djevice Marije u Magnificatu. U svojoj hvalospjevnoj ispovijedi ili vjerovanju sve će one opjevati silna djela koja im učini Svesilni.

Istaknute pojedinosti

Knjiga sudaca građena je uobičajenom strukturom: Izraelci nisu ustrajni na putu Božjemu; gotovo u svakom poglavlju čitamo kako su „opet stali činiti što je zlo u očima Jahvinim“ (2,11; 3,7; 6,1; s proširenom inačicom u 3,12; 4,1; 10,6; 13,1) i to ih dovodi u nevolju, a kad dođu k sebi i vide što se zbiva, ponovo se vraćaju Bogu i mole, 'vape' za pomoć.

Hebrejska riječ (glagol קראו *ca'ak*) koju ovdje u 4. poglavlju nalazimo, znači da je izostavljena redovita formula „tad Izraelci zavapiše Jahvi“ (3,9.15; 6,16; 10,10). Ovdje se pojavljuje riječ koja nas vraća na sam početak Svetog pisma, na izvještaj o sukobu Kajina i Abela. Taj glagol znači zapravo „vikati, vrištati“ i označuje onaj jezovit i stravičan prizor kad prolivena krv Abelova viče sa zemlje k Bogu (Post 4,10). U našem tekstu taj glagol s jedne strane upućuje na to da je ovaj put teret nevolje bio izvanredan pa su Izraelci vrištali od jada i muke, a ne tek kao

inače 'vapili'. S druge strane čini se da nas sveti pisac namjerno upozorava da ovdje ne ostaje samo na terenu povijesti izabranog naroda nego se opet vraća na općeljudsku problematiku kojoj su posvećena prva poglavlja Biblije (Post 1-11). Ondje je (kao npr. kod stvaranja, kod potopa i korablje, babilonske kule) riječ o cijelom svijetu, a ne samo o povijesti Izraela.

Pisac nam u tekstu o Debori daje još jedno prikriveno ali bitno upozorenje. Prije nego će započeti boj u hrvatskom prijevodu čitamo: „Jahve zastraši Siseru, sva njegova kola i čitavu njegovu vojsku“ (4,15). U izvorniku za „zastrašiti“ pisac rabi hebr. glagolski oblik וַיַּחַח *vajjahom* koji je biblijski raritet i neposredna je veza s temeljnim događajem u povijesti spasenja, a to je izlazak iz Egipta. Dok je izabrani narod prelazio preko Crvenog mora, Jahve u egipatskoj vojsci, kako naš prijevod ondje mnogo sretnije veli: „stvara zbrku“ (Izl 14,24) i tako ih zaustavlja u njihovoj potjeri. To je ista biblijska riječ kao i ovdje, glagol חָמַח *hum*, a znači „pobrkati, smutiti, dovesti u zabunu“. Upozorava na posebnu i moćnu Božju inicijativu i na vrlo djelotvornu ratničku vještinu.

Upitan proročki identitet

U biblijskom tekstu kod proroka ćemo redovito najprije vidjeti kako mu dolazi riječ Gospodnja, a on je zatim naviješta i izvršuje nalog. Pravilna kronologija je: prvo nalog, potom izvršenje. U našem tekstu Debora sama odmah stupa u akciju i poručuje Baraku: „Evo što ti Jahve, Bog Izraelov zapovijeda“ (4,6). Nećemo prije toga nigdje u tekstu naći izvještaj: „i dođe riječ Jahvina Debori“ koji bismo s pravom mogli očekivati.

Da stvar bude još zagonetnija izvorni tekst za Deborin upravni govor donosi zapravo upitni oblik. U hebrejskom ne čitamo: „Evo što ti Jahve zapovijeda“, nego „Zar ne zapovijeda Gospodin“, ili: „Nije li zapovjedio Jahve“ (Suci 4,6). I poslije, prije same bitke: „Zar nije izišao Jahve pred tobom?“ (4,14). I Barakova i naša sigurnost može biti jako uzdrmana. Nesigurni smo i pitamo se.

Uočimo potom da u Knjizi sudaca početno stoji ovakav izvještaj: nakon što su Izraelci k njemu zavapili Jahve postavlja suca odnosno izbavitelja da ih oslobodi (tako je to i kod Otniela 3,9 i Ehuda 3,15; kod Gideona imat ćemo cijeli prizor zvanja.). Tek potom - nakon poslanja i ustoličenja - pojedini sudac stupa na scenu. Kod Debore takav uzorak nestaje. Uzalud ćemo tražiti podatak da ju je Bog postavio na sudačko mjesto na kojem smo je zatekli u prvom prizoru. Pa, što je to? - pitamo se, i još više razumijemo Baraka koji zahtijeva da Debora pođe s njim, kao jamac, čak kao talac.

Potpuna zabuna nastaje prisjetimo li se da je redoviti ustroj zvanja u Svetom pismu obilježen s dva glagola: שָׁלַח *šalah* - „poslati“ i חָלַח *halak* - „ići“. Izvještaj o pravom Božjem pozivu raspoznaje se po tome da Bog nekoga „šalje“, a odgovor čovjekov odnosno izvršenje naloga izriče se tako da čovjek „ide, hodi“ i izvršava poslanje za koje je zadužen. U našem tekstu imamo nedopustiv slučaj: božanski glagol *šalah* preuzima Debora na se (u prijevodu „dozva“ 4,6). Ona šalje i daje pozvati Baraka, a da prije toga ne znamo ništa o tome da bi Bog „poslao“. Neugodno! Kakav je čovjek ta Debora? Što ta žena hoće? S kojim pravom, odakle joj autoritet?

Tajnovita Božja potvrda

Podimo ovim redom: najprije ustanovimo da nam glagol *hum*, koji smo već lokalizirali, svjedoči o tajanstvenom Božjem planu. Bog sputava zlo i čini ga bezopasnim. Kao na početku kod izlaska iz kuće ropstva tako i sada na dan bitke, Bog unosi nered i pomutnju u mnoštvo neprijateljskih

ratnika. To je upozorenje da se sam Bog spremio i preuzeo inicijativu da se sukobi s problemom onog zla koje nadilazi naše poimanje i našu moć.

Ako pažljivo promatramo izvještaj uočiti ćemo poseban biblijski motiv zvan „Jahvin rat“. Riječ je o tome da sam Bog izlazi prvi, na čelu izabranog naroda i zapravo sam obavlja sve što treba. Jahve je ispred, pa Izraelskim ratnicima u svetom boju ne preostaje drugo nego da gone neprijatelja koji je već započeo povlačenje i bijeg, kako to naš treći prizor posvjedočuje. Voditi rat za Boga ne znači vojevati, oduzimati život i dičiti se svojom hrabrošću i učinkovitošću nego prepoznati i posvjedočiti ono što je Bog već učinio i eventualno to dovršiti. Isus će govoriti o usjevima koji su već zreli za žetvu. Drugi su to napravili, na apostolima je samo da uđu u njihov rad i pokupe plod.

I zaista. Stvar je takoreći unaprijed riješena. U našem tekstu prepoznatljiv je hebrejski prijedlog לפני *lifne* koji znači „pred, ispred“. Izraelci zapravo i ne moraju ići u boj jer kad se oni spuštaju s Tabora Jahve je već pripremio pobjedu ispred njih (4,15), što je unaprijed i najavio (4,14). Također, na kraju izvještaja, u kratkom osvrtu, ako pažljivo čitamo, uočiti ćemo da je Bog onaj koji je na djelu i to ispred Izraelaca: „Bog je u onaj dan ponizio Jabina pred (=ispred, pred njihovim licem) Izraelcima“ (4,23).

Osim tog motiva Jahvina rata uočimo još dvije pojedinosti. Kad mu javljaju o Izraelskoj vojsci koja se okupila, Jabinov vojskovođa odmah dovodi svoje postrojbe do potoka Kišona u dolini, premda je Barak na gori Taboru. Odakle mu ta ideja? Dovodi vojsku u dolinu da bude meta braniteljima na povišenom položaju. U riječima Deborinim naknadno prepoznajemo autentično proročanstvo: još na početku ona je navijestila da će Bog privući neprijateljsku vojsku na potok Kišon (4,7). Bog ostvaruje svoje obećanje.

Debora je Baraku također navijestila da će protivnik pasti od ruke jedne žene (4,9). To se također, vidjeli smo u četvrtom prizoru, verificiralo kao proročanstvo.

Bog dakle retrogradno odobrava i potvrđuje Deborin autoritet ispunjavajući ono što je navijestila i tako nam dokazuje da možemo imati povjerenja u nju. Po njoj se očitovao kao pouzdan voditelj u životnoj borbi.

Zaključak

Zaključimo sasvim kratko: prvo, Debora nam je primjer da se ne izgubimo samo u svom svagdanjem poslu, nego imamo smisla za velike stvari i radimo i na svojoj velikoj životnoj zadaći. Ona je sutkinja, pa ipak se ne utapa samo u pravnim sporovima i razmiricama nego se spremno daje na silnu zadaću spasavanja i oslobađanja čitave zajednice. Uočava gdje je pravi, duboki problem, i zdušno se daje na njegovo rješavanje.

Drugo, baš onda kad se polome strukture na koje smo navikli i koje očekujemo, kad naša samouvjerenost puca i kad se počne događati istinsko obraćenje u nama, tada možemo pomno promatrati što Bog od nas hoće, a što neće. Tada može doći Duh da nas povede.

Treće, u životu se isplati svom dušom preuzeti onaj posao gdje opazimo da Bog ide pred nama. On će sigurno preuzeti na se glavni dio posla. Povjerenje u Njega se isplati. Napose ondje gdje nam se čini da dolazi velika borba.

Idem s tobom

Proročica Debora svjedoči o pouzdanom
Božjem vodstvu
(Suci 4s)

1

Otvoreni očiju

- נביאה *nəbî'â* proročica Suci 4,4, אשה *'iššâ* žena
- אם *'em* majka 5,7, דבורה *d'bôrâ* "pčela"
- 20 godina potlačenosti 4,3; koliko godina mira u 5,31?
- Uvod (4,1-3) i 5 prizora
- "prodati" 4,2,9
- Zajednica "više" 4,3 (usp. Post 4,10)

2

Osobno zalaganje

- Nije li zapovjedio Jahve 4,6
- Zar nije Jahve izišao pred tobom 4,14
- "sigurno idem s tobom!" 4,9
  - Ustaje i polazi
- Nakon boja (c4), pjesma (c5)
  - Ona će pjevati, tko su slušatelji (5,3)?
- Autoritet
- Moćni protivnik

3

Božja potvrda

- Blokiranje (4,15 usp. Izl 14,24)
- לפני *lifnê* ispred
  - Bog pripravlja pobjedu 4,14
  - Ponizuje kralja 4,23
- Taktička prednost: Tabor 4,6.14 nasuprot Kišonu 4,7.13; 5,21
- Poziva na hvalu Bogu 5,2-9

Knjiga o Ruti

Primjer žive obiteljske solidarnosti

Knjiga o Ruti u HB se nalazi u trećem dijelu ("Spisima"), u starozavjetni kanon raspoređena je prema povijesnom slijedu. Smještaj se raspoznaje već po prvoj rečenici: u dane kad su sudili suci... 1,1. Riječ שופטים (suci) naziv je Knjige o sucima koja u tom rasporedu neposredno prethodi. Osim toga Ruta je prabaka Davidova: dvaput se na kraju knjige spominje rodoslovlje koje navodi ime njezina sina, unuka i praunuka: "Obed, Jišaj, David" (2x 4,17s)

Knjiga o Ruti realističan je izvještaj, ona je drama i ljubavna priča.

U prvom poglavlju saznajemo o izraelskoj obitelji koja zbog velike gladi iz Betlehema odlazi u Moab s druge strane mrtvoga mora. To je obitelj budućeg Rutinog svekra Elimeleka i svekrve Noemi. Njihova dva sina Mahlon i Kiljon pronalaze dakle žene u Moabu. Međutim umire i otac (v3) i oba sina (v5), pa se majka udovica sprema vratiti u svo kraj gdje je glad prošla (6), a svoje snahe opetovano nagovara neka ne idu s njom u tuđinu (v8s.11–13). Ruta međutim ipak ostaje uz nju (v14).

U drugom poglavlju postaje očita Rutina poduzetnost. Kao što se i treći put oprla nagovaranju svekrvinu da ostane u svojoj domovini Moabu (1,15–17), tako sada, kao strankinja u novom kraju kreće u potragu za poslom. Pruzima inicijativu, izvještava svekrvu o svom naumu (v2). Cio dan radit će na polju gdje je baš vrijeme žetve (v17). Od obilnog obroka koji je dobila i nasitila se (v14), preostali dio donosi svekrvi (v18). Ruta je u razgovoru i s gospodarom po imenu Boaz kod kojeg radi (v8–14) i sa svekrvom koju izvještuje o dnevnim uspjesima (v19–22). Na kraju poglavlja saznajemo da će sudjelovati u obje žetve: i žetvi ječma i žetvi pšenice (v23).

Treće poglavlje predstavlja preokret. Po savjetu svekrvinu (v1–4) koji Ruta spremno prihvaća (v5), nasamo se u noći nalazi s dobrotivim poslodavcem i dobročiniteljem Boazom za kojeg sada i ona zna da je dio njezine svojte jer je iz rodbine pokojnog svekra (v9). Što čitatelji znaju već od 2,3, Ruta je saznala od svoje svekrve (2,21). Dirljiv počinak nakon dobrog jela i pila, i razgovor u noćnoj tmimi završava novim dobrim nakanama i obilnim poklonom: šest mjerica ječma (v15), koje Ruta nosi svojoj svekrvi. I opet, na kraju poglavlja Ruta je marno izvješćuje o svemu (v16–18).

Četvrto poglavlje donosi rasplet. Javnim procesom (שער = sud v1; deset starješina v2) Boaz upozorava na prvog skrbnika koji ima prvi pravo otkupa dobara koja su pripadala pokojnicima (v3s). O tome je čovjeku već unaprijed govorio Ruti (3,12s). Otkupljivanje uključuje i dužnost prihvatiti mladu ženu koja ostade bez muža i potomstva (v5). Kad ovaj prvi skrbnik odustaje (v6), Boaz preuzima stvar na se: Otkupljuje svekolika imanja iz ruke majke udovice Noemi (v9), a Ruti uzima za ženu (v10.13). Sretan svršetak knjige obilježava rođenje sina Obeda (v13.17).

Zanima nas solidarnost. Biblija na više mjesta svjedoči kako solidarnost često počinje u solidarnom, zajedničkom podnošenju »velike nevolje« (Otk 7,14) koje dovodi do aktivnog razumijevanja i pomaganja. Zaustavljamo se na primjeru Knjige o Ruti koji odlično prikazuje kako solidarnost od velike tragedije dovodi do sretnog završetka. Za kraj ćemo pokušati uz pomoć nekoliko ključnih riječi dati biblijsku definiciju solidarnosti.

Cijela knjiga opisuje ženu čija je sudbina primjer traženja i pružanja obiteljske solidarnosti. Ruta je u Izraelu strankinja, žena iz tuđinske zemlje Moab. Vidjeli smo već, prabaka je kralja Davida i baka onog Jišaja iz čijeg će panja, prema riječi Prorokovoj (Iz 11,1) isključiti mladica. Vjerojatno nije samo zbog toga ova junakinja unišla u Božju objavu, nego i zbog svoje lojalnosti i solidarnosti koja ju je od tragedije dopratila do sretnog dovršetka. Već u drugom odgovoru koji upućuje svekrvi još u stranoj zemlji Ruta prihvaća Božji autoritet i izgovara sveto ime יהוה (1,17) kao dio prisege.

Rutu upoznajemo kao odvažnu djevojku koja se solidarizira s jednom obitelji tragične sudbine. Za Rutu oni su stranci, došljaci koji dođoše trbuhom za kruhom kad je u njih nastala glad (1,1). Ruta prihvaća ženidbu i ulazi u krug obitelji u kojoj već imena sinova naviještaju zlu kob. Ime Mahlon dolazi od oboljeti, oslabjeti, a ime Kiljon od hebr. dovršiti, dokrajčiti, propasti. Otac obitelji već je pokojni kad se Ruta udaje, ali i njoj nakon "deset godina" (1,4) braka umire muž koji je za ondašnju obitelj bio zaštitni znak ugleda, sigurnosti i materijalnih dobara.

Drugi stupanj solidariziranja plod je Rutine čvrste odluke (»tvrdo je naumila« 1,18) da i ovako, kao udovica, ostane uza svoju svekrvu koja je ostala bez muža i sinova. Ruta odlučuje poći s njom u Izrael koji za nju tuđi kraj i narod. Ni trostruk nalog i ponuda koju joj svekrva izriče: »Vrati se!« (שוב 1,8.11s.15) ne odvraća je od njezine nakane. Tri put odbija. Ni odlazak one druge snahe iz obitelji koja se nakon drugog svekrvina inzistiranja oprostila i poslala nije ju uzdrmao (1,14).

Kad u našem prijevodu čitamo: »Ruta ostade s njom« (קָבַץ 1,14) približavamo se biblijskom pojmu solidarnosti. Izvornik ima onu istu riječ koja stoji u Psalmu 63 gdje molitelj Bogu kaže: »duša se moja k tebi privija.« Ruta je vjerno prionula uza svoju svekrvu da bude uz nju ne samo u danima obiteljskoga zajedništva nego i u napuštenosti. Da je ta odanost bila prožeta dubinom osjećaja svjedoči Pismo koje dvaput spominje jecaj i plač kad se činilo da se moraju rastati (1,9.14). Suza na očima i uzdisanje koje para grudi znak su velike povezanosti.

Važnost ovog poteza nije samo osobna sklonost. Ruta čini nešto posebno. U ono doba muževi izgledaju kao nositelji obiteljske sigurnosti, a žena koja dolazi u obitelj znači još jedna usta koja treba prehraniti i novog nasljednika za podjelu imanja. Ove okolnosti će doći do izražaja u razgovoru s onim rođakom koji bi trebao otkupiti polje i uzeti na skrb udovicu. Odbit će baš iz tih razloga: »da ne raspem svoje baštine«, veli (4,6). Svekrva Noemi, već starica, iz istog razloga zdravo razmišlja da će se za sebe već snaći, a svojim snahama želi da ostanu u svom zavičaju i zasnuju obitelj (1,9). Ruta ne ostaje uz svekrvu s nakanom da joj bude na teret.

Odmah po dolasku u Betlehem jasno pokazuje svoj naum: kreće u potragu za poslom. Vrlo je marljiva: već prvoga dana radila je od ranog jutra, gotovo bez predaha (2,7) sve do sunčeva zalaska i nakupila čitavu vreću, oko 50 kg, ječma (efa = 45 l 2,17).

Rutina je aktivnost magnet koji kao da privlači pozitivne reakcije. Put je nanosi ne samo na polje dobrohotna gospodara Boaza koji je prima, nego nailazi baš na njega koji je, jer je su u srodstvu, i pravno odgovoran da se pobrine za nju. Dopušta joj da na njegovu polju skuplja od plodova za sebe. Naklonost i dobrota koju joj Boaz iskazuje ne izvire samo iz njegove osobe, nego je solidno i praktično utemeljena u zakonu. U Levitskom zakoniku čitamo kako Bog zahtijeva od svojih da kod žetve ostave rubove na njivi i da ne prolaze drugi put kako bi pokupili ostatke. To treba ostati za siromahe i tuđince. Lev 19,9s:

⁹Kad žetvu žanjete po svojoj zemlji, ne žanjite dokraja svoje njive; niti pabirčite ostatke poslije svoje žetve. ¹⁰Ne paljetkuj svoga vinograda; ne kupi po svom vinogradu palih boba nego ih ostavljaj sirotinji i strancu! Ja sam Jahve, Bog vaš.

Rutina solidarnost sa njezinom svekrvom Noemi bit će izravno nagrađena. Ponajprije čujemo kako je Ruta spremna učiniti sve što Noemi kaže (3,5), a šest redaka poslije saznajemo kako će Boaz učiniti sve što Ruta zatraži (3,11).

Boazova je solidarnost sa strankinjom u teškoj situaciji primjerna. Dat će joj posao, hranu i piće, zaštitu od drugih, mjesto za odmor i počinak. Napokon će se njih dvoje uzeti i zasnovati obitelj. Povrh toga, Boaz Rutu poštuje i prepoznaje njezinu vrijednost. Cijeni njezinu lojalnost prema svekrvi, njezin marljiv rad kod žetve, odanost zbog koje se nije povela za ljepotom i snagom mladih momaka s kojima je po čitave dane radila na poljima.

Tri su, eto, stupnja solidarnosti koje Boaz iskazuje ženi s poljana u Moabu. Daje joj pristup materijalnim dobrima te za nju Betlehem doista biva ono što mu ime kaže: kuća kruha. Boaz joj omogućuje javno društveno priznanje, ugled i čast. Prima je u zajedništvo s Bogom.

On ne spletkari u potaji. Poštuje prednost koju po pravu imade drugi rođak. Postupa jasno, tj. u modernom jeziku "transparentno" Saziva gradske starješine da se otkup posjeda i preuzimanje skrbi legalno razriješi pred očima svega naroda koji se okuplja pred sudištem (4,11). Dva put ih zaziva kao svjedoke: »Vi ste danas tome svjedoci« (4,9.10) i oni to prihvaćaju: »Svjedoci smo!« vele (4,11). Žene još napose izriču svoje veliko priznanje pred svekrvom, govoreći za Rutu da je vrijednija negoli sedam sinova (4,15).

Da je Boaz otvoreno prima u zajedništvo s Bogom vidimo iz blagoslova koji zaziva na Rutu (3,10). Boaz prevladava onu bitnu vjersku razliku koja nas dodiruje u našim najsvetijim dubinama. On također omogućuje da cijela okupljena zajednica Božjeg naroda ne samo prihvati Rutu i poželi joj blagoslov, nego je uzvisuje na čast koju imaju majke naroda izraelskog Rahela i Lea, žene Jakovljeve koje stoje na početku dvanaest plemena (4,11). Boaz nam svojim riječima otkriva da solidarnost znači sklonište pod krilima Gospodnjim (Rut 2,12), onim krilima koja su poput orla ponijela narod iz ropstva u slobodu (Izl 19,4).

Iz Boazova primjera možemo osobito naučiti kako je za međusobnu pomoć i solidarnost važno upoznavanje s prilikama. Treba znati činjenice, upoznati osobu. Imao je točne informacije o Rutinim djelima. Veli »Čuo sam što si sve učinila za svoju svekrvu poslije smrti svoga muža« (2,11). Zasiurno je Boaz pratio i dulje vrijeme tragičnu povijest iseljeničke obitelji. Treba se informirati, pisati, čitati, razgovarati. Osim toga Boaz potvrđuje kako se solidarnost ne krije samo u tome da siromahu dadnem deset kuna ili da priskočim u pomoć obitelji u krajnjoj nevolji. Prije nego čovjek gradi kulu, treba sjesti i izračunati. Ruta ne dobiva pristup tek na jedan dan i na jedno polje, nego ostaje sve dok se ne požanje i ječam i pšenica (3,23). Boaz otpočetak ispituje i sprema nešto više. Dovrtljivo sebi pripravlja skrbničko pravo, poznavajući mogućnosti drugog skrbnika koji će odustati. Solidarnost uzima u obzir čitavu zajednicu. Solidarnost uvijek smjera na cjelinu čovjekova života.

Na temelju Knjige o Ruti možemo nekoliko stvari zaključiti: Solidarnost se ne može narediti. Za solidarnost traži se osobna inicijativa, odvažnost i čvrsta odluka.

Za solidarnost se traži zajednica, potrebne su obje strane. Solidarnost se ne da svesti na povremenu dobrotvornost nego je zalaganje cijelog života.

BIBLIJSKI POJAM SOLIDARNOSTI

Ljudska potpora bratu čovjeku i zajedničko štovanje Boga prvi su temelji biblijskog pojma solidarnosti. Ruta kaže svojoj svekrvi: »Kamo ti ideš, idem i ja i gdje se ti nastaniš, nastanit ću se i ja; tvoj narod moj je narod i tvoj Bog moj je Bog.« (1,16). Koliko to utječe na cjelokupni dalji tijek života, još prije u Svetom pismu pokazuje primjer Debore i Baraka prije velike bitke. Barak otvoreno kaže: »Ako ti pođeš sa mnom, ići ću; ako li ne pođeš, ne idem.« (Suci 4,8). Životni zadaci, ispunjenje poslanja od Boga traže oslonac.

»Prionuti«

Biblijski pojam solidarnosti možemo usidriti na četiri ključne riječi. Prvu smo već susreli: Ruta je ostala uza svoju svekrvu. Istom riječi na jeziku pisma Boaz će Ruti naložiti: »Drži se mojih poslenika do kraja žetve!« (קבֹּט 2,21). Za nju je spasonosno odobrenje da prione uz njih. Istom riječi Knjiga postanka opisuje muža koji prijanja uza svoju ženu kad sklapaju brak (קבֹּט Post 2,24). Solidarnost znači zajedništvo na duge pruge, zajednički napor u radu, blizinu i preuzimanje odgovornosti.

»Pohoditi«

Riječju »pohoditi« Knjiga o Ruti opisuje radostan preokret kad je prestala glad u domovini iz koje su izbjegli. »Gospodin je pohodio svoj narod da mu dadne kruha«, veli Pismo (קבֹּט 1,6). Hebrejski glagol u hrvatskom je još bolje prevesti kao »pobrinuti se za nekoga«, a odgovara onome kako je Samaritanac postupio prema ranjeniku kad mu je iskazao milosrđe (Lk 10,37). Sam Bog udvostručeno izgovara tu riječ narodu koji će osloboditi iz Egipta (3,16).

»Otkupiti«

Otkupljenje označava središnje otajstvo kršćanske vjere. Isus je naš Otkupitelj. Sin Božji solidarizirao se s nama sve do u smrt da nas izbavi iz ropstva grijehu. Knjiga o Ruti odlično pokazuje na kojoj je pozadini izgrađen ovaj pojam jer ga upotrebljava čak 18 puta. Kad Ruta kaže Boazu: »Ti si moj skrbnik!« (3,9) onda izgovara upravo tu riječ. Onaj iz svojte koji se pobrinuo za žrtve teške nevolje jest לָאֵלֶּיךָ skrbnik, izbavitelj, otkupitelj. Kad Boaz onomu koji je prvi bio na redu, veli: »Otkupi njivu!« (4,10) onda vrlo konkretno naznačuje zadaću: treba platiti i otkupiti dobra kojima unesrećena obitelj više nije kadra upravljati, treba se pobrinuti da obitelj dalje živi, treba napuštene uzeti k sebi. Najdrastičniji, ali i najutješniji primjer jest Otkupitelj najpoznatijeg biblijskog patnika kojemu su obitelj, imanje i zdravlje stradali, kojega prijatelji ne razumiju i proglašavaju grešnikom, koji trpi napade sotone. »Moj Otkupitelj živi« veli Job (Job 19,25).

»Milost«

Glavni izraz kojim Sveto pismo označava solidarnost u doslovnom smislu, dobro poznajemo. To je riječ »milost«, hebrejski *hesed* koju možemo prevesti kao "povezanost" ili "privrženost". Možda je još bolje poznamo kao »ljubav« iz pripjevnog psalma koji ponavlja: »Vječna je ljubav njegova«! »Mudro sazda on nebesa, on utvrdi zemlju nad vodama... Provede Izraela posred voda, on narod svoj vođaše pustinjom... On daje hranu svakom tijelu: vječna je ljubav njegova« (Ps 136, 5-6.14-16.25). Psalm izvrsno pokazuje postojan Božji hod sa svojim stvorenjem koji se proteže od stvaranja, preko izbavljenja, sve do Božjeg promisla ili providnosti koja nas danomice prati. Bog ostaje vjeran svojem Savezu dovijeka. Bog

nikada nije raskinuo ni onaj prvi Savez koji u Noino doba sklopio sa svim živim bićima na zemlji.

I ovdje se Knjiga o Ruti pokazuje kao vrlo podatno vrelo budući da tu riječ tri put upotrebaljava. Noemi izriče priznanje pred svojim snahama da su bile milostive prema pokojnicima i prema njoj (רֹחַ 1,8). Iza izraza »biti milostiv« stoji ista biblijska solidarnost. U blagoslovu »Neka Gospodin blagoslovi onoga koji ne uskraćuje dobrote svoje...!« (רֹחַ 2,20), istom svetopisamskom riječju Noemi odaje priznanje Boazu koji se solidarizirao s njima, povratnicima. Naš prijevod to ovdje prikladno naziva: dobrota. Kad napokon Boaz veli Ruti: »Ovaj tvoj drugi čin milosti još je vrijedniji od prvoga.« (רֹחַ 3,10) onda je to pohvala Ruti koja je toliko solidarna sa svojom svekrvom da nije samo ostala uz nju pri povratku u Svetu zemlju, nego ne polazi osnivati novu obitelj već ostaje u istoj rodbini odnosno svojti. Nakon smrti muža, mogla se odvojiti od svekrve, a ovako će Noemi, sretna, zagrliti svoga unuka.

Sveto pismo pokazuje kako riječ koja stoji u korijenu teološkog nauka o milosti znači povezanost, lojalnost, vjernost Savezu, solidarnost. Primjeri nam posvjedočiše da je tu riječ o solidarnosti Božjoj s ljudima i o solidarnosti među ljudima. Čovjek koji se zna solidarizirati ostvaruje Božju krepost.

Rutina primijenjena solidarnost

Prijateljstvo koje se isplati

1

Prijateljica

- Ruta *ostaje* uz svekrvu (1,14).
- Preuzima inicijativu (2,2)
- Cio dan radi (2,17)
- Od obroka (14) donosi i svekrvi (18)
- Izvještava je o uspjesima (2,19-22)

2

Uspjeh

- Noemi svjetuje (3,1-4), Ruta prihvaća (3,5)
- Boaz je "skrbnik" *go'el* – otkupitelj 3,9 < 2,3.21
- Šest mjerica ječma 3,15 (6 x15 l?)
- Izvještaj 3,16 i darovi za Noemi 3,17

3

Solidarna Ruta

- prihvaća Božji autoritet 1,17)
- 1,18 tvrdo je naumila
- Druga snaha odlazi, a Ruta *ostaje* s njom (KS, "kod nje" Šarić) 1,14,
  - Ps 63: duša se moja k tebi *privija*
- Plač 1,9.14
- nagrađena solidarnost
  - 3,5 Ruta: Učinit ću sve kako mi kažeš
  - 3,11 Boaz: Učinit ću sve što zatražiš

4

Plodonosan zavjet

Novo lice prorokove majke (1 Sam 1,1–2,21)

Pred nama je tekst koji nam je važan jer pokazuje važnu promjenu na licu Ane, majke Samuelove (1,18b). Ona od sputanosti dolazi do velike slobode.

Na početku teksta više je likova. U središtu je muž i otac obitelj Elkana, njegove žene i djeca koja potječu od žene Penine (1,2). Na kraju teksta je žena i majka Ana koja izgovara veliki hvalospjev, u kontaktu je sa sinom koji je u hramskoj službi te dobiva još tri sina i kćeri (2,21). Tekst u prvom dijelu opisuje događaje (1,1–28). Drugi dio su riječi Anine molitve koje su kao upravni govor izravno upućene Bogu (2,1–10). Kratka dopuna (2,19–21) obavješćuje nas o slijedu događaja.

Sveti tekst nam prvo u općem uvodu (1,1–7) govori o stanju u zajednici u kojoj Ana živi. Vjernička je to obitelj koja svake godine hodočasti (v3.7).

Poseban dan kad Ana polaže svoj zavjet opisuje jedno njihovo hodočašće (1,8–18) kod kojeg se Ana odvaja, oslobađa se i prije ostalih „stupa pred Jahvu“ (1,9). Znak je to njezine slobode. Izlijeva dušu pred njim i dobiva utjehu od svećenika koji ju je prvo optužio za pijanstvo.

Povratak kući, začće i rođenje Samuelovo te skrb sretne majke za dijete u njegovu ranom djetinjstvu sadržaj su trećeg dijela (v19–23) u kojem smo prvi put svjedoci razgovora između Ane i njezina muža (v22s).

U četvrtom dijelu (v24–28) Ana ispunja svoj zavjet nastupajući kao voditeljica hodočašća. Pristupa svećeniku Eliju s kojim je prije razgovarala i odlučno posvećuje Samuela hramskoj službi.

Prvi pogled i pravo stanje stvari. Uvodni dio pokazuje najprije pozitivne okolnosti u kojima Ana živi. Ima muža koji je vjernik, redovito hodočasti i prinosi žrtve. Ana ima muža koji je voli, i to više nego li Peninu (v5). On vidi da Ana ne jede i nije mu svejedno, obazrivo uočava i njezin plač i njezino unutarnje stanje. Pokušava je utješiti vlastitom prisutnošću (v8).

Međutim u tekstu pronalazimo gotovo u isti mah drugu stranu medalje koja se posve otvoreno očituje u ojađenoj duši i gorkom plaču pred Bogom (v10). Znamo da Ana nema djece (v2), znamo iz tog istog uvodnog dijela koji opisuje redovito stanje iz godine u godinu da joj je Penina zbog toga stalno zanovijetala (v6s).

Pred nama je žena koja je do u dubinu pritisnuta bolju i gorčinom zbog suparništva i zbog neplodnosti. Osim toga to što nema djece tumači se kao odsutnost Božjeg blagoslova (v5s). Izmučena je trajnim ponižavanjem. Bol se očituje i u poremećaju tjelesnog zdravlja jer ne može jesti (v7s). Izgubila je životnu radost: tri puta se u tekstu govori o tome da Ana plače (v7.8.10). Blagdansko slavlje za nju je muka. Ostali jedu i piju, ona u tuzi čeka čas da ode do hrama (v9).

Važne pojedinosti. U tekstu nalazimo važne pojedinosti koje iz bližega prikazuju Anino djelovanje. Kao što kamera u filmu može izbliza pokazati neki predmet tako se tekst zaustavlja na Aninim usnama koje se pomiču dok ona izgovara tihu molitvu (v12s). Osim

toga posebno se spominje promjena na njezinu licu koja još jednom svjedoči kako nije riječ o površnu osjećaju nego o životnom stanju koje prožima i dušu i tijelo (v18).

Preokret. Upravo molitva i zavjet Anin dovode do oslobođenja. Prije joj je srce bilo rastuženo (v8) i duša ojađena (v10), sada joj lice više nije izmučeno suzama (v18). Prije molitve nije jela (v7s), sada jede (v18). Prije nego što je izlila dušu pred Jahvom (v15) nema nijedne njezine riječi kojom bi se potužila, suprotstavila ili branila pred suparnicom ili pred mužem. Nakon molitve svjesno se i uspješno brani pred svećenikom (v15). Iznosi istinu (v15s) i zarađuje svojevrsan zagovor i blagoslov (v17).

Ispunjena molitva. Iskrenost i dubinu njezine molitve očituje se u činjenici da je uslišana. Ona usrdno moli: „Spomeni me se, sjeti me se“ (v11). U tekstu slijedi svjedočanstvo: „Jahve se spomenu, sjeti je se“ (19).

Put od velike stegnutosti i pritisnutosti do slobode. Depresija i potištenost obilježavaju Anu koja i u ljubavi muža ne može naći utjehu. Njezina muka koja se sastoji u tome da joj Bog nije dao djece umnaža se opetovanim vrijeđanjem. Muž doduše vidi vanjske znakove muke, ali svojom vlastitom osobom ne može nadoknaditi i ispuniti ono što nedostaje.

U takvom stanju nema dijaloga u zajednici. Ne nalazimo nijedne Anine riječi. Nema tih riječi kojima bi izrekla svu dubinu svoje muke. Razgovor nije razgovor jer je jednosmjernan: Penina zanovijeta, Elkana postavlja svoja pitanja koja bi trebala utješiti i potaknuti razgovor, ali nema uspjeha.

Uspješnost se međutim očituje u Aninu odlasku pred Božje lice. U svojoj molitvi ona odmah ide na glavni problem, ne okoliša. Pred Bogom ona pronalazi riječi. Odgovorno iznosi problem. Duga molitva pred Bogom u kojoj se mogla izjadati i potužiti osposobljuje ju za nov život. Preteška tuga i žalost (v16) konačno su pronašle svoje mjesto. Tko muku pred Boga donosi, odgovorno postupa.

Ana progovara. Nova sloboda očituje se u tome da govori, prvo svećeniku (v15s), a govori i svome mužu (v22). Ana je nakon zavjeta žena koja hodi svojim putem (v18). Prije je bila utopljena u jednu zajednicu koja ju je gušila i zarobljavala. Sada u toj istoj zajednici ona izražava svoje želje i odluke i doživljava poštovanje. Po svojoj želji ostaje kod kuće s djetetom, a muž odobrava njezin postupak (v22s).

Kod idućeg hodočašća ona stoji u središtu, kao da je ona preuzela ulogu glavarica zajednice (v24). Uzima što je potrebno za žrtvu, vodi sina u hram, sama pristupa svećeniku, ne čekajući kao prije na njegovu prvu reakciju.

Njezin veličanstveni hvalospjev svjedoči o novoj, vrlo proširenoj odgovornosti (2,1–10). Njezini su interesi daleko nadišli vlastitu pritisnutost i nevolju. Oslobođena Ana više se ne zaustavlja na prizemnom, sitničavom zanovijetanju, nego ima oka za Božje stvari. Kroz svoju patnju, zavjet i molitvu, toliko se izdigla da je doista kadra biti voditeljicom cijele zajednice.

Samuelovo zvanje

Kako je dječak postao Božji prorok (1 Sam 3)

Samuel je pozvan od malena. Sveto pismo time pokazuje svu korjenitost Božjeg poziva. Proročko zvanje zadire u dubine tj. u najranija iskustva koja čovjek skuplja od prvih dana, doslovce od začeca. Božji zov koji ide tako duboko – i prije nego ga čovjek pravo raspoznaje! – budi povjerenje da se na nj možemo osloniti.

Biblijski izvještaj o pozivu Samuelovu (1 Sam 3) poznat je. Mali Samuel ima svoj ležaj u svetištu i tri puta čuje kako ga glas doziva i dignuvši se trči k Eliju, misleći da ga stari svećenik zove. Čitatelji znaju, Samuel i Eli još ne znaju da je to sam Bog koji poziva.

Tek kod trećeg puta Eli će prepoznati o čemu se radi i dat će upute dječaku da kod sljedećeg, četvrtog po redu poziva (v10) izrazi Bogu, a ne njemu, svoju spremnost da poslušaj riječ. Ono što Samuel čuje neugodna je prijetnja, za svako dijete strašna, a ova je k tome izravno na Elija uperena koji je Samuelu autoritet i zaštitnik i naziva ga sinom (v16). Bog proglašava da krivica Elijeva doma ostaje zauvijek. Nikakvo čudo da Samuel vrlo vjerojatno bdije ostatak noći i da se idućeg dana ponajprije boji iznijeti što je čuo. Interes Elijev da sazna Božju poruku (v17) kao i njegovo priznavanje Božjeg autoriteta i podvrgavanje riječima: „On je Jahve, neka čini što je dobro u njegovim očima“ (18) svjedoči o njegovoj pozitivnoj strani.

Mjesto Samuelova proročka poziva u njegovoj biografiji označuje prijelaz iz djetinjstva u odraslu dob i javno djelovanje. To je glavna dinamika teksta. Dok je početak teksta obilježen atributom „mali“, tj. „dječak“ (hebr. נער *na'ar* 1 Sam 3,1.8), i njegovom pedagoškom podložnošću Eliju, na kraju čitamo o Samuelu koji je postavljen za proroka i o tome da ga cijela zajednica priznaje kao takvog. Cijeli Izrael zna novog proroka Jahvina (1 Sam 3,20).

Bitan preokret koji ovaj tekst donosi za cjelinu knjige sročena je također na početku i na kraju ovog teksta. U v1 čitamo da je Jahve rijetko govorio ljudima, a na kraju da se Jahve i dalje objavljuje Samuelu svojom riječju (v21). Novi početak, učestalije Božje javljanje prikazano je već u četiri puta opetovanom pozivu koji Jahve upućuje Samuelu (v4.6.8.10).

Tekst o Samuelovu pozivu možemo prema dijaloškoj strukturi podijeliti u tri dijela i jedan epilog:

v1–9	S+E	(J+S)
v10–14	S+J	(J+E)
v15–18	S+E	(E+J)
----- v19–21	S+J	

U *prvom dijelu*, (v1–9) nakon općenitog uvoda (v1) koji predstavlja u kakvu su odnosu Samuel i Eli, saznajemo da je vrijeme počinaka, da Samuel svoj ležaj ima u svetištu i da odande tri puta iznova spremno hrli k Eliju s djetinjom otvorenosću. 3x izriče pred Elijem svoju pripravnost: הִנְנִי *hinnenî* „Evo me!“ (v5s.8). Tri puta izriče svoju uvjerenost da ga Eli zove: קראת „Zvao si“ (2. l. jd. v5s.8). – U dijalogu su Samuel i Eli.

U *drugom dijelu* (v10–14) Samuel prema Elijevoj pouci prepoznaje (1) Gospodina kao onoga koji mu upućuje riječ, (2) prema Elijevoj pouci spreman je poslušati riječ riječ (2x שמע *šama* ‘„čuti“). (3) Prema Elijevoj pouci prihvaća za sebe ulogu sluge Jahvina (2x עבד v9s):

v9 Govori Jahve, sluga tvoj sluša

v10 Govori, sluga tvoj sluša

Poruka (v11–14) koju Gospodin izriče može se shvatiti kao potvrda onoga što je već prije naviješteno (2,27–36) i što očito nije govor spasenja nego suda. Ujedno očituje bitnu karakteristiku proročkog poslanja: prorok sluša. Bog proroku daje uvid u svoje nakane. Slično kao kod Abrahama kad unaprijed promišlja: „Zar da skrivam od Abrahama što ću učiniti?“ (Post 18,17). I prije javnog naviještanja po kojemu obično proroke poznajemo, prorok stječe uvid u svijet Božjih odluka. – U dijalogu su Samuel i Jahve.

Treći dio jest novi dan („jutro“ v15). Treći dio teksta (v15–18) opet nas vodi do dijaloga između Samuela i Elija. Eli preuzima inicijativu. Sada doista on poziva: „Samuele“ (שמואל v16) i čuje onaj isti spreman odgovor הֲנִי *hinnenî* „Evo me!“ (v16 usp. v5s.8). Elija zanima Božja poruka. Tek na formulu zaklinjanja Samuel ju je spreman izreći. Tekst ne donosi iznova riječi, ali čitatelji već znaju iz noćnog izvještaja v11–14 sadržaj i ton.

Četvrti dio (v19–21) jest epilog koji nas vraća na dijalog u središtu teksta između Samuela i Jahve. Riječ je o trajnoj Božjoj prisutnosti u Samuelovu životu. Na Samuela je primijenjena biblijska formula: „I Gospodin je bio njim“ – וַיְהִי הָיָה עִמּוֹ (v19). Ova formula odgovara Božjem jamstvu: „Bit ću s tobom“ koje je jedan od osnovnih elemenata iz svetopisamskih izvještaja o zvanju.

Epilog pokazuje još jednom bitan preokret koji nastaje u ovom biblijskom izvještaju, očituje svrhu na koju smjera dinamika teksta. U početku je Samuel vezan uz Elija a na kraju je potpuno u Božjoj školi. To svjedoči i ustroj teksta:

v1–9 S+E >>> v19–21 S+J

Tekst objedinjuje tema zvanja. Glagol קרא (v4.5[2x].6[3x].8[3x].9s) pojavljuje se u tekstu 11x i to u tri glavna dijela teksta, nema ga jedino u epilogu. Kod četvrtog ponavljanja i konačnog poziva tajanstvena Božja prisutnost plastično je opisana: „I dođe Jahve i stade“ (v10). Samuelu se objavljuje kao lik koji je posve realno i opipljivo nazočan. Samuel vrlo intenzivno doživljava Božju blizinu.

Tekst o Samuelovu zvanju ujedno je vrstan poziv da prepoznamo dublju strukturu dijaloga. Tko s kime zapravo uspostavlja dijalog? Prvi dio (v1–9) u kojem Samuel hrli k Eliju i s njime razgovara treba po sadržaju biti Božji dijalog sa Samuelom. Drugi, središnji dio (v10–14), u kojem Samuel konačno sluša i razumije Božji glas, predstavlja zapravo poruku Božju (v11–14) jednoznačno upravljenu Eliju i njegovu domu. U dijalogu su zapravo Jahve i Eli, a Samuel je posrednik. Treći dio (v15–18), u kojem Samuel idućeg jutra stupa pred Elija konačno je uspostavljanje komunikacije: Eli prima poruku koju mu Bog upućuje. Često je u međuljudskoj komunikaciji velik napredak i rješenje poteškoća upravo razaznati tko kome kakvu poruku odašilje. U središtu duhovnosti pak ostaje naporna ali lijepa zadaća rasuditi i razabrati što Duh Božji govori i kako nas želi povesti u život.

Knjige o Samuelu

- u HB jedna knjiga
  - u LXX 2 (od 4) knjige *Kraljevstava*
- čita se kao roman
- od Samuelova rođenja 1,20 do smrti 25,1
  - majka ga prima kao "izmoljenog" 1,20.28
  - Ime: שׁ (ime) + אל (Bog)
  - prorok je Božji, ali sam sebe označava i kao "onaj koji gleda/vidi" – particip glagola ראה (9,19)
  - Šaul ga zaziva i nakon smrti (c28)

1

Ana, majka velikoga proroka

1 Sam 1,1-2,21

2

Životni put

- Novo lice prorokove majke (פנים *panîm* lice) 1,18b
- pozitivne okolnosti:
  - više voljena 1,5
  - muž vidi kako joj je 1,8
- pravo stanje:
  - neplodnost (1,5.6)
  - ne jede (1,7.8), plače (3x 7.8.10)

3

Preokret

- srce rastuženo (8) i duša ojađena (10)
  - > lice bez suza (10)
- uspješno se brani iznoseći istinu (15.16)
- ispunjena joj je molitva
  - sjeti me se (11) > sjeti je se (19)
  - postaje aktivna voditeljica (24)
- Hvalospjev univerzalan
- I dalje se brine za sina (2,19-21)
  - Postaje majka djece brojne

4

Samuelovo zvanje

Kako je dječak postao Božji prorok
1 Sam 3

5

Prijelomno poglavlje

- "dječak" (נער *ná'ar* 1 Sam 3,1.8) postaje "prorok" (נביא *nabî'* 3,20)
- koliko puta Bog poziva? (v4.6.8.10)
- u c3 ime שמואל 20x
- preokret:
  - od rijetke riječi (v1) do redovitog objavljivanja Samuelu (v21)

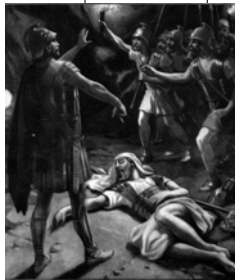

David u bijegu

- dvaput (c24.26) je David imao prilike smaknuti Šaula, ali nije to učinio
- David je vođa svojevrsne pobune protiv zlog kralja (c20-31)
- Šaul počinja samoubojstvo u bitci s Filistejcima (31,4)

13

David kraljuje

- 2 Sam počinje nakon smrti Šaulove (2 Sam 1,1)
- David poštuje pokojnike 2 Sam 1,19-27
- postaje kralj
  - na jugu (Juda c2) i
  - na sjeveru (Izrael c5)
- premješta sjedište kraljevstva 5,5
  - s velikim slavljem Kovčeg Božji dolazi u Jeruzalem (c6)
  - dovršetak velikog pothvata koji je započeo na Sinaju

14

Pobijedi Golijata!

Biblijska bitka protiv gorostasa postala je općeljudskom metaforom. Može li Davidov *športski* pristup pomoći zdravom nadilaženju svesvjetske *recesije*?

Davidova borba s Golijatom pripada zacijelo među najpoznatije svetopisamske tekstove i nadahnuće je junacima raznih područja tijekom stoljeća. Mladenački je to boj koji će bitno obilježiti cjelokupnu Davidovu povijest.

Velika borba

Biblijski opis dviju vojski koje stoje jedna nasuprot drugoj, posloženi redovi, opetovani izazovi i nastup izabranog predstavnika (1 Sam 17,1–4) prava su slika suvremenog stadiona i raspoloženja koje ga ispunja pri važnijem športskom događaju. Pritom, nažalost, nisu isključene pogrde, niske uvrede i nasilje, baš kako i Biblija u ovom slučaju prikazuje. Osim toga, opis diva, visokog preko dva i pol metra, s oklopom, kacigom i štitnicima za noge (1 Sam 17,4–7) doziva u svijest sliku modernog športaša, hokejaša ili ragbijaša. Izvještaj o Davidovoj borbi upozorava na velik javni utjecaj koji šport danas ima. Davidova pobjeda pobjeda je cijelog naroda. Smijemo li maštati o tome da će športsko nadmetanje konačno zamijeniti ratovanje između dvije nacije ili države? Svetopisamska vizija i tu mogućnost – zadatak?! – stavlja pred šport.

I športaš pojedinac, ne samo nacionalna momčad, u moderno je doba međunarodni predstavnik svoje zemlje. Njegovi postupci i uspjesi obilježavaju svjetski ugled države iz koje dolazi. David, jednostavni pastir s betlehemskih poljana, svojim je istupom još dublje ušao u vezu s najvišom vlasti, s ondašnjim kraljem Šaulom. Zbog Davidove pobjede kralj će s velikim zanimanjem htjeti saznati njegovo podrijetlo (1 Sam 17,58). Danas mediji s obilnim športskim programom svjedoče o silnom utjecaju športskih pobjeda. Davidov uspjeh promatraju redovi vlastitog i stranog naroda. Današnji športaš oku kamere izravno pokazuje svoje veselje, suze i znoj koje cijeli svijet gleda.

Na prvi pogled mladost i ludost prate Davida kad se i rođenoj braći mora suprotstaviti da bi ostvario svoju namisao. Najmlađi, morat će se dokazati i probiti među najbližima koji ga odbijajući optužuju da je došao tek kao promatrač koji će se naslađivati gledanjem borbe. David pokazuje da nije tako.

Hrabrost se traži za izlazak pred moćnog protivnika. Njegov primjer poziv je drugima: "Neka nikome ne klone srce!" (1 Sam 17,32). Zavidljujuća spretnost kojom pobjeđuje počiva, kako sam David pred kraljem svjedoči, na konkretnu iskustvu i "treningu" u obrani stada pred snažnim grabežljivcima: "I lava je i medvjeda tvoj sluga ubio" (1 Sam 17,36).

Upravo nas športaši uče da treba svjesno uočiti, pa i istaknuti, snagu protivnika. Redovita tjelovježba omogućava odmjereno samopouzdanje, oslonac na sile kojima raspolažemo. Tko pronađe pravo uporište, može pristupiti i nadmoćnijem izazivaču. Dizač utega podići će višestruko veću težinu od sebe. Skakači će nadvisiti sami sebe, s pomagalom i više puta. Koliko puta se dogodi da se u prvenstvima susretnu najjači i najugledniji *favoriti* s nekim „drugoligašem“ od kojeg nitko ništa ne očekuje!? I, baš kao u biblijskoj bitci Davidovoj, iznenađenja su moguća. Pouzdanje u Boga Davidu daje neopterećenost i slobodu. Neskućena

pogleda ne osuđuje sama sebe unaprijed – u strahu – na poraz, nego odmjerava prilike. Odabrat će ono oružje u kojem ima vještinu i lakoću (1 Sam 17,40). Pobijedit će na svoj način. Svaki trener odmah zna o čemu je riječ.

Novi zadaci

Njegovanje kondicije, velika pobjeda odskočna su daska s koje David kreće i razvija se u spretnog i uspješnog ratnika. Postat će mudar strateg koji zna surađivati s istim tim Filistejcima koje je porazio i osramotio nadjačavši golemog Golijata.

Imat će dovoljno dobre živce i veliku strpljivost s nestalnim i hirovitim kraljem Šaulom koji ga iz zavisti počinje progoniti i spletkari protiv njega, pružajući mu više put upitnu ruku pomirenja.

Dvapat će David vrhunskom dovtljivošću dospjeti u najveću blizinu kralja koji ga s velikom vojskom progona. Jednom mu reže komad plašta (1 Sam 24,5), drugi put zapljenjuje kraljevo oružje (1 Sam 26,12). Ali znak duhovne nadmoći, poštivanje Božjeg autoriteta, uvažavanje pomazanikova dostojanstva bit će što ga je oba put poštudio – Šaula koji ga je zadojen zavišću izravno progona i nastojao smaknuti. Protivno našem uobičajenom shvaćanju David je dokaz da Stari zavjet itekako poznaje zakon opraštanja, milosrđa, poštovanja života i odustajanja od osvete koja samo Bogu pripada. David je kadar oprostiti. Uspješno će prebroditi pobunu vlastitoga sina koja mu je prouzročila veliku žalost (2 Sam 19,1).

Morat će David nadvladati svoju zapuštenost i lijenost koja ga je dovela do preljuba i ubojstva. Ne samo da više ne polazi sa svojim četama u boj, nego čitamo kako je „predvečer ustao“ (2 Sam 11,2). Žalosni rezultat: preljub i *montirano* ubojstvo – dobro su poznati. Ipak, pobjednik nad Golijatom još će jednu pobjedu izvojevati. Na opomenu proroka Natana uviđa što je učinio i kaje se za grijeh (2 Sam 12,13).

Već u zreloj dobi dat će se na popisivanje vlastite vojne sile. I za to će se pokajati pred Bogom (2 Sam 24,10). Time je naime napustio pouzdanje u Božju snagu koje je kao mladić s gotovo fanatičnim idealizmom svjedočio i u drugima budio.

Isplatilo se od mladosti njegovati vlastite tjelesne sile – usprkos problemima s cirkulacijom David će doživjeti duboku starost (1 Kr 1).

Životna pobjeda

Pobjeda nad Golijatom ima dalekosežne posljedice. David će postati jedan od najvažnijih likova cijelog Svetog pisma. Njegova povijest proteže se na četiri biblijske knjige i Sveto pismo se dvapat vraća na nju (1 Sam 16 – 1 Kr 2; 1 Ljet 11–29).

Od mladosti je učinkovit umjetnik (usp. 1 Sam 16,23), a postat će najveći biblijski pjesnik i molitelj. Gotovo pola psalama, sedamdeset i tri, njemu se pripisuju. Nekoliko ih je pritom istaknuto jer su izričito povezani s njegovom poviješću. Psalam 18 cio je ušao u biblijsku povijesnu knjigu o Samuelu kao 22. poglavlje. Psalam 51 u podnaslovu nosi naznaku da izriče Davidovo kajanje "poslije njegova grijeha s Bat-Šebom", a Ps 63 Davidova je čežnjom ispunjena molitva "dok bijaše u Judejskoj pustinji". On je začetnik liturgijske službe koja će se razviti u jeruzalemskom hramu (1 Ljet 6,16). Sve će pripremiti za izgradnju hrama. Sinu Salomonu predat će čak i svojevrсну maketu jeruzalemskog hrama (1 Ljet 28,11).

Traži se njegovanje snaga, razvijanje sposobnosti na drugim područjima. David je pravi primjer kako valja preuzimati veće odgovornosti i ulaziti u širi krug ljudi. Nije dovoljan tek

uspjeh iz mladosti kao što se primjerice, često ističe da mladi vjernici danas dođu *do krizme* a onda ih više nema u crkvi. Šport najbolje pokazuje, tko kod prve pobjede zaključi karijeru, nikada neće postati pravi znalac i autoritet koji i na svjetskoj razini postiže rezultate. Isto je i u vjeri koja od početka otvara oči za cjelinu stvorenoga svijeta. Vjernik koji njeguje duhovni život neće se dati na bijeg ni na besplodnu kritiku. U športu tko ustraje i dublje razumije taj svijet, moći će tek podučavati druge, sudjelovati u pothvatima većih razmjera i – što je najvažnije – pravo razlikovati i prosuditi istinite vrijednosti: Što uistinu nosi dalje i pomaže športašima da kao ljudi rastu i postignu životnu pobjedu.

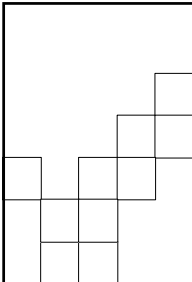
Vjeruj i pobijedit ćeš

Šport kadšto dopušta da se preokrene ljestvica svjetskih sila. Maleni i siromašni izbiju na čelo, ispred gospodarski, znanstveno-tehnološki i politički daleko nadmoćnijih. Svetopisamski tekst o Davidu i Golijatu smjera na to. Duhovni život znači otkrivanje one glavne snage koja se krije u Bogu i oprečna je logici svijeta. Čovjek prepoznaje pouzdano uporište na koje se može osloniti i u presudnom času. David skida sa sebe kraljevski oklop, kacigu i mač, i kreće bez njih (1 Sam 17,39). David zaziva drevno biblijsko ime Božje (17,45) i tako podsjeća ne činjenicu da su sinovi izabranog naroda – u poznatom biblijskom motivu rata Gospodnjeg – Bogu prepustili svoju parnicu. Njihovo je da za njim hode.

Vjera se traži. To svaki športaš zna. Važna je jasna nakana koja motivira čovjeka da uloži sve snage i dođe do pobjede. Ali nije dovoljan samo pouzdan pogled na neposredan cilj, na iduće natjecanje i prve prepreke. Današnja športska karijera obuhvaća tek dio čovjekovih godina. Opće je poznato da treba razborito preuzeti životne zadaće i nakon vrhunca karijere. Davidov primjer iz Biblije odlično upozorava na cjelinu života koju treba imati na umu. Mladenačka borba istom je djelić na životnom putu Davidovu koji će povesti cio narod, okupiti sva plemena Izraelova u zajedničko kraljevstvo. Poput Tomislava u hrvatskoj povijesti objedinit će sjever i jug, stvoriti jednu državu i omogućiti vrhunce napretka do kojih će se nasljednik mu Salomon vinuti. Štoviše, postat će uzor-kralj i slika Mesije, koji nosi naraštaje.

Literatura:

1. Beck, J. A. (2006.) David and Goliath, a story of place: The narrative-geographical shaping of 1 Samuel 17; u: The Westminster Theological Journal 68,2, 321-330., Philadelphia
  2. McKenzie, S. L. (2001) The typology of the Davidic covenant; u: The land that I will show you. Essays on the history and archaeology of the ancient Near East in honor of J. Maxwell Miller, 152-178, Sheffield.
  3. Nitsche, Stefan Ark / Dietrich, Walter (Hg.)
Viele Bilder - ein Text. Anmerkungen zur Logik der selektiven Rezeption biblischer Texte anhand der Story vom Sieg Davids über Goliath; u: König David - biblische Schlüsselfigur und europäische Leitgestalt (2003) 85-119, Freiburg.
  4. Tomić, C. (1996.), Davidovo doba, Zagreb
- Usp. *Olimp. Magazin Hrvatskog olimpijskog odbora* (ISSN 1331-9523), 30 (2009), str. 16-17.

Kraljevi (1 Kr i 2 Kr)

LXX: Kraljevstva

1

Povijest kraljevst(a)va

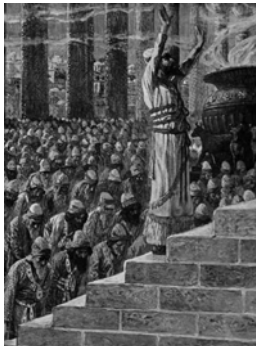
- David, starac, određuje nasljednika 1 Kr 1,35
- povijest s udaljenosti min. 200 g.
- od 1000. do 587. pr. Kr.
- Salomon prima osobnu oporuku 2,3
- učvrstio vlast 2,12.46b
- ima pronicavo srce 3,9 i bogatstvo v13
- gradi hram 6,1-37

2

Salomon dvoznačan

- molitelj 8,22.54
- drugi put mu se Bog ukazuje 9,1-9
  - samo dva puta (usp. 1 Sam 3,21)
- 11,6 čini što je zlo u očima Božjim
- raspad kraljevstva:
  - 12,10 sin mu slijedi savjet mladih kolega

3

Sjeverno kraljevstvo

- Jeroboam kraljuje
  - prema proroštvu Ahijinu (c11)
- ali: 12,28 organizira štovanje lažnih bogova
  - "griješ Jerobomov" sve do propasti 2 Kr 17,6

Jeroboam's Sacrifice at Bethel 1656
Eichhout, Gerbrandt Jansz van den

- spominju se drugi dokumenti:
  - povijest Salomonova (11,42)
  - Ljetopis kraljeva izraelskih (14,19) + Judejskih (v29)

4

Proroci na sjeveru

- Ahija naviješta kraljevstvo (c11) i pad (c14)
- Božji čovjek protiv idolopoklonstva (c13)
  - već nagoviješta Jošiju (13,2)
- Ilija i Elizej: 1 Kr 17 – 2 Kr 13
  - Ilija dokazuje Božji autoritet (c18), i susreće se s Bogom (c19); Elizej prototip Isusa
- drugi proroci:
  - stotina (1 Kr 18,4.13)
  - još jedan prorok (1 Kr 20,13)
  - Mihej, sin Jimlin (1 Kr 22)
  - Jona (2 Kr 14,25) i Amos

5

Kraljevi u Judi

- u Jeruzalemu – od Boga odabranom
  - hram
- čine ono što je dobro u očima Božjim
- navodi se ime majke
- ipak u zajednici: žrtve i kâd na uzvišicama

negativni skok: Ahaz 2 Kr 16

- sam idolopoklonik v4
- podmićuje asirskog kralja v8

6

Obnova

- Ezekija 2 Kr 18–20
  - dokida lažno bogoštovlje 18,4
  - Bog je s njim v7, surađuje s Izaijom
  - moli se 20,3
- Jošija c22s
  - Zakon i Savez
  - proročica Hulda
  - nastup u hramu
  - Pasha 23,22

Propast

- Nabukodonozor (24,1)
- Manaše neposredan povod 21,17
- Asirski napad c18
- odvođenje vlasti i plemstva c24
- hram razoren, Jeruzalem spaljen c25
  - g. 587. pr. Kr.

Knjige ljetopisa

Hebrejski **naslov** דברי הימים (*dibre hajjamîm*) označuje djelo kao povijesni prikaz, a ujedno ga dovodi u vezu s prijašnjim središnjim tekstovima npr. *dibre hab^erit* (Pnz 28,69). Hebrejske izraze: "riječi/događaji dana" prikladno prevodi Šarić u izvornom izdanju svoga prijevoda kao Knjiga dnevnika. Uvriježeni međunarodni naziv Kronika potječe također iz naših krajeva od sv. Jeronima, koji je biblijski naslov opisno preveo kao "*chronikon totius divinae historiae*".

LXX daje drugačije tumačenje i naziva ovu knjigu: *παρὰλειπομένα*, što znači "izostavljeno" tj. nadopune. Podjela na dvije knjige potječe od LXX i odatle je preuzeta i u hebrejski kanon.

Vrijeme o kojem se izvještava u 1 i 2 Ljet seže od početka do novog početka, tj. od početka ljudske povijesti pa do Kirova edikta koji je omogućio nov početak poslije babilonskog sužanjstva (538. g. pr. Kr.).

Izvještaji su tako građeni da slijede niz judejskih kraljeva od Davida do progonstva i na taj način slijede prikaz povijesti kakav se nalazi u Sam i Kr.

Ovoj *povijesti kraljeva* kao uvod stavljen je velik tekst koji se obično označava kao "rodoslovno predvorje".

Nema međutim sloge oko toga gdje je kraj ove velike tekstualne cjeline koja započinje s 1 Ljet 1,1. Obično se prepoznaje razdioba između c9 i c10 jer izvještajem o Šaulovu svršetku (10,1–14) započinje pravo pripovijedanje povijesti. Ipak je bolje razdiobu napraviti nakon c10. S jedne strane izvještaj o Šaulu u c10 opetovanjem Šaulova rodoslovnog stabla iz 8,29–40 u 9,35–44 vezan je uz prethodno "predvorje", a početak u 10,1 odgovara povijesnim zabilješkama koje se nalaze u rodoslovljima "predvorja". S druge je strane Davidova povijest kao idući glavni dio jasno omeđena okvirom prvoga dijela (c11s) u 1 Ljet 11,1–3 i 12,39–41 i opetovanjem teme iz 1 Ljet 11,1–3 u sažetku na kraju čitava izvještaja o Davidu 1 Ljet 29,26–28.

"Predvorje" kreće od početka ljudske povijesti ("Adam" 1 Ljet 1,1) i proteže se do božanskog odabranja Davida (1 Ljet 10,14). U njoj je Izrael opisan pod vidom *rodoslovlja*, ali i *zemljopisa* (usp. podaci o mjestu boravka) i *povijesti* (usp. pojedinačne povijesne zabilješke). Izrael kao narod bit će istaknut na početku i na kraju povijesti koja slijedi sve do kraja Ljetopisa (1 Ljet 11,1: "Sav se Izrael okupio..."; 2 Ljet 36,23: "Tko je god među vama od svega njegova naroda...")

Od 1 Ljet 11 slijede sve do kraja u 2 Ljet 36 povijesti pojedinih kraljeva koje su u pripovijedanju jedna od druge **završnom bilješkom** odijeljene, ali ujedno su međusobno povezane spominjanjem početka nasljednikove vladavine.

Npr. 1 Ljet 29²⁶Tako je Jišajev sin David kraljevaio nad svim Izraelom.²⁷Nad Izraelom je kraljevaio četrdeset godina; u Hebronu je kraljevaio sedam godina, u Jeruzalemu je kraljevaio trideset i tri godine.²⁸Umro je u lijepoj starosti, nauživši se života, bogatstva i slave. Na njegovo se mjesto zakraljio sin mu Salomon.

2 Ljet 9 ³⁰Salomon je vladao u Jeruzalemu nad svim Izraelom četrdeset godina. ³¹Potom je počinuo kod otaca i sahranili su ga u gradu oca mu Davida, a na njegovo se mjesto zakraljio sin mu Roboam.

Cijeli popis izgleda ovako

1 Ljet 11–29	<i>David</i>
2 Ljet 1–9	<i>Salomon</i>
2 Ljet 10–12	Roboam (rascijep)
2 Ljet 13	Abija
1 Ljet 14–16	<i>Asa</i>
2 Ljet 17–20	<i>Jošafat</i>
2 Ljet 21	Joram
2 Ljet 22,1–9	Ahazja
2 Ljet 22,10–23,21	Atalja
2 Ljet 24	Joaš
2 Ljet 25	Amasja
2 Ljet 26	Uzija
2 Ljet 27	Jotam
2 Ljet 28	Ahaz
2 Ljet 29–32	<i>Ezekija</i>
2 Ljet 33,1–20	Manaše
2 Ljet 34s	<i>Jošija</i>
2 Ljet 36,1–21	Posljednji judejski kraljevi (Joahaz, Jojakim, Jojakin, Sidkija)
	i kraj državnosti
2 Ljet 36,22s	Kirov edikt (nov početak)

Obilat prikaz Davidove i Salomonove povijesti pokazuje kako ova dva svetopisamska lika dobivaju osobitu važnost. Veći prostor dobivaju i kraljevi koji su uglavnom **pozitivno** opisani: Asa (3 poglavlja), Jošafat (4 poglavlja), Ezekija (4 poglavlja) i Jošija (2 poglavlja)

Povijest pojedinih kraljeva tvori zajednički sklop pomoću paralela ili kontrasta: **Dobri** kraljevi "ponavljaju" djela Davida i Salomona, osobito njihovo zalaganje oko izgradnje hrama i oko bogoslužja (usp. 2 Ljet 24 Joaš; 29 Ezekija; 35 Jošija), a postupci **loših** kraljeva tome su oprečni (usp. 2 Ljet 26 Uzija; 28 Ahaz; 33 Manaše i Amon).

Teza o "Kronističkoj povijesti" koja bi obuhvaćala **Ljetopise te Ezru i Nehemiju** kao jedno djelo jednog autora koje je tek razvojem kanona razdijeljeno na pojedine knjige u posljednjim se desetljećima uvelike stavlja u pitanje. Stoji međutim da postoje poklapanja i sličnosti između ovih spisa koliko god je očito da imaju svaki svoj nastanak i prenošenje kroz povijest. Osobitoj važnosti *govorâ* u Ljet odgovara u Ezr i Neh navođenje *dokumenata* kod prijelomnih točaka u pripovijedanju.

U novije vrijeme zajednički elementi tumače se otvorenijim modelima, a ne pretpostavkom jednog djela. Ističe se literarna ovisnost o građi – intertekstualnost: Ezr i Neh su izvor za Ljet.

U usporedbi s Kraljevima manje su razlike u Ljetopisima nego li s obzirom na Samuela, ali te veće razlike mogu imati izvor u onom tekstu Knjiga Samuelovih koji nije identičan s tradicionalnim hebrejskim (mazoetskim) tekstom. Riječ je o **inačici** koja je nalik onoj sačuvanoj u Qumranu i koju slijedi prijevod LXX.

Ljetopisi nisu samo tumačenje Sam/Kr nego samostalno djelo. Starije biblijske knjige služe, uz izvanbiblijske tekstove, kao izvor. Istodobno Ljetopisi svjedoče o veoma dobrom poznavanju starijih biblijskih knjiga. Rodoslovlja u 1 Ljet 1–9 bez toga znanja uopće ne bi bila razumljiva. U tom su smislu Ljetopisi "prijepis" ili "nov ispis" Biblije.

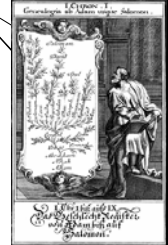
Knjiga Ljetopisa

דברי הימים *dibre kajjamim*
chronikon totius divinae historiae
 παραλειπομενα

1

Susret s tekstom

- Prvi redak pokazuje:
  - da je Kajin ostao skitnica
  - da Ljetopisi odabiru i sažimlju
  - da je od zemljanina postao smrtnik
- Tko je poznat od Hamovih sinova (v8)
- v28 pokazuje da Ljet ističu anticipiranjem
  - tako već u 2,15 dolazimo do Davida, a u 3,16 do posljednjeg kralja

2

Pismoznanstvo

- od početka do Kirova edikta
- povijest kraljeva kao Sam + Kr
- "rodoslovno predvorje" c1-10
- Davidova povijest od c11
  - okvir zakraljenja:
    - 11,1-3 sabraše se svi Izraelci...i pomazaše Davida za kralja...
    - 12,39-41 ...dodoše u Hebron da zakralje Davida nad svim Izraelom
  - kraj Davidove povijesti: 29,26-28 ...tako je David kraljevao nad svim Izraelom

3

Rodoslovlja

- "Predvorje" od Adama 1,1 do Davidova izabranja 10,14
- uz rodoslovlja
  - zemljopisni podaci
  - povijest
- Cijela zajednica važna za glavni dio koji slijedi
  - 1 Ljet 11,1 "Sav se Izrael okupio..."
  - 2 Ljet 36,23 "Tko je god među vama od svega njegova (=Božjeg) naroda..."

J. Schnorr von CAROLSFELD, Kir otkrivena
 Židove

4

Koju funkciju ima 2 Ljet 9,30s

- ³⁰ Salomon je vladao u Jeruzalemu nad svim Izraelom četrdeset godina. ³¹ Potom je počinuo kod otaca i sahranili su ga u gradu oca mu Davida, a na njegovo se mjesto zakraljio sin mu Roboam.

Slijed kraljeva

1 Ljet 11–29	David	2 Ljet 26	Uzija
2 Ljet 1–9	Salomon	2 Ljet 27	Jotam
2 Ljet 10–12	Roboam (rasp.)	2 Ljet 28	Ahaz
2 Ljet 13	Abija	2 Ljet 29–32	Ezekija
1 Ljet 14–16	Asa	2 Ljet 33,1–20	Manaše
2 Ljet 17–20	Jošafat	2 Ljet 34s	Jošija
2 Ljet 21	Joram	2 Ljet 36,1–21	Posljednji judejski kraljevi (Joahaz, Jojakim, Jojakin, Sidkija)
2 Ljet 22,1–9	Ahazja		i kraj državnosti
2 Ljet 22,10–23,21	Atalja		2 Ljet 36,22s
2 Ljet 24	Joaš		Kirov edikt (nov početak)
2 Ljet 25	Amasja		

6

Paralele i kontrasti

- **Dobri kraljevi**
 “ponavljaju” djela
 Davida i Salomona
  - gradnja hrama
  - bogoslužje
- **zli kraljevi čine suprotno**

7

Kronistička povijest

- **pretpostavka: Ljet + Ezr/Neh (po uzoru na deuteronomističku povijest Jš – 2 Kr)**
- **u Ljet govori < > u Ezr i Neh dokumenti**
- **intertekstualnost: Ezr i Neh izvor za Ljet**

8

Odnos prema Sam/Kr

- **prema Sam razlike**
  - inačica: Qumran, LXX
- **prema Kr doslovno**
- **ne samo tumačenje, nego samostalno djelo**
  - unutarbiblijska egzegeza

9

Lik Salomona u Ljet

Kralj koji je izgradio hram

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

1

Povezuje obje knjige

- najava već u 1 Ljet 23,1, zato u 29,22 "po drugi put"
- 28,5 David proglašava nasljednika pred cijelom zajednicom; 29,1 "mlado i nježno momče"
- 28,9 poučava ga (mudrosna tradicija: "sine moj")
- v11 daje mu model
- Salomon definiran kao graditelj hrama: "Budi junak i radi!" 28,10.20
- 29,28 treći put izvještaj da je postao kralj.

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

2

Idealni kralj

- idealizacija:
  - 1 Ljet 29,25 Salomon kao nijedan kralj u Izraelu (opis)
  - 2 Ljet 1,12 kao nijedan kralj uopće (Božji govor)
  - 2 Ljet 9,22 natkrilio sve zemaljske kraljeve bogatstvom i mudrošću (opis)

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

3

Salomonovo kraljevanje

- 2 Ljet 1,13-17 vojska i bogatstvo
- i pred kraj opis o bogatstvu 9,10-28 s nekim ponavljanjima
- tek na kraju 2 Ljet 1 o hramu, i uz to o kraljevskom dvoru
- korespondencija s tirskim kraljem:
  - Salomonova poruka 2,2-9 dobiva pozitivan odgovor u Hiramovu pismu v11-15
    - tirski kralj priznaje Božji autoritet i Salomonovo kraljevanje
- v16-17 za radnike uzeti stranci

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

4

Graditelj

- 2 Ljet 3,1s početak gradnje hrama: 2. mjesec 4. godine (oko 965 pr. Kr.)
- Gdje? (Post 22)
- 2 Ljet 3,3-5,1 Salomon kao graditelj. Samo se on spominje kao subjekt.
  - opisane su mnoge pojedinosti (krila kerubina, stupovi pred svetištem koji dobivaju imena... 3,17)
  - Hekal = svetište

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

5

Hram dovršen

- 2 Ljet 5,1 kraj radova koji je već najavio David dajući nalog u 1 Ljet 28,20: Bog te neće napustiti dok ne dovršiš "sav posao"...
- darovi Davidovi, nabrojani u 1 Ljet 29,2-5 dolaze u hram.
- 2Ljet 5,2-14 S. drugi put saziva sav Izrael da u hram donesu Kovčeg Saveza
  - prije toga prinose brojne žrtve v6
  - što je bilo u Kovčegu piše u v10
  - nakon što je Kovčeg unesen כבוד יהוה *kabôd Adonaj* ispunja hram v14. Koji joj je znak?

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

6

[Govor i molitva pred narodom]

- 6,4-11 Salomonov prvi govor pred javnošću:
  - blagoslivlje Boga
  - svjedoči da je Bog "ispunio obećanje" v4.10
  - dvostruk sadržaj obećanja: kralj i hram v5.10
- boravište za Božje ime ispunjava veliko obećanje iz Petoknjžja
- 6,14-42 velika molitva pred narodom
  - 2x najava sužanjstva v24s.36-39

03.12.09.

www.fidi.hr/iamdg

7

[Početak hramske službe]

- 7,8-10 sedmodnevna svetkovina i svečani zbor osmog dana – koji je to blagdan? (Lev 23,34-36)
- 7,10 točan datum: 23. 7.
  - godina naznačena u 8,1 (oko 945 pr. Kr.)
- 8,13 početak obdržavanja liturgijskog kalendara: svagdanje žrtve i blagdani

03.12.09.

www.fidi.hr/iamdg

8

[Božji odgovor]

- 7,12 noću (usp. 1,7)
- uslišanje: "moje će oči biti otvorene" 7,15
  - "neka tvoje oči budu otvorene" 6,20.40
  - najavljuje se sužanjstvo: "istjerat ću Izraelce iz svoje zemlje" 7,20, ne i povratak.

03.12.09.

www.fidi.hr/iamdg

9

[Salomonovo kraljevstvo]

- 9,1-9 kraljica od Sabe dolazi u posjet.
  - blagoslivlje Boga v8
  - priznaje Salomonovo kraljevanje nad Izraelom
- 9,26 granice Salomonova kraljevstva
- nakon 40 godina vladanja Salomon umire 9,30

03.12.09.

www.fidi.hr/iamdg

10

Knjiga Ezrina

1) Ezr 1–6. Od Kirova edikta do dovršetka hrama

Nastavak na Ljet

Knjiga Ezrina donosi i drugi dio Kirove zapovijedi iz 2 Ljet 36,22s koji precizira: svi pripadnici Božjeg naroda koji dobivaju slobodu i mogu uzići u Jeruzalem trebaju *graditi hram* (Ezr 1,3), a *susjedi ih trebaju potpomognuti darovima* (v4). Ezr je nastavak na Ljet jer izvješćuje i o ispunjenju (v5s), izvršenju te Kirove zapovijedi.

Zapovijed se nalazi u 1,2–4. Koje su od riječi tj. izjava preuzete u izvršenje v5s?

	zapovijed	izvršenje
graditi Dom Jahvin	v3b	v5b
srebro, zlato, imanje, životinje, dragovoljni darovi	v4	v6

Zapovijed Kirova izjednačuje Boga nebeskog, kome Kir treba graditi hram (v2), i Boga Izraelova (v3) kome će povratnici graditi hram. Osim toga u Ezr saznajemo kako i sam kralj iznosi svoj dar i pripomoć, a to su predmeti iz prvoga hrama koji bijahu oteti kod osvajanja (v7).

Za razliku od kraja Ljetopisa koji izvješćuju da ljudi slobodno mogu poći Ezr svojom literarnom strukturom daje hramu prednost jer tri put govori o njegovoj gradnji (v2s.5) i navodi se točan popis posuđa (v9–11), a sve to prije popisa povratnika iz sužanjstva koji slijedi tek u c2.

Izraz "probuditi duh", koji se u Ezr nalazi samo u 1,1.5 (KS: "nadahnuti"; "potaknuti duh") nastavlja se na opis iz Knjige ljetopisa, gdje se opisuje kako asirski kraljevi odvođe sjeverna plemena u sužanjstvo (1 Ljet 5,26 KS: Bog je "probudio neprijateljstvo") te kako Filistejci i Arapi napadaju i orobljavaju Judeju za Joramove vladavine (2 Ljet 21,16; KS: Jahve "podiže srdžbu"). Isti izraz naveden je i na završetku 2 Ljet 36,22 gdje se opisuje Kirova zapovijed.

Spominjući proroštvo Jeremijino Ezr uspostavlja literarnu vezu s Knjigom proroka Jeremije i ujedno proglašava ispunjenje proroštva (dovršenje כלה 1,1).

Nova struktura zajednice

Odlučujuću ulogu u prvom dijelu Ezr (c1–16) imat će "glavari obitelji", doslovno: glave otaca ראשי האבות. Kralja više nema, pa su oni paralela starješinama (starcima) iz Mojsijeva doba.

1,5 Oni "ustaju" tj. kreću u izvršenje Kirove zapovijedi. Izričito se navodi da su ograničeni na Judino i Benjaminovo pleme. Uz njih su svećenici i leviti.

2,68 Neki od njih, po dolasku u Jeruzalem, daju dragovoljne darove kao što su to učinili njihovi domaćini u izgnanstvu. Darovi u zlatu, srebru i svećeničke haljine točno su zapisani (v69).

3,12 Mnogi od njih, zajedno sa svećenicima i levitima koji su vidjeli polaganje temelja

za prvi hram plakali su kod početka gradnje novoga.
4,2s Oni obavljaju pregovore s protivnicima povratnika koji bi se željeli pridružiti gradnji hrama. Uz Zerubabela i Ješuu oni slušaju prijedlog (v2) i daju zajednički negativan odgovor (v3), odbijaju suradnju.

Premda se u uvodnom dijelu spominje samo Jeruzalem, i početak i kraj c2 kao okvir za velik popis ističu da su se ljudi nastanili u svojim gradovima (2,1.70). Ista izjava opetuje se kao referentna točka i na početku opisa gradnje žrtvenika u idućem poglavlju (3,1)

Početak popisa ističe 12 imena (2,2) koja bi zbog toga mogla predstavljati sveobuhvatnost premda je riječ o samo 2 plemena: Judi i Benjaminu (1,5; 4,1).

Od imena važni su Zerubabel i Ješua koji vode gradnju žrtvenika (3,2) i polaganje temelja za hram (3,8). Oni su pregovarači s lokalnim stanovništvom koje se želi pridružiti gradnji (4,2s). Nakon spletke i zabrana oni u drugoj godini kralja Darija opet pokreću gradnju hrama uz potporu proroka Hagaja i Zaharije (5,2). Oba lika veza su s Hag i Zah.

Jošua, kao veliki svećenik, i Zerubabel, upravitelj, važni su likovi u knjigama proroka Hagaja i Zaharije. Dok je ime Zerubabelovo na isti način napisano, Jošua je ondje drugačije ispisan što je vidljivo i u modernim prijevodima. Za istovjetnost svjedoči "prezime" ben Josadak (Ezr 3,2.8; 10,18; Neh 12,26; Hag 1,1.12.14; 2,2.4; Zah 6,11). Likovi su literarna veza jednako kao i sami proroci Hagaj i Zaharija koji se u Ezr poimence spominju (5,1).

Iz prvog popisa važno je i ime Nehemija (2,2) po kojem iduća knjiga nosi ime. Mordokaj (2,2) je važan jer se tako zove jedan od glavnih likova u knjizi o Esteri. Je li Rehum isti onaj koji u c4 kao upravitelj, tj. zapovijednik optužuje Jeruzalem i kod kralja traži (4,8s), dobiva (4,17) i provodi (4,23) obustavu gradnje nije jasno, ali je malo vjerojatno. Svakako, imaju istu ime.

Popis u c2 osim naroda Izraelskog (עַם יִשְׂרָאֵל 2,2), ističe nekoliko posebnih skupina. To su svećenici (כֹּהֲנִים *kohanîm* v36), leviti (לְוִיִּם *levijîm* v40), pjevači (מְשֻׁרְרִים v41), vratari ("sinovi vratiju" v42), hramski sluge ("netinci" v43), sinovi Salomonovih slugu (v55). (To je jedini kontekst u kojem se Salomon spominje u Ezr!)

Za shvaćanje kako je konstituirana zajednica važno je da su istaknuti i oni koji nisu mogli dokazati izraelsko podrijetlo (v59) kao i svećenici koji su se ogriješili o propise (v62), ali su ipak prihvaćeni u zajednicu povratnika. Ime Tobija (v60) pritom može biti veza s istoimenom knjigom.

Iz 2,64s može se iščitati kolik je ukupni broj povratnika iz sužanjstva. Zbor (קְהָל v64): 42360; sluge i sluškinje (עֲבָדָה, עֲמָה v65): 7307; pjevači (v65): 200; (=49.867). Za razliku od "naroda one zemlje" (4,4) imaju naziv "sinovi sužanjstva" בְּנֵי הַגּוּלָה (4,1; 6,19s).

Obnova oltara i polaganje temelja za hram

Prvo što u Jeruzalemu obnavljaju jest žrtvenik (3,2s). To se zbiva u 7. mjesecu (3,1.6 od kad se broji?) i povezano je s Blagdanom sjenica (3,4) te tako odgovara otvorenju prvoga hrama.

Gradnja hrama počinje tek druge godine po dolasku (3,8). Postavljanje temelja popraćeno je pravim liturgijskim slavljem (3,10–13) koje je prožeto snažnim i izmješanim osjećajima. Vladaju i "plač" i "radost" (2x 12s).

Kao što žrtvenik znači ispunjenje propisa Mojsijeva zakona tako obnovljeno bogoslužje slijedi odredbe "Davida, kralj Izraelova" koji je prikazan kao liturg tj. utemeljitelj liturgije (3,10). Spominjući Mojsija (3,2), Davida (3,10) i Jeremiju (3,1) Ezer ističe ispunjenje Zakona i Proroka.

Poteškoće u izgradnji hrama

Nesporazumi s domaćim stanovništvom nagoviješteni su već za gradnje žrtvenika kad se spominje strah povratnika-graditelja pred njima (3,3). Izvornik već ovdje upozorava da je riječi o izmiješanim, doseljenim "narodima zemalja" (oboje plural). Kad treba nakon polaganja temelja nastaviti gradnju govori se izravno o "protivnicima" Jude i Benjamina (4,1).

Pregovori (4,2s) imaju važno mjesto u literarnoj strukturi ovih poglavlja jer su, osim upita koji će graditeljima poslije, za Darijeva vladanja uputiti novi upravitelji (5,3s), jedini upravni govor u c1–6. Dolaze sa svojim zahtijevom (4,2) i dobivaju odgovor (4,3). To je jedini živi razgovor koji čitatelj ima prilike čuti, ali ishod mu je negativan.

Od samih tih "protivnika" saznajemo da ih je ovamo naselio asirski kralj (4,2), a nakon što njihova suradnja nije prihvaćena oni koče radove zastrašivanjem i potkupljivanjem (v5) te optuživanjem prvo kod kralja Kserska (v6), potom kod Artakserksa (v7).

Drugo je pismo u cijelosti navedeno i započinje prvi velik odlomak u knjizi napisan aramejskim jezikom (4,8–6,18), što se i izričito ističe (4,7).

Stil pisanja: dokumentiranje

Ako su još i Ljetopisi literarno obilježeni kao pripovijedanje, ovaj tekst se može definitivno označiti kao dokumentiranje. Osim popisa (c2), ovdje u c4 nalazi se pismo Artakserksu (4,11–16) i njegov odgovor 4,17–22. U c5 nalazi se opširan izvještaj kralju Dariju (5,7–17), a u c6 je odgovor kralja Darija (6,6–12) koji se temelji na, također iz arhiva citiranoj, Kirovoj naredbi (6,2–5).

Prvi je dopis (4,11–16) tendenciozni pamflet koji je potpuno neprijateljski raspoložen prema Jeruzalemu i počiva na tezi koja se može očitati u 4,12.15. Kako glasi? Buntovništvo toga grada razlog je da je bio razoren i da se ne smije obnoviti. Takva argumentacija nailazi na kraljevsko odobrenje (4,17–22). Premda se ni u pismu ni u odgovoru ne spominje gradnja hrama ipak je kao posljedica nastala i obustava radova na hramu (4,24).

Drugo je pismo (5,7–17) najviše nalik objektivnom izvještaju s bogatom literarnom strukturom i mnogim navodima. Koliko je razina teksta u 5,7b–17), tj. čije se riječi u pismu navode?

- v7 pisci (upravitelj i poslanici) kralju Dariju
- v9 njihove riječi judejcima (usp. v3; autocitat)
- v11 odgovor starješina, u kojem stoje:
- v15 Kirove riječi upravitelju

Pozitivan odgovor kralja Darija (c6) ispunja zahtjev za provjerom Kirove naredbe i temelji se na njoj.

Sretan rezultat je dovršetak drugog hrama dana 23.12.06. (6,15), a 14.01. iduće godine može se slaviti Pasha koja ujedno donosi pomirenje između povratnika - "sinova sužanjstva" i domaćeg stanovništva (6,21).

O kojem se kralju govori u 6,22? Što to znači?
Kamo su došli povratnici u 2,68 i 3,8?

2) Lik Ezre u Ezr 7–10

Ezra ne pripada u cjelovito prikazane biblijske likove premda jedna knjiga po njemu nosi ime i nositelj je radnje u ukupno pet biblijskih poglavlja (Ezr 7–10; Neh 8). Ezra je epizodni lik jer čitatelj ne saznaje ništa o početku, razvoju i završetku njegova života. O njegovoj ulozi, osobinama i motivima možemo zaključiti promatrajući konkretne nastupe koji su opisani (polazak iz Babilona s kraljevskim nalogom c7, taborovanje na kojem doziva levite, organizira post i molitvu i povjerava darove odabranima c8, reakcija na iznevjeren zakon c9s).

Ezra također ne pripada među likove koji prolaze kroz lomove, kroz vjeru i nevjeru (poput Jakova ili Davida) nego je opisan samo u svojoj postojanosti oko opsluživanja zakona.

Dvije su vrste tekstova o Ezri. Oni koji ga prikazuju opisno, u 3. licu, i oni u kojima on sama sebe prikazuje autobiografski, kao čovjek koji izvješćuje o vlastitom iskustvu. Možemo razlikovati i ona četiri poglavlja u Ezr (nakon što u prvih 6 uopće nije spomenut), od Neh 8 unutar druge knjige u kojoj je daleko najprisutniji lik Nehemija i koja je pretežito pisana kao Nehemijin autobiografski tekst.

Ezra je predstavljen kao potomak Aronov uzlaznim rodoslovljem (Ezr 7,1–5) koje preslikava ono silazno iz 1 Ljet 5,29–41. Rodoslovlje odgovara naslovu "svećenik" kako ga službeno kralj oslovljava (7,11s).

7,11 Svećeniku (כֹּהֵן) Ezri kralj je dao pismo (opis)
v12 naveden je i u adresi tj. uvodnom pozdravu (aramejski: kahana, s članom na kraju)
v21 pismo je važna punomoć u kojoj kralj obvezuje sve rizničare da mu najtočnije dadnu sve što od njih zatraži.

10,10 Ezra ima svećenički naslov i kad se opisuje njegov govor protiv ženidbe sa strankinjama koji nakon velike molitve (c9) i posta (10,6) drži 20.09. (10,9; četiri mjeseca nakon povratka) pred svim "sinovima sužanjstva" koji su se okupili u Jeruzalemu.

v16 s "glavama otaca" 01.10. započinje ispitivanje o tome koje traje do 01.01.

I u Knjizi Nehemijinoj gdje je izvještaj o njemu također pisan u 3. licu Ezra ima naslov svećenika.

U Neh 8,2 Ezra donosi Zakon 01.07. pred zbor sviju koji ga mogu razumijeti.
v9 zajedno s namjesnikom Nehemijom i levitima proglašava da je taj dan posvećen Bogu i poziv ih da ne tuguju.

Neh 12,1 na početku preposljednjeg poglavlja nalazi se u popisu svećenika i levita koji su sa Zerubabelom i Ješuo došli u Jeruzalem.

Prvi važan naslov koji se uz Ezrino ime spominje jest: 7,6 "književnik" odnosno "pisar" ili "pismoznanc". Hebrejski naziv סופר *sofer* izveden je od imenice "knjiga, "spis".

v11 Taj će se naslov ponovno pojaviti (uz "svećenik") kod izvještaja o kraljevu pismu.

U Neh 8 Ezra je 4x označen tim naslovom

8,1 cijela zajednica od njega da iznese Knjigu Zakona

v4 on to i čini i staje na posebno izrađeno postolje uz pratioce s desna i s lijeva.

v9 uz svećenički naslov

v13 pod Ezrinim vodstvom glavari obitelji, svećenici i leviti daju se na studij Pisma

Prelazi isti put – "uzlazi" 7,6 – kojim su išli povratnici koje je Kir pustio.

Babilon v6 – Jeruzalem v8

v9 01.01.07. – 01.05.

v7 Vrijeme je označeno kao 7. godina kralja Artakserksa, kralja perzijskoga

v7 Struktura zajednice ista je kao u popisu u c2 (sinovi Izraelovi, svećenici, leviti, pjevači, vratari, hramski sluge). Ne navode se posebno Salomonovi sluge ni nelegitimni pripadnici zajednice.

Brojimo li arhivsku povelju Kirovu u c6 te odgovor na pamflet protiv Jeruzalema (c5) i Darijev blagonaklon odgovor (c6), pismo u 7,12–26 jest četvrto kraljevsko pismo koje su u Ezr cjelovito navodi. Jednako kao Kir kralj dopušta (nov) povratak u Jeruzalem 7,13 i daje prilog za hram (v15) koji se pribraja dragovoljnim darovima babilonskih domaćina i samih povratnika (v16). Riječ je ovaj put o novcu za žrtve (v17). Novost je pri davanju slobode za pokret izričito spominjanje svećenika i levita (v13) uz općenito narod kako je kod Kira slučaj, te financiranje iz kraljevskih riznica (v20).

U prvi opisni dio uklopljeno je kraljevsko pismo pisano aramejskim jezikom najvećim dijelom u 2. licu osobno Ezri, a tiče se brige oko hrama 7,13–20 i upravljanja zajednicom v25s. Srednji dio pisma jest punomoć koja propisuje rizničarima da budu na usluzi Ezri i hramskim službenicima (v21–24).

Posljednje, 10. poglavlje Ezrine knjige započinje ulazeći – u opisnom obliku, u 3. licu – u vrijeme Ezrine molitve koja okuplja mnoštvo i pokreće val kajanja (10,1)

Predstavnik zajednice izriče pred Ezrom i kajanje za prijestup i prijedlog za obnovu Saveza tražeći od Ezre predvodničku ulogu (upravni govor v2–4).

Rezultat te inicijative ponajprije je sveopća prisega (v5), a potom okupljanje cijelog plemena Judina i Benjaminova pred hramom u Jeruzalemu 20.09. Ezrin govor (v10s) nailazi na pozitivan odgovor (v12–14), a ispitivanja o prijestupnicima nakon toga traju 2 mjeseca (01.10. – 01.01. v16s)

Popis prijestupnika (v18–44) među svećenicima (v18), levitima (v23), pjevačima (v24) i ostalim narodom Izraelskim (c25) zaključuje knjigu.

Ezra autobiografski

Prvi autobiografski dio jest molitvenog karaktera i nastavlja se odmah nakon pisma 7,27. Ezra hvali Boga zbog kraljevske naklonosti (Tko ne bi Bogu zahvaljivao za ovakvo popratno pismo, preporuku?) Kraljevsko će pismo označiti i dolazak u Jeruzalem i kraj idućeg poglavlja, kad ga u Jeruzalemu predaju lokalnim vlastima (8,36).

Nakon što je opisni dio već najavio Ezrin dolazak u Jeruzalem 01.05. (7,9), Ezra se u svom autobiografskom izvještaju vraća na početak putovanja kada je okupio glavare Izraela da pođu s njime (7,28). Na početku c8 donosi točan popis tih ljudi 8,2–14.

Potom Ezra izvješćuje o važnoj stanici na putu, taboru uz rijeku (8,15) gdje su se zadržali sve do 12.01. (8,31). Boravak ondje obilježen je najprije time da se ustanovljuje, definira razlika između svećenika i levita (v15–20). Ezra, pregledavajući narod i svećenike ne nalazi levite, pa daje nalog da se dozovu oni koje će biti hramski sluge (v17) i njihovi poslužitelji (v20). Izraz leviti ovdje već ima fiksirano značenje jer svećenici pripadaju u Levijevce tj. Levijeve sinove.

Drugi važan čin na tom taborovanju jest post i molitva za božansku zaštitu na putu v21–23. Izvještaj o putovanju (v31) poslije će pokazati da im je molitva uslišana.

Treća stvar jest imenovanje 12 svećeničkih glavara kojima su povjereni svi darovi za jeruzalemski hram (v24–31). Tu u obliku autocitata nalaze se prve Ezrine riječi zapisane kao upravni govor, a preciziraju zadaću odabranih (v28s).

Dolazak u Jeruzalemu, drugi put spomenut (8,32, sada u 1. jd.), obilježen je predavanjem donesenih darova u hram (v33s) i prinošenjem žrtava (v35).

Ovaj je prvi autobiografski dio povezan s uvodnim motivom Božje ruke.

opis: 7,6.9 Ruka Jahve Boga njegova bila je nad njim

autobiografija: 7,28 ruka Jahve, Boga mojega, bila je nada mnom

8,18.31 ruka Boga našega bila je nad nama

8,22 Ezra kralju: Ruka Boga našega je nad svim koji ga traže

Autobiografski izvještaj završava se idućim c9. Ezra ponajprije izvješćuje o glavarima koji mu dolaze sa žalosnom konstatacijom i pokajnički priznanjem zapisanim u obliku upravnog govora (ili citat u autobiografskom izvještaju 9,1s). Zajednica, i svećenici i leviti iznevjerili su se svom Bogu slijedeći običaje naroda što se osobito ističe na primjeru ženidbe (koja je slika pripadnosti Bogu). Ženidba je simbol vjernosti između Boga i naroda, brak s osobom iz poganstva šifra je za nevjeru, idolopoklonstvo.

Ezra opisuje svoju dvostruku reakciju. Prvo izvješćuje o izrazu žalosti, duboke potresenosti i sablazni (v3–5), a potom donosi riječi svoje velike pokorničke molitve (v6–15).

Snaga Ezrine molitve je u tome što povezuje svoje vlastite riječi (1. jd) s onima u 1. mn. te navodi Božje riječi u svojoj molitvi (9,11s). Prvo je znak da postaje zagovornik zajednice s kojom se poistovjećuje, kojoj je dio. Drugo jest dobra argumentacija za uslišanje.

Ezra

Obnova hrama i saveza

03.12.09. www.fidi.hr/amdg 1

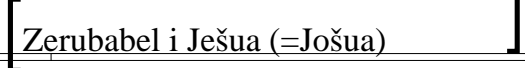

Nastavak na Ljet

- Kirova zapovijed 1,2-4 i izvršenje v5s
  - Bog nebeski v2 = Bog Izraelov v3
- Jeremijino proroštvo
- prvo hram (c1), onda narod (c2)
- zajednica:
  - upravna struktura: "glave otaca" רשי האבות *roše ha'abôt*
  - samo dva plemena: יהודה בנימין 1,5; 4,1

03.12.09. www.fidi.hr/amdg 2

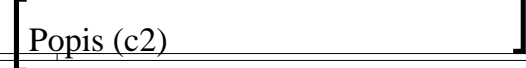

Zerubabel i Ješua (=Jošua)

- זרובבל+ישוע
  - 3,2 grade žrtvenik (samo ovdje J. na 1. mjestu)
  - 3,8 polažu temelje
  - 4,3 pregovaraju i odbijaju
  - 5,2 opet pokreću gradnju
- veza s Hag i Zah

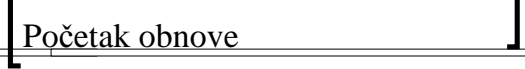
03.12.09. www.fidi.hr/amdg 3

Popis (c2)

- 2,2 narod Izraelski עם ישראל
- v36 svećenici כהנים *kohanim*
- v40 leviti לויים *levijim*
- v41 pjevači משררים od שיר
- v42 vratari השערים בני נתן
- v43 hramski slugue – od נתן
- v55 sinovi Salomonovih slugu
- + ostali
- Kolik je ukupan broj u 2,64s?

03.12.09. www.fidi.hr/amdg 4

Početak obnove

- Žrtvenik מזבח *mizbeah* 3,2s
  - 7. mjesec (3,1.6) – Koji blagdan? (3,4)
- gradnja hrama tek 2. godine (3,8)
  - kamen temeljac, liturgijsko slavlje 3,10-13
- nesporazumi 3,3; 4,2s
- "protivnici" 4,1 dovedeni od asirske vlasti
  - zastrašuju i potkupljuju v5
  - optužuju kod 2 kralja v6s

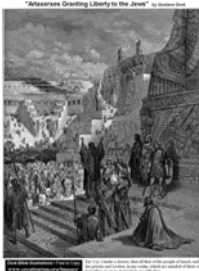

03.12.09. www.fidi.hr/amdg 5

Dokumentiranje

- popis c2
- pismo Artakserksu 4,11-16
  - odgovor v17-22
- izvještaj Dariju 5,7-17
  - Koliko ima "razina teksta" u tom pismu?
- Kirova naredba u arhivu 6,2-5
- odgovor Darijev 6,6-12
- Artakserksovo pismo Ezri 7,12-26

03.12.09. www.fidi.hr/amdg 6

Lik Ezre

- ukupno 5 bibl. poglavlja Ezr 7-10; Neh 8
- “epizodni lik”
- nije “round character” nego “flat character”
- dvije vrste tekstova:
  - opis (3. jd.)
  - autobiografija (1. jd, “ja” = Ezra)
    - (Neh: “ja” = Nehemija)

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

7

Ezra u opisu

- potomak Aronov Ezr 7,1-5 (usp. 1 Ljet 5,29-41)
- prva titula u 7,6: סופר *sofer* “pismoznamac”
  - 7,11... svećenik
- v6 kao i prvi povratnici: “uzlazi” עלה
  - iz Babilona (v6) – u Jeruzalem (v8)
- 10,1 Ezrina molitva pokreće val kajanja
  - v5 sveopća prisega
- okupljanje 20.09. u Jeruzalemu
- v16s ispitivanja 01.10. – 01.01.

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

8

Ezra – autobiografski

- 7,27s hvali Boga zbog kraljevske naklonosti
- v28b okuplja poglavare za pokret
  - 8,2-14 popis
- 8,15 taborovanje uz rijeku (do 12.01. v31)
  - v21-23 post i molitva (v31 potvrđuje uslihanje)
- 9,1s glavari izvješćuju o prekršajima
  - ženidba = vjernost između Boga i naroda
- dvostruka Ezrina reakcija
  - v3-5 gesta; v6-15 molitva: ja + mi = zagovornik
    - v11s Božje riječi

03.12.09.

www.fidi.hr/amdg

9

Nehemija – graditelj jeruzalemskih zidina

Autobiografija

Nehemija, premda ima vlastitu knjigu u Bibliji, pripada među manje poznate svetopisamske likove. Njega uloga jest da u vrijeme povratka iz sužanjstva od kralja dobiva naslov i službu namjesnika. Zastupnik je vrhovne kraljevske vlasti što je i pisanim dokumentima, koje dobiva, potvrđeno.

Osnovno je obilježje ovog spisa da glavni lik sebe prikazuje autobiografski (kao npr. Judita M. Gavrana), a stilska posebnost jest u postupnom prikazivanju. Tek na kraju 1. poglavlja, nakon svoje duže molitve, Nehemija nam otkriva što je po službi i kako to da ima neposredan pristup kralju. Nehemija je kraljevski peharnik Neh 1,11. Službu poznajemo iz povijesti Josipa Egipatskog (Post 40) gdje je faraonov službenik označen istom hebr. riječju מִשְׁקֵה *mašqê*.

Tek u 5,14, nakon što je izvijestio o gradnji Jeruzalemskih zidina, saznajemo da je po kraljevskoj odrebi postavljen za upravitelja u Judeji (הַיְהוּדָה (5,14s.18; 12,26) te je time na ravnoj nozi s upraviteljima za koje je imao kraljevska pisma (2,7.9).

Vrijeme radnje u ovoj je knjizi obilježeno vladavinom kralja Artakserksa. U istom postupnom stilu prvo u tekstu nalazimo nazanku da je riječ o 20. godini (1,1), a tek potom se spominje kraljevo ime (2,1). Kad nam Nehemija otkrije svoju službu koju mu je kralj povjerio saznat ćemo da je trajala punih 12 godina tj. do 32. godine Artakserksova kraljevanja (5,14). U posljednjem poglavlju knjige saznat ćemo da se radnja proteže i preko toga roka, jer je 32. godine Nehemija bio vraćen na dvor te je morao tražiti poseban dopust da se vrati u Jeruzalem gdje se još jednom pobrinuo za red u hramu i u zajednici.

Mjesto radnje koje se u knjizi spominje jest ponajprije dvor Suza (1,1–2,17), gdje je Nehemija u kraljevskoj službi i gdje obavlja razgovor s kraljem (2,2–7) koji mu dopušta da na određeno vrijeme pođe u Jeruzalem kako bi potaknuo obnovu grada i na Nehemijin mudar prijedlog opskrbljuje ga pismima punomoći (2,7s).

Glavni dio knjige smješten je u Jeruzalemu (od 2,11) gdje se odvija sve ostalo zapisano u knjizi.

Graditelj

Prva polovica Knjige Nehemijine mogla bi nositi naslov "Jeruzalemske zidine" jer opisuje pripreme, početak i rad na obrambenom gradskom zidu te dovršetak i njegovo značenje za zajednicu te odnos s okolnim pučanstvom i stranicima.

Slično kao što Ezrina knjiga prije popisa zajednice povratnika stavlja naredbe i darove za gradnju hrama, tako Neh još puno opširnije izlaže otežan tijek radova na zidinama sve do dovršetka (7,1) pa tek onda donosi onaj istovjetan popis onih koji su "prije uzašli" iz Ezr 2.

Nehemija je dobar organizator jer uspijeva okupiti sve izraelske obitelji (c3). Kad susrećemo da se neka imena ponavljaju, to onda znači da su isti ljudi preuzeli obnovu dvaju objekata. Koji su objekti na popisu?

Od imena koja se spominju zanimljivo je ime Nehemija 3,16 jer je imenjaka, ali ima drugo "prezime": sin Azbukov (nasuprot "sinu Hakalijinu" 1,1; 10,2).

Ustroj zajednice o kojoj Nehemija izvješćuje razvijeniji je i bogatiji. Dok se u Ezr ističu uz "Izraelski narod" "svećenici" i "leviti", Nehemija spominje još i velikaše, savjetnike i nadstojnike (2,16).

Ratnik i političar

Nehemija osim posla organizira i djelatnu obranu: "Svaki je od graditelja, dok je radio, nosio mač pripasan uz bok" (4,12)

Neprijatelji se javljaju odmah nakon kraljevskog poslanja u c2. Krug protivnika se širi:

- 2,10 Sanbalat i Tobija
- 2,19 Sanbalat, Tobija i Gešem
- 4,1 Sanbalat, Tobija, Arapi, Ašdod

Nehemijin prikaz odnosa s protivnicima može se shvatiti ili kao krimi-priča ili kao političko umijeće. c5 opisuje kako nastaju razdori unutar vlastite zajednice koje treba prevladati. To je poglavlje u kojem istom saznajemo da je Nehemija postavljen za *upravitelja* (הַפָּתָח). c6 opisuje kako Nehemiji lukavi protivnici 4x puta šalju lažni poziv na pregovore s nakanom da izvrše atentat.

Ondje se spominje i pismo koje protivnici objavljuju i koje je po svom sadržaju pamflet, kleveta slična pismu upućenom Artakserksu u Ezr 4. Posljednje je lukavstvo pokušaj da ga preko doušnika namame u svetište te ga ondje u potaji ubiju.

Nehemija molitelj

Već u početku svoje knjige Nehemija se predstavlja kao molitelj. Čuvši o "velikoj nevojni" Ostataka u Jeruzalemu daje se na molitvu koju u cijelosti zapisuje 1,5–11.

Osim toga prije negoli dadne odgovor kralju on "zaziva Boga" (2,4). U izvorniku stoji ona ista riječ "moliti" kao i u 1,4 (לָלֵךְ).

Nehemijin je tekst prožet molitvom. Način na koji su molitveni tekstovi prisutni u ovoj knjizi može se s pravom označiti kao mistika u svakodnevici ili duhovne vježbe u svagdanjem životu. Nehemijina posebnost jest u tome da svoj izvještaj isprepliće s molitvenim zazivima. Poput kakve moderne strelovite molitve naći ćemo usred autobiografskog prikaza događanja riječi izravno Bogu upućene.

Tako npr. kad opisuje prve pothvate neprijatelja koji su još na razini riječi, poruge i zle propagande, prva Nehemijina reakcija jesu molitvene riječi koje smješta neposredno u tijek opisa. Bez uvoda i okvira umeće ih takoreći 3,36s. Stvar iznosi pred Boga i od njega traži djelotvornu inicijativu. Sud nad neprijateljima prepušta Bogu. U hebrejskom prepoznatljiva je na početku riječ *šema* kojom započinje molitva.

Strelovita molitva za Božju pravednu naplatu neprijateljima (6,14), slična onom prvom zazivu nalazi se u tekstu odmah nakon izvještaja o lukavim pokušajima atentata. Tu Neh u riječima upućenim Bogu poimence spominje dvojicu protivnika (Sanbalat i Tobija).

Drugog sadržaja, ali iste forme jesu molitveni zazivi koji Nehemija zapisuje nakon opisa svog velikodušnog postupanja za upraviteljske službe (5,19). Traži od Boga da mu uračuna njegova dobra djela. Na isti će način Neh završiti svoju knjigu (13,31), a prije toga osvrnut će se na svoju brigu za hram (3,14).

Osim toga u ovoj knjizi zapisana je jedna od najvećih biblijskih molitava, pokornička molitva levita 9,5–37 koja sadrži u teološkom smislu povijest spasenja.

Dijaspora i domaći

Činjenica da se opet vraća na dvor nakon 12 godina namjesničke službe govori da je već uspostavljena dijaspora, tj. da nisu svi pripadnici Izraela povratnici. Također sukobi u Jeruzalemu potvrđuju da osim povratnika postoji i dio zajednice koji je ostao u zemlji.

Ono po čemu Nehemija pronalazi mjesto u Svetom pismu jest izgradnja jeruzalemskih zidina. O tome osobno svjedoči, piše u 1. licu. Dobio je obavijesti o ruševinama, kralj mu daje dopuštenje i on kreće u Jeruzalem gdje organizira praktički cijelu zajednicu. Svaka obitelj preuzima po dio posla. Uklanjaju pukotine, obnavljaju, grade.

Ni protivnici ih ne mogu zaustaviti sve dok zidine nisu potpuno dovršene i svečano blagoslovljene.

Nehemija omogućuje da cijela zajednica povratnika dobije zaštitu i da nakon sužanjstva može opet započeti život u slobodi u vlastitoj domovini.

Državnik i voditelj zajednice

Pobrinut će se također da se unutar zidina osobito poštuje zakon subote, svetog počinaka (13,15–22). Unutar zidina bit će moguće organizirati veliku svečanost – Blagdan sjenica, kad će se s posebnog postolja cijelom narodu čitati Zakon, odlomak po odlomak, s tumačenjima (c8).

Nehemija stvara pravne mogućnosti za obnovu zidina razgovarajući s kraljem (2,1–6) i priskrbljujući pisane ovlasti (2,7–9). On sam stječe uvid i stvara "idejni projekt" za svog noćnog obilaska oko Jeruzalema (2,11–16).

Nehemija organizira cijelu radnu ekipu. Među radnicima su i svećenici (3,1.22.28). U popisu se mogu razlikovati pripadnici pojedinih obitelji, predstavljenih imenom glavarara (Eljašib, Zakur, Hasnaja, Merimot itd.) ali i stanovnici drugih mjesta (Jerihon 3,2; Mispa v7, Tekoa v27). Osim toga spominju se napose i neka zanimanja: zlatari i trgovci (3,32). Sve to pokazuje kako je Nehemija uspio okupiti i povezati razne slojeve i skupine oko zajedničkog projekta.

Od objekata koje grade najviše se spominju pojedina vrata od kojih Ovčja vrata tvore okvir cijelog opisa (3,1.32). Tako i literarnom strukturom potvrđuju da je krug zatvoren. Spominju se primjerice Riblja vrata (3), Dolinska vrata, Smetlišna vrata (13), Izvorska vrata (15), Vodena (26), Konjska (28), Istočna (29). S ovčjim i "nadgledničkim" (31) ukupno ih je 9.

Zidine, glavni objekt gradnje, spominju se 8x (v8.13.15.27.22.25.38[2x]).

Nehemija također zapisuje izvještaj o tijeku i dovršetku posla.

Izvještaji u prvom licu mn. potvrđuju da je i sam Nehemija bio graditelj ("gradimo" 3,33.38).

Jednako kao što 1. 1. mn naznačuje da je i sam Nehemija aktivno uključen u posao, tako će – u skladu s postupnim oisivanjem, na kraju opisa rada i ratovanja izričito spomenuti kako je i on osobno bio u akciji: "Ni ja, ni moja braća... nismo skidali svojih haljina. Svatko je imao pri ruci svoje oružje" 4,17

Nehemija će također izrijekom posvjedočiti da se "držao posla oko zida" (5,16).

Nova zajednica

Kad piše o "Jehudim" (1,2) Nehemija stvara jednu novost, doprinos biblijskom rječniku i ujedno izvještava o specifičnosti zajednice. Može se prevesti kao pripadnice Judina plemena ili stanovnici Judeje, ali i doslovno kao plural od Juda. Kad ih prvi put spominje u 1,2 to je povezano s "Ijudima iz Judeje".

Kad Nehemija piše "molili smo" (KS "zazvali smo" 4,3), rabeći isti glagol kojim opisuje svoju dugu molitvu c1, onda znači da nije samo on molitelj kako to struktura "strelovitih molitvica" pokazuje. Ratnička obrana koju organizira ne počiva samo na oružju koje radnici-vojnici (4,12) imaju.

Specifičnost njegove teologije jest pojam "Bog velik i strašan". Tako on oslovljava Boga na očetku svoje molitve (1,5). Dvostruki atribut možemo prevesti i kao "silan i respektabilan, tj. štovanja vrijedan". Nije to sam Nehemijin subjektivni duhovni doživljaj u odnosu prema Bogu, nego je ujedno djelotvoran argument pred cijelom zajednicom koju treba ohrabriti i osokoliti: Mislite na Gospoda, velikog i strašnoga! (4,8). Takva oznaka potječe iz Pnz, a pojavit će se u i velikoj levitskoj molitvi u Neh 9. "Velik i strašan" postat će obilježje tzv. apokaliptičke literature (Dan 9,4; Joel 3,4; Mal 3,23), što svjedoči da je i Neh kasni spis.

Kad Nehemija u svom izvještaju točno navodi i riječi sunarodnjaka (4,4) i protivnika (4,5) znači da mudro osluškuje obje strane. To je bitan dio njegove obrambene strategije i političkog umijeća.

Upravo dobra obaviještenost i mudrost omogućit će mu da iziđe na kraj i s otvorenim napadom (c4) i s naknadnim lukavim pozivima na pregovore koji bijahu zapravo pokušaj atentata, a tako s izdajicama u vlastitim redovima (Šemaja, Tobija) (c6).

U knjizi se pojavljuje motiv Jahvina rata ili rata Gospodnjega kad uopće ne dolazi do sukoba nego je "Bog osujetio osnove naprijatelja" (4,9). Učiniti napadača bezopasnim, lišiti razorne moći bitna je karakteristika Jahvina rata još od Izl 14. Sve se odigrava prije nego izraelska vojska uopće krene u boj.

Kad Nehemija prepoznaje strah u zajednici, kad vidi da se ljudi boje (4,8) onda to znači da je on čovjek koji ima uvid u duševno stanje ljudi.

Nehemija se zna obratiti cijeloj zajednici (4,8.13s.16). Na više mjesta u knjizi naći ćemo riječi koje je izgovorio pred javnošću i koje su donijele rezultate.

Nehemija zna okupiti i motivirati ljude (c3), ohrabriti (c4), ali i nahraniti: "Svakoga se dana o mom trošku pripremalo ... za sve" (5,18).

Asketsko poštenje Nehemijino očituje se u tome da nikada nije živio od nameta i da je otpustio dugove sunarodnjacima (c5).

Osobitom revnošću kojom se pobrinuo za svetost hrama možda je i literarni uzor za evanđeoski opis očišćenja hrama, Isusova svetog gnjeva. Nehemija može biti literarni prototip prema opisu u 13,8. Izvještaj svakako upozorava na opasnost da liturgijski prostor službenici bogoštovlja zlorabe za vlastiti komfor i pogrešne svrhe.

U revnosti za obdržavanje zakona Neh još jednom svjedoči o svom konkretnom zalaganju vlastitim rukama kad ne samo kori, nego i tuče i čupa kose onima koji pristaju na nedopuštene ženidbe (13,25).

Nehemijina dovrtljivost ne očituje se samo u tome da si je na početku osigurao kraljevske punomoći (1,7–9) i da je spretno izlazio na kraj s protivnicima i izdajicama (c4.6), nego i u još nečemu. Nakon isteka 12godišnje službe vratio sa na kraljev dvor. Ali kada bude potrebno opet poći u Jeruzalem on će si kod kralja ishoditi dopust 13,6s.

Neh 7 doduše donosi isti onaj popis koji u Ezr 2 služi za predstavljanje povratnika. Razlika je ipak u tome da u skladu sa središnjom temom knjige, darovi koji se spominju (7,69) nisu namijenjeni za Dom Božji kao u Ezr 2,68, nego se navodi općenito da su to darovi "za gradnju", doslovce za posao, djelo. Iz konteksta je jasno da se radi o izgradnji jeruzalemskih zidina.

Nehemija i Ezra

U izvještaju o svečanom čitanju zakona (c8) u prvi plan stupa Ezra, pisanje prelazi od autobiografije u opisni oblik. O Nehemiji čitamo u 3. licu. On je namjesnik koji zajedno s Ezrom i levitima govori narodu (8,9). Osim toga upućuje zajednici dodatnu riječ u vlastito ime (8,10). Ovaj kratak govor opet pokazuje voditelja koji ima uvid u emocionalno stanje ljudi (4,8). Ondje strah, ovdje žalost. Govor očituje voditelja koji ima oka za konkretne stvari kao što je prehrana (usp. 5,17). Ondje se izvješćuje da je redovito spremao obrok, ovdje ih šalje: "jedite masno i pijte slatko!" Poticaj na bratsko dijeljenje u tom govoru napokon odgovara njegovom vlastitom primjeru odricanja od danaka i opraštanja dugova (c5).

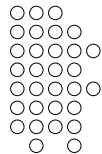
Ovaj kratak govor 8,10 osim toga pokazuje da je poznati biblijski citat koji snagu Božjeg naroda vidi u Božjoj radosti, u Božjoj emociji – Nehemijina misao. Radost Gospodnja vaša je jakost. To su njegove riječi upućene zajednici. Treba zapravo misliti na onu radost koja pripada Bogu, veselje pred Bogom slavljeničke zajednice koje je osobitost Pnz-a.

Posljednji put Neh se u 3. licu spominje u 12,26, i opet uz Ezru, nakon popisa Levijevaca povratnika u 12,1–25.

Veliko bogoslužje posvete Jeruzalemskih zidina (od 12,27) opet je autobiografski pisano.

Nehemija

Graditelj jeruzalemskih zidina

1

Autobiografija

- postupno prikazivanje:
  - peharnik 1,11 (משקה usp. Post 40)
  - upravitelj 5,14 (פחה kao ostali 2,7,9)
- vrijeme: Artakserkso (2,1)
- dvor Suza (1,1-2,17) i Jeruzalem od 2,11

2

Graditelj

- popis povratnika (c7) tek nakon izgradnje
  - istovjetan s Ezer 2
- okuplja sve izraelske obitelji na posao (c3)
- ustroj zajednice bogatiji:
  - "velikaši", "nadstojnici" 2,16
- posveta Jeruzalemskih zidina 12,27ss

3

Ratnik i političar

- 4,12 graditelji vojnici
- krug protivnika se širi
  - 2,10 Sanbalat i Tobija
  - 2,19 + i Gešem
  - 4,1 Arapi + Ašdod
- c5 razdori unutar zajednice
- c6 zavjera: poziv na pregovore, pamflet
  - poziv u svetište

4

Nehemija molitelj

- 1,5-11 molitva zbog "velike nevolje" Ostatka
- 2,4 prije odgovora kralju: "moli" (usp. 1,4)
- "umetnute" molitve
  - za božansku obranu od protivnika 3,36s
    - 6,14 nakon pokušaja atentata
  - za uračunavanje dobrih djela 5,19; 13,14,31.
    - jesu li molitve dodatak izvještaju ili okvir koji nosi autobiografiju?
- levitska molitva: 9,5-37

5

Voditelj zajednice

- briga za Božji zakon:
  - Blagdan sjenica c8; čuvanje počinka 13,15-22
- sam je graditelj ("gradimo" v33,38)
  - "ni ja, ni moja braća... nismo skidali radna odijela" 4,17
  - "držao se posla" (5,16)
- Jehudim יהודים 1,2 – Judejci ili mn. od Juda
- "Bog velik i strašan" 1,5; 4,8;
  - u Neh 9, Dan 9,4; Joel 3,4; Mal 3,23
- očišćenje hrama 13,8
  - dovitljiv i kad mu treba dopust 13,6

6

Nehemija i Ezra

- Neh 8 čitanje Zakona:

- v9 Nehemija, namjesnik, uz svećenika Ezru i levite
- v10 Nehemijin govor
  - uvid u emocionalno stanje (usp. 4,8)
  - smisao za konkretne potrebe (usp. 5,17)
  - bratsko dijeljenje (usp. odricanje od plaće i otpust dugova c5)
  - "Radost Gospodnja vaša je jakost".

TOBIJA I SARA

Suvremena problematika u deuterokanonskoj knjizi

Knjiga Tobijina pripada u skupinu od 7 knjiga koje su do nas došle na grčkom jeziku. Tobija, 1 i 2 Mak, Sir, Mudr, Bar, Jud čine uz 39 spisa HB 46 knjiga današnjeg SZ-a. Na grčkom su također sačuvani dodaci u Dan i Est.

Knjiga započinje kao izvještaj pisan u 1. licu, prepoznatljiv po εγω prvoj riječi nakon uvod v1s. A pisac je otac Tobijin imenom Tobit

U svom uvodnom izvještaju spominje progonstvo u Asiriji (v3), kamo je došao kao sužanj i to u Ninivu (v10), a gledajući unatrag upozorava na raskol kraljevstva i na otpad Sjevera od Jeruzalema (udaljili se od doma Davidova i o Jeruzalema v4).

Svoga sina Tobiju spominje prvi put prisjećajući se njegova rođenja (v9), a potom kad je pao u nemilost, kad mu je novi vladar sve zaplijenio pa mu neo ostade ništa do njegova obitelji, tj. "žene Ane i sina Tobije" (1,20).

Krepost Tobitova sastoji se u tome da je još u domovini revno odlazio u jeruzalemski hram prinijeti žrtvu, premda je bio u sjevernom kraljevstvu (sam išao u Jeruzalem 1,6), i u tom što je za razliku od svojih sunarodnjaka i u izgnanstvu obdržavao propise svoje vjere (otklanja poganska jela 1,11, slavi Pedeseticu 2,1). Njegova osobita dobrota očituje se u djelima milosrđa koja iskazuje i kada je u opasnosti zbog toga (1,18). A kao pravednik patnik mora podnositi i optužbe (1,19) i ruganje sunarodnjaka (2,8). Tobit napokon u molitvi otkriva svoju želju za smrću: moli da umre, jer mu je bolje umrijeti nego živjeti (3,6)

Knjiga se služi tehnikom "dvije kamere". Paralelno s izvještajem u prvom licu čitatelj dobiva uvid što se zbiva u drugoj zemlji, Mediji. Povezanost i blizina događaj ostvarena je vremenskim okvirom. Opisani događaji zbivaju se istoga dana (3,7). Istoga dana kad Tobit moli za smrt, to čini i Sara mlada djevojka koja ima 7 nesretnih ljubavi iza sebe (3,8.15), koja doživljava teške pogrde od sluškinje (3,7) i koja već želi počiniti samoubojstvo (3,10). U zadnji čas ipak se odlučuje "moliti Boga da joj udijeli smrt" (3,10). Kao što Tobit moli "da umre" (3,6) tako, istoga dana i Sara moli: "da pođe s ove zemlje" (3,13)

Knjiga je građena i tehnikom dvije pozornice. U 3,16s čitatelj saznaje da su obje molitve uslišane i to tako da je upomoć i jednome i drugome poslan Rafael. To saznajemo mi, ali ne i likovi u knjizi. Također saznajemo budućnost, tj. da će Sara biti žena Tobijina (v17). Nakon toga slijedi uvid u drugu pozornicu gdje je tekst pisan u 3. licu.

Tobija pripada među svetopisamske likove koji imaju »svoju« knjigu. Njegova žena Sara ima isto ime kao i žena praoca Abrahama, to je ime koje znači 'kneginja' i ističe dostojanstvo žene. Knjiga Tobijina u kojoj je opisan postanak njihova braka i obitelji jedan je u nizu pokazatelja da se čitava biblijska povijest s pravom može promatrati kao obiteljska povijest. I Tobijina i Sarina obitelj žive u progonstvu, daleko od domovine. To je vrijeme nakon 721. g. pr. Kr. koja u Izraelskoj povijesti znači kraj sjevernog kraljevstva i odvođenje stanovništva. Asarhadon koji se u knjizi spominje, na vlasti je 680-669.

Tobija po nalogu svog oca kreće iz Ninive na dalek put. Treba pronaći uštedevinu koju je otac davnih dana ostavio kod prijatelja u pokrajini Mediji, s onu stranu Tigrisa ("deset srebrnih talenata" 1,14; 4,20). Za svoje putovanje mladi je Tobija pronašao pratioca Azarju (5,13) koji će se vrlo brzo pokazati kao iskusan i pouzdan voditelj. Čitatelji znaju da je to zapravo Božji

glasnik Rafael, poslan kao odgovor na molitvu Sarinu i Tobitovu, ali oni to ne znaju. U tekstu izričito stoji: "Tobija nije znao da to anđeo Božji." (5,4). U vrlo kratkom vremenu Tobija odlučuje i prihvaća ženidbu s djevojkom Sarom, kćeri u obitelji kod koje su na putu bili smješteni (7,13). Sara je pritom na čudesan način oslobođena od zloduha koji ju je zarobljavao (8,3). Anđeo ga je okovao (8,3), zašto je i bio poslan (3,17) Sretno se kao bračni par vraćaju do Tobijinih roditelja (11,16). A čudnovati pratilac, koji je preuzeo Tobijinu zadaću i donio očevu ušteđevinu (c9), otkriva svoj identitet ("Ja sam Rafael" 12,15). On je zapravo Božji poslanik, anđeo, poslan od Boga kao odgovor na dvije usredne molitve u kritičnim trenucima s početka svih ovih događaja.

Pretpovijest ovog bračnog para počinje, naime, u bolnoj krizi. I stari Tobijin otac i Tobijina buduća žena u svojoj su životnoj nevolji došli dotle da Bogu upravljaju tjeskobnu molitvu prožetu željom da ih uzme s ovoga svijeta. Kreposni otac trpi zbog toga što je oslijepio i tako već drugi put u životu zapao u veliko siromaštvo (2,10). Djevojka Sara pak, na drugom kraju golemog kraljevstva, oplakuje svoju gorku sudbinu. Sedam neuspjelih ljubavi stoje iza nje, za sedam momaka bila je spremna poći i svaki je od njih umro (3,7.15). Mlado srce posve je slomljeno. U najtežoj boli već planira samoj sebi oduzeti život, ali se onda s molitvom na usnama ipak zaustavlja. U takvim mučnim, posve nepovoljnim i neplaniranim prilikama dvoje mladih ljudi zakoračit će u novi život.

Otac je velika potpora na mladićevu putu. Spreman je svu ušteđevinu prepustiti svome sinu. Prije polaska na put daje mu obilnu pouku, punu praktičnih savjeta (c4). Pratioca kojeg mladić za putu pronalazi ne samo da priznaje i odobrava, nego ga primjereno nagrađuje (5,3.12.16; 12,1). Još ne zna da se ostvaruje njegova dvaput izgovorena želja i uvjerenje da mu sina na putu »dobar anđeo prati« (5,17.22). Sarini roditelji također ohrabruju svoju kćer koja će konačno primiti »milost kao nagradu za svoju bol« (7,17).

Zanimljiv je i poučan put koji mladi ljudi prolaze jedno prema drugome. Tobija kreće na putu s posve drukčijim zadatkom, ali njegovo hodočašće dovodi ga do drugih i važnijih ciljeva. Uz pomoć svoga pratioca, koji je ispunjen ne samo dobrom voljom, nego i nadnaravnim znanjem, Tobija postaje liječnik Sari od opsjednutosti (8,2), liječnik svome ocu od sljepila (11,10). A osim toga na tom putu, mimo izvornog plana, nalazi ženu, djevojku iz vlastita naroda s kojom će cijeli život podijeliti. Tako ujedno ispunjuje očev nalog koji je primio u oproštajnom blagoslovu ("Pazi da ti žena bude iz plemena tvojih otaca" 4,12).

Između dvije obitelji ne postoje unaprijed izravne veze i bliže poznavanje, žive u dva udaljena mjesta, jedino što ih veže je pripadnost istom narodu i zajednička prognanička sudbina u stranom svijetu. Ipak, iz onoga što Tobija govori zaključujemo da je nekako već bio upoznat s teškom sudbinom djevojke koja je sedam puta doživjela tragičnu svadbu (čuo sam da su sedmorica nađeni mrtvi... 6,14).

Sveto pismo otvoreno spominje strah pred brakom koji mladić osjeća. Poznavajući iskustvo moderne civilizacije i prilike u našem narodu, mislim da ćemo pravo kazati primijetimo li da tu Riječ Božja dodiruje važan suvremen problem. Kako ga biblijski mladoženja rješava? Ponajprije ima pratioca koji mu je ovdje, kao i u drugim stvarima, velika potpora. Tobija, potom, otvoreno govori o svom strahu koji počiva na onome što je čuo. Priznaje da ga je strah od smrti, strah ga je zloduha koji je djevojku opsjeo ("bojim se da ću umrijeti" 6,15). Plemenitost njegova srca otkrit ćemo kad čujemo da ga je strah ne samo za sebe, nego i zato da njegova tragedija ne bi roditelje unesrećila (bojim se da za sobom, zbog žalosti, ne povučam u grob svoga oca i svoju majku 6,15).

Dvaput mladić mora uspješno svladati zadatak odvajanja od najbližih. Ponajprije od majke koja zaplakana kori svoga muža: »Zašto si dopustio da nam sin ode?« (5,18). Majka je pogođena odlaskom sina iz obitelji, nedostajat će joj njegova pomoć. Ne odobrava njegov odlazak po ušteđevinu, upozoravajući muža da je taj novac »smeće prema njihovu sinu« (Tob 5,19). Drugi rastanak, od Sarinih roditelja bit će još zahtjevniji jer se sad mladić mora sam izboriti za svoja prava. Nema ovdje oca koji bi svojim nalogom i autoritetom presudio. Opetovano mladić mora pristupiti s molbom svome tastu koji ga je zaklinjao da ostane ("Ne idi" 8,20; "Ostani" 10,9). Morat će se i otvoreno usprotiviti: »Ne, nego pusti me da idem!« (Tob 10,9). Tobija sa svojom ženom Sarom poštuje svoju odluku i vlastiti životni put. Životni korak rastajanja blagoslovljen je ponovnim susretom. Vratit će se oni sretno do obitelji mladoženje, a nakon smrti časnih staraca opet će doći u kuću Sarinih roditelja (14,12).

Put međusobne ljubavi ima nekoliko koraka. Tobija najprije čuje od svoga pratioca istinu o Sari (c6). To je trenutak kad u njegovu srcu započinje iskrena ljubav prema Sari. »Njegova se duša privinula uz njezinu« (Tob 6,18). Tako Sv. pismo dočarava fenomen odlučujuće simpatije i zaljubljenosti koja nipošto ne staje na hirovitoj privlačnosti izgleda i vanjštine, nego se krije duboko unutar osobe. Poslije, kad se jednom budu našli nasamo u bračnoj sobi, Tobija i Sara zajednički mole. U toj molitvi Tobija se prisjeća Božje riječi iz stvaranja: »Nije dobro da čovjek bude sam« (Tob 8,6), u Sari gleda ostvarenje onoga što je Bog na temelju svoje božanske prosudbe podario.

Tako dobivamo zanimljiv nacrt koji je suvremenom uhu možda malo stran: ponajprije dolazi ljubav, zatim duhovnost i molitva, tek potom tjelesna blizina i nježnost. Sva tri koraka u ovom trolistu su važna; tri stepenice do zajedništva. I na tom se uzoru Tobije i Sare temelji moralni zahtjev, vjerojatno najpopularniji i najosporavaniji, da se poštuje predbračna čistoća.

Poznati dio njihove molitve pokazuje ozbiljnost bračnog programa koji su si zacrtali. Tobija moli: »učini da s njom doživim starost« (Tob 8,7). Započinjju zajednički život ne samo kao rezultat sadašnje sklonosti i potrebe za blizinom druge osobe, nego gledaju na cjelinu i dovršetak ljudskog života.

Dirljiv je prvi susret sa Sarinom obitelji (c7). Nema mučnog skrivanja simpatije i ljubavi. Tobiju prepoznaju jer mu je otac čuven kao plemenit i dobar čovjek. Susret je to upravo nabijen osjećajima. Ganut što susreće Tobiju, otac Sarin ga grli suznih očiju (7,6). Na vijest o bolesti njegova oca svi se žaloste i plaču (v6s). Potom se vraćaju velikom veselju i gozbi jer su se sretno okupili u tuđini (v8). Kad je riječ o ženidbi otvoreno govore o poteškoćama koje djevojka ima (v11).

Tobijin dolazak u njezin život znači dokončanje velike Sarine patnje. Mladoženja je svojim postupkom oslobađa od zloduha koji ju je držao u svojoj vlasti. U Sarinu putu kroz patnju do oslobođenja ocrtava se Božji plan naznačen u riječima anđeoskog pratioca koji objavljuje Tobiji: »ona ti je bila dosuđena oduvijek.« (Tob 6,18).

Tobija ispunja svoju prvu zadaću: donosi očevu ušteđevinu u kuću. Osim toga, povrh zadaće koju je preuzeo, on, neočekivano, na radost svijju, donosi lijek za očevu bolest. Stari otac progledao je i poput novozavjetnog Zaharije, oca Ivana Krstitelja, odmah izriče »Benedictus«, zahvalu Bogu koji se smilovao: »Blagoslovljen si, Bože« (Tob 11,14). I na primjeru Tobije i Sare, Riječ Božja pokazuje kako njihov brak nije usmjeren samo na njih dvoje i njihovu djecu, nego u svoje poslanje uključuje i nešto drugo. Oni imaju svoju misiju koja se ne ograničava samo na njihovu budućnost.

Perspektiva koju ova biblijska knjiga nudi za brak i obitelj je blagoslov i velika mjera radosti. Svadbena proslava Tobije i Sare odvija se u dva dijela, ponajprije u kući mladenkinj (gozba 8,19), potom nakon sretnog povratka u kući mladoženje (svadba u veselju 11,19), ukupno tri tjedna. Imaju djecu, koja se sretno okupljaju oko svoga djeda i čuju proročke riječi o Božjem smilovanju i obnovi Jeruzalema koja će doći nakon progonstva. Njihova obitelj nasljeđuje mnoga dobra i doživljava pad neprijateljske vlasti (14,13s).

Judita

S ovom biblijskom knjigom zalazimo u važno područje za hrvatsku povijest. Otac hrvatske umjetničke književnosti Marko Marulić inspiriran ovom biblijskom knjigom napisao je čuveni spjev „va versih harvackih složen” Juditu (Venecija, 1521). Ne samo književni sadržaj nego i egzistencijalna poruka biblijske Judite važni su za potlačeni puk Marulićeva doba pod otomanskom vlašću. Pouzdanje u Boga koji po slabom čovjeku može donijeti spas pred golemom svjetskom silom zlatna je nit biblijskog teksta, a za Marulića je važna i kad piše „Molitvu suprotivu Turkom”.

Biblijska Judita ostaje prisutna kao inspiracija i u najnovijoj hrvatskoj književnosti za istoimeni roman već proslavljenog Mire Gavrana.

Judita pripada u posebne doprinose Septuaginte i zajedno s Tobijom nije ušla ni u HB ni u kanon zapadne Reformacije. Osim toga grčki tekst bitno se razlikuje od latinskoga u Vulgati. Septuaginti imamo npr. zahvaliti i samo ime Nakodonor koje je ušlo u latinsku i hrvatsku tradiciju (i glazbenu umjetnost), a u HB glasi Nebukadnecar, odnosno kao Jeremija ispravlja: Nebukadrecar.

Pripovjedni dijelovi teksta u Juditi još se mogu prepoznati kao odraz hebrejskog (odn. aramejskog) stila pisanja, ali govori i molitve, kojima knjiga o Juditi obiluje, posebnost su Septuaginte.

Ako smo već u Knjizi Izlaska prepoznati ime „Egipat” kao šifru i simbol zla, i bez šifre biijaše to „kuća ropstva”, neće nam biti ni ovdje, pri kraju SZ-a teško prepoznati u liku Nabukodonozora simbol. Slično kao Egipat u Izl ili 7 naroda u Pnz tako je i Nabukodonozor svjesno postavljen kao tipski predstavnik. To se može prepoznati po nekoliko naznaka u tekstu:

1. Nabukodonozor dobiva naslov „asirski kralj” (Jdt 1,1; 2,4) u tekstu premda nigdje u Sv. pismu nema te vlasti, nego je kralj Babilona. Ovdje je na taj način pod njegovim imenom obuhvaćena i propast Sjevernog kraljevstva i pad Samarija 721. pr. Kr.
2. Literarno je smješten u Ninivu (1,1.16; 2,21) premda je ona, o čemu i kraj Tobijine knjige svjedoči, pala upravo dolaskom babilonske vlasti.
3. Ratovanje s Medijom (1,1; 16,10) i spominjanje Perzije (1,7; 16,10) također pokazuje kako se pod jednim simboličnim imenom spaja više povijesnih razdoblja i više geografskih veličina. Čini se da je i naziv „Cilicija” (1,7.12; 2,25) tek iz vremena grčke vladavine. Ovaj fenomen koji najviše podsjeća na tehniku knjige Danijelove koja stvara vlastitu „literarnu” kronologiju ne sastoji se u nijekanju povijesnih činjenica, nego u njihovu namjerno novom povezivanju za literarne svrhe („intencionalni anakronizam”).
4. I sukob s Arfaksadom kojeg je i fonetski teško odvojiti od Arpakšada govori u prilog ovom tumačenju. Bajkovite dimenzije njegovih gradnji (Jdt 1,2–4) i činjenica da je Arpakšad prema Post 10,22 ime Asurova brata odaje dojam simboličkog lika. A sukob upravo asirskog kralja tj. Asura (Jdt 16,3) s njime doziva u pamet problematiku bratoubilačkog sukoba zabilježenog već između Kajina i Abela. U istom smjeru smije se tumačiti i namjerno prešućivanje imena „Babilon”.

Za razliku od novovjekih autora biblijska knjiga i svojom strukturom ističe skromnost junakinje Judite koja se pojavljuje tek u drugom dijelu knjige te spis tako još jednom pokazuje da je glavni motiv cijelog djela Božja moć koja zaustavlja razaranje.

Stručnjaci upozoravaju da se u pripovjednom obliku glagola ακουω „čuti” 4,1; 8,1 (hebr. tzv. narativ: „i čuli su”, „i čula je”) može prepoznati početak 2. i 3. dijela knjige. S četvrtim poglavljem stupaju na scenu kao subjekt „sinovi Izraelovi”: oni čuše (4,1). Za razliku od prva tri poglavlja u kojima je sam Nabukodonozor prisutan kao subjekt, u ovom dijelu aktivno će u tekstu djelovati njegov „vrhovni zapovjednik Holoferno”.

Uvodni dio knjige pokazuje Nabukodonozorov osvajački pohod na Arfaksada, kralja Medije i njegov odbijen i izrugan pokušaj da pridobije saveznike.

Novost u biblijskoj literaturi jest ciljano isticanje ljudskih osjećaja i onoga što čovjeka iznutra pokreće.

Tobija

- deuterokanonska, 14 poglavlja, citira (2,6; 14,4.8)
  - "Noa, Abraham, Izak, Jakov" 4,12
- kreposni Tobit u Ninivi o sebi 1,1-3,6
  - Naftalijevac, vjeran Zakonu, u sužanjstvu trpi
    - moli za smrt 3,2-6
- Sara, kći Raguela i Edne, u Ekbatani 3,7-15
  - žrtva zloduha, gubi 7 zaručnika
    - moli za smrt 3,11-15
      - "druga kamera"
- reakcija na nebu 3,16s – gornja pozornica

1

Sin Tobija

- dolazi k ocu i sluša mudrosnu pouku c4
  - Poslan po uštedevinu kod Gabaela u Rages
- poslani Rafael (3,17) uza nj kao Azarja c5
  - Tobija ga pronalazi, Tobit odobrava pratnju
    - otac im želi anđeosku pratnju 5,17
  - Azarja poučava o lijeku 6,4.8 טפסר
  - Tobija zna za Sarinu sudbinu 6,14
- kod Raguela i Edne sklopljen brak c7s
  - Rafael izvršava poslanje 8,3

2

Spasenje

- Lijek 8,2 i molitva 8,5-7 pomažu
  - Oi roditelji zahvaljuju Bogu 8,15-17
    - 14 dane svadbe (8,20) + 11,19
- Azarja odlazi po uštedevinu c9
- Tobit i Ana sumnjaju u povratak sina 10,1-7
  - "druga kamera"
- oproštaj i blagoslov mladenaca v8-14
- Azarja i Tobija žure da izliječe Tobita, a Ana ih izdaleka prepoznaje 11,1-9

3

Višestruk rasplet

- Tobit izliječen hvali Boga 11,10-14
  - i anđele 11,14
- dočekuje i prima snahu Saru 11,16-19
- Azarja (הורא + צורר) otkriva da je Rafael c12
  - daje nalog da zapišu događaje (v20)
  - Tobit izriče molitvu (c13) i proroštvo (c14),
- Tobija dvostruki baštinik (14,13)
  - doživljava i politički uspjeh (14,14)

4

Judita

- Bog spašava svoj narod rukom udovice
  - 16 poglavlja na grčkom o יהודית
- "Nabukodonozor" – šifra
  - kralj Asiraca u Perziji s grčkom pokrajinom 1,7
  - c1 rat s Arpakšadom (usp. Post 10,22)
  - uništenje svih nepokoranih 2,3
    - "gospodar sve zemlje" govori Holofernu 2,5-13
      - 2,14-3,9 ili uništenje ili čašćenje Nabukodonozora

5

Judejci na udaru

- čuli su 4,1
  - Betulija ključna za obranu 4,6
    - obnovljeni žrtvenik u pokorničkom odijelu 4,12
- Ahior nudi taktiku napadačima 5,5-17
  - biblijska povijest
  - Holofernov negativan odgovor 6,2-9
    - o bjeguncima iz Egipta 6,5
    - Ahior izgnan u Betuliju 6,10
  - Betulija opkoljena 7,19
    - želi se predati za 4 dana

6

Priprava spasenja

- 8,1-7 Manaševa udovica, lijepa i bogata, asketski živi i autoritet je
  - poučava glavare v11-27
    - braća v14,24
    - postavljate se iznad Boga v12
  - traže njezin zagovor v31
- Judita najavljuje Božje djelo 33
- glasno moli c9

7

Božja pobjeda

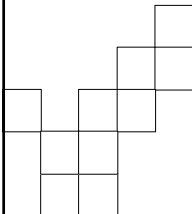
- Judita zadivljuje svojom ljepotom
  - glavare (10,7), stražu pred neprijateljskim taborom (v14), okupljene pred zapovjednikovim šatorom (v19), dvorjanike u šatoru (v23)
- i mudročću 11,20s
  - zna za Holoferna 10,13 i za Ahiora 11,9
- govori Holofernu 11,5-19
  - razotkrit će grijeh svoga naroda (v11)
  - od Boga poslana (v16,22)
- svake noći ide na molitvu 12,8

8

Snaga Božja

- prije udarca dvaput moli 13,4s.7
  - dvaput mora udariti v8
- trostruki poziv na hvalu 13,14
  - usp. kadoš u Iz 6
- napadači bježe 14,3; 15,2s
  - Jahvin rat
  - Amonac Ahior u narodu Božjem 14,10
- Jeruzalem hvali:
  - "rukom svojom sve si to učinila" 15,10
- c16 Judita pjeva, narod prihvaća (15,14)

9

Estera

**hebrejska knjiga
grčki dopisana
(grčki retci označeni abecedom)**

01.02.10. www.ffdi.hr/amdg/estera.ppt 1

Židovi u dijaspori

tip: visoki položaj na stranom dvoru

- Tko u Bibliji prije nje?
- ime: hebr. מִרְתָּה Mirta i strano (אִשְׁתָּר Ištar?)
  - poput Danijela i njegovih drugova
  - na mjesto Ahasverove žene
- mjesto radnje: Suza (1,2 itd. 19x u Est)
  - (gdje je na karti?)
- tko vlada "od Indije do Etiopije" (1,1)?

01.02.10. www.ffdi.hr/amdg/estera.ppt 2

Glavni elementi

- Osobitost knjige: progon Židova
- Estera – zagovornica (pred kraljem c5)
- grčki dodaci
  - etiološko ponavljanje:
    - 1,1a = 2,5 podrijetlo
    - zavjera 1,1m-o = 2,21-23
  - kraljevska pisma 3,13; 8,11
  - molitve i propovijedi 4,17; 10,3

01.02.10. www.ffdi.hr/amdg/estera.ppt 3

Esterin lik

- Estera taji narod i obitelj 2,10.20
  - pokojni otac: Abihajil 2,15
- stječe naklonost kraljevu 2,9.17
  - i postaje kraljica
- poslušna:
  - kako je Mordokaj zapovijedio 2,10.20

01.02.10. www.ffdi.hr/amdg/estera.ppt 4

Est 7 – Preokret

- hebrejski tekst Knjige o Esteri
- od gozbe (v1) do vješala (v10)
- 2 glavna dijela teksta: v2-7.8-10
  - granica: kralj u vrtu v7
  - početak jednog i drugog: "vino" (v2.8)
- 3 razgovora:
  - Ahasver i Estera (prvi dio)
  - Haman i Estera (granica, pauza)
  - Ahasver (Hamon) i Harbon (drugi dio)

01.02.10. www.ffdi.hr/amdg/estera.ppt 5

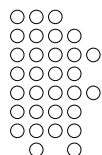
Sadržaj Est 7

- Prvi razgovor:
  - v2b kralj ponavlja velikodušnu ponudu iz 5,3.6
  - v3s Estera prvi put otvoreno progovara
  - v5 na kraljevo zainteresirano traženje krivca, spremno ga pokazuje
- Treći razgovor
  - Hamanova taktika pada na njega samoga
    - molba za pomilovanje (v7) pogrešno protumačena (v8)
    - prijeki sud:
      - na napomenu dvoranina kralj daje pogubiti Hamana (v9)

01.02.10. www.ffdi.hr/amdg/estera.ppt 6

Prva knjiga o Makabejcima 1 Mak

- u zemlji
- pristup nevolji ne samo teološki

16.12.09.

www.ftdi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

1

Juda Makabej

- naslov knjige po njegovim sljedbenicima
- djeluje od c3 do c9
  - u hvalospjevu "lavić" 3,4 – usp. Post 49,9
- jedan od 5 braće (2,3-5)
  - sinovi gorljivog Matatije c2
- revnost za νομος i za διαθηκη (2,27.50.57)
  - koji su od 1,11 stavljeni u pitanje

16.12.09.

www.ftdi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

2

"Helenizacija"

- podjela u narodu:
  - 6,24 "sinovi našega naroda zamrziše nas"
- želja za nasljedovanjem drugih naroda 1,11
  - kao kod uspostave kraljevstva (1 Sam 8)
- lukavstva:
  - nadglednik govori o miru prije napada 1,30
  - kralj gazi zakletvu 6,62
  - Nikanor himbeno miroljubiv 7,27
- univerzalizacija: svi narodi uzeli po dio Izraela 2,10

16.12.09.

www.ftdi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

3

Govor o Bogu

- "svi koji se u nj uzdaše, ne poklekoše nikada" 2,61
- "ουρανος"
  - ni imenicom "Bog", ni imenom "Jahve"
  - 3,19 **Judin govor**: od Neba dolazi jakost
    - 3,60 "bit će kako Nebo hoće"
  - 3,50; 4,40.55 **opis**: vape k Nebu, upravljaju hvalu k Nebu
  - 4,24 **molitva**: "ono je dobro i njegova je ljubav vječna"

16.12.09.

www.ftdi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

4

Vjernost zakonu

- 2,38 zbog subote se nisu branili
- 3,55s Juda primjenjuje ratne propise
- 4,47 kod obnove žrtvenika eksplicitno slijede zakon o oltaru (Izl 20)
  - Datum: 25. Kislev 4,52 (usp. 1,10.54)
- 5,3.65 klasični sukob s "Ezavovim sinovima": Idumeja

16.12.09.

www.ftdi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

5

Nova sila – Rim

- vrlo pozitivno prikazan
  - 8,1.12 dobar saveznik
  - 8,2-8 moćan: od Galije i Hispanije do Indije
  - 8,15 demokratska vlast – Senat
- 8,20 prvi govor Izraelaca u Senatu
- 8,23-32 ugovor na brončanim pločama
- >> učinak? – i dalje sukobi
- Jonatan c10-12; Šimun c13-16
  - zlatno doba 9,73

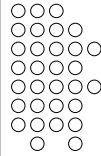
16.12.09.

www.ftdi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

6

Druga knjiga o Makabejcima

2 Mak

16.12.09.

www.fidi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

7

Predgovor i pogovor

- 2,19-32
  - 2,19 istaknut Juda Makabej (ni otac, ni braća)
  - 2,19-22 pravi uvod: pregled sadržaja
  - izvori: πεντε βιβλιων (v23) – iz toga: skripta! επιτομη (v23.26)
  - dvije nakane: ιστορια (v24); ψυχαγονια (v25)
- 15,37-39
  - “ja” v38 (“mi” u predgovoru)
  - ακοη v39 (αναγνωσκειν – čitati 2,25)
  - Hebrejci (15,37)

16.12.09.

www.fidi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

8

Juda Makabej

- nakon predgovora (2,19) tek u
  - 5,27 općenita najava da povukao u “pustinju” i “gore”
  - sve do e8 opis drugih ljudi i događaja
- za razliku od 1 Mak često samo nadimak
- 8,1 okuplja vojsku; pobjeđuje τα εθνη (v5)
  - duhovni je voda: hrabri vojsku (v16)
- u 2 Mak prisutan do kraja

16.12.09.

www.fidi.hr/amdg (1_2mak.ppt)

9

FTI DI

Student: Josip Radiković

Kolegij: Petoknjižje i povijesne knjige

Tema: Prva knjiga o Makabejcima

Profesor: N. Bilić

Zagreb, 22.05.2007.

Knjiga o Makabejcima odnosi se na povijest borbi što su ih Izraelci vodili protiv seleukidskih vladara. Sam naslov dolazi od nadimka „Makabej“ kojim je prozvan glavni junak ove pripovijesti.

Razlozi Izraelove pobune

Na inicijativa opakih Izraelaca da sklope savez s poganskim narodima kralj pristane, te se počese klanjati drugim bogovima i tako mnogi otpaše od Saveza. U takvim prilikama Antioh Epifan, koji dođe od Aleksandar i njegovi nasljednici i on se zakralji godine 137 kraljevstva grčkoga, kad ojača krene na Egipat i zagospodari njime. Nakon Egipta kreće na Izrael i zadobiva ga te u Izraelu nastaje tuga. Tako stvoriše od Jeruzalema neprijateljsko gnijezdo te Jeruzalem postade tuđ porodu svome. U to je vrijeme živio bogobožan Matatija, sin Ivana Šimunova, koji je imao pet sinova: Ivana (Gadi), Šimuna (Tasi), Judu (Makabej), Eleazara (Avaran) i Jonatu (Afus). On se zajedno sa svojim sinovima opreše pristanku na odpad od zakona što ga je dao Gospodin (2,20; 2,23-28). Pravedni pojedinci odvojiše se od odpadnika te pobjegoše u pustinju. Organiziraše se, te su počeli napadati i rušiti žrtvenike. Pošto se približe kraju Matatijini dani počese ohrabrivati svoju djecu (1Mak 2,51-52). Šimun će vam biti otac, Juda Makabej vojskovođa.

Juda Makabej

Slijediše duga razdoblja ratovanja u kojima Makabej odnosi čitav niz pobjeda nad Antiohovim vojskovođama. Postiže da Židovi mogu živjeti po svojim običajima. Nedaće mu praviše Demetrije I. (Alkim, Nikanor). Traži savezništvo s Rimljanima. Nakon smrti na bojnopolju nasljeđuje ga brat Jonatan. Potvrdu njegovim uspjesima možemo potražiti u recima (Mak 3, 3-4; 3, 8-9).

Jonatan

Izvršno se koristio suparništva oko Sirijskog prijestolja. Velikim svećenikom imenovao ga Aleksandar Balas, priznao ga je Demetrije II., a potvrdio Antioh VI. Pokušava sklopiti savez s Rimljanima i Spartancima. Pada pod ruke Trifuna, koji ga daje pogubiti.

Šimun

Podupire Demetrija II. koji preuzima vlast i koji ga zajedno s Antiohom VII. priznaju upraviteljem i velikim svećenikom. Tako je postignuta politička neovisnost. Obnavlja savez s Rimljanima. Zavlada razdoblje mira i blagostanja, no Antioh VII. okreće se ponovno protiv Židova. Abubov sin Ptolomej koji bijaše postavljen za upravitelja u jerihonskoj ravnici ubija Šimuna i dva mu sina prijeverom. Te ga naslijedi sin Ivan.

Zaključak

U ovom djelu ne bih osobito istaknuo zaslugu kojeg od pojedinaca, već svakog pojedinca koji se predan u ruke Gospodnje daje voditi u pobjedu nad neprijateljima. Tu se po meni krije i

ključ ispravnog djelovanja, dakle, u predaniju. Svatko od braće, budući da je bio u Gospodinu bio je uspješan. To je bilo teško vrijeme u kojem su se izdvojili junaci koji i kad poginuše pobjedu osvojiše. Njihov život bijaše pobjeda.

Djelo je prepuno junaka koji su ostali dosljedni, nepokolebljivi i predani savezu. Od tih hrabrih ljudi, u ovom djelu, posebno se ističu Matatija i njegovi sinovi koji su „prvi“ stupali u boj. Ova knjiga još jednom potvrđuje da neovisno od situacije čovjek živi od svog pouzdanja Bogu, od vjere svoje. Bez obzira na situaciju. Svaki trenutak je, prema tome, najbolji trenutak za pobjedu i svaki je trenutak pobjeda pa i sama smrt.

Druga knjiga o Makabejcima

Naziva se i *Knjiga svjedoka (mučenika) Izraelovih*. Nije nastavak ni dopuna već zasebno djelo, nastalo kao sažetak pet knjiga Jasona Cirenca. Pisana je prije 1 Mak, o kojoj ne ovisi, i razlikuje se od nje stilom i religioznim osjećajem. Čini se da je pisac aleksandrijski Židov, koji oko 124. godine piše ovaj skraćeni izvještaj velikog djela Jasona Cirenca, napisanog isto na grčkom.

Knjiga se može podijeliti na pet dijelova:

Uvod (1-2);

1. Svetost i netaknutost hrama (3, 1-40);
2. Spletke Jasona i Menelaja, pljačka i obećavanje hrama: mučenici ispaštaju za narod (4-7);
3. Očitovanje Božjeg milosrđa: Juda tuče neprijatelje, čisti i posvećuje hram (8, 1 – 10, 9);
4. Juda oslobađa cijelu Palestinu i uživa slobodu (10, 10 – 13, 26);
5. Alkin se proglašava velikim svećenikom, ali ne ostvaruje svoj cilj. Juda sjajnom pobjedom porazi Nikanora (14, 1 – 15, 32)

Epilog (15, 38 – 40).

Bolja je podjela što uzima u obzir nakanu pisca, koji knjigu dijeli u dva djela, od kojih svaki završava smrću progonitelja Židova i uspostavom spomen-blagdana na tu pobjedu.

Uvod donosi dva pisma, kojima se pozivaju Židovi u Egiptu da se pridruže njima u slavlju novoga blagdana Posvete hrama (Hanukkah) na dvadeset peti dan mjeseca kisleva (1 – 2).

1. *Pobjeda židovstva nad poganstvom* (3, 1 – 10, 8). Pokušaj obećavanja hrama već je bio u vrijeme Seleuka IV. Filopatora (187 – 175), dok židovsku zajednicu vodi zaslužni veliki svećenik Onija III. Stanje se pogoršava nastupom Antioha IV. Epifana (175 – 164). Dva ambiciozna čovjeka, Jason i Menelaj, raznim spletkama uspijevaju potisnuti Oniju i jedan iza drugoga preuzeti velikosvećeničku službu i uvesti grčke običaje u Jeruzalem. Pisac iznosi Judine pobjede i svjedočanstva mučenikâ starca Eleazara i sedmorice braće sa svojom majkom. Završava neslavnom smrću Antioha IV. i oslobađanjem svetog mjesta, očišćenjem i posvetom hrama, koji se imaju godišnje slaviti (prosinac 164).

2. *Iznose se Judini uspjesi i slavna pobjeda nad Nikanorom*. Spomen te pobjede određuje se da se slavi svake godine kao Nikanorov dan 13. adara (10, 9 – 15, 40).

Pisac ne piše samo da bi izvjestio, nego da pouči, potakne, probudi pouzdanje u Jahvu. Pisac je vjerski govornik i nastoji djelovati na maštu i osjećaje. Izdiže junaštvo Židova, prenaglašava bezboštvo i okrutnost neprijatelja, uvećava njihove snage i gubitke, opisuje živim bojama mučenje žrtava i donosi nebeska ukazanja koja mijenjaju tijek događaja.

Odviše umjetna raspodjela građe, ljubav za čudesnim, pretjerivanje u brojevima, živo sudjelovanje u događajima, značajka je patetične povijesti. Ipak to ne umanjuje povijesnu vrijednost knjige, koja pruža mnoge dragocjene povijesne podatke i tako dopunjuje izvještaje 1 Mak, s kojom se u jezgri potpuno poklapa. Pomaže nam da bolje upoznamo krivnju samih Židova, posebno helenističkih velikih svećenika Jasona i Menelaja, kao začetnika krvavog progona; zatim iznosi pet važnih pisama, koji nam bolje osvijetljaju odnose između sirijskog dvora i židovske zajednice; posebno ispravlja neke datume iz 1 Mak. Tako je smrt Antioha IV. bila u jesen 164. prije očišćenja hrama (9, 1 – 29; 10, 1 – 8), dok 1 Mak (6, 1 – 17) stavlja nakon toga.

Važno svojstvo Druge knjige o Makabejcima je pouzdana vjera u prekogrobni život. Ovdje je očit utjecaj Dn 12 i pokazuje se oštar kontrast u odnosu na Prvu knjigu o Makabejcima, a taj kontrast je odraz farizejske i saducejske struje kod dvojice autora (usp. Mt 22, 23; Dj 23, 6 – 8). Iz ove knjige doznajemo za vjersku nauku da živi mogu moliti za pokojne i prinositi žrtvu za njihove grijeha (2 Mak 12, 42 – 45). To je biblijski temelj nauke o čistilištu. S druge strane, pravednici koji su prešli u prekogrobni život mogu zagovarati one koji još žive na zemlji (2 Mak 15, 11 – 16). Ovdje imamo prvi put izričiti spomen nauke o zajedništvu svetih. Nije čudno što se uskrsnuće uzima kao nešto sigurno (2 Mak 7; 14, 46). Ta nauka je vrhunac sigurne nade i čvrste vjere kojima je ova knjiga prožeta. Ta nada i vjera u isto vrijeme ističu Božje milosrđe puno ljubavi te Božju brigu za one koji su mu vjerni.

Danijel Škaro i Ivan Novosel

Pripovjedni okvir u knjizi o Jobu (Job 1s; 42,10–17 KS: 16)

Knjiga o Jobu zahtjevno je djelo o problemu: nedužni – patnja – Bog. Njezina literarna struktura sastoji se od dvije pozornice: 1. Jedna je pripovjedni okvir (1s; 42,10–17) u kojem čitatelji saznaju za Jobovu sudbinu. 2. Druga su (raz)govori (3,1–42,9), sastavljena od upravnih govora Joba i triju prijatelja (c3–31), neznanca Elihua (c32–37) te napokon samog Jahve (c38–42).

אִיּוֹב 'ijjôb označava književni lik – kao i u Ez 14,14.20 – i knjigu. Ime preuzima akadski izraz 'ajja – 'abu "Gdje (je) otac?" ali u hebr. još više fonetski podsjeća na glagol אִיב "biti neprijatelj, (za)mrziti". Usporedba s tekstovima staroga Istoka pokazuje posebnost biblijske Knjige o Jobu koja uvelike odskače svojom dužinom, oštrinom pristupa, dramatičnom književnom strukturom i ponajviše 'rješenjem' koje nudi. Osnovica te razlike jesu 'iskustvo' Boga i čovjekovo razumijevanje koje iz toga proizlazi.

Knjiga je tako građena da napetost traje sve do raspleta u c42. Tko želi doći do odgovora treba pratiti cio put. Nema trenutnog, instant-rješenja. U pitanju je proces koji dovodi do promjene. Sprega između božanske i ljudske razine konstitutivno je obilježje knjige. Čovjekova djela i njegov govor obuhvaćeni su Božjim zahvatom i nastupom (c1s; 38–42).

Job 1s: od sretna života do žalosti i boli

1,1.8; 2,3: "čestit, pošten, bogobožan" Job je ideal bogoljubnog čovjeka (a ne-Izraelit; "Us" Post 22,21 odn. Tuž 4,21), s brojnom djecom i bajkovitim bogatstvom (1,2s). Prinosi žrtve i za moguće tuđe grijeha (1,5). O čijoj je ruci ("tvoja ruka" = tvoja vlast) riječ 1,11.12; 2,5.6)?

1,9 Ključna riječ הַנּוֹחַ 'bezrazložno' (usp. 1,9; 2,3)

1,20s Koja je Jobova reakcija na četiri tragične vijesti v14–20?

2,4s drugi napad Sotone smjera na osobni život

2,9s Job se suprotstavlja ulozi ludosti (mudrost i ludost kao ženski likovi) koja predlaže "prepolovljavanje stvarnosti" (Ebach). Nudi li žena realno rješenje?

2,11s Tri internacionalna prijatelja šute 7 dana.

>> Uloge Jobove: bogobožan, bogat, nedužan, patnik, mudrac (?), čovjek, muškarac, sluga Jahvin. Literarni okvir poznat je čitateljima, Jobu nije.

Job 42,10–17: potpuni preokret

Završni, pripovjedni dio 42,10–17 dolazi kao epilog nakon tri kruga razgovora s prijateljima (c3–31), nakon Elihuova nastupa (c32–38), te nakon Božjeg odgovora Jobu (38,1–42,6) i Elifazu (42,7–9). Budući da je već prije završnog obnavljanja Jobove sudbine, Bog već Jobu progovorio i ušao u djelotvoran razgovor s njime (38,1–42,6), epilog se s pravom može označiti kao drugi Božji odgovor.

Ovaj je dio knjige pravi zaključak i donosi preokret (42,10 שׁוּב שְׁבוּת). Job više nije u prahu i pepelu (42,6), Bog je izrekao jasan loš sud o postupku prijatelja (42,7s), koji su doduše htjeli utješiti, ali su zapravo izvrijeđali Joba i nanijeli mu novu bol. U ovom dijelu i dug Jobov život

označava da njegova muka nije kraj, a naznaka od 140 godina (42,16) pripada u niz dvostrukih odšteta (usp. 4 broja grla u 1,3 i 42,12).

Veze s "prvim odgovorom" (38,1–42,6). Od početka c38 Job se već nalazi u novom položaju. Time što se Jahve, koji je u pripovjednom okviru (1s; 42,10–17) djelatni subjekt, pojavljuje kao sudionik razgovora 40,1.3.6 ;38,1 (יהוה.; 42,1), Job biva uzdignut na razinu "nebeskog vijeća" (usp. 1,6–12; 2,1–7) o kojem dvaput čitamo na početku knjige ("Jednoga dana dođu sinovi Božji da stanu pred Jahvu..." 1,6; 2,1). Job, koji je jedini zazvao ime Božje (12,9 יהוה; KS mijenja u "Bog"), smije poput "sinova Božjih" (1,6; 2,1; 38,7) čuti njegov glas. Job je već spominjao odgovor Božji (9,16; 12,4; 23,5; 30,20; 31,35). Jahvin nastup u skladu je s tim – osobito s izričitom željom koju Job naposljetku izriče: "na Svesilnom je sad da mi odgovori!" (31,35). S c38 i duga šutnja Božja biva prekinuta (usp. 7 dana 2,13).

Job – pravednik i patnik

Leon Bonnat, Job The Lillith Gallery of Toronto

17.12.09.

1

Dvije pozornice

- nebeski prostor: npr. 1,8
  - *Jahve: "sluga moj Job... Njemu na zemlji nema ravna. Čovjek je to neporočan i pravedan, boji se Boga i kloni zla!"*
- zemaljski razgovori:
  - tri kruga razgovora c3-31
  - prijatelji: Elifaz, Bildad, Sofar
    - internacionalni, s čistom nakanom "utješiti" 2,11
    - najprije šute sedam dana 2,13
    - Job prvi progovara c3
    - optužbom množe patnju (npr. "čovjek rada muku" 5,7)
  - Elihuov monolog c32-37
  - dvije pozornice spaja Jobova molitva: npr. 7,17

Ilya Repin, Job and His Friends, 1866. Ujje napltnu. The Russian Museum, St. Petersburg

17.12.09.

www.ftdi.hr (job_sazetak.ppt)

2

Višestruk Božji odgovor

- Prvi odgovor 38,1–42,6
  - 3 Jahvina govora i 2 Jobova odgovora
  - vanjski preokret tek u 42,10
    - *שוב שבוה* "preokrenuti sudbinu"
  - Job je još uvijek u prahu i pepelu 42,6
    - poslije još 140 godina života (42,16)
- Božji govor Elifazu (42,7–9)
- Epilog (42,10–17)

Lord answering Job out of the whirlwind, BLAKE, William (1805-06), Akvarel, Morgan Library, New York

17.12.09.

www.ftdi.hr (job_sazetak.ppt)

3

Nov Jobov položaj

- Na razini gornje pozornice
- Tražio je Božji odgovor
  - Npr. "na Svesilnom je da mi odgovori!" 31,35
  - Bog prekida šutnju (nakon 7 dana i 37 poglavlja)
- Izravno obraćanje (ti) – odgovara Jobovu načinu govora
- Bog stavlja patnju u kontekst stvaranja svijeta kao i Job (c3)
  - Sluša, prati otpočetka

17.12.09.

www.ftdi.hr (job_sazetak.ppt)

4

Poput proroka

- Kod Ilije šapat blagog lahora (1 Kr 19,12)
- 2x "Što ćeš ti ovdje?" 1 Kr 19,9,13
- "uzmi dušu moju" 1 Kr 19,4
- 2x isti odgovor 1 Kr 19,10,14
- Kod Joba: u oluji (Job 38,1; 40,6)
- 2x "opaši svoje bokove...!" 38,3; 40,7
- "Što nisam mrtav..." Job 3,11
- Šutnja > volja za šutnjom (40,4s) > poučljivost (42,2)

17.12.09.

www.ftdi.hr (job_sazetak.ppt)

5

Jobova utjeha

- *נחם* ražaliti se – kajanje, utjeha 42,6
  - Usp. 2,11;7,13; 16,2; 21,34; 29,25; 42,11
  - Ukupno 7x
- *עין* oko
  - 16,20 pred Bogom suze lijeva
  - 42,5 sada ga vidi
- *עין ראה* oko+vidjeti
  - "Njega ću gledati, mojim očima..." 19,27
  - "sada te oči moje vidješe" 42,5

Marc Chagall, Job u molitvi, 1960

17.12.09.

www.ftdi.hr (job_sazetak.ppt)

6

Prvi odgovor

Teološko značenje razgovora s Bogom u Job 38,1–42,6

Knjiga o Jobu zahtjevno je književno djelo o problemu: nedužni – patnja – Bog. Njezina literarna struktura sastoji se od pripovijednog, proznog okvira (1s; 42,10–17) u kojem saznajemo Jobovu sudbinu, i središnjeg, uvelike poetskim stilom pisanog, dijela: (raz)govori (3,1–42,6), sastavljenog od upravnih govora triju Jobovih prijatelja, neznanca Elihua te napokon samog Jahve.

Tri Jahvina govora (38s; 40,1s; 40,6–41,26) sa samo dva Jobova odgovora (40,3–5; 42,1–6) u završnom dijelu Knjige dio su kompozicije djela. Tripot susrećemo rečenicu "i odgovori Jahve Jobu" (38,1; 40,1; 40,6), dvaput "i odgovori Job Jahvi" (40,3; 42,1) i one jasno ocrtavaju strukturu ovog dijela teksta.

Razgovor, koji se raspoznaje po glagolu ענה ("odgovoriti") u kratkom opisnom dijelu teksta (5x 38,1; 40,1.3.6; 42,1) i po stalno nazočnim Ti-izričajima (osim c41), dolazi u knjizi *nakon* tri kruga razgovora s prijateljima (c3–31) i nakon Elihuova nastupa (c32–37), ali *prije* Jahvina govora Elifazu (42,7–9) i prije pravog zaključka (42,10–17). Ovaj razgovor s Bogom odvija se prije preokreta (usp. 42,10 formula שׁוּב שׁוּבוֹת) i stoga se s pravom može nazvati *prvi odgovor*. Job je još uvijek u u prahu i pepelu (42,6), još jedan govor Jahvin slijedi (42,7s) i Job će poživjeti još 140 godina (42,16).

Nov Jobov položaj. Time što se יהוה, koji je u pripovjednom okviru (1s; 42,10–17) djelatni subjekt, pojavljuje kao sudionik razgovora (ime Božje u 38,1; 40,1.3.6; 42,1), Job biva uzdignut na razinu "nebeskog vijeća" (usp. 1,6–12; 2,1–7) o kojem dvaput čitamo na početku knjige ("Jednoga dana dođu sinovi Božji da stanu pred Jahvu..." 1,6; 2,1). Job, koji je jedini izgovorio ime Božje (12,9), smije poput "sinova Božjih" (1,6; 2,1; 38,7) čuti njegov glas. Job je već spominjao odgovor Božji (9,16; 12,4; 23,5; 30,20; 31,35). Jahvin nastup u skladu je s tim – osobito s izričitom željom koju Job naposljetku izriče: "na Svesilnom je sad da mi odgovori!" (31,35). S c38 i duga šutnja Božja biva prekinuta (usp. 7 dana 2,13).

Često opetovano obraćanje na "ti" u Božjem govoru preuzima način govora koji je između 7,12 ("stražu si nada mnoom postavio...") i 17,4 ("nećeš im dopustiti da opstanu".) te od 30,20 ("tebi vičem, pred tobom stojim...") višestruko Job rabio. Pa i pitanja koja su na taj način izravno postavljena ("Gdje si bio kad zemlju utemeljih" 38,4), za razliku od općenitih pitanja s "Tko..." (38,2.5s.8; 25.28s itd.), odgovaraju postupku Jobovu pred Bogom (npr. "Zašto si me uzeo kao metu?" 7,20).

Stvorenje i zakon. Prvi Božji govor c38s usmjeren je na prvi Jobov govor u c3, što znači da je Bog od početka razgovora nazočan i sluša. Slično kao Job i Bog stavlja patnju u kontekst cijelog stvorenja. Spominjanjem רשעים "bezbožnika" odn. "zlotvora" (38,13.15; 40,8.12) Jahve se vraća na temu koju je Job uveo kao središnje pitanje u svom govoru u c9s gdje je 8x ponavlja (9,20.22.24.29; 10,2s.7.15). Izravno suprotstavljanje posve je očito na Jobovu mišljenju da ga Bog čini zlotvorom תרשיעני "ti me činiš/proglašavaš zlotvorom" 10,2) koje Bog u svom pitanju Jobu istom riječju preuzima i okreće pitajući je li Job njega zlotvorom čini תרשיעני "ti me činiš/proglašavaš zlotvorom" 40,8). Jahve prihvaća i temu משפט "pravo" koju Job od c9 devet puta navodi (9,19.32; 13,18; 14,3; 19,7; 23,4; 27,2; 29,14; 31,13).

Poput proroka. Za razliku od Ilije Bog se Jobu objavljuje u oluji (38,1; 40,6), a ne uz šapat blagog lahora (1 Kr 19,12). Ali točno kao kod Ilije komu Bog dvaput mora postaviti pitanje (1 Kr 19,9.13 "Što ćeš ti ovdje?"), tako i Jobu mora opetovati nalog: "opaši svoje bokove kao junak!" (38,3; 40,7). Ilija, koji je u svojoj želji za smrću sličan Jobu (1 Kr 19,4; Job 3,11), dva put "recitira" isti odgovor (1 Kr 19,10.14). Job međutim postiže bitan napredak od šutnje (poslije c38s) i volje za šutnjom (40,4s) do priznanja i spremnosti na razgovor (42,4).

Izostanak odgovora nakon prvog Jahvina govora (c38s) i izostanak tematskog sučeljavanja nakon drugog Jahvina govora (40,1s) odgovara umoru od muke i trpljenja koje traje 7 dana (c2) i 34 poglavlja (c3–37). Pitanja koje Bog postavlja (c38–40) nadilaze Joba, previše su za nj (npr. 38,6 "Na čemu počivaju temelji zemlje?"; 38,28 "Tko je taj koji kapi rose rađa? Zar možeš doviknuti oblacima pa da pljuskovi tebe poslušaju?"; 40,9 "Zar ti mišica snagu Božju ima?"). Ali zajedno s razmatranjem od 41,7 (ne više pitanja, nego opis) dovode do one pozitivne promjene u Joba koju on izriče priznanjem u svom odgovoru (42,1–6).

Kajanje ili utjeha? Glagolski korijen נחם pokazuje svojim oblikom u 42,6 da se njegovo značenje na Jobu ostvarilo. Iako se obično razlikuje između "utjehe" (piel) i "pokajanja" (nifal), možemo u tom izričaju vidjeti onu promjenu stava i unutarnjeg stanja koja je istim glagolskim korijenom (7x u Knjizi o Jobu) povezana s "utješiti". Ono što su prijatelji u početku bili nakanili (נחם "utješiti" 2,11), ostvaruje se u susretu s Bogom (נחם "utješen sam" 42,6). Što Job bijaše za druge (29,25), što se uzalud nadao od svoga ležaja (7,13), što prijatelji nisu bili kadri (16,2; 21,34), što rodbina naknadno, kad je sve prošlo, čini (42,11), to se ostvaruje na njemu kako on sam govoreći u 1. Sg. potvrđuje: doživljava utjehu (42,6). Da je riječ o utjehi potkrepljuje i Jobovo oko koje je pred Bogom suze lijevalo (עין "oko" 16,20), a sada ga vidi ("oko" 42,5). Jobova nada – prepoznatljiva po obje riječi koje se ponavljaju (עין+ראה "oko"+"vidjeti" 19,27; 42,5) – ispunjuje se.:

Knjiga o Jobu

- Zahtjevno književno djelo o problemu:
  - nedužni – patnja – Bog
    - 39 poglavlja kompliciranih govora
- opis i upravni govor:
  - 1. okvir: - *proza*
    - Job 1s - prolog;
    - kratke najave govora; npr. 3,1; 4,1; 6,1...
    - Elihu nastupa: 32,1-6
    - Epilog 42,10–17 (u KS broj 17 izostavljen)
  - pročitati po ulogama 1,13-21
  - 2. (raz)govori: Job 3–42,6 - *poezija*

01.02.2010.

www.fidi.hr/amdg (job_sve.ppt)

1

Dvije pozornice

- dvije pozornice
  - nebeski prostor: npr. 1,8s
    - Nato će Jahve: "Nisi li zapazio slugu moga Joba? Njemu na zemlji nema ravna. Čovjek je to neporočan i pravedan, boji se Boga i kloni zla!"
    - A Satan odgovori Jahvi: "Zar se Job uzalud Boga boji?..."
  - zemaljski razgovori:
    - tri kruga razgovora c3-31
      - prijatelji: Elifaz, Bildad, Sofar
    - Elihuov monolog c32-38
  - dvije pozornice spaja Jobova molitva: npr. 7,17

01.02.2010.

www.fidi.hr/amdg (job_sve.ppt)

2

Najpoznatiji tekst 19,25–27

- okvir su mu riječi prijateljima (2. lice mn.):
  - v21s: Smilujte mi se
  - v28s: saznat ćete da ima suda
- v23s: Jobova želja da mu riječi vječno traju
- spoznaja: "moj otkupitelj je živ" v25
- nada: "gledat ću Boga" v26, ne kao stranac v27
  - otkupitelj opisan u Lev 25,23
  - patnja preobražava i preobražena je:
    - prije Jobovo oko plače (16,20)
    - prije mu je smrt kraj (c3)

01.02.2010.

www.fidi.hr/amdg (job_sve.ppt)

3

Prijatelji

- internacionalni, s čistom nakanom "utješiti" 2,11
  - najprije šute sedam dana 2,13
    - Job prvi progovara c3
    - I. Elifaz: c4s – Job: c6s; Bildad: c8 – Job: c9s; Sofar c11 – Job: c12–14
    - II. Elifaz c15 – Job c16s; Bildad c18 – Job: c19; Sofar: c20 – Job: c21
    - III. Elifaz: c22 – Job: c23s; Bildad: c25 – Job: c26; --- Job: c27-31
  - optužbom množe patnju (npr. "čovjek rada muku" 5,7)

01.02.2010.

www.fidi.hr/amdg (job_sve.ppt)

4

Višestruk Božji odgovor

- Prvi odgovor 38,1–42,6 jer
  - preokret tek u 42,10
    - שׁוּב שְׁבוּת (preokrenuti sudbinu)
  - Job je još uvijek u prahu i pepelu 42,6
    - poslije još 140 godina života (42,16)
- Božji govor Elifazu (42,7–9)
- Epilog (42,10–17)

01.02.2010.

www.fidi.hr/amdg (job_sve.ppt)

5

Struktura 38,1–42,6

- 3 Jahvina govora i 2 Jobova odgovora:
  - Jahve: 38s
  - Jahve: 40,1s
    - Job: 40,3–5
  - Jahve: 40,6–41,26
    - Job: 42,1–6
- $3 \times$ וַיַּעַן יְהוָה אֶת־אֵיּוֹב 38,1; 40,1; 40,6
- $2 \times$ וַיַּעַן אֵיּוֹב אֶת־יְהוָה אֱ 40,3; 42,1

01.02.2010.

www.fidi.hr/amdg (job_sve.ppt)

6

Nov Jobov položaj

- יהוה subjekt u 1s; 42,10-17
- postaje sugovornik: יהוה 38,1; 40,1.3.6; 42,1
  - u oluji (usp. gorući grm Izl 3; povjetarac 1 Kr 19)
  - Job postavljen na razinu “nebeskog vijećanja” (1,6–12; 2,1–7)
    - Jednoga dana dođu sinovi Božji da stanu pred Jahvu... 1,6; 2,1
- u izvorniku יהוה u 12,9 “ruka Jahvina”

01.02.2010.

www.ffdi.hr/amdg (job_sve.ppt)

7

Božji odgovor Jobu

- Job ga je tražio
  - “kad bi se na zov moj i odazvao” 9,16
  - “zazivam Boga da mi odgovori” 12,4
  - “rad bih znati što bi meni odvratio” 23,5
  - “k Tebi vičem, al' Ti ne odgovaraš” 30,20
  - “na Svesilnom je sad da mi odgovori!” 31,35
- Bog nazočan od početka
  - c38s > c3 patnja u kontekstu cijelog stvorenja
  - sad i Bog prekida šutnju
    - Job trpi 7 dana + 34 poglavlja prije Božjeg odgovora

01.02.2010.

www.ffdi.hr/amdg (job_sve.ppt)

8

Poput proroka

■ Kod Ilije šapat blagoh lahora (1 Kr 19,12) ■ 2x “Što ćeš ti ovdje?” 1 Kr 19,9.13 ■ “uzmi dušu moju” 1 Kr 19,4 ■ 2x isti odgovor 1 Kr 19,10.14	■ Kod Joba: u oluji (Job 38,1; 40,6) ■ 2x “opaši svoje bokove...!” 38,3; 40,7 ■ “što nisam mrtav...” Job 3,11 ■ Šutnja > volja za šutnjom (40,4s) > poučljivost (42,2)

01.02.2010.

www.ffdi.hr/amdg (job_sve.ppt)

9

Kajanje i utjeha

- 7x korijen חנן
  - 2,11 prijatelji žele utješiti Joba
  - 7,13 nadao se utjehi od ležaja
  - 16,2; 21,34 prijatelji ga ne mogu utješiti
  - 29,25 bio je drugima utjeha
  - 42,11 rodbina naknadno tješi
- 42,6 “utješeni sam”

01.02.2010.

www.ffdi.hr/amdg (job_sve.ppt)

10

oko

- עין oko
  - 16,20 pred Bogom suze lijeva
  - 42,5 sada ga vidi
- עין+ראה oko+vidjeti
  - “Njega ću gledati, mojim očima...” 19,27
  - “sada te oči moje vidješe” 42,5

01.02.2010.

www.ffdi.hr/amdg (job_sve.ppt)

11

Biblijski psalmi

Knjiga Psalama zbirka je od 150 *poetskih*, što znači u paralelizmu – tj. s rimom misli i slika – sastavljenih, *tekstova*. Različitih su vrsta, iz različitih izvora i vremena. Ovih 150 psalama nisu jedini psalmi u Bibliji. Postoje i u drugim biblijskim knjigama psalmi, najčešće na mjestima koja su važna za literarnu strukturu (npr. pobjednički himan na Crvenom moru Izl 15,1–18; Mojsijeva pjesma Pnz 32; Deborin hvalospjev Suci 5, Anin hvalospjev 1 Sam 2,1–111, završna Davidova pjesma: 2 Sam 23,1–7; zahvalnica spašenih: Iz 12; Jonina molitva: Jn 2,3–10; Juditin hvalospjev Jdt 16). Neke knjige ili njihovi dijelovi ispisane su jezikom psalama (npr. Iz 40–55; Jr; Job). Knjiga Tužaljki mogla bi se označiti kao druga kanonska knjiga psalama.

U nastanku Knjige psalama očita je nakana da bude izabrano upravo ovih 150. To potvrđuje i Septuaginta koja neke psalme drugačije broji negoli hebrejski izvornik, a opet joj je toliko stalo do ukupno 150 da završni psalam 151, koji je višak s obzirom na Hebrejsku Bibliju, stavlja izvan ovog brojanja.

Budući da je i Vulgata brojala psalme prema podjeli u Septuaginti, kršćanski su tumači sve do najnovijeg doba zadržali takvo brojanje. U službenim liturgijskim knjigama u Crkvi psalmi nose taj *tradicionalni* broj (obično se u zagradama označuje i *izvorni* broj iz Hebrejske Biblije). Dobro je preuzeti brojanje iz izvornika ponajviše stoga što se upravo taj tekst uzima za prijevode na moderne jezike.

Različit način brojanja nastaje tako da Septuaginta spaja psalam 9 i 10 te psalam 114 i 115, a ps 116 i ps 147 razdvaja u dva psalma. Tako nastaju razlike u brojanju:

hebr. (MT)	grč. (LXX)
	ps 1–8
ps 9–10	ps 9
ps 11–113	ps 10–112
ps 114–115	ps 113
ps 116,1–9	ps 114
ps 116,10–19	ps 115
ps 117–146	ps 116–145
ps 147,1–11	ps 146
ps 147,12–20	ps 147
ps 148–150	ps 148–150
	ps 151

Kao pomoć dobro je pamtit: Kad se uz psalam nalazi dvostruko brojanje nr. ps 23 (22) ili ps 22 (23) onda *veći broj* uvijek označava broj iz hebrejskog izvornika koji je danas uobičajen.

Kompozicija knjige

Iako je Knjiga psalama sastavljena iz 150 pojedinačnih tekstova koje u skladu s vlastitim naslovima (najčešće v1) treba tako i čitati, ipak cijela Knjiga nije neki manje-više slučajaj slijed pojedinačnih molitava i pjesama koje bi bez međusobnih veza jedna pokraj druge stajale. Nakon što je H. Gunkel najviše isticao tumačenje psalama s obzirom na povijesni razvoj književnih vrsta koje se nalaze u svakom od tekstova, najnovija istraživanja psalama sve više ističu jedinstvenu kompoziciju *cijele knjige* (F. L. Hossfeld, N. Lohfink. D. C. Mitchell, E. Zenger). Egzegeza pojedinih *psalama* dobiva tako nadopunu u egzegezi cijelog

psaltira. Knjiga psalama što se tiče metode proučava se jednako kao i ostale biblijske knjige. Psalmi povezani u Knjigu imaju kao kompozicijski elementi (dijelovi), kao manje zbirke, pa i kao nositelji strukture za cijelu knjigu novu teološku poruku koja nadilazi i nadopunjuje njihov pojedinačni smisao. To se može prepoznati u nekoliko zapažanja o rasporedu psalama:

1. Među psalmima koji slijede neposredno jedan iza drugoga često postoje semantičke, kompozicijske i formalne veze koje nisu slučajne. To su prije svega literarne tehnike promišljenog *raspoređivanja* te povezivanje *ključnim riječima i motivima* pomoću kojih se pojedinačni psalmi vežu u veće cjeline. Obično se koriste obje tehnike kako bi se nizanem psalama postigao novi zajednički smisao.

Skupina psalama 3–14, primjerice, planski je složena i zajedničkim motivima povezana u strukturirani niz tužaljki i prošnji (ps 3–7), sa hvalospjevom u sredini (ps 8) te opet tužaljki i prošnji (ps 9–14).

Dva ključna retka

ps 3,9: 9U Jahve je **spasenje**:
na tvom *narodu* tvoj je blagoslov!

i ps 14,7 7O neka dođe sa Siona **spas Izraelu!**
Kad Jahve promijeni udes *naroda* svoga,
klicat će Jakov, radovat se *Izrael*.

s motivima "spas" i Božji "narod" *okvir* su za cijelu kompoziciju.

2. Pojedini psalmi imaju svoju funkciju na razini cijele Knjige psalma. To se odnosi na okvirne psalme 1s te 146–150, koji su poput korica u suvremenim knjigama, ali i na mesijanske kraljevske psalme i na psalme o Božjem kraljevanju koji poput hermeneutičke mreže prožimlju psaltir.

3. Naslovi koji su pojedinačnim psalmima dodijeljeni često raspoređuju srodne psalme prema sadržaju i formi u skupine pa tako nastaje smisljena kompozicija više psalama. One utječu i na strukturu cijele knjige budući da skupine koje ovako nastaju stvaraju shemu s važnom porukom.

Psalmi 42–40 te 84s.87s povezuje u skupinu naslov "sinova Korahovih", a ps 73–83 povezuje naslov "Asafov". U njima se prepoznaje teološki relevantan raspored:

psalmi sinova Korahovih	42–49	84s.87s
Tužaljka	42/43 (ja) – 44 (mi)	84 (ja) – 85 (mi)
Odgovor (Božji)	45–48	87
Tužaljka	49 (ja)	88 (ja)

Asafovi psalmi	73–77	78–83
pouka	73	78
tužaljka	74 (mi)	79s (mi)
odgovor (Božji)	75s	81s
tužaljka	77 (ja)	83 (ja)

Pritom su i skupine označene zajedničkim naslovom u arhitekturi Knjige psalama smišljeno raspoređene. Tako se npr. u slijedu psalama 42–88 može prepoznati koncentričan raspored:

A	B	C	B	A
psalmi Korahovih sinova	Asafovi psalmi	Davidovi psalmi	Asafovi psalmi	psalmi Korahovih sinova
42–49	50	51–72	73–83	84–88

4. Izravan naputak da pojedine dijelove Knjige psalama treba čitati i razmatrati kao povezanu cjelinu nalazi se u formuliranju Davidove uloge na tri načina:

- a) 73 psalma u HB naslovom "Davidov" povezani su s Davidovim životom, tako da se pojedini psalam čita kao izraz sudbine progonjenog i spašenog Davida, ili tako da u Davidu treba vidjeti pisca koji izriče riječi psalma, ili pak tako da primjerice u ps 108–110.138–145 treba prepoznati novog Davida koji će doći i pripada budućem spasenju.
- b) u 13 psalama uz naslov "Davidov" stoji i konkretna biografska bilješka o Davidovu životu koji prikazuju Knjige Samuelove. I ti su podaci ponajprije ponuda da čitatelj psalma u svom vlastitom životu prepozna pojedine važne situacije koje David proživljava.
- c) Čitav psaltir prema svojim obilježjima lako se promatra kao Davidov duhovni dnevnik (Davidova uloga u psalmima tako postaje nositelj idealnog književnog lika Davidova). Knjiga psalama može se čitati kao *razmatranje* o životopisu povijesnog i mesijanskog Davida.

Podjela Knjige psalama u pet dijelova

Jedinstvenu zbirku od 150 psalama dijele četiri zaključne doksološke, slavljeničke blagoslovne formule ps 41,14; 72,18s; 89,53; 106,48 u pet "knjiga": ps 3–41.42–72.73–78.90–106.107–145. Svaka od njih ima svoju umjetnički dotjeranu arhitekturu, a ps 1s i ps 146–150 okvir su koji zaokružuje svih pet knjiga zajedno.

Blagoslovne formule:

ps 41,14: Blagoslovljen Jahve, Bog Izraelov,
od vijeka do vijeka! Tako neka bude! Amen!

ps 72,18s: 18Blagoslovljen Jahve, Bog Izraelov,
koji jedini tvori čudesa!

19I blagoslovljeno slavno mu ime do vijeka!
Sva se zemlja napunila slave njegove!
Tako neka bude. Amen!

ps 89,53: 53Blagoslovljen Jahve do vijeka!
Tako neka bude. Amen!

ps 106,48: 48Blagoslovljen Jahve, Bog Izraelov,
od vijeka do vijeka!
I sav narod neka kaže:
"Amen! Aleluja!"

Koja im je zajednička tema i struktura, postoji li ukupna dinamika?

Strukturiranje nekog djela pomoću pet dijelova ili pet knjiga pripada biblijskoj tradiciji kako to pokazuje Tora – Petoknjižje i Knjiga tužaljki, a ima i programatski značaj. Rabinski tumači u Midrašu za psalme govore o tome, otkrivajući smisao takva uređivanja psalama: "Mojsije je sinovima Izraelovim dao pet knjiga Zakona, a David je sinovima Izraelovim dao pet knjiga psalama." Pslami su Izraelov odgovor na Zakon koji mu je dan. Knjiga psalama to još dodatno potvrđuje budući da na početku ima psalam o Zakonu tj. Pouci (Kako se u ps 1 govori o Božjem zakonu?):

Ps 1,1 *Blago* čovjeku koji...

2... **uživa** u Zakonu Jahvinu,

o Zakonu njegovu *misli dan i noć*.

Ps 1 je hermeneutički ključ za tumačenje cijele knjige i po njemu psaltir postaje *Davidova Tora*.

Psalmi

- hebr. poezija: paralelizam

➤ Ps 91

1a Ti što prebivaš pod zaštitom Višnjega,
1b što počivaš u sjeni Svemogućega

□ Ps 89,2 (pronadite paralelizam!)

- O ljubavi Jahvinoj pjevati ću do vijeka,
- Kroza sva koljena vjernost ću tvoju naviještati

07.01.2010.

www.ifdi.hr/amdg

1

Knjiga psalama

□ 150 poetskih tekstova

- postoje i drugi psalmi u Bibliji

- pobjednički himan na Crvenom moru Izl 15,1–18;
- Mojsijeva pjesma Pnz 32;
- Deborin hvalospjev Suci 5,
- Anin hvalospjev 1 Sam 2,1–111,
- završna Davidova pjesma: 2 Sam 23,1–7;
- zahvalnica spašenih: Iz 12;
- Jonina molitva: Jn 2,3–10;
- Juditin hvalospjev Jdt 16

- Knjiga tužaljki
- Iz 40-55; Jr; Job

07.01.2010.

www.ifdi.hr/amdg

2

Brojanje

□ LXX i Vulgata:

- Ps 9+10
Ps 114+115
Ps 116 i Ps 147 u 2 dijela
- veći broj odgovara izvorniku

07.01.2010.

www.ifdi.hr/amdg

3

hebr. (MT)

grč. (LXX)

■ ps 1–8	ps 9
■ ps 9–10	ps 10–112
■ ps 11–113	ps 113
■ ps 114–115	ps 114
■ ps 116,1–9	ps 115
■ ps 116,10–19	ps 116–145
■ ps 117–146	ps 146
■ ps 147,1–11	ps 147
■ ps 147,12–20	ps 148–150
■ ps 148–150	ps 151
■	

07.01.2010.

www.ifdi.hr/amdg

4

Kompozicija cijele knjige

□ metoda kao i kod ostalih knjiga

- 1. niz: npr.
  - ps 3-7 tužaljke i prošnje
  - ps 8 hvalospjev
  - ps 9-14 tužaljke i prošnje
    - okvir: ps 3,9 i 14,7
- 2. nositelji strukture za cijelu zbirku
  - okvir: ps 1s i 146-150
  - mreža: kraljevski psalmi

07.01.2010.

www.ifdi.hr/amdg

5

3. skupine

psalmi sinova Korahovih	42–49	84s.87s
Tužaljka	42/43 (ja) – 44 (mi)	84 (ja) – 85 (mi)
Odgovor (Božji)	45–48	87
Tužaljka	49 (ja)	88 (ja)

Asafovi psalmi	73–77	78–83
pouka	73	78
tužaljka	74 (mi)	79s (mi)
odgovor (Božji)	75s	81s
tužaljka	77 (ja)	83 (ja)

07.01.2010.

www.ifdi.hr/amdg

6

Primjer koncentričnog rasporeda

A	B	C	B	A
psalmi Korahovih sinova	Asafovi psalmi	Davidovi psalmi	Asafovi psalmi	psalmi Korahovih sinova
42–49	50	51–72	73–83	84–88

07.01.2010.

www.flidi.hr/iamdg

7

Davidova uloga

- 73 psalma “Davidovi”
- 13 psalama “Davidov” + biografska bilješka
- cio psaltir Davidov duhovni dnevnik

07.01.2010.

www.flidi.hr/iamdg

8

Pet “knjiga” psalama

- podjela blagoslovnim formulama
  - ps 41,14; 72,18s; 89,53; 106,48
    - pročitati!
    - zajednička tema, struktura, dinamika?
  - knjige: ps 3–41.42–72.73–78.90–106.107–145.
    - okvir 1s; 146-150
- Mojsije dao 5 knjiga Zakona, David 5 knjiga psalama
- ps 1 hermeneutički ključ
  - Kako se govori o Božjem zakonu?

07.01.2010.

www.flidi.hr/iamdg

9

Mudre izreke

- Zbirka kratkih izreka o životnoj mudrosti
  - hebr. "mašal"
- U jezgri knjige poslovice o kralju nastale na dvoru
  - c10-22; c25-29
    - Druga zbirka ima i povijesni podatak (25,1)
- Početak mudrosti – strah Božji (1,7; 9,10)
- Žena: alegorija mudrosti? 31,10-31

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

1

Propovjednik

- slučajna zbirka ili kompozicija
- 1,1 Naslov
  - 1,2 okvir i motto (koja ključna riječ?)
    - (I.) 1,3–3,22 Izlaganje: kako čovjek može biti sretan
    - (II.) 4,1–6,9 Objašnjenje: uobičajeno poimanje
    - (III.) 6,10–8,17 Obrana: protivna tumačenja
    - (IV.) 9,1–12,7 Primjena: poziv na radost i djelotvornost
  - 12,8 okvir i motto (ista ključna riječ)
- 12,9–14 dva pogovora

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

2

Citati

- objašnjavaju napetosti i protuslovlja
  - Propovjednik kritizira i pobija
  - provjerava mudrosnu tradiciju
- elementi dijaloga iz grčke filozofije
  - jedna glavna misao
- filozofija sreće

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

3

Pogovori

- 12,9-11 ubraja Propovjednika u nadahnute spise
  - naslov: Riječi propovjednikove 1,1
- v12-14 povezuje motive
  - strah Božji + obdržavanje zapovijedi
  - etika + Božji sud
    - "sine moj"
    - "sin Davidov, kralj u Jeruzalemu" 1,1 usp. 1,12-2,26

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

4

Knjiga Mudrosti

- najmlađi spis na grčkom u Bibliji
  - Mudrost Salomonova
    - tekst iz rukopisa, citata, prijevoda
  - pjesnički tekst
    - paralelizam
  - poticajni spis
- Pouka za život koju mudrac prenosi
  - pismoznac

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

5

Struktura Knjige Mudrosti

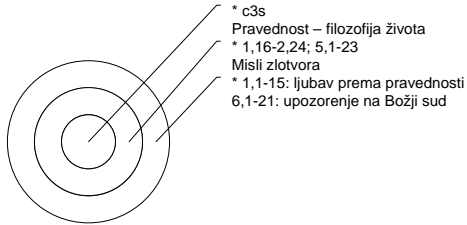
- Prvi dio: 1,1-6,21
  - A. pravednost i traženje Boga (1,1-15) + Božji sud (6,1-21)
    - B. zlotvori (1,16-2,24; 5,1-23)
      - C. pravednici su u Božjoj ruci (c3s)
- Drugi dio: Pohvala mudrosti 6,22-11,1
  - hvalospjev (6,22-8,21)
  - molitva (9,1-18)
  - plodovi mudrosti c10
- Treći dio: hvalospjev o Izlasku 11,2-19,22

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

6

Prvi dio knjige (1,1-6,21)

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

7

Knjiga Sirahova

- Origen preporučuje za katehezu
  - Jeronim je ne prevodi, ali je koristi.
  - u 4. stoljeću uvrštena u kanon
- Zbrika
  - forma: izreke, pouke, poučne pjesme, hvalospjevi, molitve
  - sadržaj: obični život, mudrost, strah Božji, Božja opstojnost
    - biblijska povijest

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

8

Struktura

- ima precizno oblikovanih većih cjelina npr. c24
- Tri dijela knjige:
  - 1,1–23,27;
  - 24,1–42,14;
  - 42,15–51,30
- uvod: podrijetlo mudrosti 1,1-10
- autobiografski osvrt na traženje mudrosti 51,13-29
- potpis 51,30
- Mudrost + strah Božji
- ostvaren ideal mudraca c44-49

07.01.2010.

www.fidi.hr/amdg (N. Bilić)

9

Životna mudrost u Izr 3

Izr 3 pripada pod naslov 1,1 gdje se definira cijela knjiga kao **Salomonove mudre izreke**. Izrečene su kao očinska pouka. Tekst Izr 3 formalno je istaknut zazivom בני "sine moj" koji se više puta ponavlja. Gdje se nalazi? (v1.11.21)

Tripot je upotrijebljen u c1, dok se u c2 nalazi samo u 2,1. Tako je c3 nova cjelina zato što započinje jednako kao 2,1, između nema novog početka i zato što se poziv "sine moj" 3x opetuje kao i u 1,8.10.15. S c4 započinje nova cjelina kako se vidi u 4,1. Kome se otac obraća, prvi put u knjizi? **Djeci**. I glagol i imenica jesu u množini.

U tekstu Izr 3 možemo razlikovati dijelove koji su sročeni u dijaloškoj formi (ti): **v1–11.21–31**, od onih koji su opisnog karaktera (3. jd.) **v12–20.32–35**.

Ovo je poglavlje ključan tekst za shvaćanje biblijske mudrosti jer se ovdje govori o mudrosti (הכמה *hokma*): u v13 **čovjekovoj** i u v19? **Božjoj**.

U Izr 3,13–15 ističe se da je mudrost vrjednija od **bogatstva**. Tko je slično u molitvi postupio (usp. 1 Kr 3,9.11)? **Salomon**

Mudrost se ne tiče samo nečega površnoga nego je pitanju čovjekov život, riječ o životu i smrti. To pokazuju:

v2.16 ארך ימים *'oraek jamîm* – produljiti dane, dug život (KS) v6.17[2x] דרך *derek* – put dug život (Šarić)
v18 עץ חיים *'es hajjîm* – životno drvo (KS); stablo života (Šarić) v22 חיים *hajjîm* – život

Drvo života, slika ljudske čežnje za vječnim životom, nalazi se jednako kao i drvo spoznaje dobra i zla posred vrta Gospodnjeg (Post 2,9), a nakon grijeha bit će zapriječen prilaz do njega (Post 3,22.24). Već SZ naznačuje rješenje jer se u Izr 3 pojavljuje isti motiv i dobiva svoju definiciju: Drvo života jest mudrost (Izr 3,18). Ovo je važan prijelaz za motiv koji će se u Otkrivenju, na kraju Biblije, rascvati i razbujati do punine. U opisu novog Jeruzalema nalazi se drvo života, zapravo cijeli drvored, koji raste i s ove i s one strane rijeke. Donosi plod svaki mjesec, a čak mu je i lišće ljekovito (Otk 22,2).

Biblijska mudrost o kojoj je ovdje riječ ne odnosi se samo na duhovni i misaoni, unutarumski svijet, nego na konkretne stvarnosti ljudskog života. Gdje se to vidi? (upisati redak!)

<i>zdravlje</i>	<i>suživot</i>	<i>imanje</i>
שר <i>šor</i> tijelo v8	הן <i>hen</i> ugled (KS), milost (Š.) v4	חסם <i>žitnica</i> v10
עצם <i>'æsæm</i> kost (KS), udovi (Š.) v8	כבוד <i>kabôd</i> čast v16	קב <i>kaca</i> v10

Socijalni zahtjevi mudrosti nalaze se u nizu od 5 zabrana koje u v27–31 počinju s "ne/nemoj". Pozitivno ih možemo ovako formulirati:

1. pomози potrebnome
2. priteci u pomoć odmah
3. stvaraj pozitivne planove za bližnjega
4. podiži parnicu s razlogom
5. kloni se nasilja

Mudrost ima i svoje praktične psihološke učinke. Što mudrost donosi za duševni život?

שלום <i>šalom</i> (2x)	sreća	v17a milina
v2 spokojstvo (KS), sreća (Š.)	v13 blažen (KS), blagoslovljen (Š.)	v23 siguran hod
v17b spokoj (KS), sreća (Š.)	v18 sretan	v24 miran san
		v25 sloboda od straha

S kime se izjednačuju mudraci, a kome su suprotstavljeni u v33–35?

mudraci (v35)	bezumnici (v35)
v32 ישרים <i>pravedni (KS), pobožni (Šarić) – pošteni</i>	v32 גלון <i>pokvarenjaci (KS), bezbožnik (Šarić) – zastranjivač, perverzljak</i>
v33 צדיקים <i>pravednici</i>	v33 רשע <i>bezbožnik – zlotvor</i>
v34 ענוים <i>ponizni</i>	v34 לצים <i>podsmjevači – podrugljivci</i>

Propovjednik (Prop)

Pisana hebrejskim jezikom ova je knjiga u predaji sačuvana u trećem dijelu HB pod uobičajenim nazivom Kohelet (קהלת – od glagola „okupiti“). U grčkoj tradiciji dobiva naziv Ekklesiastes od *eklesia* - sazvana zajednica, koji je sačuvan i u latinskome (Ecclesiastes).

Knjiga je stilski privlačna jer nudi razmišljanja u prvom licu koja formalno djeluju kao osobno svjedočenje i autentično iskustvo. Sam "Propovjednik" javlja se za riječ od 1,12. Osim toga u tekstu postoje i dijaloški sročene rečenice upućene izravno sugovorniku (2. lice jd.).

U tumačenju kako je Knjiga Propovjednikova strukturirana dva su smjera. Jedan vidi u knjizi niz pojedinačnih izreka koji su slobodno ili po asocijacijama povezane. Drugi smjer traži kompoziciju koja obuhvaća pojedine dijelove, a i cijelu knjigu. U naše vrijeme sve se više navode razlozi koji upućuju na to da knjiga ima odabranu i promišljenu strukturu.

Backhaus i Schwienhorst-Schönberger ovako raščlanjuju knjigu:

1,1	naslov	
	1,2	<i>okvir i motto - ključna riječ: „ispraznost“ (KS), „taština“ (Šarić); doslovno: „dašak“</i>
	(I.) 1,3–3,22	Izlaganje: kako čovjek može biti sretan?
	(II.) 4,1–6,9	Objašnjenje: susret s običnim poimanjem sreće i tradicionalnim vrijednostima
	(III.) 6,10–8,17	Obrana: sučeljenje s drugim tumačenjima ljudske sreće
	(IV.) 9,1–12,7	Primjena: poziv na radost i djelotvornost
	12,8	<i>okvir i motto („ispraznost“)</i>
12,9–14	dva pogovora	

U čitanju ove knjige čovjek nailazi na mnoga protuslovlja koja treba pravilno shvatiti. Teorija citata objašnjava napetosti i protuslovlja pretpostavljajući da Propovjednik citira pojedina mišljenja s kojima se kritički suočava. Propovjednik nema takve poglede nego ih kritizira i pobija. Citati se međutim u tekstu ne mogu lako prepoznati jer nisu posebno označeni. Tri autora (Whybray, Michel und Backhaus) razradili su kriterije po kojima se može ustvrditi što su citati.

Citati odgovaraju i tumačenju uz pomoć različitih književnih vrsta jer jednako tako pokazuju da Propovjednik ispituje i provjerava mudrosnu tradiciju.

Knjiga ima elemente dijaloga koji su poznati iz grčke filozofije u tradiciji cinika i stoika. Često se govor i odgovor, tvrdnja i pobijanje u knjizi tako izmjenjuju da se izvana ne može vidjeti gdje započinje odgovor pa je potrebno proučiti sadržaj. Ovakav tekst odgovara školskom predavanju koje uzima u obzir protivne tvrdnje i diskusiji nakon predavanja u kojem treba uvažiti prigovore. U okviru jedne glavne misli obrađuju se različite teme. Glavna misao programatski se razvija na početku djela i potom se primjenjuje na različite situacije u običnom životu. Na temelju tema i motiva koje nudi tradicija glavna se misao prosuđuje.

Iako knjiga na prvi pogled odiše svojevrsnim skepticizmom i resignacijom, stavljaajući sve u pitanje, ipak jasno pronalazi u Bogu i izvor mudrosti i radosti - dakle i intelektualne i emocionalne, životne pozitivnosti (2,26).

Propovjednik u prvom dijelu (1,3–3,22) iznosi osnove zasade svoje filozofije sretnog života. U drugom dijelu (4,1–6,9) razjašnjava je i produbljuje u dijalogu s predfilozofskim poimanjem sreće. U trećem dijelu brani je u dijalogu s protivnicima čije riječi navodi i pobija. U četvrtom dijelu (9,1–12,8) Propovjednik poziva svoga učenika da prione uz njegov nauk.

Usred kritiziranja i pobijanja životnih stavova i propitivanje svekolike prakse u knjizi se nalaze i izravne pouke o praktičnom odnosu prema Bogu npr. u 4,17-5,3. Hram - "kuća Božja" stvarnost je s kojom se kao redovitom računa (4,17). Vraća knjigu na središnju biblijsku misao o Božjoj prisutnosti i potvrđuje lik Salomona, koji je graditelj hrama. Religijska praksa ne svodi se na izvršavanje obreda nego se zahtijeva slušanje što je u SZ-u definicija vjere. Vjerovati - znači slušati Božju riječ. Pouka o molitvi koja oprezno postupa s riječima (5,1) uzima u obzir izravan govor Bogu kao naravnu stvar, a svojim sadržajem nalazi odraz i u Isusovoj pouci da uslišanje ne dolazi zbog mnoštva riječi (Mt 6,7). UPozorenje da zavjet treba izvršiti (5,3) potiče osjećaj vlastite vrijednosti i ističe poštovanje vlastitih riječi. Preuzimanje obveze također veže Propovjednika na središnju biblijsku temu Saveza.

Ishodišno pitanje je ipak pragmatično i utilitaristički usmjereno. Propovjednik traži korist, dobit ili profit za čovjeka. Što je ono vrijedno, do kakva ploda čovjek može doći (1,3). Potraga za dobiti (hebr. jîtrôn) 11 puta je naznačena i povezuje sve formalne dijelove knjige (1,3; 2,11.13[2x]; 3,9; 5,8.15; 7,12; 10,10s).

Prvi pogovor 12,9–11 svrstava Propovjednika u biblijsku mudrosnu tradiciju (usp. Sir 37,22–26) i ubraja njegove riječi u nadahnute mudrosne spise. Tom pogovoru odgovara i prvi dio naslova koji glasi: „Riječi propovjednikove“ (KS: „misli propovjednikove“).

Drugi pogovor 12,12–14 preuzima i nanovo povezuje središnje pojmove i motive iz knjige. Povezuje strah Božji i obdržavanje zapovijedi. Obrazlaže etičke zahtjeve upozoravajući na Božji sud i tako podupire misao koja je izrečena već u 11,9. Upotrebljava i redovit poziv iz mudrosne tradicije: „sine moj“ (v12) koji se u knjizi izbjegava. U vezi s ovim drugim pogovorom stoji i drugi dio naslova "sin Davidov, kralj u Jeruzalemu" koji odgovara autobiografskoj refleksiji o kraljevskom životu u 1,12–2,26 te osim općenitog biblijskog mudraca precizira da je riječ o Salomonu. Pomoću drugog pogovora Knjiga Propovjednikova uvrštena je u mudrosnu teološku tradiciju koju od početka temeljito ispituje i prosuđuje.

1. Uz Knjigu mudrosti Propovjednik je u Starom zavjetu najbliži filozofiji.
2. Kritičko eudaimonističko polazište, antropocentrička pitanja, ciklička kozmologija u kojoj se stalno sve ponavlja i vraća čine Propovjednika dijaloškim partnerom antičke i moderne filozofije.
3. Upozoravajući na granice ljudskog djelovanja i kritizirajući mentalitet posjedovanja Propovjednik vodi do važnosti vlastitog iskustva.
4. Propovjednik pobija sve antropologije i teologije koje zahtijevaju da čovjek bude sretan tek s onu stranu i samo u zagrobnom životu.

Knjiga Mudrosti (Mudr)

Pod naslovom „Mudrost Salomonova“ sačuvan je ovaj najmlađi spis na grčkom jeziku unutar Starog zavjeta. Pripisivanje Salomonu, nositelju mudrosne predaje u Bibliji, povezano je s time da on u srednjem dijelu knjige uzima riječ.

Latinski prijevodi izostavljaju njegovo ime i daju jednostavan naslov: „Knjiga Mudrosti“. Grčki izvorni tekst do nas je došao na temelju rukopisa, na temelju citata u ranokršćanskih pisaca i na temelju prijevoda.

Knjiga Mudrosti pisana je pjesničkim jezikom. Ima mnoge umjetničke stilske figure koje tekstu daju literarnu snagu. Ne ravna se prema grčkim ritmičnim stihovima, nego je u duhu biblijskog pjesništva obilježava paralelizam, ponavljanje iste misli ili slike na drugi način u idućem retku. Knjiga Mudrosti odgovara helenističkom poticajnom spisu (protreptikos) koji poučavajući i opominjući poziva na određen nazor i konkretno življenje u skladu s tim.

Salomon, veliki mudrac nastupa i govori. Formom i sadržajem uspostavljena je veza s omiljenom biblijskom poukom za život koju mudrac prenosi idućem naraštaju. Knjiga Mudrosti čvrsto je usidrena u biblijskoj mudrosnoj tradiciji. Za razliku od starije predaje mudrac helenističkog i rimskog razdoblja ne otkriva Božju volju samo opažanjem svijeta oko sebe nego i preciznim tumačenjem Svetoga pisma. Mudrac je pismoznamac. Pohvala mudrosti, primjeri i usporedbe odgovaraju vrstama teksta koje se u Bibliji nalaze. Knjiga na raznolike načine prepričava i tumači biblijske tekstove.

Tri su glavna dijela u knjizi koji su u sebi umjetnički složeni. Posebno mjesto ima 10. poglavlje budući da je formom bliže trećem dijelu iako sadržajem pripada u pohvalu mudrosti u drugom dijelu.

Prvi dio knjige 1,1–6,21 u koncentričnim krugovima obrađuje važne teme. Vanjski krug je poziv na ljubav prema pravednosti i traženje Boga (1,1–15), te upozorenje moćnicima i sucima na Božji sud (6,1–21). Prvi unutarnji krug bavi se mislima i planovima zlotvora i bezbožnika (1,16–2,24; 5,1–23). U središtu je filozofija života koja razlaže da su pravednici u Božjoj ruci i da će primiti plaću (c3s). I formom je središnji dio istaknut kao glavna poruka.

Drugi dio knjige 6,22–11,11 jest Pohvala mudrosti. Velik hvalospjev mudrosti (6,22–8,21) zaključuje molitva za mudrost (9,1–18) nakon koje slijede primjeri o spasonosnim plodovima mudrosti (c10).

Treći dio knjige je najveći 11,2–19,22 i u obliku hvalospjeva prepričava Izlazak. Kazna nad neprijateljima odgovara dobročinstvima prema pravednicima. Egipatska zla odgovaraju spasonosnim čudesima u pustinji.

Knjiga Sirahova (Sir)

Preuzeta iz židovske tradicije, u prvoj Crkvi bijaše omiljena, a Origen je preporučuje za pouku u vjeri. Čak i Jeronim koji je nije ubraja u kanon, pa je nije ni preveo na latinski, često je nakon 400. godine koristi. U zapadnoj je Crkvi na Sinodi u Hiponu (393.) i Kartagi (397.) zajedno s ostalim deuterokanonskim spisima uvrštena u Sveto pismo.

Zbirka se sastoji od 51 poglavlja. Formalno u njoj se razlikuju različite vrste tekstova poznate u mudrosnim knjigama: izreke, pouke, poučne pjesme, hvalospjevi i molitve. Sadržajno obuhvaća sva područja običnog života, reflektira o mudrosti, strahu Božjem, Božjoj opstojnosti. Osim toga osvrće se na biblijsku povijest.

U knjizi postoje precizno oblikovane veće cjeline kao što je npr. c24.

24,1–22: hvalospjev koji mudrost izriče o putu koji je prošla (Bog – stvaranje – Izrael).

24,23–29 Mudrost je Tora i donosi blagoslov.

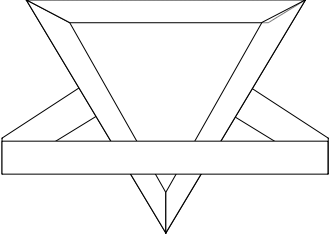
24,30–34 autobiografska bilješka o piscu.

U Knjizi Sirahovoj mogu se razlikovati tri dijela 1,1–23,27; 24,1–42,14; 42,15–51,30 koji u 1,1–10 imaju uvod o podrijetlu mudrosti, u 51,13–29 autobiografski osvrt na traženje mudrosti i potpis u 51,30 kao završetak.

Pouke su nakon c24 sve veće, zatvorenije i dublje. Mudrost i strah Božji tvore obzor u kojem se nalaze konkretne pouke o svim područjima ponašanja u osobnom i javnom životu. Često se ističe život u obitelji (roditelji 3,1–6; osobe u kući 7,19–28; muž i žena 7,25s)

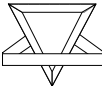
U prvom i drugom dijelu knjige, osim mudrosti i straha Božjega, još se nalaze razmišljanja o stvaranju. U drugom i trećem dijelu izričito se povezuje mudrost koja je nazočna u stvorenjima s biblijskom poviješću Izraela.

U c44–49 nabrajaju se likovi koji oslikavaju ideal mudraca iz 39,1–11.

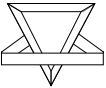
Izaija

ישע *ješa'* + יהוה *jahû* – Jahve je spasenje

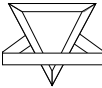
Omiljena knjiga

- ✓ mnoštvo izreka važnih za duhovnost
  - npr. o oproštenju
    - grijesi kao grimiz > bijeli kao snijeg 1,18
  - o Božjoj ljubavi:
    - imenom sam te zazvao, ti si moj 43,1
    - u dlanove sam te svoje urezao 49,16
- ✓ Božje riječi izravno upućene slušateljima

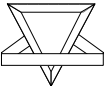
Teološke teme

- ✓ roditeljske osobine Boga
  - ti si otac naš 64,7
  - može li žena zaboraviti svoje dojenče... ja tebe zaboraviti neću 49,15
- ✓ narod kao Božji vinograd koji treba čuvati i obrađivati: c5; 27,2-5.
  - izravna kritika
    - vol i magarac 1,5
  - loše stanje razlog je za poziv u c6

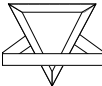
Izaija važan za Novi zavjet

- ✓ dolazak Isusov:
  - novorođeni Emanuel Iz 7,14 = Mt 1,23
  - pripravite put Gospodinu Iz 40,3 = Mk 1,3
    - Evangelisti primjenju i tumače Pisma
- ✓ Isusovo poslanje:
  - Duh Gospodnji na meni je... Iz 61,1 = Lk 4,18
- ✓ smrt i uskrsnuće:
  - Jahve je svalio na nj bezakonje nas sviju 53,6
  - uspjeh će sluga moj, podignut će se, uzvisti i proslaviti 52,13

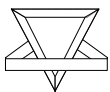
Složena knjiga

- ✓ I. dio (“Protoizaija”) c1-39
  - doba asirske vladavine (8. st. pr. Kr.)
- ✓ II. dio (“Deuteroizaija”) c40-55 – knjiga utjehe
  - doba Babilonskog sužanjstva i povratka (6. st.)
- ✓ III. dio (“Tritoizaija”) – pogled u budućnost
  - proslava Jeruzalema, Božji sud (apokalipsa)

Cjelina

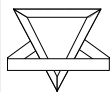
- ✓ Bog je “Svetac Izraelov”
- ✓ lik Izaije
  - u naslovima (1,1; 2,1; 13,1...)
  - u autobiografskim izvještajima (c6; 8; 37s; 61)
    - suradnja s Ezekijom c37s usp. 2 Kr 19s
  - proročki govor u 1. licu
- ✓ sudbina sluga Jahvina i njegove sluškinje (gora Sion i grad Jeruzalem, vidi c54)

Mesijansko kraljevstvo

- ✓ hodočašće svjetskih naroda Iz 2,2-4 usp. Mi 4,1s
  - u dijalogu s drugim knjigama
- ✓ kozmički mir c11
  - izdanak Jišajev: usp. 2 Sam 7
    - v6a životinja + životinja
    - 6b + čovjek
    - v7 životinja + životinja
    - v8 + čovjek

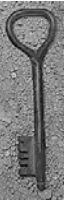
7

Nada

- ✓ četiri pjesme o sluzi Jahvinu:
  - c42 Bog govori o svom miljeniku
  - c49 sluga izvješćuje o svom poslanju
  - c50 sluga se uzda u Božju snagu u nevolji
  - c53 zajednica prepoznaje sudbinu sluge Božjeg
- ✓ proslavljeni Jeruzalem c60
  - na koji je način Jeruzalem prisutan u tekstu?
  - kakve su osobine toga grada?

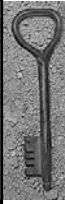
8

Jeremija

- ◆ G. Fischer: elementi u Jr 1,18a označuju
  - grad, hram i zidine koji će u c52 biti razoreni
  - inkluzija za cijelu knjigu
    - prorok ostaje
- ◆ LXX ima neke razlike u opsegu i rasporedu
- ◆ struktura (poezija/proza):
  - c1-25: govori protiv Izraela i Jude
  - c26-45: izvještaji sa zaključnom utjehom Baruhu
  - c46-51: govori protiv stranih naroda
  - c52: izvještaj o propasti Jeruzalema i hrama

20.01.2010. [www.ffdi.hr/amdg\(jer_tuz_bar.ppt\)](http://www.ffdi.hr/amdg(jer_tuz_bar.ppt)) 1

Savez srca u Jr 31,31–34

- ◆ tekst u “Knjizi utjehe” Jr 30s
  - istaknuto je srce לב *leb* v33
  - “novi savez” ברית חדשה *b'erit hadaša* v31
  - riječ Gospodnja יהוה נאם (4x v31-34)
- ◆ obiteljski prostor
  - בית “dom” Izraelov v31.33, Judin v31.
  - braća: אח *'ah* v34
  - bližnji רע *rea* “drug” v34
    - postoje razlike: mali i veliki
  - narod: עם *'am* v34

20.01.2010. [www.ffdi.hr/amdg\(jer_tuz_bar.ppt\)](http://www.ffdi.hr/amdg(jer_tuz_bar.ppt)) 2

Božja naklonost

- ◆ Bog prihvaća zajednicu i priznaje se njezinom
  - tzv. formula saveza v33
- ◆ Božja aktivnost
  - upisuje pouku u srce (Zakon = תורה) v33
- ◆ intimno poznavanje Boga: ידע *jada'* v34
- ◆ קרב *qereb* središte, nutrina v33 “duša”
  - נפש *nefeš* obično “život”
- ◆ savez utemeljen na oprostjenju סלח *salah*

20.01.2010. [www.ffdi.hr/amdg\(jer_tuz_bar.ppt\)](http://www.ffdi.hr/amdg(jer_tuz_bar.ppt)) 3

Tužaljke

- ◆ u HB u trećem dijelu: Spisi
- ◆ vezana uz Jeremiju zbog 2 Ljet 35,25
- ◆ umjetničko djelo: 5 poglavlja, 5 tužaljki
  - prve četiri imaju alfabetske kitice
- ◆ o kome govori 1,1,
  - u kakvom je stanju?
- ◆ treća tužaljka: osobna
  - u središtu, formalno još dotjeranija
  - svaka strofa tristih koji počinje istim slovom (3x22)

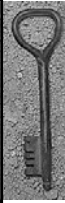
20.01.2010. [www.ffdi.hr/amdg\(jer_tuz_bar.ppt\)](http://www.ffdi.hr/amdg(jer_tuz_bar.ppt)) 4

Istaknute teme u Tuž

- ◆ peta: molitva naroda
  - obraćenje: vraćanje Bogu 5,21
- ◆ 2. tužaljka preuzima motiv iz 1,6 i stavlja ga u središte 6x (2,1.4.8.10.13.18)
  - suprotnost “udovici” u 1,1
  - simbol i grada i zajednice,
- ◆ 4. pjesma zaključuje motiv u 4,22a
  - kako?
    - politički
    - teološki

20.01.2010. [www.ffdi.hr/amdg\(jer_tuz_bar.ppt\)](http://www.ffdi.hr/amdg(jer_tuz_bar.ppt)) 5

Komunikacijska struktura

- ◆ Pronađite u Tuž
  - A. govor o Jeruzalemu
  - B. govor Jeruzalema
  - C. govor Jeruzalemu
  - D. osobnu molitvu
  - E. molitvu zajednice

20.01.2010. [www.ffdi.hr/amdg\(jer_tuz_bar.ppt\)](http://www.ffdi.hr/amdg(jer_tuz_bar.ppt)) 6

Baruh

- ◆ knjiga iz LXX
- ◆ proza:
  - 1,1-14
    - Baruh djeluje u Babilonu (izvještaj u 3. licu)
    - sa zaslužnjem Jojakinom (Jekonija, Konija)
    - spašava liturgijsko posude
  - 1,15-3,8 velika pokornička molitva zajednice
  - c6 prijepis Jeremijina pisma prognanicima
    - obraćanje zajednici
    - pouka o kumirima
    - samo u c6 spominje se imenom Jeremija

20.01.2010. [www.ffdi.hr/amdg\(jer_tuz_bar.ppt\)](http://www.ffdi.hr/amdg(jer_tuz_bar.ppt)) 7

Poezija u Bar

- ◆ pjesma o mudrosti 3,9-4,4
  - udomila se među ljudima 3,38
    - utjelovljenje logosa?
- ◆ pjesma o obnovi Božjeg naroda 4,5-5,9
  - Jeruzalem – majka (4,8) koja progovara djeci
    - “djeco moja” (4,19.21.25)
  - u 5,7 motiv novog izlaska. Odakle?
    - Iz 40,4

20.01.2010. [www.ffdi.hr/amdg\(jer_tuz_bar.ppt\)](http://www.ffdi.hr/amdg(jer_tuz_bar.ppt)) 8

Savez srca (Jr 31,31–34)

Poznato je da srce u Sv. pismu označava čovjekovu nutrinu, središte osobnosti. Srce je sjedište misli i odluka. Opreka je izvanjskosti, površnosti, općenitom javnom mnijenju, pukim dojmovima. Snaga Crkve, snaga Kristova vjernika jest u tome da je kadar razlikovati bitno od nebitnoga. Ne zaustavlja se na vanjštini i slici iz medija, nego znade zaroniti u srž stvari.

Poznati odlomak iz Knjige proroka Jeremije koji govori o „Novom savezu” (Jr 31,31) jedna je od najvažnijih veza Starog zavjeta s Novim. Novi je savez savez srca jer će Bog svoj zakon upisati u ljudsko srce. Riječi koje Isus izgovara kod Posljednje večere primjena su onoga što Jeremija zapisa: „novi savez”. Kad Isus govori o svojoj krvi, ostvaruje proroštvo nekoliko stotina godina prije izrečeno. Nakana Božja ostvaruje se.

Riječi u Jeremijinu proroštvu jesu Božje riječi u užem smislu. Lako se raspoznaju jer ćemo četiri puta u tekstu naći formulu Gospodnje riječi: „riječ je Jahvina” – za svaki biblijski redak po jedanput (31–34). To je iskaznica, kôd za prepoznavanje. Bog progovara u prvom licu, objavljuje svoje nakane, iznosi što mu je na srcu.

Bog govori o živoj zajednici koja je označena kao „dom” (r. 31.33), kuća, zajedništvo onih koje štiti isti krov i zajednički zidovi. To su oni koji ulaze i izlaze na ista vrata. U toj zajednici najbliži su rođaci, djeca istih roditelja. Govori se o „braći”: „Brat brata više neće poučavati” (r.34). Kao poznavatelji biblijskog govora slobodno možemo dodati i sestre. Govori se i o prijateljima, „drugovima”, bližnjima (r. 34). To su ljudi, i muški ženski, i mladi i stari, koji se družu. Zajednica obuhvaća i jasne razlike. U njoj su i „mali i veliki“ (r.34). Širokogrudna je Božja nakana: Poznavat će ga svi – sve tamo od najmanjeg pa do najvećega.

U tekstu se zajednica također zove „narod” (hebr. ‘am r. 33). Ovaj biblijski pojam ističe međusobne rodoslovne i rodbinske veze ljudi, za razliku od drugog pojma koji u središte stavlja političku i javnu, pravnu zajednicu (hebr. goj). Ovdje narod označava rođake, rodbinu u širem smislu, obitelj koja ima zajedničku krv i povijest.

Istaknut je prvi i osnovni učinak novog saveza, saveza srca. Članovi saveza postaju sunarodnjaci s Bogom, Božja rodbina. Bog cijelu zajednicu usvaja i priznaje se njezinom: „Bit ću Bog njihov, a oni narod moj.” (r. 33) Što Sin Božji ostvaruje, uzimljući ljudsku narav na sebe, davno je najavljeno.

Savez srca zasniva se na aktivnosti koju Bog na sebe preuzima. Svoju pouku i životne upute staviti će u njih. On će pisati izravno u srce (r.33). Srce postaje Božja bilježnica. Na ovom se primjeru dobro vidi kako biblijska riječ Zakon – Tora zapravo znači „pouka”. To su „upute” korisne za život koje treba upamtiti i primijeniti.

Drugi važan plod saveza srca jest odsutnost oholog dociranja. Neće oni jedan drugoga više poučavati. Savez srca znači intimno poznavanje Boga, poznanstvo s njime. Ne moramo jedni drugima nametati svoje slike o Bogu. Spoznavanje jest jedan od poznatijih biblijskih izraza možda baš zato što označava i intimnu ljubav, potpunu tjelesnu blizinu, spolno sjedinjenje. O takvom međusobnom predanju čovjeka i Boga ovdje je riječ. U međusobnoj povezanosti Boga i zajednice prepoznaje se rječnik bračne pripadnosti, ljubavi muža i žene.

Kad Jeremija uz srce govori i o duši (r. 33), onda to nipošto ne znači opreku tijelu. Riječ je o unutarnjem životu. Hebrejska riječ označava blizinu, bliskost, a slična je latinskom izrazu „intimus” koja je ušla i u suvremene jezike. Označava ono najnutarnjije.

Savez srca stvara razliku nasuprot prošloj generaciji. Upisivanje u srce bitno se razlikuje od riječi Božjih koje su bile popraćene grmljavinom i vatrom i za koje je Mojsije morao biti posrednik. Sada će Bog pisati izravno u srce. Savez srca potreban je jer je zajednica raskinula onaj prijašnji savez. Zato novi savez počiva na Božjem oprostjenju.

Nedokučive tajne proroka Jeremije

Spasenje iz propasti u Jr 33

Naslov ovog prikaza uzet je iz Božje najave proroku da će mu objaviti nedokučive, nepristupačne stvari (בצרות fem. pl. Jr 33,3). Jeremija, općenito poznat kao navjestitelj nevolje, c33 intenzivno posvećuje spasenju. Tekst ima tri dijela (v1–18.19–22.23–26), označena s tzv. proročkom formulom "I dođe riječ Jahvina..." (ויהי דבר־יהוה v1.19.23) koja svrstava Jeremiju u niz istinskih biblijskih proroka, primateljja Božje riječi.

Početak idućeg poglavlja ima naslov koji nije glagolska rečenica ni dio pripovijedanja: "Riječ koju Jahve uputi..." (34,1). To je literarni signal kakav se ne pojavljuje sve od 32,1 te jasno daje do znanje da s c34 počinje nešto novo, a da se c33 veže uz prethodan tekst. Veza s c32 jest i mjesto radnje, "tamničko dvorište" (32,2.12; 33,1), u kojem je prorok zatočen i kojim se c33 smješta u kontekst knjige ("tamničko dvorište" c37; 38,6.13.28; 39,15). O literarnoj vezi s c32 svjedoči i pripomena da je riječ Božja pohodila proroka "drugi put" (שנית 33,1), nakon što se to u prethodnom poglavlju već zbio.

Unutarnje veze u tekstu počinju s motivom "David" koji se spominje 5x u c33 i povezuje sva tri dijela jer se pojavljuje i u prvom (דוד v15.17) i u drugom (דוד v21s) i u trećem (דוד v26). Novost 2. i 3. dijela jest dodatna oznaka "sluga moj" koja u Božjoj riječi stoji uz Davida (3x עבדי v21s.26). Treći dio (v23–26) osim toga preuzima iz drugoga (v19–22) važnu temu "moj Savez" (בריתי v20.25) čime su oba odlomka zajednički istaknuta. I sluga Gospodnji i Božji savez najavljuju pozitivan preokret.

Božja riječ u v14–16 istaknuta je tzv. formulom Jahvina govora: "riječ je Gospodnja" (נאם יהוה v14) koja se u c33 samo tu pojavljuje. Osim toga ovi se reci vraćaju na ono što je rečeno u 23,5s i ovdje je označeno kao "dobra riječ" ("dobro obećanje" v14), svjedočeći da Bog ostaje vjeran. Literarno ovaj dio teksta ističe i ponavljanje uzvika "evo" (הנה v14) koji je već u v6 služio za preokret od propasti (v4s) u spasenje (v6–9). Riječ Gospodnju u v14–16 naglašava i trostruko opetovanje teme "pravednost": Bog najprije najavljuje kraljevskog potomka koji će biti "izdanak pravednosti" (צדקה v15), potom precizira da će on vladati u skladu s pravednošću, "po pravici" (צדקה v15). Kao vrhunac objavljuje se teološka osnovica pravednosti koja vrijedi za cijelu zajednicu, simboliziranu gradom Jeruzalemom. Novo ime Jeruzalema glasi: "Jahve (je) pravda naša" (צדקה v16). Uz to "pravica" po kojoj će se novi vladar ravhati nije samo uzvišeno Božje svojstvo nego je i "pravo" (משפט v15), što se ovdje vjerojatno odnosi na pisano slovo Zakona tj. pouke (Tora).

Cjelovitost teksta u Jr 33 počiva na 7x opetovanoj tzv. glasničkoj formuli "ovako govori Gospodin" (כה אמר יהוה v2.4.10.12.17.20.25). Prvi je dio (v1–18) međutim glavni ne samo svojom veličinom, nego i zbog toga što se u njemu 2x najavljuje promjena sudbine ("okrenut ću udes" v7.11) i 2x se može naći rečenica "rekao je Jahve" kao opisna potvrda Božjeg govora (אמר יהוה v11.13). U tom se prvom dijelu također 2x rabi uzročni veznik "jer" (כי v4.17) koji tumači da Jeremija treba zazvati Boga (v3) zbog "kuća ovoga grada" napunjenih tjelesima (v4s) i da je razlog za pravednost, potomstvo, spasenje i siguran život (v14–16) u obećanju trajnog svećenstva i kraljevstva (v17s).

Potomstvo Davidovo kao motiv spasenja nastavlja se na obećanje koje je prvi put izgovorio prorok Natan u 2 Sam 7. Jeremija na 5 mjesta u ovom poglavlju na različite načine preuzima

taj motiv govoreći o "izdanku pravednom" (v15), o tome da "neće nestati potomka na prijestolju" (v17), o "sinu" sluge Božjeg Davida (נָח v21), te još 2x o "potomstvu" (שְׂרָפָה sjeme) sluge Božjeg Davida (v22), te Jakova i Davida (v26). Ovaj motiv povezuje glavni dio teksta s preostala dva odlomka.

Dok je v1–18 usmjeren na grad i zemlju, 2. i 3. dio teksta spasenje smještaju u kozmički kontekst. U v19–22 spominje se 2x "dan" i "noć" (v20), te uz to vojska nebeska i pijesak morski (v22). U v23–26 još jednom se govori o "danu i noći", a "nebo i zemlja" (v25) potvrđuju vezu s izvještajem o stvaranju. Bitna teološka novost u tome je da se stvaranje (Post 1), već prije saveza s Noom, promatra kao savez jer hebrejska rečenica izjednačuje ponajprije "moj savez" i "dan" odnosno "noć" (v20), a potom su u v25 "dan i noć" (točnije "danju i noću") Božji savez o kojem on govori ("moj savez").

Komunikacijska struktura teksta obilježena je najvećim dijelom kao Božji govor proroku prepoznatljiv po uporabi 2. lica jednine. Glagoli "zazovi", "ne znaš" (v3) te "nisi li opazio" (v24) uspostavljaju izravan kontakt. Proročka formula (v1.19.23) jest opisni dio teksta sročeni u 3. jd.

Već svojom ulogom u knjizi ovo poglavlje Jr 33 svjedoči o spasenju. U njemu pozitivna proroštva Jeremijina završavaju i u njemu se govori o spasenju više nego li u bilo kojem drugom poglavlju. Kad Bog potiče proroka i daje mu obećanje: "zazovi i odazvat ću se" (v2) onda je to i književnim ustrojem utemeljeno jer je c33 Božji odziv na Jeremijinu molitvu 32,16–25.

Realističan pogled na spasenje očituje se u Jr 33 po ozbiljnom uzimanju i druge, negativne strane. Božji govor opetovano prepoznaje zlo. Spominjući svoju srdžbu, jarost i odvratanje lica (v5), te ističući grijeh ne kao općenit promašaj nego kao prijestup protiv njega samoga (v8), Bog u isti mah razotkriva teološku jezgru zla. Međutim, dok se gnjevna reakcija samo po jedamput spominje, u najavi spasenja po dva puta bit će govora o ozdravljenju (2x רפא v6), o miru (2x שלום v6.9) i o dobru (2x הטבה v9). Formula preokreta, kojom se sam Bog, predstavljen kao stvoritelj (v2) i darivatelj mira (v9) obvezuje na izvršenje zadaće, tri put je opetovana ("promijenit ću udes" v7.12.26), a smjer promjene jasno je potvrđen zaključnom riječi cijelog teksta: "smilovat ću se" (רחם v26).

Spasenje nasuprot propasti u Jr 33 naznačeno je i formalno. U tekstu se može naći oko 15 izraza koji označuju propast, ali ih je dvostruko više za spasenje. Osim toga zlo i nevolja opisuju se samo do v10, poslije slijedi pozitivan pogled na spasenje. (Glagol "odbaciti" u v24 dio je citata koji nije prihvaćen, a u v26 stoji u irealnoj pogodbi pa je samim tim zanijekan.)

Formalni naglasak prepoznaje se i u 5 različitih slika spasenja koje se 3x ponavljaju. Rekli smo, o promjeni sudbine govori se 3x (v7.11.26). Osim toga riječju לָל tri put se promatra punina: "sve dobro", "sva sreća" i "sav mir" (v9). Jeruzalem prima tri pozitivna atributa "radost", "hvala", "čast" (v9). Kako već vidjesmo, 3x se opetuje motiv pravednosti (v15s) i tri različite imenice označuju obećano potomstvo: "izdanak" (v15), "sin" (v21), "sjeme" (v22.26).

U važnoj rečenici Bog najavljuje da "im sam čini svekoliko dobro" i da će o tome "čuti svi narodi svijeta" (v9). Ako se u zajednici označenoj 3. mn. ("njima") prepoznaju upravo "narodi", a ne samo stanovnici Jeruzalema, onda već ta rečenica uvodi sveobuhvatnu perspektivu spasenja koja će u 2. i 3. dijelu biti oslikana slikama iz Post 1. Božje djelovanje

smjera na sve narode ("oni" v9), a ne samo na zajednicu simboliziranu Jeruzalemom ("oni" v6).

Opis nevolje može se u ovom poglavlju donekle rasporediti u *tri* vrste, a svaka pronalazi svoj odgovor u pozitivnoj najavi. "Tamnica" (v1), "rušenje", "nasip" i "mač" (v4) te "borba" (v5) obilježavaju *rat*. Spasonosna opreka mu je "mir" (v6.9), po kojem će ljudi "biti spašeni" i "živjeti spokojno" (v16). Propast se sastoji u *opustošenju* koje se prepoznaje već u pogledu na "trupla" (v5), izrijeком se opetovano navodi kao "pustinja", "pusto mjesto", "bez čovjeka i bez životinje" (v10.12), a spominju se k tome i "opustošene ulice" (v10). Spasenje je u tom smislu oslikano "gradnjom" (v7) i "pastirima" (v12) koji broje svoja stada (v13). Teološka strana zla tj. *grijech* u tekstu je izrečena pojmovima koji se s jedne strane odnose na Božje djelovanje "udariti", "srdžba" i "jarost", "skriveno lice" (v5), a s druge strane na zajednicu: "opakost" (v5), "sagriješiti", "skriviti", "odmetnuti se" (v8). I ovaj dubinski vidik nevolje ima svoju osobitu opreku u Božjoj najavi da će "očistiti", "oprostiti" (v8) i "smilovati se" (v26), te u četverostrukom isticanju saveza ("moj savez" v20s.25).

Osim ove odgovarajuće protuteže Jr 33 s dvije potankosti daje do znanja da je *mjera dobra veća* i da Božje spasenje ne samo ublažava veličinu nevolje, nego je i nadvisuje. Nasuprot pogledu na mrtva ljudska tijela koja se samo jednom spominju ("trupla" v5), u tekstu je 2x ponovljeno Božje obećanje da "nikada neće nestati potomka" (v17s). Osim toga, temeljna opreka označena hebrejskim riječima "dobro" (3x טוב) i "zlo" (1x רע) pokazuje da Božja riječ ne zatvara oči pred zlom, uočava ga (רע "opakost" v5), ali obilnu mjeru spasenja formulira trostruko: "sve dobro", "sva sreća" (2x טוב v9), i "dobro obećanje" (טוב v14).

**Nedokučive tajne proroka
Jeremije**

Spasenje iz propasti
u Jr 33

dr. N. Bilić SJ

15.01.2009. www.ffdi.hr/amdg 1

Granice i dijelovi teksta

- **Tri dijela: v1-18.19-22.23-26**
- **Označeni s: יהי דבר יהוה אל ירמיהו**
  - “I dođe riječ Jahvina Jeremiji” v1.19.23 – proročka formula
- **“Riječ koju Jahve uputi...” 32,1; 34,1**
- **Veza s c32:**
  - **mjesto – ההצר המטרה**
    - “tamničko dvorište” 33,1 < 32,2.12 (vidi c37; još 38,6.13.28; 39,15)
  - **שנית “drugi put” 33,1**

15.01.2009. www.ffdi.hr/amdg 2

Unutarnje veze

- **דוד “David”**
  - 1.dio: v15.17
  - 2.dio: v21.22 + עבדי “sluga moj”
  - 3.dio: v26 + עבדי “sluga moj”
- **Božji savez v25 <<< 2x v20 (2.+3.dio)**
  - “moj sluga”, “moj savez” – pozitivna perspektiva

15.01.2009. www.ffdi.hr/amdg 3

v14-16 istaknut govor

- **נאם יהוה “riječ Gospodnja”**
  - formula Jahvina govora (v14)
- **Ponavljanje iz 23,5s najavljeno kao “dobro obećanje”**
- **הנה “evo” (v14) < v6: spasenje (v6-9) iz propasti (v4s)**
- **3x בדקה “pravednost”:**
  - izdanak pravedni (v15)
  - >> vladati po pravici (v15)
  - >> Jahve, pravda naša (v16) – ime Jeruzalema
  - Povezana s משפט (“pravo” v15) = Tora, zakon tj. pouka

15.01.2009. www.ffdi.hr/amdg 4

1 tekst, 1 glavni dio

- **כה אמר יהוה “ovako govori Jahve” –**
  - glasnička formula v2.4.10.12.17.20.25
- **v1-18 glavni dio:**
  - prvi i najveći u c33
  - 5x glasnička formula
  - 2x promjena sudbine (v7.11)
  - 2x אמר יהוה “rekao je Jahve” (v11.13 - kako u hrv.?)
  - 2x “jer” (v4.17)
    - Zbog “kuća ovoga grada” napunjenih tjelesima (v4s) Jeremija treba zazvati Boga (v3)
    - Razlog za v14-16 (pravednost, potomstvo, spasenje, siguran život) jest v17s: obećanje trajnog svećenstva i kraljevstva

15.01.2009. www.ffdi.hr/amdg 5

Potomstvo Davidovo

- **nastavak na 2 Sam 7**
- **5x u Jr 33**
  - “izdanak pravedni” v15
  - “neće nestati potomka na prijestolju” v17
  - “sin” בני sluge Božjeg Davida v21
  - “potomstvo” (sjeme זרע) sluge Božjeg Davida v22
  - “potomstvo” (sjeme זרע) Jakova i Davida v26

15.01.2009. www.ffdi.hr/amdg 6

Stvaranje (2. i 3. dio teksta)

- v19-22:
  - 2x dan, noć v20
  - vojska nebeska, pijesak morski v22
- v23-26:
  - dan i noć, nebo i zemlja v25
- u 1. dijelu: grad i zemlja
- stvaranje (Post 1) kao Savez (prije Noe)
  - “moj savez: dan, i moji savez: noć” v20
  - “moj savez: dan i noć” v25

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

7

Komunikacijska struktura

- Bog se obraća proroku:
  - 2. jd.
    - glagoli:
      - zazovi, ne znaš v3
      - nisi li opazio v24
    - zamjenica (hebr. nastavak)
      - (odazvat ću) ti (se) i (objavit ću) ti v3
  - “proročka formula” u 3. jd.

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

8

Spasenje

- uloga c33 u Knjizi:
  - završetak pozitivnih proroštava
  - poglavlje koje najviše govori o spasenju
- zazovi i odazvat ću se v3 – utemeljeno je obećanje:
  - c33 je Božji odziv na 32,16-25

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

9

Promjena sudbine

- zlo
  - v5:
    - moja srdžba
    - moja jarost
    - odvratih lice svoje
  - 2x sagriješiti v8
    - protiv mene
  - teološka jezgra
- 3x2: 2x רפא iscijeliti, ozdraviti v6
  - 2x שלום v6.9
  - 2x הטובה dobro, sreća v9
- 3x “promijenit ću udes” v7.11.26
  - Bog sam preuzima zadaću (1. jd.): stvoritelj v2, darivatelj mira v9
  - smjer promjene: smilovati se v26.

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

10

Spasenje iz propasti

- oko 15 izraza koji označuju zlo, dvostruko više za spasenje
- zlo samo do v10
  - u v24 “odbaciti” citat
  - u 26 “odbaciti” u irealnoj pogodbi

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

11

5x3 slike spasenja

- promjena sudbine v7.11.26
- punina: “sve dobro”, “sva sreća”, “sav mir” v9
- Jeruzalem: “radost”, “hvala”, “čast” v9
- pravednost: izdanak pravedni, čini pravicu v15; Jahve – pravda naša v16
- potomstvo: “izdanak” v15, “sin” v21, “sjeme” v22.26

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

12

Tko je objekt?

- “sve dobro koje ću im nadijeliti” v9
- subjekt slušanja su “svi narodi svijeta”
- kozmička perspektiva u 2. i 3. dijelu

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

13

Zlo

- Rat: tamnica v1; porušiti, nasip, mač v4; borba v5
  - >> mir v6.9; biti spašen, živjeti spokojno v16;
- Opustošenje: trupla v5, pustinja, pusto mjesto, bez čovjeka bez životinje v10.12; opustošene ulice v10.
  - >> podići (graditi) v7; pastir v12; brojati v13
- Grijeħ: pobiti (udariti), srdžba i jarost, skriveno lice, opakost v5; sagrijeħiti, skriviti, odmetnuti se v8
  - >> očistiti, oprostiti v8; smilovati se v26; 4x “moj savez” v20s.25

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

14

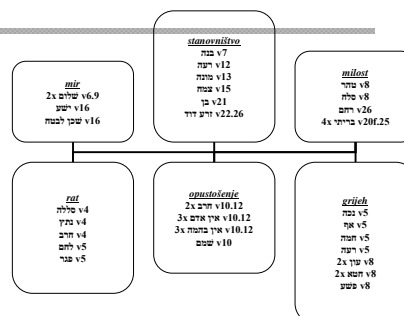
Veća mjera dobra

- život – smrt:
  - 2x “nikada neće nestati potomka” v17s nasuprot “truplima” v5
- dobro טוב 3x – zlo רע 1x:
  - “sve dobro”, “sva sreća” v9 i “dobro obećanje” v14 nasuprot “opakosti” v5

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

15

15.01.2009.

www.ffdi.hr/amdg

16

Ezekiel

Sveta knjiga koja se čita poslije 30-e

1

Prorok u Babilonskom sužanjstvu

- svećenik
- "sin čovječji" אדם בן אדם *ben adam*
  - od 2,1 u gotovo svim poglavljima do 47,6
  - poslanje s veličanstvenim viđenjem (c1-3)
  - uzor za Novi zavjet?
  - veliki Bog izravno mu se obraća
  - proširena formula: ovako govori Gospodin Bog
- ime אֱלֹהִים (1,3; 24,24): bit će jak Bog
  - pozitivno definira ruku Gospodnju koja na njemu očituje svoju snagu 3,14

2

Slobodan pred Slavom Božjom

- poslan, ali bez prisile uspjeha
  - poslušali ili ne poslušali 2,5.7; 3,11
  - ista Božja riječ u 3,27b
  - važno je da prepoznaju proroka 2,5; 33,33
- promatra slavu Gospodnju 1,28;
  - Što se zbiva s njom u 10,18; 11,23 i u 43,4s i 44,4

3

Svećenik

- Prorok Duha
  - ulazi u Ezekiela 2,2; 3,24
  - uspravlja ga i podiže 2,2; 3,12.14.24
  - "postaviti na noge" (2,1.2; 3,24) > c37
    - poznato viđenje o uskrснуću
- poznaje povijest c20
- Bog dobri pastir c34
- zainteresiran za hram c40-48
  - ne spominje ime Sion

4

Prorok osobne duhovnosti

- "stražar" 3,16-21 usp. c33
  - ne kao u Post 4
  - 1. slučaj 3,18 – stradava i bezbožnik i stražar
  - 2. slučaj 3,19 – stradava bezbožnik
  - 3. slučaj 3,20 – stradava i grešnik i stražar
  - 4. slučaj 3,21 – obojica spašeni
- individualna odgovornost
  - nasuprot javnom mnijenju 18,2s
  - onaj koji zgriješi, taj će umrijeti 18,4b
    - obrazloženje: 4a (doslovno: sve "duše")

5

Daniel

motiv Josipa Egipatskog:
uspješan mladić na stranom dvoru
u HB: "Spisi"

6

Osobita knjiga

- trojezična
  - hebrejski:
    - dolazak u Babilon (c1) + završna proroštva (c8-12)
  - aramejski: velika viđenja c2-7
  - grčki: molitve (c3), izvještaji c13s
- bliska Makabejcima
  - "grozota pustoši" Dn 9,27; 11,31; 12,11 usp. 1 Mak 1,54

7

Produženo izgnanstvo

- poziva se na proroka Jeremiju 9,2
  - tumači veliko produženje sužanjstva
    - 70 godina postaje 70 "sedmica" godina 9,24-26
    - ostao i za Kirove vladavine u izgnanstvu
      - ne samo do 1. (1,21), nego i do 3. godine
    - i pod Darijem c6; 9,1; 11,1
  - velika pokornička molitva c9,4-19
    - kao u Neh 9 i Bar 1-3
      - pronaći iste motive

8

Važna proroštva

- jedan kao sin čovječiji 7,13
- proroštvo o uskrsnuću i konačnom sudu 12,2
- proroštvo treba držati u tajnosti 12,4
- veliko viđenje trojice 12,5s

9

Živo srce (Ez 36,22–28)

U poznatom Ezekielovu tekstu o novom srcu od mesa jasno se vidi da Bog zna što hoće. Stalo mu je do svetosti njegova imena. Svetost njegova imena pokreće ga u akciju (Ez 36,22). Sam će posvetiti svoje ime (v23). Jedino on može učiniti ono zašto molimo svaki put kad izgovaramo „Oče naš”.

Božji interes za vlastito ime i za njegovu svetost, to Božje zalaganje i zauzimanje sažeto je u čuvenom načelu duhovnosti: sve na veću slavu Božju. Nisu to duhovni učitelji izmislili. To je jasno izrečen Božji interes. Njegov ponos, čast i osjećaj vlastite vrijednosti, njegovo samopoštovanje i neotuđivo dostojanstvo to je Božji motiv. Takav duh Bog želi dati nama, kako zapisuje Ezekiel. Udahnut će ga u nas (Ez 36,27).

Prorok Jeremija ustanovljuje da nisu bile dovoljne kamene ploče s napisanim Zapovijedima. Tražilo se nešto više, dublje. Bog piše u srce čovjekovo (Jr 31,33). Ezekiel se spušta još dublje i otkriva nam da je i tu problem. Sam materijal na kojem se piše valja izmijeniti. Srce treba biti obnovljeno. „Kameno srce” (Ez 36,26) jasna je slika tvrdoće, krutosti, bešćutnosti, neosjetljivosti. Kamen ne vidi, ne čuje i ne razumije. Kamen je u Bibliji materijal od kojeg se izrađuju i kipovi lažnih bogova, kumiri, a sveti tekst opetovano ističe: oni nemaju osjetila. Kamen kod Ezekielu označava još jedan kontrast. U idućem poglavlju Ez 37 Prorok opisuje cijelu vojsku mrtvih kostiju koja će na čudesan način biti oživljena. Kamen označava mrtvilo, ukočenost i smrt, nasuprot darovanom životu.

Zapisane riječi u Ez 36,22–28 izravno su upućene zajednici, slušateljima. Riječi su to koje izravno smjeraju na sugovornika. Kao i drugdje u Sv. pismu to je Božji govor u prvom licu. Bog otkriva svoje srce govoreći o svojim nakanama i aktivnostima. On će pokazati svoju svetost, on će okupiti svoj narod. Nije to opisni govor o nekoj trećoj skupini, nego adresat i sugovornik jest zajednica označeno kao „vi” – mi koji čitamo i slušamo.

Jedna od istaknuta najava ovog kratko teksta jest poznavanje Boga. Kod Ezekielu je riječ ne samo o zajednici izabranog Božjeg naroda, nego o svjetskim narodima. „Znat će narodi da sam ja Gospodin” (Ez 36,23). Tu se pojavljuje biblijski naziv goj koji označava tuđe, nežidovske političke zajednice, uobičajeno u teološkom rječniku nazivane: „pogani”. Davno prije negoli je apostol Pavao krenuo u svoju misiju i postao apostol naroda, Bog sam jasno je izrekao svoju inicijativu, a i metodu kojom će je izvesti: Božji narod postat će nositelj i pokazatelj Božje svetosti tako da svi upoznaju Boga. Govor o srcu u Crkvi je poziv i zadatak da sami izbliza poznamo Boga, ali i da ga i drugi po nama mogu upoznati.

U Ezekielovu tekstu može se raspoznati lijepa i važna uloga proroka. Otkriva nam je nalog izravno upućen od Boga Ezekielu: „Reci domu Izraelovu!” (v22). Prorok se toliko predao u službu Bogu da Bog može njegovo vlastito „ja”, njegovu osobu, uzeti kao svoju. Slušatelji gledaju prorokov lik, čuju prorokov glas, ali jasno prepoznaju Riječ Božju.

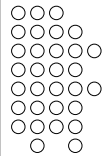
Srce je središte. To pokazuje opis koji korak po korak seže sve dublje. Na prvoj je razini riječ o škropljenju vodom koje Bog najavljuje (v25a). Čista voda pere. Na drugoj je razini očišćenje. Bog čisti od nečistoća i od kumira (v25b). Na trećoj, najdubljoj razini jesu srce i duh zajedno (v26). Već Jeremija najavljuje novi savez između Boga i ljudi, a ovdje je riječ o novom srcu i duhu. Bog daje čovjeku novo središte osobnosti. Mijenja osobu na najdubljoj razini.

U izvještaju o stvaranju još nije sasvim formulirano koji to „životni dah” Bog udahnuje u čovjeka (Post 2,7). Ovdje je stvar posve jasna. „Svoj duh udahnut ću u vas” piše Ezekiel (36,27). Što se zbiva na dan Duhova davno je najavljeno. Božji Duh ispunja ljude. Nije tu riječ o nekom spiritizmu i umišljenom uzdizanju u više sfere. Duh čini da živimo po njegovim propisima i držimo se njegova božanskog prava (v27). Duh Božji ne vodi nas samo u svoje visine, nego daje da živimo s obje noge na zemlji. Naše je obitavalište ovdje, u zemlji otaca (v28). Ovdje se Bog obvezao na pripadnost nama, a pripadanje jest stvar živoga srca.

Knjiga dvanaestorice proroka

“mali”
12 spisa – jedna knjiga (?)
četvrti “veliki” prorok u HB

1

Riječ i nalog

- jedan zaista opsegom mali – Obadija (poglavlja?)
- prema “naslovu”
  - 4 su “Riječ Gospodnja” דבר יהוה *d̄bar ʾyhwē*:
    - Hošea 1,1; Joel 1,1; Mihej 1,1; Sefanija 1,1
  - 3 su “proročki nalog” נִשְׂא *mašša'*:
    - Nahum 1,1, Habakuk 1,1 i Malahija 1,1
    - isti naslov imaju Zah 9-11.12-14 i Mal
  - riječi Amosove (Am 1,1)
  - viđenje Obadijino (חזן *hʾzōn* Ob 1)
- Jona, Hagaj i Zaharija imaju povijesni uvod

2

HB

LXX

Hoš	Nah	Hoš	Nah
Jl	Hab	Am	Hab
Am	Sef	Mih	Sef
Ob	Hag	Jl	Hag
Jon	Zah	Ob	Zah
Mih	Mal	Jon	Mal

3

Proroci i ne-proroci

- titulu “prorok” imaju: Habakuk (1,1; 3,1); Hagaj (1,1.3.12; 2,1.10); Zaharija (1,1.7 već u Ezra 5,1)
- i prorok ima odgovornost pred Bogom:
  - Mih 3,5: zavode Božji narod
  - Zah 13,2: uklonit ću proroke i duh nečistoće
- o nekima biografski izvještaji (npr. Hoš 1s; Am 7; Jona; Hag; Zah)
- Hagaj je “glasnik Jahvin” 1,13; ime Malahija = “moj glasnik”
  - veza s posljednjim spisom i tumačenje proročke uloge

4

Izrael i “pogani”

- proroštva o narodu Božjem
  - sjeverno i južno kraljevstvo, Samarija i Jeruzalem Mih 1,1
- i o stranim narodima, npr.
  - Amos (1,3-2,3) i Sefanija (2,4-15) o susjedima (Filisteja, Fenicija, Amon, Moab, Etiopija, Asirija...)
  - Jona i Nahum o Ninivi (Asirija)
- sudbina im postaje zajednička
  - ostatak svih naroda slaviti će blagdan sjenica i pokloniti se Gospodinu, Kralju (Zah 14,16)

5

Zaključak

- inkluzija: o ljubavi Božjoj (Mal 1,2) kao i Hoš
- nakon “svih naroda” (Zah 12-14) narod Božji
  - o svećeništvu i bogoštovlju
- Mal 3,22-25 veliki biblijski završetak cijele zbirke
  - Božji poziv zajednici
  - poziv na zapisanu riječ
    - na Zakon (Mojsije v22)
    - i Proroke (Iija v23) četvrti s naslovom “prorok”
  - cjelina zajednice (“sav Izrael” v22), povezani naraštaji (roditelji, djeca v24)

6

Baruh

- knjiga iz LXX
- proza:
  - 1,1-14
    - Baruh djeluje u Babilonu (izvještaj u 3. licu)
    - sa zasuznjenim Jojakinom (Jekonija, Konija)
    - spašava liturgijsko posuđe
  - 1,15-3,8 velika pokornička molitva zajednice
  - c6 prijepis Jeremijina pisma sužnjima
    - obraćanje zajednici
    - pouka o kumirima
    - samo u c6 spominje se imenom Jeremija

7

Poezija u Bar

- pjesma o mudrosti 3,9-4,4
  - udomila se među ljudima 3,38
    - utjelovljenje logosa?
- pjesma o obnovi Božjeg naroda 4,5-5,9
  - Jeruzalem – majka (4,8) koja progovara djeci
    - “djeco moja” (4,19.21.25)
  - u 5,7 motiv novog izlaska. Odakle?
    - Iz 40,4

8

Okrilje u imenu Jahvinu (Sef 3,12)

Siromaštvo kod Malih proroka

Biblijski Mali proroci spominju zapanjujuće aktualne primjere socijalne nepravde. Govore o luksuznim kućama koje su građene novcem siromašnih (Am 5,11). Izvješćuju o tome kako se siromašne isključuje od prava koje je pridržano dobrostojećima (Am 5,12). Govore napokon o tome da ljudi i ratne prilike iskorišćuju kako bi došli do dobara i obogatili se (Ob 1,13).

Današnji svijet koji poznajemo trpi od sličnih zlodjela. Prorok Amos izvješćuje kao se palače podižu izrabljivanjem i nepravednim davanjima siromašnih. Umjesto da te veličanstvene zgrade služe kao znak zaštite i ugleda, postadoše simbolom tlačenja i objekt božanskog prezira. Suvremen čovjek svjestan je velikih troškova sudskih postupaka i skupih odvjetnika. Slično i prorok mora opisati kako na sudu usred grada "odbijaju siromaha" (Am 5,12).

Bistra je Božja spoznaja i njegov uvid u stanje siromašnih precizan. Pa ipak, gotovo sve što o tome saznajemo u spisima Malih proroka stoji u govoru Božjem koji je upravljen ne siromašnima, nego dobrostojećima, koji su se o njih ogriješili. Bog ne prezire bogatih unaprijed i ne uskraćuje im odbojno svoju riječ. Ne daje li time jasan znak svoje strpljivosti, on, spor na srdžbi? On ne gubi nadu da će netko ipak poslušati, da će možda ipak doći do popravka.

Božja naklonost i simpatija prema siromašnima počiva na važnoj Sefanijinoj tvrdnji da "izvršavaju njegove odredbe" (Sef 2,3). Samo za ove "skromne na zemlji" (Sef 2,3) nalazimo u Malih proroka izvještaj da djeluju prema sudu Božjem, primjenjuju božansko pravo (משפט Sef 2,3). Nasuprot tome u drugim se slučajevima neprestano upozorava da se pravda gazi (Hoš 5,11), pretvara u pelin (Am 5,7; 6,12) i prezire (Mi 3,8)

Božja konfrontacija sa zlotvorima, njegovo predbacivanje ne ostaje tek općenito. Spominju se više put knezovi (נָשִׂים npr. Mih 7,3) i suci (שֹׁפֵטִים), glavari (רָאשֵׁי npr. Mih 3,1) i vođe (קָצִינִי). Za Riječ Božju jasno je kako u zajednici postoje odgovorni u čijim je rukama daleko više održavanje i ispunjavanje pravednosti. Njima se Bog obraća svojim ukorom. Zajedno sa svećenicima i prorocima oni nose odgovornost za život zajednice (Mih 3,11; Sef 3,3s).

Božji je prigovor izravan. obraća se neposredno zločincima i neuvijeno ih konfrontira s njihovim djelima. Ni posljedice Bog ne prešućuje. Upravo odbijanje i odbacivanje siromaha Jahve uzima kao sažetak "mnogih prijestupa" i "brojnih grijeha" (Am 5,12) koje poznaje u Izraelu. Za Boga siromasi su sasvim na vrhu kad je riječ o čuvanju prava i pravednosti. Ono što je inače opisno i poetski spomenuto kao prijestup protiv pravednosti Bog konkretizira i precizira pogledom na siromašne. Čak i raspad samostalnosti zajednice, vojnu i političku propast, i izgon i sužanjstvo Bog procjenjuje kao posljedice prijestupa protiv pravednosti, posljedice zlostavljanja siromaha.

Unatoč svemu Bog zajednici otvara nove perspektive. Pouzdaje se da su sposobni za novi početak. Poželjna sigurnost ne može s zasnivati samo na bogatu posjedu. Pedagoški pogled na povijest upozorava: i imućni su brzo postali siromašnima (Nah 3,10). Svoju mržnju moraju usmjeriti protiv zla (Am 5,15), a ne kao do sada protiv pravednog suca na gradskim vratima (Am 5,10) i protiv dobra (Mih 3,1). Pravo treba uspostaviti, treba držati pravicu (Am 5,15), a ne pretvarati je u otrov (Am 6,12). Čuveno okupljanje Ostatka koje Bog najavljuje dokida podjelu na siromašne i bogate (Mih 2,12). Dok se inače Bog svojom riječju obraća počiniteljima i govori o siromašnima, radosni navještaj vrijedi za cjelokupnu zajednicu.

Pridjev "sav, cio" i govor u drugom licu uklanjaju razliku: "Sabrat ću te, sabrat ću te cijelog, Jakove..." (Mih 2,12).

Vjernički odgovor koji Bog očekuje ne ograničuje se samo na kultnu ispravnost i obdržavanje obrednih propisa (Hoš 8,13; Am 5,22; Mal 1,10). Bog zahtijeva da se "pravo izlije kao voda i pravednost kao potok koji bez prestanka teče" (Am 5,24). Slika Jordana ili Nila drevnom je Izraelcu odmah mogao razjasniti da je ta voda neophodna za život. U očima Božjim pravo i pravednost prijeko su potrebni uvjeti za preživljavanje.

Bog jasno izražava svoju odbojnost s obzirom na svečanosti i žrtve kojima nedostaje temelj u pravednosti (npr. Hoš 6,6). Ali to ne znači obezvrijeđivanje duhovnosti. Bog želi da ga tražimo (Hoš 3,5; 5,6; Am 8,12; Sef 1,6; Zah 8,21s) i odlučujuća zadaća dodijeljena je upravo "skromnima na zemlji" (Sef 2,3). Jahve daje siromašnima ove zemlje ovu novu bogoslužnu dužnost. Njima povjerava da potraže spasenje u dan krize koji se u ovom kontekstu ne označava općenito kao "Dan Jahvin", nego opetovano kao "dan srdžbe njegove" (Sef 2,2s; usp. 1,15.18; 3,8). Da ne budu više izloženi "ričućim lavovima" i "vucima" oni traže "okrilje u imenu Jahvinu" (Sef 3,3.12).

Upravo "skromni i čedni", potrebiti i maleni (Sef 3,12) dobivaju od Boga presudnu ulogu za budućnost. Ovi potlačeni i siromašni ljudi na prvom su mjestu kod čudesna preokreta koji Bog sprema. Bog govori kod Malih proroka pet puta o tome da će "preokrenuti sudbinu" (Hoš 6,11; Joel 4,1; Am 9,14; Sef 2,7; 3,20). Da pri tom odlučujuća sila pripada upravo "bespomoćnima" može nas isprva začuditi. Ali ujedno nas podsjeća na one marginalizirane, izrabljene Hebrejce na rubu moćnog egipatskog društva (Izl 1–3). Od njih je Bog ustanovio svoj narod.

Riječi Božje koje gledaju na budućnost zaustavljaju se na siromašnima. U gradu budućnosti oni zauzimaju mjesto "knezova" i "sudaca", "svećenika" i "proroka" koji su svoju službu razmetljivo i oskvrnjivački (Sef 3,3s) iznevjerili. Način Božjeg govora otkriva nam njegov pogled na "skroman i čedan narod koji će pustiti da opstane" (Sef 3,12). Kod procjenjivanja i osude odgovornih opis u trećem licu ("usred njega" Sef 3,3) dočarava nam bolnu, neprijateljsku udaljenost i osjećaj hladnoće u poremećenu odnosu. Ponizni ostatak označava naprotiv nov odnos i blizinu koju Bogu povjerljivom formom u govoru ("u tebi" Sef 3,12) daje do znanja. Nije li to onaj zadnji korak prije nego što se prolomi slavljenički poklik? Jedva dva retka nakon toga u Bibliji će odjeknuti naglašen poziv Božji: "Klikći", "viči od veselja", "veseli se i raduj se iz svega srca!" (Sef 3,14). S pogledom na siromašne negativne i krute oznake grada ("nepokoran, okaljan, nasilnički" Sef 3,1) vratit će se opet ljubaznom nazivu "kći Sionska, kći Jeruzalemska" (Sef 3,14). Teško se pritom oteti dojmu da sam Bog u siromasima nalazi utjehu i radost.

Možda upravo na ovom mjestu postaje jasno kako to da se mučno siromaštvo može poistovjetiti s krepošću poniznosti. Siromaštvo postaje poželjna poniznost što hebrejski izrazi עני / עניו – "siromašan"/ "ponizan" sami od sebe naznačuju. Nju treba tražiti, isto kao i pravednost; isto kao i Gospodina samoga (Sef 2,3 Tražite Jahvu... Tražite pravdu, tražite poniznost...). U europskoj je povijesti osobito sv. Franjo Asiški svojim životom istaknuo tajanstvenu blizinu između siromaštva i poniznosti. Iz ustiju Isusa, Učitelja i Gospodina, ona ostaje vječna krilatica za čovjeka koji je kadar primiti i koji je slobodan za predanje: "Blago siromasima!" (Lk 6,20).

PREGLED LITERATURE

1. **primarna** literatura: tekst Svetog pisma s uvidom u hebr. odnosno grč. izvornik.
2. W. J. Harrington, Uvod u Stari zavjet. Spomen obećanja (preveo M. Zovkić), Zagreb 1977.

Nedavno je objelodanjen u hrvatskom prijevodu u nakladi Teološkoga fakulteta Matija Vlačić Ilirik: John Drane, Uvod u Stari zavjeti, Zagreb 2009.

Na raspolaganju je zbornik: Interdisciplinarni međunarodni simpozij Stari zavjet - vrelo vjere i kulture Rijeka, 2003.

3. Opći **Uvodi** u SZ i **Komentari** pojedinih knjiga. Vrlo kvalitetan uvod jest: E. Zenger, Einleitung in das Alte Testament, 3. izd. Stuttgart 1998. i dalje.

U našoj su knjižnici dostupni:

Stipe Jurić, Biblija. Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom, Zagreb 2008.

Enzo Bianco, Lectio divina. Susret s Bogom u njegovoj riječi, Zagreb 2005.

Lawrence Boadt, Reading the Old Testament. An introduction, New York, 1984.

A. R. Ceresko, Introduction to the Old Testament. A liberation perspective, London, 1999.

4. Na **hrvatskom** su dostupni:

A. Rebić, Središnje teme Staroga zavjeta, Zagreb 1996.

A. Rebić, "Aktualnost i mjerodavnost Biblije na pragu trećeg tisućljeća. Uz dokument Papinske biblijske komisije "Tumačenje Biblije u Crkvi" (1993.), Bogoslovska smotra, 67 (1997), 2/3, 141-170

B. Lujić, Biblijska promišljanja sadašnjega trenutka, Zagreb 1998.

B. Lujić, Iskustvo Boga i čovjeka u Jeremijinoj knjizi, Zagreb 1985.

B. Lujić, Starozavjetni proroci, Zagreb 2004.

B. Lujić, Teološka funkcija "berit" u izražavanju i oblikovanju odnosa između Jahve i naroda u Starozavjetnim spisima, Bogoslovska smotra, 61 (1991), 3-4 ; str. 274-290

M. Oeming, "Kanonsko tumačenje Svetog pisma. Prednosti i granice jednoga novog pristupa Bibliji" (preveo I. Dugandžić); Svesci = Communio (1998), 91, str. 22-28.

C. Tomić, Poruka spasenja Svetog pisma Starog zavjeta, Zagreb 1983.

C. Tomić, Povijest spasenja, Zagreb 1977–1995. svesci: 1. Prapovijest spasenja, 2. Praoci Izraela, 3. Izlazak, 4. U zemlji obećanja, 5. Davidovo doba, 6. Ilijino doba, 7. Veliki proroci, 8. Začeci židovstva.

C. Tomić, Pristup Bibliji. Opći uvod u Sveto pismo, Zagreb 1986.

C. Tomić, Psalmi. Kratki uvod i tumač, 1986.

T. Vuk, "Povijesna-kritička metoda u biblijskoj egzezezi. Razmišljanja o aktualnoj situaciji, posebno s obzirom na Stari zavjet", Bogoslovska smotra 64 (1994), 1/4 ; str. 249-280.

5. **dodatna** literatura (pojedine teme)

J. Kremer, "Vjerno tekstu - ne doslovno. Granice i mogućnosti jednostavnog čitanja Biblije" (preveo I. Dugandžić) Svesci = Communio 26 (1992), 2-5(75-77) ; str. 62-66.

L. Jaroš, A. Grün, Živi što jesi. Biblijski ženski likovi kao arhetipi (prevela Marija Benedikta Matošević). Zagreb, 2006.

A. Grün, Boriti se i ljubiti. Muškarac u biblijskoj perspektivi (preveo R. Vukoja), Zagreb 2005.

B. Lujić, "Od Boga ratnika do Boga sveobuhvatne ljubavi. Biblijska interpretacija rata", Bosna francicana 2 (1994) 2; str. 32-58.

A. Rebić, "Hebrejski način razmišljanja i izražavanja", Svesci = Communio (1995), 85/86 ; str. 51-54

A. Rebić, Pravednost u Starom zavjetu, Bogoslovska smotra, 62 (1992), 1–2, str. 39-45

A. Rebić, Prorok – čovjek Božji, Zagreb 1982.

A. Rebić, Stvaranje svijeta i čovjeka. Egzegeza i biblijska teologija Post 1-3 s uvodom u Petoknjžje, Zagreb 1996.

A. Rebić, "Tko su jaki u Starome zavjetu", Svesci = Communio, (1999.), 95, str. 49-53.

A. Rebić, Značajke biblijskog hebrejskog jezika u odnosu na spoznaju i interpretaciju, Bogoslovska smotra, 73 (2003), 4. 631-648.